

وګر ډار پوهنتون
شرعیاتو پوهنځی
اسلامي ثقافت څانګه

د اسلام اعتقادي نظام

(د لویو زده کړو وزارت د نوي نصاب له مفرداتو سره سم
د عصري پوهنځیو لپاره درسي کتاب)

Ketabton.com

مؤلف

پوهنوال مولوي محمد شريف رحمانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د کتاب ځانگړنې

د اسلام اعتقادي نظام	کتاب نوم:
پوهنوال مولوي محمد شريف رحمانی	مؤلف:
الحافظ المهندس جميل الرحمن	کميوز:
رحماني	ډيزاين:
مولوي رحمانی	خپرنډوی:
سلام خپرنډويه ټولنه - جلال آباد	چاپ شمېر:
۵۰۰ ټوکه	چاپ وار:
لومړی	چاپ کال:
۱۴۰۲ هـ. ش / ۲۰۲۳ م	

د چاپ حقوق له مؤلف او خپرنډويه ادارې سره خوندي دي

د فکري ملکیت د قوانینو پر بنسټ د کتاب د چاپ نشر او توزیع ټول حقوق د مؤلف او خپرونکې ادارې پر وړاندې خوندي دي هېڅوک حق نه دغه کتاب او د کتاب څنې برخې کاپي کړي او یا یې په خپرولو لاس پورې کړي

والسلام

د تر لاسه کولو ځای: اصلاح افکار کتاب پلورنځی

اسحاقزی مارکېټ، لاندینی پور، لومړی دوکان، جلال آباد

اړیکشمېرې: ۰۷۹۰۲۰۶۲۶۱

لړلیک

سرلیک

سرریزه

لومړی څپرکی

دثقافت مفهوم اوداسلام اعتقادي نظام

لومړی بحث

اسلامي ثقافت

لغوي پېژندنه

اصطلاحی معنی

داسلامي ثقافت پېژندنه

داسلامي ثقافت اهمیت

داسلامي ثقافت مضامین

سرچینې يې

موخې يې

دمضامینوتاریخي مخینه يې

داسلامي ثقافت لړلید (VISION)

داسلامي ثقافت څانگې رسالت (MISSION)

روزنيزې موخې يې

ترلاسه شوې پایلې

څانگړتیاوې يې

داسلامي ثقافت پروړاندې پراته گواښونه

دفکري يرغل اغېزې

چېلنجونو اوگواښونو سره دمقابلي لار

دويم بحث

داسلام اعتقادي نظام

دعقیدې لغوي پېژندنه

دعقیدې اصطلاحی معنی

اهمیت يې

۱۵	داسلامي عقايدو ډولونه
۱۵	دايمان اساسات
۱۶	موضوع يې
۱۶	غايه او مصلحت يې
۱۶	رامنخته کېدل يې
۱۶	دزده کړې حکم يې
۱۷	مصادر او سرچينې يې
۱۷	قران عظيم الشان داسلامي عقيدې داثبات سترېښام
۱۷	دعقيدې په اثبات کې قراني تگلاره
۱۷	خانگړتياوې يې
۱۸	موخې اواهداف يې
۲۱	دغه علم ته دمسلمانانو پاملرنه
۲۱	دزده کړې پراوڼه يې
۲۱	په عقيد ه کې دخلکو درجې
۲۲	اسلامي عقيدې ته دبشرارتيا
۲۲	دعقيدې دعلم نومونه او اصطلاحات
۲۴	داهل سنت والجماعت پېژندنه
۲۴	اصطلاحې پېژندنه يې
۲۴	لقبونه يې
۲۴	خصوصيات يې
۲۴	اعتقادي بنسټونه يې

دويم څپرکي

نړی ليد اود اعتقادي نظام برخي

۲۶	لومړی بحث
۲۶	نړی ليد
۲۷	معياري نړی ليد
۲۷	دنړی ليد ډولونه
۲۷	الف سهي (اسلامي) نړی ليد
۲۸	داسلامي نړی ليد پېژند
۲۸	موضوع يې
۲۸	الله جل جلاله داسلامي نړی ليد په رڼاکې

۲۹	انسان دالهي نړی لید په رڼا کې
۲۹	د زده کړې حکم یې
۳۰	سرچینې یې
۳۰	اهداف او موخې یې
۳۱	اهمیت یې
۳۱	فکري پوښې یې
۳۲	خانګړتیاوې یې
۳۳	په بشري ژوند یې اغیزې
۳۵	دنه اهمیت ناوړه پایلې یې
۳۶	ب: فاسد (جاهلي نړی لید)
۳۶	۱- تجربوي
۳۶	۲- فلسفي نړی لید
۳۶	الف - عقلاني نړی لید
۳۶	ب- حسي نړی لید (ماتریالیزم)
۳۷	مشخصات
۳۷	نیمګړتیاوې یې
۳۷	ج- شرک
۳۷	مشخصات یې
۳۷	د- رهبانیت
۳۸	نیمګړتیاوې یې
۳۸	ه- تیوکراسي

دویم بحث

د اسلام د اعتقادي نظام برخې

۳۸	د الله تعالی، انسان او کایناتو پېژندنه
۳۸	الله جل جلاله
۳۹	د (الد) معنی
۴۰	د الله تعالی پېژندنه
۴۰	د الله تعالی د پېژندنې وسایل
۴۰	لومړی - عقل
۴۰	دویم - وحی (اسماء او صفات)
۴۱	انسان دالهي قدرت بله ستره نښه

۲۱	دانشگاه اصفهان
۲۲	دانشگاه اصفهان
۲۳	دانشگاه اصفهان
۲۴	دانشگاه اصفهان
۲۵	دانشگاه اصفهان
۲۶	دانشگاه اصفهان
۲۷	دانشگاه اصفهان
۲۸	دانشگاه اصفهان
۲۹	دانشگاه اصفهان
۳۰	دانشگاه اصفهان

در بيم خبرگی
طبیعت ، کاینات اودایمان ارکان

۴۷	لومری بحث
۴۷	دطبیعت حقیقت
۴۷	دطبیعت اوانسان مقایسه
۴۷	طبیعت دانسان به خدمت کی
۴۸	درامنخته کبدو لاملونه بی
۴۸	نمردانحدادی تصوربه تیاروکی
۴۸	کاینات اونوی ساینس
۴۹	دسترانفجاردنظریبی تاریخچه
۴۹	کاینات اوقران کریم
۵۰	دتصادف دنظریبی درد دلایل

دویم بحث
دایمان ارکان

۵۳	دایمان پیژندنه
۵۳	لغوي معنی
۵۳	اصطلاحی پیژندنه بی
۵۳	به ایمان کی دخلکو یوپربل فضیلت
۵۴	داسلام لغوي معنی
۵۴	به شرعی اصطلاح کی

۵۴	داسلام حقيقت
۵۵	دقانوني او حقيقي اسلام ترمنځ توپير
۵۵	داسلام اصلي معيار
۵۶	دايمان او اسلام فرق
۵۶	دايمان قوت او کمزورتيا
۵۷	دايمان دقوت اسباب
۵۸	دايمان ضعف (کمزورتيا)
۵۸	دايمان دضعف او کمزورتيا نښې
۶۰	دايمان دضعف او کمزورتيا اسباب
۶۰	دايمان دضعف د علاج لارې چارې
۶۱	دايمان غوښتنې
۶۲	دالله تعالی دوجوداثبات دلايل
۶۹	دالله تعالی دمعرفت پروړاندې پردې

خلورم څپرکی

توحيد او دالله تعالی صفات

۷۰	لومړی بحث
۷۰	توحيد
۷۰	دتوحيد معنی
۷۰	دتوحيد ارکان
۷۱	دتوحيد موخه
۷۱	دتوحيد حکم
۷۱	دتوحيد اهميت
۷۱	دتوحيد شرطونه
۷۱	دتوحيد ډولونه
۷۲	۱-دربو بيت توحيد
۷۲	الف-دربو بيت په توحيد کې دشرک نښې
۷۲	۲-دالوهيت توحيد
۷۳	الف-دالوهيت دتوحيد غوښتنه
۷۳	ب-دعبادت ډولونه
۷۳	ج-دالوهيت په توحيد کې دشرک اثار او نښې
۷۳	داسماؤ او صفاتو توحيد

لنډ مفهوم يې

شرطونه يې

۷۳

۷۴

دويم بحث

دالله تعالی صفات اودصفاتو ډولونه

۷۴

۷۵

۷۷

۷۷

لومړی - ثبوتي صفات :

دويم سلبي صفات

دتوحيد مراتب

په بشري ژوند دتوحيددکلمې اغيزې

پنځم څپرکی

دالله تعالی داسماؤ اوصفاتو په هکله داهل سنتو اونوروډلو باورونه اوپه ملايکو ايمان

لومړی بحث

دالله تعالی داسماؤ اوصفاتو په هکله داهل سنتو اونوروگمراه ډلو باورونه

دالله تعالی داسماؤ اوصفاتوپه اړه داهل سنت تگلاره

۷۹

دويم بحث

دايمان داساساتو دويم رکن په ملايکو ايمان

ملايکې داسلام په رڼا کې

په ملايکو دايمان مفهوم

په ملايکو دايمان دلايل

دملايکو دپيدايښت ماده

دملايکو حقيقت او صفات

دملايکو خوبونه

دملايکو دندې

په ملايکو دايمان اغيزې

پېريان او شيطانان

دجن مفهوم

دپېرندلولارې چارې يې

ددوی دوجود دليل

دپېري او ملايکې ترمنځ فرق

دپېريانو حقيقت او صفات

ابليس او شيطان

دابليس او شيطان معنی

۸۱

۸۲

۸۲

۸۲

۸۲

۸۳

۸۳

۸۴

۸۴

۸۴

۸۴

۸۵

۸۵

۸۵

۸۶

۸۶	دشیطان دتخلیق (پیدایښت) ماده
۸۷	دشیطانانو ډولونه
۸۷	دشیاطینو پروراندي دانسانانو ډولونه
۸۷	دشیطانانو خانگړتیاوې
۸۸	دشیطان اهداف او مقاصد

شپږم څپرکی

په اسماني کتابونو او پیغمبرانوايمان

۸۹	لومړی بحث
۸۹	په اسماني کتابونوايمان
۸۹	انسان دوه اړخیز موجود:
۸۹	قانون ته اړتیا ولې؟
۹۰	دقوانینو ډولونه
۹۰	دکتاب پیژندنه
۹۰	لغوي معنی
۹۰	اصطلاحی پیژندنه
۹۱	شرعی معنی
۹۱	ډولونه یې
۹۱	د اړتیا حکمت یې
۹۱	دایمان حکم یې
۹۱	دایمان دلایل یې
۹۲	دنزول موخه یې
۹۲	اسماني کتابونو اتفاقې ټکي
۹۲	اسماني کتابونو دایمان گټې
۹۲	قران کریم کې ذکر شوي اسماني کتابونه
۹۳	ران عظیم الشان
۹۴	دحقانیت اودعدم تحریف دلایل یې
۹۶	ایمان غوښتنې یې
۹۸	

دویم بحث

دایمان دارکانو څلورم رکن په پیغمبرانوايمان

۹۹	وت اورسالت
۹۹	رسالت لغوي معنی

۹۹	نبوت لغوي معنی
۹۹	نبوت شرعي حیثیت
۹۹	نبوت خاصیتونه
۱۰۰	نبی اور رسول فرق
۱۰۰	شریت ته دالهی لارنبوونو درسېدو احتمالات
۱۰۰	پيغمبرانو دایمان مطلب
۱۰۰	پيغمبرانو دایمان راورلو اهمیت
۱۰۰	نبوت اهداف او مقاصد
۱۰۱	پيغمبرانو ته دبشارتیا
۱۰۱	پيغمبرانو ته دارتیا ټکي
۱۰۱	نبوت ضرورت داسلامي پوهانو له نظره
۱۰۱	پيغمبر بشپړ لارنبود
۱۰۲	دنبوت ارکان
۱۰۲	دپيغمبرانو خصوصیات
۱۰۲	دپيغمبرانو صفات
۱۰۳	دپيغمبرانو مسئولیتونه
۱۰۴	دبلني خانگړتیاوې یې
۱۰۴	اولوالعزمه پيغمبران
۱۰۴	دپيغمبر دپېژندلو دلایل
۱۰۵	په قران کریم کې ذکر شوي پيغمبران
۱۰۶	دپيغمبرانو پروړاندې زموږ مسئولیتونه
۱۰۶	په پيغمبرانو دایمان غوښتنې
۱۰۷	معجزه او کرامت
۱۰۷	لغوی پېژندنه
۱۰۷	اصطلاحی پېژندنه
۱۰۷	دمعجزې شرطونه
۱۰۷	دمعجزې هدف
۱۰۷	دمحمد صلی الله علیه وسلم ستره معجزه
۱۰۷	درسول الله مبارک اودنوروانبیاءو دمعجزو ترمنځ مقایسه
۱۰۷	دکرامت پېژندنه
۱۰۷	دکرامت هدف

۱۰۸ دمعجزې او کرامت فرق
۱۰۸ دکرامت مثالونه

محمد صلي الله عليه وسلم دنړۍ والو سردار

۱۰۹ دنړۍ وال لارښود صفات
۱۱۱ دده مبارک درسالت عقلي ثبوت
۱۱۴ دنبوت د پای دلایل
۱۱۴ دنبوت خو خصوصیات یې
۱۱۵ په امت باندې در رسول الله حقونه
۱۱۵ داصحابو کرامو مقام او په اړه یې داهل سنت عقیده
۱۱۶ مقام او مرتبه یې
۱۱۶ دوی ته دښکنځلو کولو او بدو دردو ویلو حکم
۱۱۶ ددوی په هکله داهل سنت والجماعت تگلاره

اووم څپرکی

په اخرت، قضاء او قدر ایمان

۱۱۷ لومړی بحث
۱۱۸ په اخرت ایمان
۱۱۷ داخرت دورځې پیژندنه
۱۱۸ په اخرت دایمان مفهوم
۱۱۸ په اخرت دایمان اهمیت
۱۱۸ داخرت دورځې نومونه
۱۱۹ دقیامت درامینځته کېدو دلایل
۱۲۰ داخرت په هکله داسلام تصور
۱۲۰ دماده پالوپه نظریاتو علمي نیوکه
۱۲۱ دقیامت ساینسي او عقلي ثبوت
۱۲۲ په اخرت دایمان غوښتنې
۱۲۴ په اخرت دایمان اغیزې
۱۲۵ دقیامت علامې
۱۲۵ دقیامت دښانو ډولونه
۱۲۵ دقیامت کو چنی علامې
۱۲۷ دقیامت لویې نسې
۱۲۸ روح

دروح لغوي معنی

د نفس معنی

دروح اجمالي پېژندنه

روح دقرانکریم په رڼا کې

د انسانیت اساس په روح دی

ایاروح قدیم دی؟

دروح پیدایښت

انسانی او حیوانی روح

دمخلوقاتو ډولونه

دروح مرتبه

دروح مړینه

د مرگ سبب

مرگ ناڅاپه راځي

ملک الموت اود ارواحو اخیستل

له مرگه وروسته د انسان حالت

دروح حالت

د قبر سوال او خواب

د قبر په عذاب او ثواب له کیفیته پرته ایمان

د قبر د عذاب شمول

په روح اوبدن د قبر عذاب او راحت

د قبر د عذاب د منکرینو شبهات

مړوته د ژوندیو دگتې رسېدل

د قبر د عذاب اسباب او نجات

د برزخ نړۍ

د برزخ مفهوم

د قبر د عذاب دوام

د ارواگانو ځایونه

د انسان د ژوند پېر او ننه

د مرگ یادولو اغېزې

د قیامت نندارې

په نښلې کې پوځي

۱۳۵	بعث (له قبر ونو راپورته کېدل)
۱۳۶	قیامت
۱۳۷	دعرش تر سیوري لاندې
۱۳۸	حساب
۱۳۹	تله
۱۳۹	دعملنا موخېر بدل
۱۴۰	دکوثر حوض
۱۴۱	دصراط پول
۱۴۲	جنت
۱۴۲	دوزخ

دویم بحث
په قضاو قد رایمان

۱۴۳	قدر
۱۴۳	لغوي معنایې
۱۴۴	اصطلاحی معنی یې
۱۴۴	دقدر مفهوم دالهی کلام په رڼا کې
۱۴۴	دقدر مفهوم دنبوی احادیثو په رڼا کې
۱۴۴	په تقدیر دایمان راورلو اهمیت
۱۴۴	په تقدیر دایمان معنی
۱۴۴	د تقدیر مراتب
۱۴۵	قضاء
۱۴۵	دقضاء لغوي معنی
۱۴۵	اصطلاحی معنی
۱۴۵	قضاء دقرانکریم په رڼا کې
۱۴۶	دقضاء او قدر ترمنځ فرق
۱۴۶	دقضاء ډولونه
۱۴۸	دالله تعالی اراده او ډولونه یې
۱۴۸	دالله تعالی اراده اورضاء او دبنده اراده
۱۴۹	دانسان خپلواکي
۱۵۰	دانسان دارادي کړو وړو حیثیت
۱۵۰	دانسان داخیار ساحه

۱۵۱	دانسان مسؤليت
۱۵۱	دتقدير به اړه د بېلابېلو ډلو افكار
۱۵۲	دالهي ارادې به هكله داهل سنت والجماعت او دمخالفيو نظريات
۱۵۲	به قضا، او قدر د ايمان غوښتنې
۱۵۲	دقضاء او قدر د عقيدې اغېزې

اتم خپرکي

دايمان نو ا قضا (له مينځه وړو نكي) اهل قبله او احكام يې

۱۵۳	لومړي بحث
۱۵۳	د نواقضو معنی
۱۵۳	دايمان دنواقضو ډولونه
۱۵۳	۱- دايمان اعتقادي نواقض
۱۵۵	۲- دايمان قولې نواقض
۱۵۶	۳- دايمان عملي نواقض
۱۵۶	زنديق
۱۵۶	لغوي معنی
۱۵۶	اصطلاحی معنی
۱۵۶	حکم يې
۱۵۷	دزنديق دتوبيي قبولتيا
۱۵۷	نکفير
۱۵۷	پېژندنه
۱۵۷	دتکفير به هكله د پخوانيو علماؤ ويناوې
۱۵۸	دتکفير ډولونه
۱۵۸	د يو چا د کافر گرځولو شرطونه
۱۵۸	دتکفير موانع او خنډونه

دويم بحث

اهل قبله او احكام يې

۱۵۸	د مسكونو او مذهبونو ترمنځ فرق
۱۵۹	لويو كناهونو دڅښتنانو به اړه داهل سنت والجماعت او نورو كسراه ډلو باورونه
۱۵۹	دتکفير به قضيه کې داهل سنت تکلاړه

لومړی څپرکی دثقافت مفهوم اوداسلام اعتقادي نظام

پيليزه

هر يو ملت خاڼه معتقدات، فكري، ټولنيز او اقتصادي ارزښتونه لري او په خپل ثقافت او کلتور وياړي. ولسونه خپل اوسنی حالت خپلې ماضي پورې تړي که داسې ونه شي نو يو قوم به په نورو کلتورونو کې ورډوب نوم اوبښان به يې پای ته ورسېږي اوس مهال چې نړۍ ديوکلي بڼه غوره کړې له نورو ولسونو سره مخامخ کېږي او سنی وخت د تمدني شخړو موج دی که لږ غفلت صورت ونيسي په لږ وخت کې به ټول ملت الله دې نه کړي په نابودی محکوم شي مور په بشپړ ايمان او پياوړي شخصیت سره په دغه تمدني شخړه کې برياحصولی شو.

لومړی بحث

اسلامي ثقافت

په اوس وخت کې چې دشراوطنيان شیطاني لښکرو بشریت په تورتم کې رابيسار کړی دی مسلمان ته لازمه ده چې دشر دټولو سرکنه خواکوڼو به وپاندي دهدايت ځلانده مثال به لاس کې واخلي خپل عقل اوفکر داسماني وحی په وسيله پاک اوسوتره وگرځوي دکمراهی، انحراف، هوی او هوس له غلامی څخه بشریت ته نجات ورکړي. داسلام رسالت له بشري سپېڅلي فطرت سره اړخ لگوي په همدغې الهي نکلارې سره مور داوسني متجاوز، باغي او وحشي ناوړه تمدن سره مقابله کولای شو.

لغوي پېژندنه

په عربي ژبه کې دثقافت لفظ په گڼو معنو راغلی چې ځينې يې معنوي او ځينې يې مادي دي. په معنوي چارو کې دزېرکتيا، ذکاوت، هوشيارتيا، ژرتر ژره دعلم دلاسته راوړلو په معنی سره ده. په حسي - اومادي چارو کې دکاره دسمولو، برابرولو، غلبې اواصلاح په مفهوم سره هم راغلی دی.

اصطلاحی معنی

Culture په فرانسوي، الماني او انگلیسي - ژبو کې کې دزراعت مفهوم افاده کوي؛ البته دټولنپوهني دپوهانو په تعريف کې لاندې شيانوته شاملېږي.

- فنون، علوم، معارف، فلسفه او عقايد.

• دافرادوسلوک اوتصرفات اودتولنيزواړيکولاري چاري

داسلامي ثقافت پېژندنه

اسلامي ثقافت داسلامي عقايدو، افکارو، احکامو، قوانينو، اساساتو، علومو، اختراعاتو، ژبې، تاريخ، ارزښتونو، وياړونو اودمشترکواهدافوله مجسوعي څخه عبارت دی. په لنډه ډول يې داسې هم تعريفولی شو: داسلامي ثقافت دقران کریم اونبوي سنتو په رڼاکې عملي چلند ته ويل کېږي.

داسلامي ثقافت اهميت

هرکله چې اسلامي ثقافت دالله جل جلاله په سرکتاب اودپيغمبرصلى الله عليه وسلم په نبوي سنتو تينک اوکلک چلند ته ويل کېږي، نو اهميت يې څرگنددی داځکه چې په قران کریم اونبوي سنتو تينک عمل ځينې مهال به فرض اوځنې وخت به دمستحب بڼه غوره کوي چې بانه دعباداتو، اخلاقواومعاملاتوسره اړيکه نيسي. لکه لمونځ، روژه، زکات، حج له موراوپلارسره احسان اونیکي، له خپلې ميرمن سره سم چلند، صله رحمي اودگاوندي دحقوقورعايت کول احسان، صبر، شجاعت، سخاوت، ترجم، عافنه، کورنی نظام، اقتصادي چاري اخيستل اوپېرودل، پوراچاره، شرکت اومضاريت، شوری، دملي امانتونوساته، دعادل اوانصاف تينگيت، بين المللي اړيکې دجگړې اوسولې دقواعدواواصولومراعاتول اوداسې نور... درسول الله مبارک اودراشدينوخلقاودورې ته په کتنې سره مورته څرگندېږي چې اسلامي شريعت له عقيدې، عباداتو، اخلاقو، ټولنيزواقتصادي نظام اوسياست څخه ترکيب موندلې او همکريه راوړوسته دوروکې دين يوازې شخصي ژوند اخلاقو اوعباداتوپورې منحصر پاتې شو دنبوي چاري اومعاملات له دين څخه جلاشوې نوات دزوال کندي ته پرېوت کچېرې اسلامي امت دوباره خپل تېر برم ته ستهېدل غواړي نولاره يې په اسلام بشپړ عمل کول دي.

داسلامي ثقافت مضامين

داسلام اعتقادي نظام، تلاوت اوتجويد، داسلام عبادتي نظام، نبوي سپېڅلي سيرت اواسلامي تاريخ، داسلام اخلاقي نظام، داسلام ټولنيزنظام، فکري پوهنه، اديان اومذاهب، داسلام سياسي اواداري نظام، داسلام اقتصادي نظام، قران عظيم الشان اومعاصرعلوم، اسلامي تمدن دي

سرچينې يې

دوحی لومړی بيل په قراءت علم اوبوهي سره شوی دبشریت لومړي پلاراده عليه السلام ته الله تعالی علم ورکړی؛ قران عظيم الشان اسلامي ثقافت په درې بنسټونودروي، توحيد، رسالت اواخترت داچې الله تعالی دله لومړيانوخالق، مالک، حاکم بادارراوستاند وی دی اودمحمد صلی الله عليه وسلم زوساته

داسلامي ثقافت په قران کریم، احکام، قوانينو، اساساتو، علومو، اختراعاتو، ژبې، تاريخ، ارزښتونو، وياړونو اودمشترکواهدافوله مجسوعي څخه عبارت دی. په لنډه ډول يې داسې هم تعريفولی شو: داسلامي ثقافت دقران کریم اونبوي سنتو تينک اوکلک چلند ته ويل کېږي. داسلامي ثقافت اهميت هرکله چې اسلامي ثقافت دالله جل جلاله په سرکتاب اودپيغمبرصلى الله عليه وسلم په نبوي سنتو تينک اوکلک چلند ته ويل کېږي، نو اهميت يې څرگنددی داځکه چې په قران کریم اونبوي سنتو تينک عمل ځينې مهال به فرض اوځنې وخت به دمستحب بڼه غوره کوي چې بانه دعباداتو، اخلاقواومعاملاتوسره اړيکه نيسي. لکه لمونځ، روژه، زکات، حج له موراوپلارسره احسان اونیکي، له خپلې ميرمن سره سم چلند، صله رحمي اودگاوندي دحقوقورعايت کول احسان، صبر، شجاعت، سخاوت، ترجم، عافنه، کورنی نظام، اقتصادي چاري اخيستل اوپېرودل، پوراچاره، شرکت اومضاريت، شوری، دملي امانتونوساته، دعادل اوانصاف تينگيت، بين المللي اړيکې دجگړې اوسولې دقواعدواواصولومراعاتول اوداسې نور... درسول الله مبارک اودراشدينوخلقاودورې ته په کتنې سره مورته څرگندېږي چې اسلامي شريعت له عقيدې، عباداتو، اخلاقو، ټولنيزواقتصادي نظام اوسياست څخه ترکيب موندلې او همکريه راوړوسته دوروکې دين يوازې شخصي ژوند اخلاقو اوعباداتوپورې منحصر پاتې شو دنبوي چاري اومعاملات له دين څخه جلاشوې نوات دزوال کندي ته پرېوت کچېرې اسلامي امت دوباره خپل تېر برم ته ستهېدل غواړي نولاره يې په اسلام بشپړ عمل کول دي. داسلامي ثقافت مضامين داسلام اعتقادي نظام، تلاوت اوتجويد، داسلام عبادتي نظام، نبوي سپېڅلي سيرت اواسلامي تاريخ، داسلام اخلاقي نظام، داسلام ټولنيزنظام، فکري پوهنه، اديان اومذاهب، داسلام سياسي اواداري نظام، داسلام اقتصادي نظام، قران عظيم الشان اومعاصرعلوم، اسلامي تمدن دي سرچينې يې دوحی لومړی بيل په قراءت علم اوبوهي سره شوی دبشریت لومړي پلاراده عليه السلام ته الله تعالی علم ورکړی؛ قران عظيم الشان اسلامي ثقافت په درې بنسټونودروي، توحيد، رسالت اواخترت داچې الله تعالی دله لومړيانوخالق، مالک، حاکم بادارراوستاند وی دی اودمحمد صلی الله عليه وسلم زوساته

وخلاند ه شخصيت ترقياً مته پوري دتول بشریت لياره رهبر، لارښود ماډل اودبېلکه په حيث دی . اسلامي ثقافت دغه درې واړه بنسټونه (توحيد ، رسالت او آخرت) فرداوتولنه دمادي ژوند له پستيو څخه راباسي دحقيقي خوشالي کمال ، اخوت ،

عدالت ، شرافت ، تعلق بالله او اطاعت رسول دکمال لوړو پوړيو ته يې رسوي په همدې توگه اسلامي ثقافت دژوند ټولو برخو ته شامل دی لکه ټولنيز او کورني نظام ، اقتصاد ، سياست جگړه سرله اونړي وال مسايل اوداسي نور...

داسلامي ثقافت سرچيني

اسلامي ثقافت دوه ډوله سرچيني لري لومړی اصلي سرچينې دويم فرعي سرچينې

لومړی- اصلي سرچينې

اسلامي ثقافت اصلي دوه سرچينې لري

الف- قران عظيم الشان قرانکريم داسلامي ثقافت لومړی سرچينه ده چې الله تعالی يې له تحريف اوتبدیل څخه ساتني ضمانت کړی دی دتول بشریت لياره بشيرالهي بيغام او قانون دی چې دټولو انسانانو ددنیاواو آخرت دکاميابي ضمانت کوي چې کوم خاص قوم ، نسل ، سيمې ، هېواد ، وخت اوزمان پورې مربوط نه ؛ بلکه تر قيامته دملتونو لارښود اودتول ژوند قانون دی چې ټولو تعصباتو ته دپای ټکی ږدي بشریت دفکري وحدت په مزي تړي اويوه ستره ټولنه جوړوي چې دنړی هېڅ يوه مفکوره اوتهديب ورسره په دغه برخه کې سيالي نه شي کولی

ب- نبوی سنت :دويمه اصلي سرچينه يې نبوي سنت دی چې ټولو قولې ، عملي اوتقريبي احاديثو ته شاملېري رسول الله صلی عليه وسلم دقران عظيم الشان منسراومعلم وهغه دالله تعالی اسماني بيغام تطبيق کړی دی اوهغه دقران مجيد عملي ژوندی بېلگه شخصيت ؤدمؤمنانو له مورحضرت عايشې رضی الله عنهاڅخه دهغه داخلاقوپه هکله يوښته شوي وه هغې ورته په خواب کې ويلي ؤچې دهغه اخلاق قران عظيم الشان ؤ؛ نوپردي اساس دحرايه غارکې دوحی نزول بيادام المؤمنین تر حجري پورې چې هلته دده مبارک ساه وتلي ده تقريبادنبوت درويشت کاله ژوندسنت رسول تشکیلوي .

دويم - فرعي سرچينې

داسلامي ثقافت فرعي سرچينې لاندې برخونه شاملېري

١- **اجماع** :داسول فقهي دعلمناؤپه اصطلاح کې دپيغمبرصلي الله عليه وسلم له وفاته وروسته داسلامي امت دمجنهده علمناؤپه يوه شرعي حکم باندي اتفاق کولوته اجماع ويل کېري ؛ البته اجماع هلته صورت يسي چې په قرانکريم اونبوي سنتوکې صريح حکم شتون ونه لري ، اجماع داسلامي فقهي له مصادر وڅخه

یوه سرچینه او د شرعي احکامو لپاره دلیل او شاهد گڼل کېږي په اوس وخت کې دنویورا پېښو شویو قضایاؤ په هکله دامت نامتو علماء په دې هکله ستررو لوبولی شي ، دنویو وسایلو په ایجاد سره خود انلاین مجازي نامتوله لارې دغه کار د پراسانه شوی دی .

۲- قیاس: قیاس په لغت کې موازنې ته وایي او په اصطلاح کې په حکم کې غیر منصوص مسئله منصوصي مسئلې سره پیوست کولو ته وایي د دواړو واقعاتو د علت د اشتراک له امله د مشترک حکم حیثیت غوره کوي .

اسلامي تاريخ: تاريخ د ملتونو اساس او بیل تشکیلوي که نور ملتونه تاريخ لري: نو اسلامي امت هم دمجد او عظمتونو دویاړتاريخ څخه برخمن دی زموږ افتخار او د تاريخ پیل د اسلام دخلانده لسره څرک پېلېږي په همدې اساس نبوي سیرت د اسلامي امت معلم اولارښود دی .

د اسلام دلومړي نسل تاريخ د اسلام د تطبيق پوښه تصویر دی چې د ابوبکر صدیق رضی الله عنه څخه تر حه او عاطفه ، د عمر فاروق رضی الله عنه څخه د عدالت د حضرت عثمان رضی الله عنه څخه د حیا د حضرت علی رضی الله عنه څخه د شجاعت او مېړانې د حضرت عمار رضی الله عنه څخه د ثبات او استقامت د صهیب بن سنان رومي رضی الله عنه څخه د قربانۍ د خالد رضی الله عنه څخه د اتلولۍ د ابوذر غفاري رضی الله عنه څخه د زهد ، د حضرت حمزه رضی الله عنه څخه د مېړانې درسونه زده کولی شو .

۴- اسلامي ميراث: د اسلامي ميراث څخه مطلب اسلامي فقه ، اصول فقه ، صرف نحوه او بلاغت ، قراءتو ، تفسير او د اصول تفسير او د اصول حديث علم دی .

۶- انساني گټورې پوهنې او تجربې: په اموي دور کې د گټورو پوهنو د اساس ډبره کېښودل شوه او په عباسي کې دور کې خپل اوج ته ورسېده د مامون بيت الحكمت يې ستره بېلگه ده چې هلاکو او جنگيز د دجلې په سیند لاهوکره په دغه دور کې د گڼو ملتونو د فنونو او مادي علومو څخه استفاده وشوه او په نوې بڼه د علومو اساسات کېښودل شوه لکه د طب ، جغرافيه ، فلکیاتو ، حساب ، الجبر ، هندسي ، کيميا ، تاريخ ، رياضي ، فزيک او داسې نور

۷- ژبه: ژبه د ملتونو ترمنځ د تفاهم وسیله ده او د اسلامي ثقافت فرعي سرچینه تشکیلوي په همدې توگه د زیوتنوع او بېلتون د الهي قدرت نښه گڼلی کېږي قران عظیم الشان دغه مطلب ته اشارې په ترڅ کې فرمایي: ﴿ وَمَنْ آيِسْتُمْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَآخْلَفَ الْبَيْنِكُمْ وَاللَّيْلِ لَأَيِسْتُمْ ﴾

لِّلْعَالَمِينَ ﴿۱۰﴾ الروم ژباړه: او دهغه جل جلاله د قدرت له نښانو څخه د اسمانونو او ځمکې پيدايښت اوستاسې د ژبو او ستاسې درنکونو بيلابيلوالی دی په باوري ډول په دې کې د پوهانو لپاره ډېرې نښې دي داسلامي امت مشترکه ژبه عربي دقران کریم ژبه ده. دقران مجيد زيات الفاظ له انسان سره اړيکه نيسي لېکن دغه ستر کتاب د بلاغت، فصاحت او ادب له حيثه يوه ستره معجزه ده دقران کریم هر لفظ اغيزه ناک دی چې دکايناتو له اصلي حقيقت څخه يې پرده پورته کړې هره موضوع او هر مضمون يې د ژبې او ادب لوړ معيار او ستر اعجاز دی چې هېڅوک ورته نه شي رسېدلی قران مجيد عربي ژبې ته همېشه ژوند ويخسته دنړۍ هېڅ يوه ژبه ورسره مقابله نه شي کولی دنړۍ په نورو ژبو کې وخت پر وخت بدلون راځي ديو وخت ژبه د بل وخت سره بڼه توپير لري قران عظيم الشان عربي ژبې ته نړۍ وال حيثيت په برخه کړ د ځمکې په ټوله کره کې مسلمان ولسونه د الله تعالی استاسي پيغام شپه او ورځ لولي او د جوړمانو له منارو څخه يې د توحيد، رسالت او اخرت انکازي پورته کېږي. دقران کریم له امله د ډېرو عجمو هېوادونو د ژبې د الفبا زياتره توري عربي وگرزېدل لکه: فارسي، پستو، اردو، تاجکي، ازبکي ترکمني، ملايي او داسې نور. زياتره عجم هېوادونه په عربي ژبه بدل سو لکه عراق، مصر، سوريه، لبنان، فلسطين، الجزائر، تونس، مراکش المغرب، سوډان، او نورو افريقايي هېوادونه درواخله دوی د اصحابو کرامو سره دزياتي راشه درشې او تعامل له امله عرب وگرزېدل.

۸: شعرا و ادب: دقران کریم له نزول نه دمخه د عرب قوم شعريه زلفو، خط، خال، شونډو، رخسار او عاشفي مشتمل ډاوس دالله تعالی په ثنا او صفت، درسول الله په نعت، اخلاقي نضا بلو، حکاياتو، سلوک او معرفت بدل شو. قران عظيم الشان د شرم، حياء، اوباک لښې تصورات وړاندې کړل له شکه پرته قران کریم نه شعراونه نثر بلکې جلا مقام لري الهي معجز کلام دی په خپل اسلوب بلاغت، فصاحت، محاورو، تشبېهانو او استعارو کې ساری نه لري.

۹- رسم اورواج: قران عظيم الشان پخوانی رسمونه او رواجونه له منځه وې وړل يوازې هغه عرف يې برخای پرېښود چې داسلام له اصولو سره يې ټکر نه واوله بشري قطرت سره يې سمون درلودد مثال په توگه په عرب قوم کې د غم پر مهال دوپښتو شکول او دکړهوان خپرون دخپل مخ اوتنډې وهل او دغه لپاره دويرکروښخو په کرايه نيول، دحج په موسم کې خان برنډول، دستخينه ډبه سينکار راوتل اونور... شامل

قران کریم پر دغه ټولو د بطلان کرسه راو وپستله او دېته يې د تيرج جاهليت نوم کېښود همدا رنگه د سادي بر مهال دشان او شکرک، درياء، اظهار، قومي تعصب، نه ژبه اورنگ فخر، تمسخر، مله دي، عيت، جعلی، عيباني، فحاشي، او بې حيايې دغه ټول بې منکرات وبلل او ددې برخای يې معروفات په گوته کړل

قران عظيم الشان دمسلمانانو لپاره دالله تعالى اوبيغمبر طريقه ترقيامنه دايمي اوتلپاتي تگلاره وگرخوله اور
همدي توگه يي زموږ دتمدن اوتهديب لپاره خلورخواوي وپاکلي
۱۰. **ټولنيز او کورني نظام:** قرانکريم دکورني نظام لپاره دحلالې رشتې دحدودوپه ټاکلو دمهيره اوميرمن
دحقوقو په منځمن کولو زورواچاوه. حرامي رشتې يي په گوته کړې په جنسي برخه کې يي دپريوسپېڅلي
نظام دبنسټ دپره کېسوده دمسخرو، ملنډو، عيب لټونې، بدگوماني، تهمتونو اوبد نامي دروازي يي دنړ
لپاره وتړلې کورني ژوند يي دهررنګه شکونو، شبهاتو اواختلافاتو څخه پاک کړ، کورونوته دننوتلو پرمه
يې اجازه غوښتل لازمي وگرخول دافرادو دتشخص لپاره يې قبيله ضروري اوتقوي يې ورته دبهرنۍ معي
وتاکله په انساني حقوقو اومسوليتونوکې يې ټول خلک يوشان وبلل.

داروبا طبقاتي دغلامي نظام يې ړنگ کړ اودانساني حقوقو د مساوات اعلان يې وکړ البته په اسلامي نښه
کې چې دغلامانو کوم ذکر راغلی هغه دجگړې بنديان دي ددوی دخلاصون لپاره يې هم مناسبې لارې
چارې سنجولي دي په فحش ويناؤ اوشکنځلو يې بنديزلگو لي دموږ اويلاز اودلويانو په درناوي اوبه
کشانو دشفقت تاکيد يې کړی دی دغه ټول دقران عظيم الشان برکت دی.

۱۱- **دخوراک اوڅښاک طريقه اولباس:** خوراک اوڅښاک دانسان پښتيزه اړتيا ده قران عظيم الشان
بشریت ته يوازې روحاني غذانه دی ورپه گوته کړې بلکې دخوراک اوڅښاک طريقه يې هم وربښودلې
ده قرانکريم خواړه اودڅښلو شيان په دوو برخو وېشلي دي رواوناروا، رداغه دي چې انسان ته گټور اوناړوا
هغه شيان دي چې انسان ته زيان رسوونکي دي.

قران مجيد دحلالو اوحرامو دايره دژوند ټولو معاملاتو ته پراخه کړه برابره خبره ده که هغه فردي، اجتماعي
اقتصادي اوسياسي واوسي دغه يې معروف اومنکر (بڼواوبدونه) وېشلې دی: نوپردي اساس حرام
اوحلال يوازې په خوراک اوڅښاک کې نه بلکې ژبې، غوږونو، لاسونو اويښو ټولوته شامل دي لنډه
داچې دحلالو اوحرامو پربنسټ ديو اخلاقي تهذيب دوجود دپره اواساس يوازې اويوازې دقران عظيم الشان
کارنامه ده داسلام دخلانده لمرترڅرک دمخه عرب قوم دمردارو حيواناتو غوښې خوړلې، وينې به يې
خپلې اوبخولې، برنډبه گرزېدل په همدې توگه ځني خوراگونه نارينه و پورې مختص و شراب څښل
غلا، لوټ تالان اوزنا ددوی عام رواج و دلپاس په هکله داسلام لارښوونه داده چې دبدن پټونکي، پاک
اوساده واوسي پيغمبر صلی الله عليه وسلم په عامه توگه سپين لباس خوښولو، دوربښو لباس او قيمتي
لباس اغوستل يې نارواوکړ زول دجامو په ټاکنه کې داب او هوا اوولسي رواج بشپړ دخل وي مگر موږ دښه
په اسولي قاعده مخکې ذکرکړه: ليکن قراني تصوراتو دنړۍ دټولو مسلمانانو لپاره يو خاص رنگ ټپه
کړ چې په هغه کې دساده کې اوباکيزکي نظام له عبادت سره تړاو لري په همدې توگه ذوقی سکلا اوسليقه
به کې ځانگړی رول لري.

۱۲- فنون: داسلامي مفسرينو په خيال په قران كريم كې د ټولو فنونو بنسټونه ايښودل شوي دغه عظيم الشان الهي پيغام د غوراوونكو د خپرني او تحقيقاتو لورته مخونه كوي كه لږ فكر وكړو يوازې په قران كريم كې د ټولو علومو او فنونو لپاره اصول شته لكه د قراءت فن ، د تجويد فن ، د كتابت فن ، د كاغذ جوړولو فن ، مينا توري او هندسي خطونه ، د جلد سازۍ فن ، په خوش اوازي سره د قران كريم د لوستلو فن او داسې نور...

قران كريم د بت يا لني ، له ولعب او هر رنگه شرك نفی كړې ده د تصويرونو جوړول ، مجسمه سازي د عرب قوم مهارت ؤ اسلامي ثقافت د دې روح شيانو تصوير وپستل منع كړل : مگردونو ، بوټيو ، او گلاتو تصويرونه يې روا بيلل

موخې يې

داسلامي ثقافت ستر هدف د صالحې ټولني او متوازن فرد جوړول اوله مرگه وروسته په اخروي ژوند كې بری ، د جنت حصول او د الله تعالی رضاء تر لاسه كول دي .

د مضامينو تاريخي مخينه يې

د امير حبيب الله خان د سلطنت په دوره هېواد په پلازمينه كې د حبيبي لسه امريكايانو جوړه كړې وه چې بنسټونكې يې ټول خارجيان ؤ په ولاياتو كې يوازې تر شپږم ټولگي پورې سوونځيو شتون درلود : مگر لوړې زده كړې په ظاهر شاهي دوره كې پيل او په (۱۳۲۵) هجري لمريز كال د كابل پوهنتون د اساس ډبره كېښودل شوه د پولي تخنيك پوهنځي روسانو جوړ كړ او روسي متخصصين په كې استادان ؤ دانجنيري او زراعت پوهنځي امريكايانو چلولي په ديارلس سوه اوه پنځوسم هجري لمريز كال د غوايي د مياشتې په اوومه نېټه د كمونستي عسكري کودتا په نتيجه كې د هېواد د لوړو زده كړو مؤسساتو ته روسي ژبه او د ماركسيزم كمونستي فلسفه د ټولو عصري پوهنځيو د نصاب برخه وگرځېده . په (۱۳۷۱) هجري لمريز كال داسلامي انقلاب په بري سره د كمونستي مضامينو پر ځای د هېواد په ټولو تحصيلي موسسو كې داسلامي ثقافت مضامين ځای پر ځای شول . په افغانستان د صليبي يرغل (د ناټو او امريكايي) لښكرو درانوتلو په نتيجه كې دوخت د امريكايي تالي ختي وزير له خوادغه مضامين له دوو ساعتونو څخه يو ساعت ته راټيټ كړی شول او په تدريجي توگه يې ختمول غوښتل : البته داسلامي ثقافت د ځنومخلصو استادانو د هلو ځلو او دوخت دسترې محكمې د مشرتابه له خوادغه توطئه شنډه شوه اوس د شکر ځای دی دغه څانگه پياوړي متخصصين پوهاندان او ډاکتران لري د امريكايي لسکرو په ماتې او د مجاهدينو په غلبې سره نوره وغورځېده او پياوړي شوه الحمد لله .

داسلامي ثقافت لوليد (VISION)

د متخصصو اسلام ته ژمنو او معتدلو كدرونو درلودل چې وكولى شي داسلامي سالمې روزنې په نتيجه كې ماډل شخصيتونه ټولني ته وړاندې كړي چې په دنيا او اخرت كې بشر د سعادت تر پياوړه رسوي .

داسلامي ثقافت څانگې رسالت (MISSION)

داسلام د سپېڅلي دين په لارښوونو بيا وراوېښ د ادغان ولس ستره څانگه رساله د ديني اعتدال ، د ايمان او تقوى د ټينگښت ، د قانون د حاكميت ، عدالت او نظم او په هېواد كې د سالمې ادارې رامنځته كولو په موخه د لوړه زده كړو په مات داسلامي څانگې رسالت دغه ضرورت هلته پوره

کېري چې له اسلام څخه صحيح فهم اوله اسلامي عقيدې څخه دقيقه پوهه موجوده واوسي ترڅو د ديني متخصصو کدرونو اومسلکي اشخاصو په وسيله د ژوند د بېلابېلو برخو لپاره ماډل اونمونونه شخصيتونه ټولني ته وړاندې کړي شي .

روزنيزې موخې يې د شرعياتو پوهنځيو په چوکاټ کې داسلامي ثقافت څانگه د هېواد په بېلابېلو دولتي او خصوصي پوهنتونونو کې ولس او ټولني ته د خدمت په منظور داسلامي فرهنگ د ترويج په خاطر د لاندې اهدافو د تحقق لپاره کار کوي .

- ۱- په بېلابېلو تحصيلي رشتو کې داسلامي عقيدې داساساتو پوهاوی .
- ۲- اسلامي اساساتو اوارزښتونو ته په التزام دخوان نسل روزل .
- ۳- د معتدلو اومتعهدو کدرونو روزل چې له افراط او تفريط څخه لېرې وي اود دنيا او اخرت د سعادت ترمنځ يووالی رامنځته کړي .
- ۴- داسلام دکلي مساييلو د توضيح په خاطر دنقلي اوعقلي دلایلو وړاندې کول اوهمدارنگه د هر حکم اوهري موضوع حکمتونه توضيح کول .
- ۵- دمحصلي نو د ديني فهم دسطحې لوړول ترڅو د ټولني په فردي اوتولنيزه وده کې اغيز من واقع شي .
- ۶- د علمي تحقيقاتي مهارتونو وده اود سالم اسلامي فکر پراختيا اوله الله تعالی سره دانساني اړيکو سم تنظيم اود نړۍ دارزښتناکه نعمتونه څخه سالمه گټه اخيستل

ترلاسه شوي پایلې

- ۱- داسلامي ثقافت د بشپړ مفاهيمو سره اشنايي داسلامي نړۍ ليد پېژندنه اود دغو اياتونو اونبوي احاديثو بيان چې داسلامي عقيدې په هکله راغلي دي .
- ۲- د عباداتو دا حکامو ډولونو ، شرطونو ، حکمتونو اومصلحتونو پوهه
- ۳- داسلامي د ټولنيز نظام د حکمتونو اومصلحتونو پوهاوی او په همدې توگه دنکاح اوطلاقو دا حکامو اودبڅي اومېړه د حقوقو څرگندونه
- ۴- داسلام داخلاقې نظام دمفاهيمو زده کړه اوهمدارنگه داسلامي اخلاقو د بنسټونو ، فضايلو اورزايلو بيان اوتوضيح او په همدې توگه له عقايدو او عباداتو سره داسلامي اخلاقو اړيکه ...
- ۵- د سياست له مفهوم سره دخلکو بشپړه اشنايي همدارنگه داسلام سياسي نظريه اوداسلام سياسي نظام د بنسټونو درعيت اواسلامي حاکم د حقوقو اومسئوليتونو شرحه اوتوضيح
- ۶- داسلام داقتصادي نظام دمفاهيمو اوبنسټونو اود اوسنيو معاصرو اقتصادي نظامونو سره داسلام داقتصادي نظام د بېرنگيزې څېړنې بيان
- ۷- دقران عظيم الشان دکلي مباحثو پېژندل اودقران کریم د علمي اعجاز پوهاوی

۸- داسلام دخلانده لمرتر څرک دمخه تمدنونوته لند کته اوداسلامي تمدن بشپړه پېژندنه . خصوصيات . اثار اودمسلمانانو دپړ مختک اسباب او عوامل اودزورتيا او زوال لاملونه يې اوبياڅلې هغه مقام ته دخان رسولو معيارونه

خانگړتياوې يې

- اسلامي ثقافت رباني اوالهي سرچينه لري چې له وحی څخه څر وپيري
- دهرځای اوهروخت دولسونو درهبري صلاحيت لري
- لارښوونې يې شاملې دي دژوند ټول اړخونه ترپوښښ لاندې نيسي
- عقايد او قوانين يې ثابت او غير متزلزل دي
- له علمي حقايقو سره سمون لري اوورسره په ټکر نه دي
- له هر عيب څخه سپېڅلتياچې هېڅ رنگ نقصان په کې په سترگو نه ښکاري

داسلامي ثقافت پروراندي پراته کوابونه

دتاريخ په اوږدوکې مسلمانان له گڼو گوابونو سره مخامخ شوي دي چې مينم يې

۱- فوخي يرغلونه

اسلامي امت له پيله له پوخي يرغلونو څخه رنځ وړي د(۴۹۰ هـ) کال نه تر (۶۶۱ هـ) کال پورې صلييانو په شام اومصر يرغل وکړ ، دغه دصليبي جگړو په نوم ياديږي بياپه اوومه هجري پېړۍ کې په عراق اوشام دتاتاريانو اوچنگيزيانو يرغل ، چې دعباسي حکومت په ړنگېدلو ، د بغداد دسوزېدلو ، دزرگونو علماؤ په وژلو اودمليو نونو کتابونو په له منځه تللو منتج شو ، بياروپا يانود (۱۷۷۸) م نه تر (۱۹۶۲) م پورې په اسلامي هېوادونو دوام داره يرغل رافر ، چې په نتيجه کې يې دمسلمانانو ثقافت له منځه وپوړ او دمسلمانانو مادي شتمني يې چوراوتالاترغه کړي . مصر ، شام ، اوهندوستان دانگليس له لوري تونس ، مراکش او الجزاير دفرانسې له خوا اولبيا دايټاليې اواندوني زياد لکز اوجورک له خوا استعمره شوي .

په همدې توگه دمرکزي اسيا په هېوادونو او افغانستان دروسانو پوخي تېري په مرکزي اسيا کې يې اوولس ميليونه او په افغانستان کې يې ددوه ميليونو مسلمانانو ويني وپنځولي دمسلمانانو دين ، ناموس ، شته اوماڼ يې تالا کړل داسلامي امت په زړه فلسطين کې ديهودانو مېشت کېدل اوورسره دانگلستان ، فرانسې اوامريکا مالي ، سياسي اوعسکري مرستې په عراق اوافغانستان پوخي يرغل له يو غم نه وروسته په دوام داره توگه بل غم په کې شامل دي .

.....
 داسلامي مشفقين (۱۹۸۰ م) اسلامي نهاديت له شالونو پس ۱۲ دغه جواړي رښه وړا کسان
 حريشه مان (۱۱۰۵ هـ ق) ، دپاړ اسلام در ولس او داسلامي مشفقين (۱۹۶۳) داسلامي مشفقين

۲- ډګري يرغلونه

دغه يرغل غیر مسلح دی چې افکار او خيالات تربريدلاندې نيسي - په نتیجه کې دین، ثقافت، اخلاقي او افکار له منځه وړل کېږي چې وسایل يې په لاندې ډول دي:

الف- اعلام: دخپرونې وسایل راډيو، ټلويزيون، سينما، تياتر، مجلې، اخبارونه، بروشرونه، اوانټرنېټي منحرف لادينه ساينونه اوداسې نور... چې په اسلامي معتقداتو پسې بدپروپاګندکوي د دین اودیني احکامو په اړه شکونه اوشبهات راپاروي او همدارنګه فسق، فجور، بې حيايي، بربنډه تور، موسيقي، اختلاط، زنا، لواطت، نخا، عیاشي او فحاشي ته بلنه کوي اوس مهال زياتره فضايي شبکې باخل افکار او داسلام په هکله شکونه اوشبهات خپروي .

ب- استشراف: دلويديځ پوهانو يوه ډله ده، چې دختيځ علوم (عربي ژبه او قران کریم) يې زده کړي دي داسلام په هکله دخلکو په زړونوکې شکونه اوشبهات اچوي په علمي ډول داسلام مقابله کوي او همدارنګه په بې خايه اوناړواپروپاګندلاسه پورې کوي اسلام هم په بت بالودينو نوکې شمېري او وايي، چې دوی کوڼې ته عبادت کوي، په داسې حال کې چې اسلام سراسر توحيد دی د دوی زياتره ليکنې له بې خايه تعصب اودبمنې څخه ډکې دي زياتره مستشرقين داستعمار لاسپوڅي اوجاسوسان دي په اسلامي هېوادونوکې هم اکادميک شخصيتونه د دوی مرسته کوي په منځني ختيځ کې يوزراوتيسيرسوده مستشرقين په کار بوخت دي سره له دې چې لويديځوال په خپله له نصرانيت څخه بېزاره دي، مګر دوی دمسلمانانو په نصراني کولوکې زيار باسي او هلي خپلې کوي چې په اسلامي هېوادونوکې کليساګانې ودانې کړي ددغه کار لپاره په ميلاردونو ډالربوديجه ټاڪي دتصدير مهم وسایل: تعليم، روغتيا، راډيو، ټلويزيون، مجله، اخبار او دفقيرانو او سېلاب خپلولاس نيوی دی .

۳- سيکولرېزم: په اسلامي هېوادونوکې دسيکولرېزم اوبې ديني لورته دخلکو بلنه اودسياست، اقتصاد، قانون، ټولني او تعليم څخه دشریعت گوښه کول شامل دي .

۴- لادينه ډلې ټپلې: دوی دلاينه ډلوتپلو، نړۍ والوکنفرانسونو اودخپرونې دبېلابېلو وسايلوله لارې دغرب فرهنگ ته وده ورکوي چې ددغوکنفرانسونو محورې ټکي کورني اوسخه، جنسي - حقوق داواد غورځول، هم جنس بازي، دسرخينه اوناړينه د حقوقو برابرې، بڼه ميراث کې مساوات، دزنا او لواطت حوازاودزوجانو دتعدد مخنيوی شامل دي .

دډګري يرغل اغېزې

- په قران کریم، نبوي سنتو، اسلامي عقيدې اوداسلامي شريعت په اړه شکونه رامنځته کول.
- په مسلمانانو کې قومي او مذهبي اختلافات ايجادول.
- دبدعاتو، خرافاتو اوباطلو مذاهيو او تکلارو په پندروول.

داسلام په هکله دخلکو بلنه اودسياست، اقتصاد، قانون، ټولني او تعليم څخه دشریعت گوښه کول شامل دي .

- د مسلمانانو روحي شکست او د لويديځ په فاسد فرهنگ وياړ او افتخار .
- د عربي ژبې کمزورتيا، او دنورو لهجو پياوړتيا او په استعماري ژبو وياړ .
- د واک له ساحې د شريعت کوښه کول، تعليمي فساد، او د مختلط تعليم ترويج .
- ښځينه فساد، دکورونگېدل او دښځينه ژبې پردکي او بې حيايي ۱

له چيلنجونو او گواښونو سره دمقابلې لار

له ثقافتي او فرهنگي چيلنجونو او گواښونو سره مقابله گڼ اړخونه رانيسي چې مور ورته په لاندې توگه کتنه کوو .

- ۱- په اسلامي عقيدې او اخلاقو دخوان نسل روزل له الله تعالى سره مضبوطه اړيکه او دهغه په مرستې باور .
- ۲- د اسلام دشمولي اونړۍ والې تگلارې څرگندول او په خپل فرهنگ او اخلا نده تاريخ وياړ .
- ۳- په ديني، فرهنگي، سياسي، اقتصادي او پوځي برخه کې پرمختگ دوروسته پاتې والي له ټولو اسبابو سره مقابله او د جهل، ناپوهۍ او بېسوادی سره بشپړه مبارزه .
- ۵- د مسلمانانو ترمنځ د يووالي اتحاد او اتفاق هلې ځلې که په ولسي سطحه وي او که په بين المللي .
- ۶- راډيو او تلوېزيون ته بشپړه پاملرنه او دخپل هويت ساتنه، د دعوتي او خيرتي ټولنو مادي او معنوي ملاتړ .

دويم بحث

د اسلام اعتقادي نظام

انسان د ژوند په ډگرارته نړۍ لمر، سپوږمۍ، ستوري، په ځمکه کې څپانده سيندونه، دنگ دنگ غرونه اورنگارنگ حيوانات او ژوي گوري، په دغه ارته نړۍ کې خپل ځان د دغو موجوداتو پر وړاندې کمزوری احساسوي ځنې وخت لمر، سپوږمۍ، او ستوري په الوهيت نيسي، ځنې وخت بيا اور، سيندونه، غرونه، وحشي ژوي او کبرجن انسانان خپل معبودان گڼي؛ مگر کله چې دانسان د معرفت او پوهې ساحه لږارته او پراخه شي ددغو ټولوشيانو په ناتوانۍ پوهېږي .

انسان ته الله تعالى درې ډوله ځواکونه ورکړي دي: حواس، عقل او وحی، په حواسو کې دانسان او حيوان کوم فرق نشته دانسان لوی امتياز په عقل دی؛ مگر عقل د ښو او بدو دخيراو شر په انتخاب کې مستقل نه دی دانسان دلارښوونې لپاره د بشريت له پيله د وحی نزول پيل شو د بشريت دلومړي پلار آدم عليه السلام له وخته په گڼو ملتونو کې د پيغمبرانو او اسماني پيغامونو لړۍ روانه شوه چې پای يې په محمد صلی الله عليه وسلم او قران عظيم الشان سرته ورسېد .

د عقيدې مسايل هغه شيان دي چې زړونه پرې ډاډه کېږي او په داسې يقين بدلون مومي، چې هېڅ رنگه شک او تردد ته په کې ځای پاتې نه شي، عقیده علمي اړخ تشکيلوي او شريعت عملي برخه رانيسي - د اسلامي عقيدې له اساساتو مور قران کریم او نبوي سنتو خبرکړي يو .

عقیده د عقد له مادې څخه اخیستل شوې په لغت کې مضبوطې غوټې، ژمنې او تړون ته ویل کېږي د عربي ژبې په محاوره کې راغلي دي عقد الحبل : یعنی رسی یې کلکه وتړله په همدې توگه لزوم کلکوالي، سختوالي، تاکید او ټینګښت ته هم ویل کېږي په قران عظیم الشان کې ټینګې ژمنې او تړون ته عقد ویل شوی هلته چې فرمایي: **يَتَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ** المائدة: ۱۰۱ زیاده نای مؤمنانو! عهدونه او تړونونه مو پوره کړئ.

اصطلاحی معنی یې: عقیده په غیبی امورو ټینګ باور، تصدیق او اقرار ته ویل کېږي چې په قران عظیم الشان او نبوي احادیثو کې یې مورته خبر را کړل شوی نو پر دې اساس اسلامي عقیده دهغو منل شویو قضایاؤ و څخه عبارت ده چې عقل، زړه او د بشر سلیم فطرت یې مني.

او یابه اصطلاح کې عقیده هغه علم دی چې په عقلي، نقلی او یقیني دلایلو د دیني عقاید واثبات او دشکونو او شبهاتو له منځه وړل تر څېړنې او بحث لاندې نیسي.

دغه علم د کافرانو له شکونو او درواغو څخه پرده پورته کوي زړونه یې ډاډ او اطمینان ترلاسه کوي څرنگه چې د الله تعالی توحید د دغه علم له منمو موضوعاتو څخه دی: نو ځکه ورته د توحید علم هم وایي. پر دې اساس عقیده نظري اړخ دی چې تر هر څه دمخه له انسان څخه د داسې ټینګ او مضبوط باور او یقین غوښتنه کوي چې شک تردد او اشتباه ته په کې ځای نه وي په دې هکله دومره څرګند نصوص موجود دي او دغه د ټول اسلامي امت اتفاقي قضیه ده همدغه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم او د ټولو پیغمبرانو د دعوت د لومړي پړاو اساسي او بنسټیز مسایل دي.

اهمیت یې

عقیده د دین اساس، بنسټ او د اسلام لومړی رکن تشکیلوي دا ځکه کچېرې دین په صحیحو بنیادونو ټینګ شي الله جل جلاله ته به د قبول وړ وي: البته که عقیده فاسده اوله اضطراب سره مخامخ وي: نو د انسان ټول اعمال به فاسد او غیر مقبول وي کوم انسان چې اسلامي عقیده نه لري او خپل خالق نه پیژني په نړۍ کې به درانده په څېر ژوند ترسره کوي هغه به دې نه پوهېږي چې د څه شي لپاره پیدا شوی په همدې توگه دخپل ژوند په رازونو به نه پوهېږي قران عظیم الشان په دې هکله داسې فرمایي: **(وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَسْتَمَعُونَ خَوْرًا كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ** محمد، ژباړه: او کافران د دنیا مزی اخلي او دخارو یو په شان خوراک څنګه کوي دهغوی اخرنی هستوګنځی اوردی.

المجلس الاعلیٰ الشریعی، دارالحدیث، ۱۹۹۱ هـ. ق. التوضیحات الحلیة علی العقیة الفحاوره اول، ۱۰۰ ص ۱۰۰ دارالحدیث، دارالحدیث، ۱۹۹۱ هـ. ق. المجلد ۱، ص ۱۰۰

د توحيد د علم مثال د زړه دى كه زړه روغ وي، نو ټول بدن به جوړ وي هغه څوك چې الله تعالى نه پېژني نه د ژوند هدف اونه د ژوند وروستى پړاؤ (اخترت) پېژني نه حلال پېژني اونه حرام دغسې انسان خنا وراوله ختاوو بتروي همدغه حقيقت ديو مثال په توگه څرگند وو:

يوه پردې باغ ته يو شخص راوستل شو هلته يې ميوې اونور خوراكي توكي ترستر كوشول دغه شخص د باغ مالک هم ونه پېژاند اونه يې دهغه لارښوونو ته پام وكړ د مالک له اجازې پرته يې هلته تصرفات پيل كړل يوه ونه له بيخه باسى بله كړي نه گټوره ونه پېژني اونه مضره، مگر دده پر خلاف بل شخص باغ ته راوستل شو تر هر څه مخه يې د باغ څښتن اودهغه اوامرو پېژندل دهغه د لارښوونو سره سم يې په تصرفاتو پيل وكړ گټورې او مضرې ونې يې وپېژندلې.

ددغه مثال په رڼا كې الله تعالى د ځمكې څښتن او پيغمبران د الله تعالى استازي او اسماني كتابونه دهغه پيغامونه دي چې ښه او بد حلال او حرام په كې په گوته شوي دي. مؤمن مسلمان هغه دى چې خپل خالق پېژني او د لارښوونو سره سم چلېږي دده پر خلاف كافر هغه دى چې نه خپل خالق نه د ژوند مقصد اونه منزل اونه ښه اونه بد، نه حلال اونه حرام پېژني په خپل سر كارونه كوي د الله تعالى اودهغه د پيغمبرانو څخه په مخالفت او دښمنۍ لاس پورې كوي.

د اسلامي عقيدې زده كړه له خوړو، اوبواو هوا څخه هم زيات مهمه ده؛ ځكه چې دخوړو د نشتوالى له كبله به د يو شخص ژوند پاي ته ورسېږي؛ مگر د عقيدې د خرابتيا له امله به يې اخروى ژوند تباه او برباد وتل به په دوزخ كې پروت وي. څوك چې خپل خالق ونه پېژني هغه به درانده په څېر په نړۍ كې ژوند ترسره كوي نه به پوهېږي چې د څه شي په خاطر پيدا شوى او د ځمكې پرمخ يې د پيدا يښت موخه څه ده؟ ژوند يې پاي ته رسېږي نه پوهېږي چې د ژوند پيل يې د څه په خاطر وو؟ اوله نړۍ نه د تللو په صورت كې يې د سفر سړكوم لوري ته دى؟ د دنيا په لړ ژوند او نعمتونو به دوكه كېږي او ټول غم او اندېښنه به يې په دنيوي وسايلو منگولې لگول وي.

څوك چې د اسلامي عقيدې څښتن نه وي هغه د دنيا په ژوند دوكه كېږي ټول غم او قصد به يې د دنيوي سامانونو لاسته راوړل وي په دې نه پوهېږي چې دا حلال دي او كه حرام ټولې هلې ځلې به يې د شخصي گټو د لاسته راوړلو لپاره وي په دى كار سره په ټولنه كې انانيت وده كوي ټولنيز ژوند له مينځه ځي او ټول معاملات فاسدېږي په همدې توگه ټولنيز ژوند د شخړو او اخ او د ب ډگر گرځي هر كله چې ټولنه له اسلامي عقيدې څخه پرته په اعتقادي فساد داخه شي اعمال به فاسد او گناهونه به ډېر شي په دغه مهال الله جلت عظمت به هغو مسلمانانو د عذاب د نازلولو پرېكړه كوي چې خپل دين يې ضايع كړى دى الله باك دغه مطلب ته د اشارې په ترڅ كې فرمايي: ﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ يَمَّا كَسَبَتْ أَيُّدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ نَعَضَ النَّارِ نَمَلًا وَأَعَانَهُمْ رُجُوعُونَ﴾ الروم ژباړه: د هغوبد بيلوله كبله چې خلكو په خپلو لاسونو كې دې به وچه

۱. ابن عباس رضي الله عنهما (۱۳۹۵) كتاب الروم، ج ۲، ص ۲۱، مع ۱۰۰۰ رسالت نائل افغانستان

اولمده کې فسادبنکاره شوی دی ترڅو الله پاک دخینوکړنو خوند وروڅکي کېدای شي چې هغوی هڅه وکړي.

له همدې امله اسلامي علماء و عقیدې ته ډېر ارزښت ورکاؤد اصحابو عقیده په کتاب الله اود رسول الله صلی الله علیه وسلم په احادیثو استواره وه چې په لاندې نکاتو کې ښودل کېږي.

۱- ټول پیغمبران د صحیحې اوسالمې عقیدې د ښودلو او ټینګښت په خاطر استول شوي و

۲- د ټولو اعمالو قبولیتیا ترسې عقیدې پورې ارتباط نيسي

۳- عقیده د بنده اورب ترمینځ اړیکې تنظیموي

۴- د دنیوي نېکمرغی اساس د الله عزوجل معرفت دی ډاډ، سکون، اطمینان اوراحت له الهي معرفت نه پرته

شتون نه پیدا کوي

۵- اسلامي عقیده د بشر ټولو ذهني پوښتنو ته مثبت ځواب وايي

۶- اسلامي عقیده په دنیا او اخرت کې ډېرې او کامیابې وسیله ده

۷- قران عظیم الشان اونیوي ستود عقیدې اویمان موضوعات په بشپړه توګه واضح کړي دي

د اسلامي عقایدو ډولونه

اسلامي عقاید په څلورو برخو وېشل شوي چې هره برخه یې ځانګړي شاخونه لري .

لومړۍ برخه : الهیات ، چې موضوع یې د الله تعالی ذات ، صفات ، اسماء اوافعال دي

دویمه برخه : نبوات ، دغه برخه پیغمبرانو پورې اړوند وشیانو ته شامله ده لکه د پیغمبرانو صفات عصمت

اوسپڅلتیا ، دنده ، اورسالت ته اړتیا ، معجزات ، کرامت اواسماني کتابونه ددې برخې ملحقات دي

درېیمه برخه : روحانیات ، چې ددې مباحث ترغیرمادي نړۍ پورې تړاو لري لکه ملائیک پېریان اوروح

څلورمه برخه : سمعیات ، چې ددې برخې مسایل تربرزخي اواخروي ژوند لکه دقبرحالات دقیامت نښې ،

حشر اوله قبرونو دوباره راپاڅېدل دمحشرحالات ، حساب اوجزاء پورې اړیکه نيسي

دایمان اساسات

مور هم دقران عظیم الشان اونیوي ستو دترتیب مطابق دایمان پورتنی بنسټونه په ترتیب سره ذکرکوکو قران

عظیم الشان دایمان بنسټونو ته داشارې په ترڅ کې فرمایي

﴿مَنْ آمَنَ الرَّسُولَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ، وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ، وَرُسُلِهِ، لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ

أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ، وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ﴾ بقره ، ژباړه: پیغمبر صلی الله

عليه وسلم پر هغه هدایت ایمان راوړيدي چې د هغه درب له خوا پر هغه نازل شویدی او څوک چې ددې

کتابونه او د هغه پیغمبران منلي دي او د هغوی وينا داده چې : "مور د الله په پیغمبرانو کې یو له بله توپیر نه

امام حسن الباء العقاید الاسلامیه ، ص ۱۰۰

گوو، مور حکم واورېده او اطاعت مو ومانه زموږ څښتنه! مونږ ستا څخه د گناه دېڅښتنې غوښتونکي يو لوی
 همداستا لوري ته زمونږ درتگ دی."
 به دغه ايات کریمه کې دایمان څلور بنسټونه بیان شوي دي په الله تعالی، ملایکو، اسماني کتابونو او
 پیغمبرانو، دوه نورې دقرانکریم په گڼو سورتونو کې ذکر شوي دي دهغو دجملې څخه ﴿وَبِالْآخِرَةِ هُمْ
 يُوقِنُونَ﴾^(۱) څخه زیاده او پراخه باور لري

﴿وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ﴾^(۸) الرعد ژباړه: د هر شي له پاره یې یوه اندازه ټاکلې ده.
 له پیغمبر صلی الله علیه وسلم څخه دایمان په اړه پوښتنه وشوه چې (مالا ایمان؟ قال ان تؤمن بالله وملا
 نکتته وکتابه ورسوله والیوم الاخر والقد رخیره وشره من الله تعالی والبعث بعدالموت). یعنې ته یعنې چې ته په
 الله تعالی، ملایکو، اسماني کتابونو، پیغمبرانو، داخترت په ورځ اودخیر اوشر په تقدیر ایمان اوپه بیاخلي
 ژوندون باور ولري

موضوع یې

اسلامي عقیده اودتوحید علم له یولړ موضوعاتو څخه بحث کوي چې په لاندې توگه دي:

۱- په الله تعالی ایمان دهغه ذات اوصفات اودهغه جل جلاله توحید اوله شرک نه پاک اوسو چه
 اومخلصانه عبادت

۲- په ملایکو دایمان لرلو اوددوی له کارونو، وظیفواوله مور سره یې په دنیا اواخترت کې داریکو څرنگوالی

۳- د بشري تاریخ په اوږدو کې دانسان دلارښو ونې لپاره دالله تعالی له خواپه راستول شویو کتابونوایمان

۴- دالله تعالی په پیغمبرانو ایمان ددوی په رېښتینولۍ، امانت داری، معجزاتو اوددوی دنبوت ددلایلو او
 په ځانگړې توگه دمحمد صلی الله علیه وسلم دنبوت دڅرگندوددلایلو پېژندل.

۵- داخترت په ورځ اوپه دغه ورځ دمؤ منانو اوکافرانو لپاره په برابرې شوې جزا اوسزا په (جنت اودوزخ)
 ایمان

۶- دالله تعالی په تقدیرایمان

غایه او مصلحت یې: داسلامي عقیدې نهایی موخه اومصلحت په لاندې ټکو کې راخلاصه کوو

۱- داسلامي عقیدې صحت اوددارینونېک بختي ترلاسه کول.

۲- ددین داساساتوساتنه اودمنکرینودشبهاتو اوشکونوڅخه ځان ژغورل.

وامنځته کېدل یې: دقران عظیم الشان دنزول سره سم داسلامي عقیدې دعلم دبنسټ ډبره کېښودل شوه

اونبوي احادیث یې دشرحې په توگه رول لوبوي دپیغمبر صلی الله علیه وسلم مبارکه زمانه چې داسلامي

قانون اواسلامي عقیدې دبنسټ ایښودلودورؤ.

^۱ زندانی عبدالمجید (۱۳۹۵) کتاب التوحید ۱۵ مخ حامد رسالت کابل افغانستان

رسول الله صلى الله عليه وسلم ددې علم بشپړ تفصيل داسلام مخالفينو او هم خپلو د
 دپوښتنو دخوا بونو په ترڅ کې بيان کړي ؤ دنبوت دخلاصه دورې څخه وروسته دراشدينو
 گانو او دلو يو اصحابو دوره هم دغسې تېره شوه تردې پورې چې اسلام ختيځ اولويديځ ، شمال او جنوب
 وغځېد او گڼو ملتونو او ولسونو داسلام خلاصه دين ومانه او دېر غير عرب قومونه داسلام غېرې ته راننوتل
 دگڼو ملتونو ، علومو او تمدنونو سره داسلام اشنايي ددې لامل وگرځېده چې په ديني علومو دبحث او
 استدلال لړۍ پراختيا ومومي او دعقايدو علم هم له هغه څخه بې برخې پاتې نه شي ددويمې هجري پېړۍ
 په لومړيو کې ددې علم دپراختيا دپلټې ډېره کېښودل شوه .

دزده کړې حکم يې

داسلامي عقيدې اودتوحيد دعلم زده کړه په هر مسلمان نارينه او ښځينه تردې برېده فرض عين دی چې
 ددين په هکله يې په اجمالي توگه قلبي او عقلي قنا عتونه حاصل کاندې ، ددې علم په اصولو او بنسټونو چې
 په امت بالله کې ذکر شوي بېله شک اوترديد څخه ايمان عيني فريضة ده قران عظيم الشان دغه مطلب ته

داشارې په ترڅ کې فرمايي **﴿ فَأَعْلَمَ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ﴾** ۱۹ محمد ، ژباړه : نوای پيغمبره ! ښه وپوهيره چې
 له الله تعالى نه پرته بل هيڅوک د عبادت وړ نشته .

په دغه ايات کريمه کې په علم او اگاهانه پوهې ترکيز شوی د شک او وسوسې په صورت کې بايد
 مسلمانان علماؤ ته مراجعه وکړی او خپل شکونه او شبهات دې معالجه کړي ؛ البته کوم وگړي چې دعلم
 او پوهې له نعمت څخه برخمن دي دتوحيد دعلم په بشپړو تفصيلاتو پوهه لاسته راوړل پرې عيني فريضة
 تشکيلوي ددغې سترې دندې په سرته رسولو سره دعامو خلکو له غاړې څخه مسؤليت ساقطېږي .
 ددېر افسوس ځای دی چې زياتره مسلمانان په بېلابېلو برخو کې تخصصي - پوهه لري البته په اعتقادي او
 ديني مسايلو کې چې دمسلمانانو ددينوي او اخروي ژوند برياليتوب وړپورې مربوط دی ناپوهان دي .

مصادر او سرچينې يې

داسلامي عقيدې سرچينه قران عظيم الشان اونبوي سنت دي ، داسلام دلومړي دور مسلمانانو خپله عقیده
 اودژوند نظام له قرانکريم اونبوي سنتو څخه اخيستی ؤ نو ځکه دتول بشریت سرداران وگرزېدل .

قران عظيم الشان داسلامي عقيدې داثبات سترپيغام

دتوحيد علم دقران کريم بنسټيزه موضوع ده هريو سورت يې په الله تعالى ، ملايکو ، پيغمبرانو ، تقدير
 اوداخرت په اړوند ومساييلوراخري په ځانگړې توگه مکي سورتونه چې محوري موضوع يې همدغه
 توحيد ، رسالت ، اخرت ، تخويف اوبشارت تشکيلوي .

دعقيدې په اثبات کې قراني تکلاره

قرانکريم دتفکرلپاره ځانگړی پروگرام وړاندې کوي ، عقل راوبښوي اودکايئاتو پراخه ډگروړنه مخې ته
 وړي داچې قران عظيم الشان عام انسانان رابولي ؛ نو دکايئاتو نظام ، ځمکه ، لمر ، سپوږمۍ ، ستوري ،

ورېځې . دانسان نفس او دځمکې او دسمندر په نل کې بې شمېره مخلوقات دالهي قدرت په توگه معرفي کوي

خانکرتياوي بې

اسلامي عقیده په علم او پوهه ولاړه ده دحس ، عقل او وحی څخه کار اخلي او حقیقت ته بريځي خانکرتياوي نوټوکاينانونه خالق ، مدير او تنظيموونکی ثابتوي او مهمه خانکرتياويي توحيد دی دانسان تخليق ناهدغه بولي :والله تعالى دقانون جوړولو ، د اقتدار اعلى اولوړ حاکميت حقدار بولي اوله اسان څخه د حاکميت صلاحيت اخلي دالله تعالى پر وړاندې دانسان حيثيت دخليفه اونوکر بولي ، علم او عقل ته درناوی کوي دحس ، عقل او وحی لپاره جلا حدود ټاکي او دژوند ټول اړخونه په نظر کې نیسي - اسلامي عقیده بولې خواص لري چې له نورو معتقدانو او افکارو څخه يې جلا کړي او هغه دادي :

۱- ربانیت او الهي سرچينه درلودل

داسلامي عقیدې سرچينه الهي وحی او د بشر - د افکارو و مجسوعه نه ده قران عظيم انسان دغه مطلب ته د اشارې په ترڅ کې فرمايي : **إِن أَنْشَأَ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابٌ يَّوْمٍ عَظِيمٍ** .
۱. بونس ژباړه : زه يواځې په هغه څه يسي تلونکې يم چې مانه يې وحی کېږي او که زه له حيل رب نه سروغروم نو دلويې ورځې له عذاب نه وېرېم .

نوږدی اساس داسلامي عقیدې سرچينه ، دالله تعالى سپېڅلې ذات دی چې دایمان لورته يې دهغه پیغام په وسيله مور ته لارښوونه کړې چې دجبريل امين په وسيله په محمد صلی الله علیه وسلم نازل شوی رسول الله صلی الله علیه وسلم ټول بشریت ته ددغې سپېڅلې عقیدې معلم او مبلغ و .

۲- له بشري فطرت سره سمون

داسلامي عقیدې امتیازي شان له انساني فطرت سره سمون دی دغه عقیده هغه احساس ته چې اسان عادت او بندگی ته هڅوي نيت ځواب وايي ، هغه احساس چې دانسان په ژبه کې ځای لري او دده بدن مهمه برخه تشکیلوي چې هم دې ته انساني فطرت ويل کېږي هرکله چې په الله تعالى باوردستر په فطرت کې ځای لري نو ږدی اساس داسلامي عقیدې ټول حقیقتونه له بشري فطرت سره برابر او همېځکله ورسره په ټکر نه دي .

۱- ددغه نومبر ال ايس (۹۵ ۱۳ هـ) د عقیدې په جوړول کې قران نکلاره ۲۵۲ مخ جامه رسالت هغه نومونه يوتله گان
عاشق
۲- ددغه نومبر ال ايس (۹۵ ۱۳ هـ) د عقیدې په جوړول کې قران نکلاره ۲۵۲ مخ جامه رسالت هغه نومونه يوتله گان
عاشق
۳- ددغه نومبر ال ايس (۹۵ ۱۳ هـ) د عقیدې په جوړول کې قران نکلاره ۲۵۲ مخ جامه رسالت هغه نومونه يوتله گان
عاشق

﴿ فَأَقَمَ لِشَانِ دَغِه مَطْلَب دَاسِي رُوبْسَانِه كُوي ﴾ فَاقَمَ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ
 النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ الروم
 ژباړه: نوای محمد به دانگ بیلې توگه خپل مخ ددغه دین په لور برقرار وساته اودالله په هغه فطرت کله
 شه چې نول خلک یې پرې پیدا کړي دي دالله پیدایښت بدلون نه مومي همداسم دین دی خود پر خلک نه
 پرمهري.

۳- معقولیت (له عقل سره سمون)

اسلامي عقیده بشري عقل مخاطب گرځوي اود مکلفیتونو محور یې بولي اود کایناتو د عجایب اتو تندر او
 تفکرته یې رابولي قران عظیم الشان دغه مطلب ته د اشاری په ترڅ کې فرمایي ﴿ إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ
 وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ أَلْوَانِ السَّمَاءِ وَالنَّهَارِ وَاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ۝ الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ
 وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَطْلًا تُسَبِّحُكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ۝ آل
 عمران. ژباړه: بې شکه چې داسمانونو او ځمکې په پیدایښت اود شپې او ورځې په اختلاف کې عقل
 لرونکیو ته ډېرې لویې نښې دي. د عقل څښتنان هغه کسان دي چې الله پاک په ولاړه، ناسته او اړخ
 وهلو یادوي داسمانونو او ځمکې په پیدایښت کې فکر کوي او وایي ای زموږ ربه! دا څیزونه تاباېزه نه دي
 پیدا کړي ته پاک یې دا ورله عذاب څخه مو وژغوره

که چېرې کله هم انسان په خپل عقل سره په دغو موجوداتو کې غور او فکر ته ادامه ورکړي اړومرو به یوې
 نتیجې ته ورسېږي چې هغه دالله تعالی جلت عظمت له لویې او عظمت څخه عبارت ده: نو اړومرو به
 د شهادت په کلمه اقرار کوي چې د اسلام راوړلو عنوان تشکیلوي.

داسلامي عقیدې د امتیازاتو د جملې څخه کایناتو، انسان او ژوند ته یوه شامله کتنه ده دانسان بشپړه بیژنده یې
 وړاندې کړې دانسان اصل، پیدایښت د ژوند بېلابېل پړاوونه مرگ او ژوند اوله مرگه وروسته به چې انسان له
 کومو پړاوونو تېرې تر دې پورې چې وروستی منزل جنت او یا دوزخ هم ور په گوته کوي په همدې
 دکایناتو اصل او حقیقت ظاهر او وروستی غایه انسان ته ورښيي په همدې توگه ددغې عقیدې یو امتیاز
 داهم دی چې د دنیا او اخرت حقیقت یې انسان ته ورښودلی او دواړو ترمینځ یې موازنه ساتلې ده قران
 عظیم الشان دغه مطلب ته داسی اشاره کوي

﴿ وَاتَّبِعْ فِيمَا أَنْتَ مِنَ اللَّهِ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنَ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ
 وَلَا تَتَّبِعِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ۝ ﴾ القصص ژباړه: او کومه شتمني چې الله درکړې
 ښکته کړې ده به ځمکه کې د فساد دراپورته کولو هڅه مه کوه بې له شکه چې الله پاک فساد کوونکي نه
 خوښوي

۲-اسانتيا او وضاحت

د اسلامي عقيدې له ځانگړتيا اسانتيا او څرگندوالي دى داځكه چې هر څوك كولى شي چې د بېلابېلو عقلي ، علمي او اجتماعي مسواكانو سره سره يې په زده كړې لاس پورې كړي اسلامي عقیده په څرگندو حقايقو ولاړه ده چې بنسټ يې توحيد تشكيلوي دانسان او دده د خستن ترمينځ اړيکه تنظيموي د اسلامي عقيدې اسانې او څرگندې نسي نسانې په لاندې توگه دي .

الف-دغه اړيکه چې اسلامي عقیده يې د بنده او خپل خستن ترمينځ ټينگوي څرگنده اړيکه ده خپل خستن ته د بېدگۍ او عبودت مراتب برخاى كړل چې په هيلو ، دعاء ، زارې او غوښتې سره يې وروړاندي كړي .

ب-د تاريخ په بېلابېلو اړخونو كې ډېرو خلكو منلې په ډېر لږ وخت كې د جلاجلالو ټكنونو او زېږو خلكو د زور و ناو تر څخه والى نه پرته ورته غاړه ايښې .

ج-په لږ وخت كې يې په ټوله جگړه كې خپرېدل په دې دلالت كوي چې دغه عقیده ډېره اسانه او له هر رنگ پېچلتيا څخه ياكه ده

د-په همدې اساس دغه كوم پېچلي رموز او اشارات نه دي چې وضاحت نه اړه ولري او نه شي عقلي او فلسفي فرضيې دي چې لږ خلك يې د درك او پوهې احساس وكولى شي

ه-له بشري غوښتنو سره يې سمون د اسلامي عقيدې يو امتياز داهم دى چې د بشريت غوښتنو ته مثبت ځواب وايي او په ډېرو نړيو لارو چارو دغه غوښتنې سره كوي ددې عقيدې د مثبتو مظاهرو له جملې څخه: دغه عقیده چې يوځل زړه ته ورسيدله په وجدان كې حاي نيسي او داعمالو به توگه يې اغيزې دانسان په ټولنيز ژوند كې څرگندېږي

- ددغې عقيدې د مثبتو اغېزو له جملې څخه يو داهم دى چې د انسان او كائناتو تر مينځ پردي لري كوي په دې توگه چې د كائناتو قوانين او حقيقت انسان ته څرگندې شي .
- دغه عقیده د ژوند په ډگر دانسان تر لپې پورستو ته ځواب وايي او ټولې ستونزې يې حل كوي .

۶- ثبات او ټينگښت

د بشري عقيدې حقيقتونه كوم داسې نظريات او افكارونه دي چې بشريې داساس ډېره ايسې وي او نه يې به پوهام . انكلونو او تخمينونو بسبب اسودل نسرې دغه عقیده دالله غروجل له لوري نازل شوي د عقيدې ثبات ددې نه هر يو ركن كې څرگندېږي خوددې عقيدې دنيات مفهوم دانه دى چې ټول بشرى فعاليتونه په الله ودرېږي بلكې دلته هر چه به ثابته اندازو دي داسلام نه ثابتو حقايقو كې اسان كولى شي د ژوند د همداسه نه حقيقت او ددې لاس پورې كړي دادالله غروجل فضل او مهرباني ده چې خپلو بندگيانو ته چې ددې ځكه اړتيا دكره يې اسان تر څو په هر وخت او هر حاي كې ټول انسان فعاليتونه سر مځ پوځي .

۷- وسطیت

اسلامي عقیده به دغې خانکړتیا سره دالله عزوجل دمنکرینو او ماده پالونکو او دهغه چاسره چې به گنوخدايانو باوري دي بنسبه مبارزه کوي اوديو ذات بندگي ته يې رابولي او همدغه دتوحيد اساس او نسب دی هلته چې فرمايي **قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ، اللَّهُ الصَّمَدُ ، لَمْ يَكُنْ لَهُ يَوْمٌ يُولَدُ ، لَمْ يَكُنْ لَهُ** **وَلَمْ يَكُنْ لَهُ** **كُفُوًا أَحَدٌ** الإخلاص ژباړه: ای محمده ووايه! الله يودی. الله يې يو وادی. نه يې خوک زېرولي اونه له چانه زېرېدلی. اونه يې خوک سيال او برابر دي.

۸- واقعیت

اسلامي عقیده يوه واقعي عقیده ده په خيال او اټکل يې اساس نه دی ايښودل شوی دانسان له واقعيتونو سره څنگ په څنگ حرکت کوي او تطبيق يې دانسان له وسې وتلی کار نه دی هلته چې فرمايي: **البقرة**

ژباړه: الله به هېچا دهغه له توان څخه پورته بارنه ردي هرچاته هسغه څه دي چې گټلي يې دي اودهغه څه مسؤليت يې په غاړه دی چې کړي يې دي.

۹- په دلايلو استحکام

اسلامي عقیده په دلايلو او استدلال ولاړه ده دالوهيت په قضيه کې مرر رېښو چې قران عظيم الشان له کيانتو بشري نفس او له تاريخ څخه دالله جلت عظمت په وجود باندی دلايل راوړي په همدې توگه بعث بعد الموت (له مرگه وروسته ژوند) او نور ټول قضايا اومسائل په ډېرولوړو علمي اومعتولو دلايلو سره مطرح کوي.

موخي اواهداف يې

دعفلت له درانه خوږه دانسان راويسول ترڅو دخپل وجود په سترو حقايقو کې فکر وکړي **دغه علم ته دمسلمانانو پاملرنه**

داسلام لومړي دوره قران کریم روزل شوی څارنسل و، نو له همدغه مسلمانان دنړی دملتونو سرداران و مگر څه وخت يې چې قران عظيم الشان اواسلامي عقيدې ته يې ساوکړزوله ددوی په عملونو يې ناوړه اغېزه پرې وبستله فساد او بې دينی پراخې ساحې ونيولې په نتيجه کې استعمار ددوی ځمکې اشغال کړې اوبه دلت محکوم شول

دزده کړې پړاونه يې

په اسلامي امت کې دتوحيد اواسلامي عقيدې په علم کې پړاونه تېر شوي چې موږ ورته په لاندې ډول کسه گڼو

۱- درسول الله مبارک سپېڅلی قراني دور چې د وحی له رنې سرجینې خړوبېده قران عظیم الشان دسترو کابیناتو بپراخه، ډگر دالهي قدرت دمنسانو نه توکه وړاندې کاوه اودبشر- وجداني او فطري احساس يې راويستلو.

۲- د فلسفې اود جدل دور هلته چې بېلابېل ملتونه په اسلام کې داخل شول کيې فلسفې دامت افکارونه داخلي شوي او سرچينه رڼه پاتې نه شوه او امت به بېلابېلو ډلو تپلر ووبشل سو.

۳- د جسد دور هلته چې علمي څېړنې به تپه ودرېدلې دحق اوباطل فرق جانسو کولای اسلامي امت نور به کاوډيو اواختلافاتر سر شو.

۴- اوسنی داسلامي وړېستابه قراني خلانده دور چې نوی ساينس اودین دواړه سره اورده به اورده یرمخ بیايو په عقیده کې دخلکو درجي

خلک د عقیدې په قوت او کمزورتیا کې توپیر لري دغه حقیقت دیومثال په ترڅ کې څرکند وو: یوشخص دیوهېوادیه اړه چې لیدلی يې نه وي مگر له یورپیني شخص څخه خبر واورې نو اورو مرونه ورباندې باور کوي: مگر که چېرې دا خبر د ستورنوله خولې واورې باور يې نور هم زیاتېږي او که چېرې دهغه ځای عکس وړيږي نو د شک لپاره ځای نه پاتې کېږي او که په خپلو سترگو يې وويږي اودهغه هېواد په جادو اوسرکونوکې وگرزي نو محال دی چې له هغې څخه واورې

ددې مثال نه درک اویوهې سره دالله تعالی دوجود د قضیه اوداسلامي عقیدې بنسټونه دیولک څلېرویشته زره انبیا ؤله خولې بیان شوي دتېرې ټول ملتونه له الله تعالی سره اشادي لوی مشکل يې شرک دی عرب قوم هم دالله تعالی څخه منکر نه ؤ داوس هم نصرانیان، یهودیان، هندوان اوبودایان الله تعالی مني مگر دټولولو په ستونزه شرک دی نو دټولې ټرې دملتونواجماع شک ته مجال نه برېږدي دکابیناتو هره ذره دالله تعالی دوجود دلیل دی نو پر دې اساس دعلمه اویوهې دځنستانو ایسان له ناپوهانو فرق لري.

اسلامي عقیدې ته دبشارتیا

په داسې حال کې چې دتولویبغیرانورې هېوادونه اووختونه سره جلا ؤ مگردتولو یو پیغام ؤ او یوې خبرې ته يې خلک رابلل، دا اوس مهال چې دعلم او پوهې دوردی لوی لوی ملحدین او پوهان يې اعلانوي چې له دین څخه پرته ژوند امکان نه لري دارداپوهنې اوتولویپوهانو څخه غوښتنه کوي چې مور ته یو دین جوړ کړئ ترڅو انساني نفس ته سپېڅلتیا په برخه اواخلاقي نظام بشپړ کړی شي البته چې داوامرو اوتواهیو څخه ازاد دین وي امانه اساسات اوقوانین ولري.

څو حقیقت دادی چې دبشر په لاس جوړ شوی دین او عقیده هېڅکله نه شي کولی چې احلافتونه سمون په برخه کړي او دنفسونو داصلاح لامل وگرځي دوی نابره او دوکه شوي مغرور خلک دي دغه یو ثابت علمي حقیقت دی چې انسان تل ایسان او عقیدې نه اړ ؤ عقیده او دیانت دسري ژوند دسرورياتو دحملې څخه دله جسدې امله دحسکې پرمخ هېڅ قوم له عقیدې پرته ژوند نه دی ترسره کړی عرفوه نه الله پاک

دین دالله تعالی دپس وړ دالعمه داس ۳۰۰ جامه داسانه دل

پيغمبران رالېرلى قران عظيم الشان فرمايي: ﴿ وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ ﴾ فاطر زياره: او هېڅ دانسي
امت نه دي نېرشوي چې هغوى ته وپروونكي نه وي راغلى.

په پورتنې ايات كې له وپروونكي څخه مقصد نبي، رسول او يا ددين عالم او پوه مراددى چې ددين دواړت
په توگه رول نرسره كوي چې خپل ولس دشرك، كفر، معصيت، انحراف، شرك، ظلم او فساد له عواقب
څخه وپروي دژوند په ډگر انسان قوانينو او اصولو ته اړتيا لري ترڅو د بشري غوښتنې كړه وړه او سلوك
تنظيم كړي له همدې امله بشر د خوراك او څښاك څخه زيات عقيدې ته اړدى، دغه يو څرگند حقيقت دى
چې دبشر سرگې له رڼا څخه پرته ليدل نه شي كولى په همدې توگه بشري عقل دوحى له رڼا څخه پرته نه
او بد درك كولى نه شي مادي علوم دبشرمادي اړتيا وې پوره كوي: البته روحى اړخ له الهي وحى پرته
امكان نه لري وده وكړي.

عقام اوفضيلت يې

دهر علم شرف او ارزښت دهغه د موضوع تر محتوى پورې مربوط وي مثلاً د طب علم له تركابى څخه څكه
غوره دى څكه چې د بحث موضوع يې انسان دى د اسلامي عقيدې علم غوره او بهتر علم دى څكه چې
د بحث او څېړنې موضوع يې د الله تعالى ذات، نومونه او صفات او د پيغمبرانو درسات، نبوت او اخرت
موضوعات دي، دنورو علومو په تناسب ددې علم مثال په بدن كې د سردى، دغه علم ددين اساس او بنسټ
تشكيلوي: نو پردې اساس يو شخص ترهغه مؤمن نه كړځي ترڅو چې يې د توحيد علم نه وي پېژندلى.

نومونه او اصطلاحات يې

دغه علم كې نومونه او القاب لري چې مور ورتنه به لاندې توگه كتته كړو

۱- توحيد

دغه علم ته دتوحيد علم هم وايي څكه چې په دې كې دالله تعالى دتوحيد څخه بحث كېږي.

۲- ايمان

چې له دې نه دعقيدې مسايل مقصد دي له همدې امله د جبريل په مشهور حديث كې دپيغمبر صلى الله
عليه وسلم نه دايمان په باره كې يو ستنه شوې هغه ورتنه، دعقيدې اساسات ورپه گوته كړي څه قران عظيم
الشان كې هم دعقيدې د بشپړو اساساتو ذكر راغلى دى

۳- فقه اكبر

دعقيدې علم ته لويه پوهه ويل شوې څكه چې عقيد د ددين اصل او بنسټ جوړوي او احكام ددين
فروع تشكيلوي

الحسين محمد صالح المنجد (۱۴۲۹هـ ق) الوصيات الجليله على العنيدة الطحاوية اول بوك ص ۱۰۰ دار الفکر حوزة
دعامة المسئلة العربية السعودية

په دې کې هېڅ شک نشته چې داهل سنت والجماعة د عقیدې لومړی پېشوا، قاید اولار بنود محمد صلی الله علیه وسلم دی ترده مبارک وروسته څلور واړه راشدین خلیفه گان اودده ملگري اواصحاب کرام دي تردوی وروسته امام ابوحنیفه ، امام شافعي ، امام مالک ، امام احمد بن حنبل اوشیخ الاسلام تقی الدین ابن تیمیه ، امام بخاري اوگڼ شمېر نور فقهاء اومحدثین اوترقیامته ددوی ریښتیني پیروان دامت رباني علماء، پوهان اوداسلامي دعوت ستوري دي

داهل السنة والجماعت پېژندنه

دغه مرکب لفظ دی سنه په لغت کې لارې ته وايي دلته ورڅخه درسول الله مبارک ، ويناوې ، افعال اوتقریرات جسي اواخلاقي صفات مراد دی ، جماعت کثرت اوزياتوالي ته وايي .

اصطلاحې پېژندنه يې

د اصحابو کرامو ، تابعینو ، فقهاؤ اود مسلمانانو ټولگي ته ويل کېږي چې ديو امام اوقاید تر مشرتابه لاندې اسلامي شريعت اوحود د نافذ اوجاري کوي

لقبونه يې :

اهل سنت والجماعت دغه القاب لري ۱ - ناجیه ډله ۲ - منصوره اوغالبه ډله ۳ - السلف الصالح ډله

خصوصیات يې

داهل السنة والجماعة عقیده خپې امتیازات لري چې نورې گمراه ډلې ورڅخه برخمنې نه دي هغه دادي :

- ۱ - دسرچینې وحدت : دوی قرانکریم اونبوي سنت اودسلفواجماع دخپلو عقایدوسرچینه بولی قیاس اورایه په دې کې اعتبارنه لري .
- ۲ - صحت: په صحیحو، فطري، عقلي اونقلي دلایلو يې عقیده استواره شوې ده
- ۳ - څرگندتیا اواسانتیا: په دې توگه چې عام اوخاص ، بنخې اونر، لویان اوماشومان ټول پرې پوهېږي
- ۴ - ثبات اواستمرار: په دې توگه چې په هېڅ صورت کې نه په کې زیاتې اونه په کې کمی شوی دتل لپاره په ثبات اودوام ولاړه ده .

اعتقادي بنسټونه يې

اهل السنة والجماعت درسول الله مبارک اودصحابو کرامو دتگلارې تسلسل دی بنسټونه يې دا دي:

- ۱ - پردې خبره اقرار اوباورچې الله تعالی واحد اولاشریک دی له ده نه پرته بل حقيقي معبودشون نه لري .
- ۲ - پردې خبره ټینگ یقین چې الله تعالی داسماء حسنی اوکاملو صفاتو څښتن دی چې له تحریف ، تعطیل ، تشبیه ، تمثیل اوتکیف نه پرته ورته ثابت دي

ابن حزم ، الملل والنحل دویم ټوک ۲۷۱ مخ

- ۳ - پردې خبره ټينگ ايمان چې محمد صلي الله عليه وسلم د الله تعالى پيغمبر او هغه خاتم الانبياء او د پيغمبرانو سردار دی تر قيامته پورې د ټول بشریت د لارښوونې لپاره استول شوی دی .
- ۴ - په ملايکو . پيغمبرانو او اسماني کتابونو باور او د خيراو شر په تقدير يثين
- ۶ - پردې بشپړ يثين چې قران کريم د الله تعالى کلام دی چې په محمد صلي الله عليه وسلم د وحی په طرح کې بازل شوی دی .
- ۷ - په کرام کاتبينو ايمان چې د بندگانو کره وړه او ويناوې ثبتوي ، په ملک السوره او عذاب قبر ، په قبر کې د کير او مکر په سوال او خواب باور چې درې ، دين اونبي صلي الله عليه وسلم په هکله په پوښتنه کوي
- ۸ - داخرت د ورځ په دوباره ژوندون ، حساب ، ثواب ، عذاب ، بول صراط او د ميزان په تلې ايمان
- ۹ - د جنت او دوزخ په شتون په حوض کوثر او شفاعت ايمان
- ۱۰ - پردې خبره يثين چې مؤمنان به په اخرت او جنت کې الله تعالى ويني .
- ۱۱ - کامل ايمان له اقرار ، تصديق او عمل څخه عبارت دی
- ۱۲ - دامت دکبيره گناهونو څخه چې عقیده يې روغه رسته وي تل تر تله به په دوزخ کې نه وي
- ۱۳ - د مسلمانانو مشران چې د الله تعالى په کتاب اونبوي سنتو پرېکړې کوي پر خلاف يې وتل روانه دي
- ۱۴ - درسول الله مبارک له اصحابوسره مينه به له افراط او تشریط څخه خالي وي .
- ۱۵ - پردې خبره باور چې درسول الله نه وروسته دخلافت لومړی مستحق ابوبکر صدیق رضی الله عنه دی
- ۱۶ - پردې خبره يثين چې يو پيغمبر دنړی د ټولو اولياؤ څخه غوره دی
- ۱۷ - د قيامت په علامو ، د دجال په راوتلو اوله اسمان ، دعيسى عليه السلام په راکوزېدلو اوله لويديزه د لمر په راختلو ، اوله ځسکی د دابة الارض په راوتلو او د اسلام په حقانيت اوله اسلامه برون ، د ټولو اديانو په بطلان باور

دويم څپرکي نړۍ ليد اود اعتقادي نظام برخي

پيليزه

انسان دځمکې پرمخ ژوندکوي ارته نړۍ لمر، سپوږمۍ، ستوري، په ځمکه کې څپانده سيندونه دنگ دنگ غرونه اورنگارنگ حيوانات اوژوي گوري، په دغه ارته نړۍ کې خپل ځان ددغو موجوداتو پر وړاندې کمزوري احساسوي ځينې وخت لمر، سپوږمۍ، اوستوري په الوهيت نيسي، ځينې وخت بياور، سيندونه، غرونه، وحشي، ژوي اوکبرجن انسانان خپل معبودان بولي مگرکله چې دانسان دمعرفت اوپوهې ساحه لره پراختيا ومومي ددغو ټولوشيانوپه ناتوانۍ پوهيږي.

انسان ته الله تعالی درې ډوله ځواکونه ورکړي دي: حواس، عقل، وحی، په حواسو کې دانسان اوحيوان کوم فرق نشته دانسان لوی امتياز په عقل دی، دانسان دعقل دلاربنوونی لپاره دبشریت له پيله دوحی دنزول لړۍ پيل شوې ده.

لومړی بحث

نړۍ ليد

دځمکې پرمخ گڼ ملتونه ديبلابلو افکارو وگړي دي اوهرڅوک يوه مفکوره لري هرفکري مکتب که هغه اسلامي وي اوکه غيراسلامي دنړۍ اوځان په اړه يوه نظريه لري همدغې مفکورې ته نړۍ ليدوايي، ددې په خاطرچې حق له باطل څخه بېل کړای شوموراسلامي نړۍ ليدلولو، ددې بحث ترلوستلو وروسته به لوستونکي وکولی شي په لاندې ټکو پوهه ترلاسه کړي.

۱- دنړۍ ليد پېژندنه: دکايناتوپه هکله دانسان طرزفکرته نړۍ ليد ويل کېږي^۱

اېډيالوژي او نړۍ ليد: ديودين بشپړ سيستم او عملی احکاموته ايديالوژي اواعقادي سيستم ته يې نړۍ ليد وايي ايديالوژي دنړۍ ليدڅخه رامینځته کېږي، نړۍ ليد دانسان، کايناتو، ټولني اوتاريخ په اړه تحليل اوتفسيرکوي نړۍ ليددی چې ايديالوژي رامینځته کوي که نړۍ ليدونه مختلف وي نو هلته به اېډيالوژي مختلفې وي.

دانسان اوحيوان فرق: نړۍ پېژندنه فکراوعقل پورې اړيکه نيسي. ددې پرعکس حيوان يوازې محسوسه نړۍ گوري ډېرحيوانات دي چې له انسان څخه پرمختللي حواس لري دعقاب باصره قوه اودمېرې اوسپي شامې (بويولو) ځواک اودمورک دسامعې (اورېدلو) قوه ډېره پياوړې ده؛ مگر احساس اوپوهه جلا شيان دي چې ترانسان پورې ارتباط نيسي.

^۱ - محمد مسعود (ب ت): بينش اسلامي، ص ۵۰، خيابان داروبخش تهران ايران

معياري نړۍ ليد: دنړۍ په اړه بايد انسان داسې طرزفكرانتخاب كړي چې جامع او هراړخيزوي مور بايد ديو نړۍ ليد دحقانيت لپاره يوه تله ولرومور لاندې يوڅو ټكي ذكركوو چې ديو معياري نړۍ ليد په غوره كولو كې به له مور سره مرسته وكړي.

ديو معياري نړۍ ليد ټكي

دلاندې معيارونو نړۍ ليد دانسان غوښتنو ته مثبت ځواب ويلى شي

- له كایناتو باهدفه دقيق معلومات
- روښانه ، سم عقلي او منطقي ملاتړ
- ستراولورهدف
- دكمال په لوري دانسان رهبري
- دننې وجداني اجرائي ضمانتونه

كه چېرې دكایناتو په هكله اساسي اودقيقه پوهه اوهدف و نه لرو پردې باندې نه يو بهترين نظام ټينگيت مومي او نه انسان دكمال لوړو پوړيو ته رسېدلى شي.^۱

كه مور دمثال په توگه مادي لاديننه تگلارې ترڅېرې لاندې ونيسو هغوى دالله تعالى څخه انكار كوي او ژوند بې هدفه بولي انسان غير مسؤل او ژوند هم تردنيا پورې محدودگني او يواځې دانسان مادي اړتياوې په نظر كې نيسي- له همدې امله هلته استبداد حاكم اودوينوتويولو بازارگرم وي ، له اسلامه پرته هېڅ يونړۍ ليد نه سپېڅلى هدف لري اونه انسان دكمال لوړو پوړيو ته رسولى شي هلته دانسان بڼه دبشر-؛ مگرپه حقيقت كې لوى ځناور وي ^۲

دنړۍ ليد ډولونه

۱: سهي (اسلامي) نړۍ ليد ۲: فاسد (جاهلي) نړۍ ليد

الف- سهي (اسلامي) نړۍ ليد

سمه عقیده هغه ده چې په هروخت كې پيغمبرانووړاندې كړې او سرچينه يې وحى او دكایناتوڅښتن دى له اسلامي عقيدې پرته ټول عقايد اومذاهب باطل دي اعتقادي سمون نه په يهوديت نه په نصرانيت او نه دفلاسفه ؤ په ويناؤ كې موندلى شو.

ب- فاسد (جاهلي) نړۍ ليد

فاسدنړۍ ليد هغه دى چې دبشري افكارواودودونومجموعه اوسي اودهماغه چاپېريال دخلكودخيال څخه نمايندگي وكړي دعقيدې فساد دتحريف، تبديل اوتغيرڅخه هم رامينهخته كېږي لكه ديهوديانواونصرانانو عقیده چې په پيل كې په توحيد ولاړه وه؛ مگروروسته په كې بدلونونه رامينهخته شوه

^۱ - معيني جيم (۱۳۶۱ هـ ش) اشنايي با فرهنگ اسلامي ص ۵۲ تهران ايران
^۲ - همدغه ماخذ ۵۲ مخ

داسلامي نړۍ ليد پېژندنه

اسلامي نړۍ ليد دحس، عقل او وحی په څواک دالله تعالی، انسان او کایناتو دپېژندنې څخه عبارت دی.^۱

موضوع يې

دالله تعالی ذات، اسماء او صفات، دانسان او کایناتو څېړنه ده. کاینات او انسان دالله جل جلاله دقدرت اثار او نښې دي.^۲

۱-الله جل جلاله داسلامي نړۍ ليد په رڼاکې

الله تعالی جل جلاله

- د ټولو موجوداتو خالق، مالک، حاکم، پالونکی، واجب الوجود، ازلي او ابدی ذات دی.
- له ده پرته بل حقیقي معبود نشته تل او همیشه ژوندی دی، فنا نه لري
- د ټولو کایناتو منتظم دی خوب او پرکالي پرې نه راځي
- د اسمانونو او ځمکو واکمن
- په حال ماضي او مستقبل د علم څښتن
- د لور او پراخه اقتدار او سلطنت خاوند
- په ذات او په صفاتو کې تنها، بې نیازه ذات
- نه مور، نه پلار، نه اولادونه سیال لري.
- په ښکاره او پټو رازونو عالم
- خورا لورمهربان ذات او سپیڅلی بادشاه دی.
- له هر عیب نه پاک، د بندگانو ساتندوی دی
- عزتمند، دکایناتو او ساکینانو خالق، رازق او مصور د حکمت خاوند
- د اسمانونو او ځمکو خالق
- د بارانونو او ورونکی، د باغونو او نباتاتو راتوکونکی، دویالو بیونکی.
- د غرونو پیدا کوونکی
- د اړتیا وپوره کوونکی
- دکړاو نولپرې کوونکی
- په ځمکه کې دانسانانو او سوونکی
- د بادونو او وزونکی
- ټولو ساکینانو ته روزي رسوونکی

۱- محمد مسعود (پ.ت): بینش اسلامي، ص ۵۰ خیابان دارو بخش تهران ایران
 ۲- الاشراف، سال ۱۹۷۹م) العقیادة فی اللہ، ص ۱۰ مکتبة الفلاح الكويت

- په خپل اقتدارکي چاته اړنه، ټول ورته محتاج
- په هرڅه د علم او قدرت، د مرگ او ژوند، د عزت او ذلت واکمن
- يواځې د عبادت او اطاعت لایق ذات دی

لازمه ده چې قانون يې ومنل شي هیلې او امیدونه ورپورې وتړل شي له داسې ستراوسپېڅلي ذات څخه انکار، کفر، شرک اولویه تباهي او بربادي اوپه کفرراخته وگړي دځمکي د مخ لعنتي خلک دي.

۲- انسان

په ذاتي ډول دکمال لوړو پوړیو ته درسېدلو فکر ورکړ شوی، بېلابېلې مادی اوروحاني اړتیاوې لري د یو پروگرام، قانون او پلان غوښتونکی دی

انسان دالهي نړۍ لید په رڼا کې

- اشرف المخلوقات دی
- الله جل جلاله پیدا کړی اوپه رته دهماغه سپېڅلي ذات په لوري وردرومي
- پیدایښت يې پوچ نه بلکې دسترازښتتاکه هدف په خاطر دی
- دانسان مقام دخليفه اودالله تعالی پروړاندې دمسؤل دی
- دبندهگانو له بندگۍ څخه ازاد اوسرلوری دی
- حاکمیت دالله تعالی حق دی

۳- نړۍ داسلامي نړۍ لید په رڼا کې

- ازلي نه ده بلکې حادثه (رامنځته شوې) ده
- دنظم او حکمت څخه برخمنه ده
- دخوځښت اوبدلون په حال کې ده
- له وحدت اونظم څخه برخمنه ده
- دتفکراوتدبر سرچینه ده
- د یو هدف په لوري روانه ده

دزده کړې حکم يې

داسلامي نړۍ لیدزده کړه اوپوهه په هر دکلف مسلمان (نارینه اوبښځینه) عیني فریضه ده کوم وگړي چې دعلم او پوهې له نعمت څخه برخمن دي ددې علم په بشپړو تفصیلاتو پوهه لاسته راوړل پرې لازمي دي په اسلام کې د یو شخص تر داخلېدو وروسته دتوحید زده کړه په لومړي توب کې قرارلري په مکه مکرمه کې بیغمیرسای الله علیه وسلم پوره دیارلس کاله د فکر او عقیدې په جوړولو تېرکړي و دېردافسوس خای

مجموعه د اسلامي نړۍ لید د ۱۱ جلدونو په ۵۱ جلدونو کې وپېښ شوی تهران ایران
مجموعه د اسلامي نړۍ لید د ۱۱ جلدونو په ۵۱ جلدونو کې وپېښ شوی تهران ایران

دی چی زیاتره مسلمانان په بېلابېلو برخو کې تخصصي پوهه لري؛ مگر په اعتقادي او ديني مسایلو کې چی د مسلمانانو د دنيوي او اخروي ژوند برياليتوب وړپورې مربوط دی ناپوهان دي^۱

سرچينې يې

داسلامي نړۍ ليد سرچينه قران عظيم الشان اونبوي سنت دي، داسلام دلومړي دور مسلمانانو خپله عقیده او د ژوند نظام له قرانکريم اونبوي سنتو څخه اخيستي ؤ؛ نو ځکه د ټول بشریت سرداران وگړزېدل^۲

اهداف اوموخي يې

د غفلت له درانه خوبه دانسان راويښول اودې ته يې هڅول چې خپل حواس او عقل په کار واچوي ترڅو دخپل وجود په سترو حقايقو کې فکروکړي داسلامي نړۍ ليد موخه دغو پوښتنو ته مثبت ځواب ويل دي :

- له کوم ځايه راغلی ؟
 - دڅه په خاطر ؟
 - پيدا کونکی يې څوک دی ؟
 - صفات يې څرنگه دي ؟
 - دغه کاینات څنگه رامینځته شوي دي ؟
 - دانسان د پيدا يښت موخه څه ده ؟
 - په کایناتو کې يې مقام څه شی دی ؟
 - ددغې څرگندې نړۍ څخه پرته بل دغیو عالم شته او که نه ؟
 - له انسان نه پرته بل عاقل مخلوق شته ؟
 - ولې په مړينه محکومېږي ؟
 - تر مړينې وروسته بل ژوند شته ؟
 - له مرگه وروسته به ورسره څه کېږي ؟
 - نبوت ته اړتيا دڅه په خاطر ؟
 - پيغمبرانو له ځان سره څه راوړي ؟
 - دهغوی د صداقت اورينښتینولې دليل څه شی دی ؟
 - حق او باطل کوم شيان دي ؟
- له اسلامي نړۍ لیده پرته بله هېڅ يوه نظريه نشته چې دغو پوښتنو ته مثبت ځواب ووايي ترڅو دانسان د قناعت وړ وگرزي.

^۱ جهيد عبدالواحد، (ب ت) عقايد اسلامي، ص ۱۷، اصلاح افکار کابل افغانستان
^۲ محمد مسعود، (ب ت) پيښ اسلامي، ص ۱۷، خيابان دارو پيښ، تهران ايران

اهمیت یې

اسلامي نړۍ ليد دانسان لپاره له اوبواوهوا څخه هم ډېرزيات اهميت لري له دې نه پرته انسان په حيرانتياکې ژوندسره رسوي نه پوهېري چې له کوم ځايه راغلی اودڅه په خاطر راغلی،اساسي دنده يې څه شی ده اوکوم لوري ته به درومي ؟

دغه علم دعباداتو،اخلاقواو معاملاتو لپاره دبنیاداوتهداب حيثيت لري داسلامي نړۍ ليد علم يوشخص له شرک الحاداوگناهونوڅخه ژغوري اويپه انسان کې دالله جل جلا له وېرې ته وده ورکوي اودشبهاتوله فتوڅخه يې ساتي اوله جهل څخه نجات ورپه برخه کوي اودباطلواوفاکارو پروړاندې يې مقابلې ته تياروي

فکري پولې يې

اسلامي نړۍ ليدانسان ته فکري خط ورکوي چې په هغه کې درې شيان اساسي رول لري ۱- حس ۲- عقل

۳- وحی^۱

الف-دحواسو رول:داسلام سپېڅلی دين حواس سترالهي نعمت بولي په ډېرواياتونو کې دکايناتو واقعيت بيان شوی اوله هغه څخه گټه اخيسته هرمؤمن ته وړاندې شوې؛البته اسلامي نړۍ ليددحواسو دناتواني په صورت کې عقل ته رجوع کوي.

ب-دعقل رول:اسلامي نړۍ ليدعقل دانسان لويه پانگه اودټولو مکلفيتونومحوربولي له همدغه امله يې انسان ته په څارويوفضيلت په برخه کې دی پردې اساس عقل يوه پوله لري چې هلته په ټپه ودرېري نوله همدې کبله اسلامي نړۍ ليددرېيم شی (وحی) دژوند لارښودگني،موردغه حقيقت ديومثال په ترڅ کې داسې روښانه کوو:په بازار کې مودموبايل ټېلفون واخيست ډېرښايسته ؤپه سترگومي دموبايل دټولې ښکلا ننداره کوله عقل راته وويل چې څومره هوبښيارانجينر ډيزاين کې دی ماپه خپلو سترگو نه هغه انجينر ليدلی اونه هغه کارخانه، عقل ماته وايي چې دغه مصنوع ارومرويوصانع لري اوس چی له عقل څخه پوښتنه کوم ځواب نه شي راکولی دډېرغوراوفکر په نتيجه کې ددغه موبايل دکمپنی ادرس اوکتلاک مورتلاسه کړدهغه په کتنې سره مو دهغه دسم استعمال لارې چارې زده کړې.

مور چی کله ارته نړۍ په سترگو گورو عقل راته وايي چې دغه ښايسته نړۍ اومنظم نظام ارومرو بوخالق لري چې دغه نظم يې رامينهخته کړی دی اوس عقل راته وايي چې زه ښه اوبد نه پېژنم چې ښه کوم دي اوبدکوم دي؟ دکايناتو څښتن انسان په تياره کې نه دی پرې ايښی دښواوبدودخيراوشربښوونه دالهي پرې پوه کړاوحقيقت ته ورسېدلدم دکايناتو خالق، ښه اوبد،خيراوشراودژوند هدف اودژوندداورده سفرواتنونه يې راته په گوته کړل.^۲

۱- الحارثي جابر ابيک (۲۰۰۱م) القيادة المؤمنة، ص ۷۰، دار السلام للطباعة والنشر والتوزيع
۲- شانونت محمدا احمد، (ب) ادبيات في القيادة الاسلامية، ص ۱۰، دارالعلم جده

ج- دوحی رول: داسلامي نړی لید دستروامتیازاتو دجملې څخه دوحی دنعمت څخه گټه اخیستل دي ځکه ډېرخلک حس او عقل په نیمه لارکې پرې ایښي دي اسلامي نړی لیدپه غیبي اموروکې دحس او عقل دناتوانی په صورت کې وحی ته رجوع کوي محسوسات دحواسوپه وسیله معقولات د عقل په وسیله او غیبيات (زمور له سترگو پټ شیان) دوحی په وسیله درک کوو په دې توگه هغه پوښتنې چې ماتریالستان او فلاسفه ورڅخه لاخوا به پاتې اوبې لارې شوي په اسلامي نړی لیدکې دوحی پراساس ورته ځواب ویل شوی دی^۱

داسلامي نړی لیدځانگړتیاوې او خواص

اسلامي نړی لید له نورو افکارو اوباورونو سره توپیر لري چې په لاندې ټکوکې یې وړاندې کوو

۱- ربانیت: داسلامي نړی لید سرچینه د الله تعالی سپېڅلی ذات دی چې داسما ني وحی په وسیله یې خپل پیغمبر صلی الله علیه وسلم ته وربښودلې ده: نو پردې اساس دپلرونو او نېکونو دافکارو څخه نه خړوبېري داسلام څخه پرته ټول عقاید، نظریات او افکار او دژوند نظامونه دانسانی او بشري فکرڅخه سرچینه اخلي^۲

۲- ثبات: داسلامي نړی لید اساس اوبنسټ الهي وحی ده دپیغمبر صلی الله علیه وسلم په وفات سره یې لړی بنده شوی ده: نو داسلامي عقیدې اوبشپړدین احکام ثابت دي چې هېڅکله بدلون نه مومي.

۳- د بشر له ذاتي او فطري غوښتنو سره سمون

دانسان زیاته پوهه ذاتي ده دمثال په توگه داوولاد په وړاندې دمورعاطفه، لوړه اوتنده، گرمي اویخني، شهواني احساس او په بدن کې روح، مینه اومحبت، کینه اوعداوت، غم اوخو شالي او په الله تعالی باور ټول فطري احساسات دي چې زده کړې او تعلیم ته اړتیا نه پیدا کوي دکایناتو رنگارنگ نړی له ستوروډک اسمان، لمر، سپوږمۍ، ځمکه او په ځمکه کې رنگارنگ نباتات، سیندونه، غرونه په زرگونه ډوله حیوانات دبدلون منظم نظام دکایناتو بشپړنظم اودهغې ذره ذره قوانین دانسان خیالي بلند پروازي او عملي ناتواني دغه ټول شیان انسان دیوصانع اوخالق په وجود مجبوروي ددغه تک شنه اسمان چت اودځمکې تک شین فرش دشپې اوورځې منظم بدلون دیوخالق اویداکونکي ادرس رابښي^۳

۴- وضاحت: اسلامي نړی لید دنوروملتونو دمعتقداتو په تنا سب څرگند دی اودنورومذهبونوپه څېر ددیني رهبرانوپه واک کې قرارنه لري دلته یې هرڅوک دېلابېلو عقلي، عملي او اجتماعي مستواگا نو دپېلتون سره سره په زده کړه لاس پورې کوي دغه نړی لید په پټوسترگوخلک نه رابولي بلکې په بشپړ اوپوره بصیرت سره خلکو ته بلنه ورکوي دتاریخ په بېلابېلو اړخونوکې ډېروخلکو منلې په ډېر لږ وخت کې دجلالارنگونواو دژبړخلکو دزور اوتواتریخوالی نه پرته ورته غاړه ایښي، په لږ وخت کې په ټوله ځمکه کې خپره شوې ده^۴

^۱ همانده ماخذ، ص ۱۱

^۲ خطیب محمد احمد، (۱۹۹۰) دیانات فی العقائد الاسلامیه، ص ۹، مکتبه الفلاح اردن

^۳ محمد العالی او حیدر، (۲۰۰۰) دیانات فی العقائد الاسلامیه، ص ۲۰، مکتبه الفلاح اردن

^۴ خطیب محمد احمد، دیانات فی العقائد الاسلامیه، ص ۷، مکتبه الفلاح اردن

۵-اسانتيا : اسلامي نړۍ ليد د پراسانه اوله هر رنگ پېچلتيا څخه پاک دی په همدې اساس دغه کوم پېچلي رموز او اشارات نه دي چې وضاحت ته اړه ولري او نه تشې عقلي او فلسفي فرضيې دي چې لږ خلک يې دررک او پوهې احساس وکولی شي بلکې هر څوک پرې پوهېدی شي .

۶-شمول : اسلامي نړۍ ليد فرد او ټولني ، دنيا او اخرت ، ژوند او مرگ ، روح او مادې ته شامل دی ^۱

۷-وسطيت (ميانه روي) اسلامي نړۍ ليد د الحاد او شرک تر مينځ موقعيت لري ملحدین او ماده پال وگړي د محسوسو کایناتو څخه وراخوا په يو ذات باوري نه دي ددوی پر خلاف بت پالونکي ، غوا ، خو سی ، ونې ، بونې ، سیندونه او غرونه انساني او غير انساني ځواکونه په الوهيت کې شریک بولي اسلام له دواړو سره مبارزه کوي او د یوسپېڅلي ذات بندگۍ ته يې رابولي په همدې توگه اسلامي عقیده د تعطيل او تشييه دگمراه ډلو تر مينځ مينځنی مقام لري د تعطيل د عقیدې څښتنان د الله تعالی داسما و اوصفا تو څخه انکار کوي او د تشييه د عقیدې پیروان يې له مخلوق سره مشا به گرځوي ؛ مگراهل سنت والجماعت د الله تعالی ټول اسماء او صفات له تعطيل ، تشييه او کيفيت څخه پرته مني ^۲

۸-په دلايلو ټينگښت : اسلامي نړۍ ليد په څرگند ودلايلو ولاړدی هېچاته هم په پتو سترگو دعوت نه ورکوي قران عظيم الشان چې کله هم خلک د عقیدې اساساتو ته رابولي دکایناتو او دانسان په نفس کې عقلي دلايل وړاندې کوي او هېڅکله يې دليله ، رنډې او کنې پیروی ته څوک نه رابولي ؛ بلکې ټول قضایا او مسايل په ډېرولو رو علمي او معقولو دلايلو سره مطرح کوي ^۳

په بشري ژوند د اسلامي نړۍ ليد اغيزې

اسلامي عقیده او باورونه د بشر په انفرادي او اجتماعي ژوند اغيزې لري چې په لاندې توگه ورته کتنه کوو:

الف- په فردي برخه کې

۱-اخلاص : اخلاص د عمل د قبولتيا لپاره اساسي شرط دی مؤمن مسلمان د الله او بنده گانو سره په اړیکو کې مخلص انسان وي .

۲-د الهي تائيد احساس : دلته مود مرستي څخه موخه الهي تائيد او ساتنه ده که دښمن هر څومره او ځواکمن او زور اور وي مؤمن مسلمان د الله تعالی په مرسته او نصرت بشپړ باوري وي په پوره ډاډ او اطمینان او مېړانې سره د دښمن مقابلد کوي ^۴

۳-د علم هڅې : مؤمن مسلمان د جهل پر بنسټ د الله تعالی په بندگۍ لاس نه پورې کوي د دين او د دنيا په چارو کې جهل او ناپوهي رنځ دی په ټولو چارو کې به يې هڅې د پوهې پراساس وي ^۵

^۱ - همدغه ماخذ ، ص ۱۶

^۲ - تحفېب محمد احمد ، (۱۹۹۰) دراسات فی العقيدة الاسلاميه ص ۸ مکتبه الفلاح اردن

^۳ - همدغه ماخذ ، ص ۱۰

^۴ - ياسين محمد نعیم (بیت) ، التربية الاسلاميه ص ۱۸ اردن عمان

^۵ - همدغه ماخذ ، ص ۱۹

- ۴- خرافاتوڅخه لېرې والی: اسلامي نړۍ لیدعقل ته لارښوونه کوي اوله ږندو میراثي افکارو او عاداتو څخه یې ازادوي او انسان په کایناتوکې غوراوڅېړنې ته هڅوي.
- ۵- ازادې: اسلامي نړۍ لید له مؤمن څخه غواړي چې دالله عزوجل څخه پرته به دهبچا بندگي او غلامي نه کوي او نه به دبل چا قانون ته سر تیتوي.
- ۶- دعزت احساس: اسلامي نړۍ لیدانسان په خپلې روزی اودمرگ په نېټې ډاډه کوي دغه باورله انسان څخه اتل جوړوي دالله تعالی په لارکې دمسلان مړینه شهادت او تبعید(له وطنه شړل) یې سیاحت او زندان یې ریاضت(دالله ذکر او فکر) دی^۱
- ۷- شجاعت: مؤمن مسلمان پردې پوهېږي چې مړینه او ژوند یې دالله تعالی له خوا دي چې هغه جل جلاله دیو چا دمرگ پرېکړه نه وي کړي څوک یې په وژلونه شي محکومولی.
- ۸- دسرښندنې حس: داسلامي نړۍ لید له کبله انسان خپل ځان، مال، اولاد ټول دالله تعالی په لاره کې قربانوي داسلام دلومړي دور دلښکرو اعلی سر قومندان خالد بن ولید رضی الله عنه دروم امپراتورته دیوپیغام په ترڅ کې ویلي ؤ: زه دداسې یولښکر په ملگرتیا ستاسیمې ته راغلی يم چې هغوی دالله په لارکې مړینه ترژوند غوره بولي^۲
- ۹- ژوند دهدف پېژندل: په نړۍ کې مؤمن مسلمان په سمه لاره ژوند تیروي او کافر سرچپه ژوندته ادامه ورکوي قران عظیم الشان فرمایي: ﴿أَفَنبُغِضُكَ عَلَىٰ أَنْ يَدْعُوا بِهِمُ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ﴾^(۲۲) الملك، ژباړه: څوک چې پرمخې روان وي هغه د زیاتې سمې لارې میندونکی دی او که هغه چې هسکه غاړه سم په یوهوارسړک باندي وي؟
- ۱۰- دمسؤولیت روح: اسلامي نړۍ لید دانسان کره وړه دالهی او امر و نه چوکاټ کې تنظیموي په دی صورت کې انسان خپل ځان او نفسي غوښتنې په قابو کې ساتي.
- ۱۱- ډاډ او اطمینان: داسلامي نړۍ لید په رڼاکې دمؤمن روح اوزړه ډاډه وي او پردې پوهېږي چې په دنیا اواخرت کې ورڅخه الله تعالی راضي دی څوک چې په اسلامي نړۍ لید باوري نه وي هغه به حلال اوحرام څنگه وپېژني له اسلامي عقیدې پرته انسان هغه حیوان ته ورته دی چې دځمکې په سرژوند کوي په دی نه پوهېږي چې دڅه په خاطر ځمکې ته راغلی له دنیا څخه به خالي لاس اوناکام درومي^۳
- ب- په ټولنیزه برخه کې
- ۱- اعتقادي تړاو: داسلامي نړۍ لید پیروان خپلې اړیکې دعقیدې پر بنسټ ټینګوي هلته دجنس، رنگ، ژبې، سیمې اومادي گټو ټولې اړیکې له مینځه ځي

^۱ - افغانی شمس الحق (۱۳۶۵م) علوم القرآن ص ۱۰ مکتبه ډهکی نعلندی پشاور پاکستان

^۲ - همدغه ماخذ ص ۱۰

^۳ - همدغه ماخذ ص ۱۱

- ۲- صداقت: دداسې فاضله ټولنې ايجادول چې په سپېڅلتيا، صداقت امانت، شرافت او عدالت سينگار ه وي هلته چې وگړي يې له الله جلت عظمته څخه وېرېږي
- ۳- اتفاق او اتحاد: داسلامي نړۍ ليد په لړکې به دخلکو زړونه په يوذات، يوه کتاب يوه پيغمبر او يوي قبلي راجمع شي، ايماني و رورگلوي تحقق پيداکوي: نوددې ايات کریمه مصداق به وگرزي ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ﴾ آل عمران، ژباړه: تاسې دامت غوره ډله يې چې دخلکو دښېگنې لپاره راوېستلي شوي ياست^۱
- ۴- محبت: داسلامي عقيدې امت دمحبت، يووالي اوورورگلو د فولادين او اوسپنيز دېوال په څېرمضبوط دى چې دځمکې پرمخ عدل او انصاف دقيام لپاره مبارزه کوي.
- ۵- عدل: داسلامي امت ستر هدف دځمکې پرمخ عدل او انصاف اقامه او دظالمانوله ناولومنگولو څخه دملتونوازادي ده.
- ۶- سوله: دطواغيتواوسرکېبانودغلامۍ څخه دخلاصون په نتيجه کې به مسلمانان دامن او امان درشل ته ورسېږي په اسلامي هېوادونو کې بدامني، جگړې او بې اتفاقي ددوى دناوړه دسيسونتيجه ده
- ۷- نجات: دغه امت دخپلو شخصي- گټواومصالحو لپاره ژوند نه ترسره کوي: بلکې هدف يې دبشریت نجات، هدايت اوددنيا واختر نېکبختي ده^۲

اسلامي نړې ليد ته دنه اهميت ناوړه پايلې

- ۱- تنگ ژوند: چې ژوند يې بېلگه يې او سنى مادي تمدن دى چې له هر رنگ مادي اسانتياؤ سره هلته خلک ځان وژني
- ۲- ځان پالنه: په دې توگه چې هرڅوک دخپل ځان گټو پسې گرزي اگر که بل چا ته زيان ورسېږي
- ۳- جرمونه: داځکه چې هلته انسان غيرمسؤلا نه ژوند تېروي: نو په وحشت او جناياتو لاس پورې کوي
- ۴- ځان وژنه: په لويديزو هېوادونو کې ځان وژونکي نيستم نه: بلکې شتمن خلک دي
- ۵- تباهي او بربادي: دغسې انسان دروحي سکون او ډاډ څخه برخمن نه وي ژوند يې هم له بد بختۍ ډک او مړينه يې هم په سپکه او ذليله توگه وي^۳

۱- افغانى شمس الحق (۱۳۶۵م) علوم القرآن ص ۱۵ مکتبه دهکى نعلبندي پشاور پاکستان
 ۲- همدغه ماخذ ص ۱۹
 ۳- افغانى شمس الحق (۱۳۶۵م) علوم القرآن ص ۲۵ مکتبه دهکى نعلبندي پشاور پاکستان

فاسد (جاهلي نړۍ ليد)

جاهلي نړۍ ليد گڼ ډولونه ډولونه لري مور ورته په لاندې توگه کتنه کوو

۱- تجربوي: دغه نړۍ ليد دهرې ستونزې دحل لپاره يولړحل لارې وړاندې کوي او بيايې تجربه کوي او حقيقت ته پرې ځان رسوي دمثال په توگه يو ساينس پوه لومړی په يوه فرضيه فکرکوي بيايې په لابراتوارکې تجربه کوي او يوعلمي حقيقت په لاس راوړي ؛البته دغه حقيقت ترهغه داعتباروړ وي ترڅو په دې هکله قوي اونوي تجربه نه وي رامینځته شوي دغه نړۍ ليد دژونداهداف بڼه اوبدخير اوشرانسان ته نه شي وربښودلی.

۲- فلسفي نړۍ ليد : چې بېلابېل فلسفي مکتبونه لري چې په لاندې توگه يې څېړو:

الف - عقلائي نړۍ ليد

دوی په فلسفي چاروکې عقل اساسي محوربولي چې ددغه مکتب زیاتره وگړي ديونان پخواني فلاسفه اوله پنځلسمې ميلادي پېړۍ نه تر ننه پورې دلويديز معاصر پوهان دي. دعقلائي نړۍ ليد نيمگړتيا داده چې دوی يوازې په عقل اعتماد کوي عقل هم يوه پوله لري چې له هغې نه تجاوز نه شی کولای مور دغه مطلب ديومثال په ترڅ کې څرگندوو: يوڅوک ستادکور دروازه درټکوي عقل درته وايي چې ددروازې ترشا څوک شته داچې څوک دی لوی دی اوکه کوچنی بڼه ده اوکه نرعقل تاته دقناعت وړځواب نه شی درکولی دلته لازمه ده چې دغه شخص دوه کاره وکړي چې يوددروازې خلاصول اوبل دشخص ليدل دي خو عقل تاته دده دخالق ادرس نه شي درښودلی دابه دوحی به وسيله صورت نيسي.

ب-حسي نړۍ ليد(ماتريالېزم)

ددغې فلسفې ښوونځی په اتلسمه ميلادي پېړۍ کې ديهودي کارل مارکس او انگلز په وسيله رامینځته شوافکاريې په لاندې توگه خلاصه کولی شو:

- دوی دمحسوساتو نه پرته بل هېڅ شی په رسميت نه پېژني
 - نړۍ له نظم اوانضباط سره ټاکلی هدف نه لري
 - دتصادف په توگه رامینځته شوېده
 - دغه نړۍ خالق نه لري اوپخپله رامینځته شوې
 - انسان يوحیوان دی غوښتنې لري دپوره کولو لپاره يې بايدله هرې وسيلې څخه کارواخلي
 - انسان دهېچاپروړاندې مسؤليت نه لري دژوندپه ټولوقضایاوکې ازادودقانون سرچينه ده .
 - ژوند-يوازې په دنياکې دی اخرت له سره شتون نه لری
- نوردماتريالستي مفکورې لښه يزدادی : له هېڅ نه پيدایم ژوندې پوچ اوبې هدفه .دژوندهدف مې دنفسي خواهشاتو پوره کول اودهېڅ په لوري تلل دي

۱- علي جبريشه (۱۲۰۵ هـ ق) الانجازات الفكرية المعاصرة - ص ۵۰ جامعة الدعوة والجهاد

مشخصات يې

سياسي نظام په دکتاتورۍ، زور، زياتي او د بشردحاکميت پراساس ولاړوي.

- قوانين دحاکمې طبقې گټې په نظرکې نيسي.
- دټولني رهبري دچلبازو، فریبکارو او وینه خښونکو او فاسدو خلکو په لاس کې پرېوزي.
- ټولنيز ژوند د شهوت پالنې او ځان غوښتنې پراساس ټينگښت مومي
- گوندي حاکمه طبقه د ژوند د ټولو مزایاء وڅخه برخمنه؛ مگر ټيټه طبقه يوه مړی ډوډی نه شي ترلاسه کولی

نیمگړتیاوې يې

دېرماده پال خلک له دې امله په گمراهۍ اخته شول چې داشياؤپه وظايفوکې يې اختلاط رامینځته کړ. مورنه شوکولی عقلي اموريه لابتوارکې په پنځه گونو حواسو سره ثابت کړو پردې اساس دالله تعالی، ملايکو، اسماني پيغامونو موضوع عقل او وحی پورې اړيکه نيسي. په داسې مسایلوکې دماډې او مشاهداتي امورو داخلول دگمراهۍ سبب گزي.

ج-شرك

دجاهلي نړۍ ليدبله کثيفه اوناولې څېره شرک دی چې بنسټونه يې په تخمين، اټکل او گومان باندي ولاړدي لکه يوسړی لمر، سپوږمۍ او اورگوري او هغه ته دمعبود نسبت وکړي او خپل ځان يې پروړاندي خوار او ذليل وبولي دغه فکري تگلاره د بېلابېلو خدايانو په شتون باوري ده.

۱- مشخصات يې

- عقیده يې له هرشي نه په وېرې، گومان او اټکل جوړه شوې ده
- دذلت په حال کې ژوند تېروي کله قبر، کله بت ته او کله دانسان پښوته لورې
- دځس او خاشاکو په څېر ذليل ژوندکوي او دحوادثو پروړاندي داستقامت څخه لاس په سرکېږي
- دميراثي رواجونو په بندکې ژوند تېروي.
- دغه طرز فکريگانو او دجالانو ته دخلکو پرژوند لوبوزمينه برابرې

اوس مهال دمشرکانه جاهليت استازولي نصرانيت، بودېزم او هندوئېزم سرته رسوي.

د-رهبانيت

دجاهلي نړۍ ليدناولې څېره رهبانيت دی چې دژوند نعمتونه دبديختۍ سبب گڼي دژوندله ډگره غارونو او سمخوته تېښته کوی په يوکنج کې کښېني اوله ټولني خپلې اړيکې غوڅوي اوله ټولنيزو دندو څخه ځان ساتي اوله خلکو سره په خوشالی او غم کې گډون نه کوي.

۱- مفاسل فضل الرحمن (۱۳۶۹ هـ ش) اسلام او جاهليت، ص ۳۲ نشر مکتب الخدمات پشاور

نیمگړتیاوې يې

- ټولنه له بېکاره خلکو ډکېږي دغه فکر دټولني د وروسته پاتې والي سترعامل گڼل کېږي.
 - دالله تعالی بڼه بندگان له ټولني گوښه کېږي دټولني چارې دبدکاروخلکولاسونوته ورځي.
 - دغه طرزفکرستمگرواوظالمانو ته دظلم زمينه برابروي خپل غيرانساني اقتدارپرې ټينگوي.^۱
- هه- تيوکراسي: په دغه نړۍ ليد کې عقل ته ځای نه وي په پتواوړندوسترگو دپاپ پيروي کېږي دوی د عقلانيت او علم پرضدپاليسي غوره کړه هلته دوه غبرگونه مارکسيزم اوسیکولريزم رامینځته شول

دويم بحث

داسلام داعتقادي نظام برخې

دالله تعالی، انسان اوکایناتو پېژندنه

۱-الله جل جلا له

الله تعالی په خپل عظمت، لویي، واکمنی او په خپلو بڼایسته نومونو اولور ووصفاتو کې له هېڅ مخلوق سره مشابهت نه لري اونه مخلوق له الله تعالی سره مشابه کېدای شي ذات يې ازلي اوصفات يې قديمي دي او د کمال دصفاتو څښتن داسبابو خالق دخاص اوکامل وجود خاوند چې سپېڅلی ذات يې په هېڅ صورت دحس وړ نه ؛بلکې پېژندنه يې په مخلوقاتوکې صورت نيسي- څرگنده خبره ده چې په دغو ټولو صفاتو موصوف يوازې دالله جل جلاله سپېڅلی ذات دی بشري فطرت پردې باوري دی چې داشياؤخالق دمخلوق په شان نه وي^۲

دالله تعالی په نومونوکې جامع نوم الله دواجب الوجود ذات نوم دی چې دالوهيت دبشپړوصفاتوڅښتن په خپل حقيقي وجودکې يواځېني ازلي اوابدي ذات دکمال دبشپړو صفاتو خاوند دی دعربي ژبې څينې پوهان يې مشتقي اود(الاله) څخه يې ماخوذبولي همزه ورڅخه حذف اولام په لام کې مدغم ددواړو لامونو څخه مشدد لام اوالله ورڅخه جوړشوی^۳

واجب الوجود

واجب چې ذات يې لازم اوضروري، مطلق، تل ترته، همپشه مستقل چې چاته اړ، ونه اوسي هغه دالله جلت عظمته سپېڅلی ذات دی.

ممکن الوجود

ممکن هغه شي ته وايي چې شتون او نه شتون يې دواړه سره برابروي. معنی داچې په خپل ذات کې يو بل ته اړ وي. دمادي نړۍ هېڅ شی مستقل اوازاد نه دی؛ نو دممکناتو لپاره واجب الوجود مطلق ذات په کار دی چې هغه الله تعالی دی.

^۱ - مصباح الله عبد الباقي (۱۳۹۳م) غربي تمدن شاليد حقيقت او فلسفي بنسټونه ص ۴۹
^۲ - مولانا کوهر رحمان (ب ت) توحيد اور سنت، ص ۱۶۵ مکتبه دار العلوم تفهيم القرآن مردان
^۳ - جوهری (ب ت) مختار الصحاح ج ۲ ص ۱۳۳ بيروت لبنان

د(اله) معنی په عربي ژبه کې (اله) معبود ته ويل کېږي که هغه حق وي اوکه ناحق د(اله) کلمه په عربي ژبه کې لاندې

معناگانې لري

۱- اَللهُ يَا لَهَّ دعبد يعبد په معنی يعنې عبادت يې وکړدلته (اله) د معبود په معنی سره ده انسان دهغه چا عبادت کوي چې دغيبي ځواک اود مافوق الاسباب اختياراتو څښتن وي دلغت او تفسير له کتابونو څخه معلومېږي چې د(اله) اصل مفهوم په هغه غيبي ذات باندې کېږي چې کارساز، حاجت روا، پناه ورکوونکی اود بشپړواختياراتو واکمن وي.^۱

۲- اَللهُ يَا لَهَّ (اذاتحیرلان العقول تاله في عظمته) دغه اصطلاح هلته رايادولی شي چې يو څوک دچا په لويې او عظمت کې اريان شي.

۳- اَللهُ يَا لَهَّ اى لجايلجاً: معنی داچې پناه يې ورته وې ورله

۴- اَللهُ اى فلان (اى سکنت اليه) يعنې دفلاني پروړاندې مې ارام او ډاډ حاصل کړم

۵- اَللهُ الفصيل بأمه: يعنې داوښې جونگې خپلې مورپورې کلک ونښت

۶- (لاه يليه ليها اذاحتجب وارتفع) کله چې يو څوک په پردوکې پټ اود لوړشان څښتن وي^۲

په اسلام کې دحق (اله) مفهوم

دپورتنیومحاوروپه نتیجه کې حق (اله) هغه څوک وي چې عبادت يې کېږي اودعبادت کوونکي خالق، رازق، مدبر اودلوړاقتدار څښتن وي دحوادثواو ستونزو پر مهال ورته خلک پناه وړي او خپل حاجتونه ورڅخه غواړي^۳

همدارنگه ريښتینى (اله) هغه څوک وي چې خلک ورسره مينه محبت لري تعظيم او عاجزي ورته کوي او ويره ورڅخه لري اوانسان يې پروړاندې سکون او ډاډ ترلاسه کړي دامن، پناه، مينې او محبت، دهيلواواميدونو، بندگۍ او تعظيم مرکز دټولې نړۍ څښتن ټول هغه ته محتاج او په مرستې غوښتلو مجبور، له بشري حواسو پټ، دذات په پېژندلو کې يې عقل اريان، خالق، مالک، رازق، دغيبي علم څښتن بشپړواکمن، کارساز، حاجت روا، قانون ورکوونکی د عظمت اولو يى اودالوهيت دبشپړوصفاتو څښتن تل ترقله لامثاله ذات واوسي

^۱ - مولنا کوهر رحمان (ب ت) توحيد اورسنت ص ۱۷۲ مکتبه دارالعلوم تفهيم القرآن مردان

^۲ - ابن منظور محمد بن مکرم (ب ت) لسان العرب ج ۳۱ ص ۴۸۴ مکتبه الرساله بيروت لبنان

^۳ - قرطبي (ب ت) الجامع لاحکام القرآن ج ۱ ص ۱۵ بيروت لبنان

د الله تعالى پېژندنه

د الله ذوات په موضوع باندې د بحث نه دمخه پردې خبره پوهېدل ضروري دي چې د الله عزوجل وجود مادي نه؛ بلکې له مادي نړۍ وراخوا يو حقيقي ذات دی په عام ډول د يوشې د وجود پېژندنې لپاره چې له مورسره چې کوم وسايل دي هغه حواس دي دکايناتو علم د حواسو په وسيله معلومېږي؛ البته د ماوراء طبيعت د پېژندنې لپاره حواس کافي نه بلکې په عقل سره پېژندل کېږي.^١

دماده پالو ساينس پوهانو تر ټولو لويه غلطې داوه چې هغوی د ساينس حدود ونه پېژندل گومان يې وکړ چې ساينس هره مسئله حل کوي د الله تعالى سپېڅلې ذات له دې خورا ډېر لوړدی چې بشري عقل ورته ورسېږي او يا يې انساني افکار درک کړي که دانسان عقل هر څومره پر مخگ وکړي اود انسان خيال اوفکر هر څومره پرمخ ولاړ شي د الله تعالى دادراک څخه دهغه صلاحيت ډېر لږ او محدود دی د الله ذات خو لا پرېږده بشري عقل د موجوده اشياء وله کشف څخه هم ناتوانه اوناخبره دی دانسان خپل بدن ورته مجهول او نامعلوم دی.

د الله تعالى د پېژندنې وسايل

لومړۍ - عقل

لکه څرنگه چې د ټولو اسلامي احکامو سرچينه وحی (قران کریم اونبوي سنت) دي په همدې توگه د اسلامي عقايدو بنسټ هم په پورته دوو شيانو ايښودل شوی؛ مگر له دې سره سره سليم عقل د ټولو اسلامي عقايدو د صحت تائيد او ملاتړ کوي له همدې کبله الله تعالى عقل ته د خطاب شرافت ورکړ او انسان يې د عقل په سيله په خپلو احکامو ماور وگرځاوه.^٢

دانسان د بدن هر يو غړی جلا دنده لري د عقل دنده تدبير او تفکر دی ټول کاینات له اتوم نه واخله تر لويو کهکشانونو اوله حجرې نه بيا تر لويو اجسامو پورې د عقل اوفکر ارت ډگر تشکيلوی قران عظيم الشان دانسان فکر دکايناتو ارتې نړۍ ته په کتلو د غوراو فکرو لورته رااړوي اود اسلام د بنمنو ملحدو څواکونو پر وړاندې د پيغمبرانو داستدلال يادونه کوي هغوی د الله تعالى د توحيد په دلايلو کې کاینات وړاندې کول لکه لمر، سپوږمۍ اوستوري. ابراهيم اوموسی عليهم السلام د وخت د ظواغيتو اوسرکبنانو پر وړاندې له همدغه اسلوب څخه کار اخيستی و.

دويم - وحی (اسماء اوصفات)

د الله تعالى په سپېڅلو نومونو مور قران عظيم الشان اونبوي سنتو پوره کړي يو. الله اسم ذات دی اونور يې صفتي نومونه دي دغوته اسماء الحسنی هم وايي هغه چې په نبوي احاديثو ثابت دي اوننه نوي نومونو ته رسېږي (عن ابی هريره روايه قال لله تسعة وتسعون اسما مئة الا واحدا لا يحفظها احد الا دخل الجنة وهو

^١ سيد سابق (١٩٨٧م) العقايد الاسلامية، ص ١٩ دار الكتاب العربي بيروت لبنان
^٢ سيد سابق (١٩٨٧م) العقايد الاسلامية، ص ٢٠ دار الكتاب العربي بيروت لبنان

وتریحب الوتر) یعنی دالله تعالیٰ نهه نوي نومو نه دي چا چې دغه نومونه حفظ او یاد کړل هغه ارومروجنې دی او هغه به جنت ته ولاړ شي الله تعالیٰ طاق دی او طاق خوښوي په دغه مبارک حدیث کې د (وتر) څخه مراد توحید دی یعنی الله تعالیٰ لا مثاله اوبې ساری ذات دی چا چې دغه نومونه زده کړل او خپل ذهن ته یې وسپارل او باور یې پرې وکړ الله به یې جنت ته داخل کړي. انسان دالهي قدرت بله ستره نښه

د بشري سترو ستونزو د جملې څخه دانسان پېژندنه ده نه یوازې دا چې روحاني برخه یې ناڅرگنده ده بلکې د فیزیالوژیکي اړخ ډېرې برخې یې نا معلومې دي، په نړۍ کې چې څومره فکري مکتبونه دي دانسان د پرمختګ، سوکالی، ازادۍ او سرلورۍ دعوه کوي ایا کېدای شي درنڅورد اړتیاؤ د پېژندنې څخه پرته ورته یوه نسخه وليکو له همدې کبله ډېر فکري مکتبونه دانسان په هکله نیمګړې پوهه لري په نتیجه کې یې ټولې هلې ځلې برباد شوي دي.

په دغه برخه کې به موږ په اسلام او نورو فکري مکتبونو کې په پرتلیزه توګه پردې بحث وکړو چې انسان څوک دی؟ یوازې مادي اړخ لري او که روحاني هم؟ ایا انسان بې هدفه او دمادي اسانتیاء و دلاسته راوړلو لپاره پیدا شوی دی؟ ایا انسان ازاد او خپلواک دی او که ترجبر او زور لاندې قرار لري؟ راتلونکی به یې څنګه وي، چېرته به درومي، مقام، حقوق او مسؤلیتونه یې کوم دي؟ او داسې نور...^۱

دانسان دلفظ معنی

انسان دانس څخه دی دملک او پېري پر خلاف د لیدلو وړ او یا خو یې معنا مینه او محبت دی، دانسان فطرت ټولنیز او اجتماعي دی دحجرات په سورة کې دانساني پرګنو پر مختلفو ډلو د وېشلو مقصد یو ډبل سره پېژندګلوی ښودل شوی الله تعالیٰ فرمایي

﴿يَتَأْتِيَ النَّاسَ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾﴾ الحجرات ژباړه: ای خلکو! مونږ تاسې له یوه نارینه او یوې ښځې نه پیدا کړي او بیامو تاسې قومونه او قبیلې وګرځولئ ترڅو چې تاسې یو تر بله سره وپېژنئ په حقیقت کېنې دالله په نزد له ډول الله په هر څه پوهیدونکی او باخبره دی.

تعارف دانس او محبت بنسټ دی او همدې ته تمدني ژوندویل کېږي^۲ او یا خودانسان لفظ له نسیان څخه اخیستل شوی اونسیان هېرولوته وايي دانسانانوپلارادم علیه السلام څخه هم دالله تعالیٰ وعده هېره شوې وه انسان هم ځینې وخت خپل اصل هېروي چې په نتیجه کې ورڅخه لوی ځناور جوړ شي په جنایاتو لاس پورې کوي الله تعالیٰ فرمایي ﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ أُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١٧﴾﴾

^۱ - فرناوي يوسف (۱۳۷۱ هـ ش) دالله جل جلاله دوجود اثبات ص ۱۷ لجنة الدعوة الاسلامية
^۲ - ابن منظور محمد بن مکرم (ب ت) لسان العرب ج ۱۹ مکتبه الرسالة بيروت لبنان

الحشر ژباړه: دهغوکسانو په څیرمه کیږی چې الله یې هیر کړ: نوالله پر هغوی دهغوی خپل ځانونه هیر کړل همدغه خلک فاسقان دي .
 اوسنی مادي وحشي تمدن زموږ ددغې ادعاء څرگند او روښانه دلیل او دپورته آیات کریمه مصداق دی^۱
 انسان داسلامي نړۍ لید په رڼا کې

- ښه صورت او ښه بڼایسته مخ، عقل او فکر لري
- بڼایسته اخلاق او څپانده احساسات لري
- له شرافت او کرامت څخه برخمن دی
- سلیم منطق او فصیحه ژبه لري
- دالله تعالی د بندگی لپاره پیدا شوی دی
- باهدفه ژوند لري
- په تصادفي ډول نه دی رامینځته شوی
- وجود یې نیمايي ملکوتي او نیمايي مادي دی ماتریالستان یې یوازې مادي بولي
- فطرت یې له الله تعالی سره اشنا دی
- الله تعالی پوهه او دپوهې د تبادلې ځواک ورکړی
- ازاد اود اختیار څښتن دی
- دځمکې او اسمان مخلوقات ورته تابع او دده دخدمت لپاره دي
- دخیر او شردواړه ځواکونه لري
- دالهي وحی امین دی
- له ضعف نه یې وجود پیل شوی درشد او کمال په لوري درومي
- دځمکې دخلافت او ابادولو لپاره گومارل شوی
- دالله تعالی په ذکر سره آرام مومي
- دعلم او عمل ظرفیتونه یې نامحدود دي
- له فاني نړۍ نه په تللو ورته دتلیاتې نړۍ دروازه پرانستل کېږي
- په اخروي نړۍ کې یې ژوند تل تر تله دی
- دهغه یو کوچنی عمل هم له مینځه نه ځي؛ بلکې ترمرگه وروسته یې عوض ورکول کېږي
- دښه عمل نتیجه یې ښه اود بد عمل یې بده نتیجه ده
- که ایمان ته لاس رسی پیدا کړي دځمکې خلیفه او امین دی
- مکرر دې پر عکس لوی ځناوراو وینه څښونکی گرځي

^۱ ابن منظور محمد بن مکرم (ب ت) لسان العرب ص ۸۰۷ مکتبه الرساله بیروت لبنان

- په اسماني مکتب کې يې مقام له ملايکو هم لوړ دی
- په مادي مکتبونو کې له ځناورو او وحشي ژويو هم بتر حيثيت لري
- بشري حقونه ورته په برخه دي
- انسان کولی شي په مستقيمه توگه له خپل رب سره اړيکه ټينگه کړي او دخپلو ستونزو او حاجتو نه دحل غوښتنه ورڅخه وکړي.

که چېرته ونه روزل شي او تر څارنې لاندې ونه نيول شي او دايمان په رڼا روښانه نه شي دتورې شپې په څېر تياره منجمد او بې روحه اوله هېڅ انساني فضيلت څخه برخمن نه دی حريص، ځان پالونکی، جاهل به اوسي

انسان دالحادي نړۍ ليدپه تياروکې

لومړی انسان ځناور او بيا په شادي او د ميليونونو کلونو وروسته په انسان بدل شوی انسان د لومړي ځل لپاره په تياره کې دنيا ته راغلی لومړی انسان وحشي- او غير مهذب ؤ او وروسته يې بيا پرمختگ کړی دی. همدارنگه يې ماتي يا لستي نظريه يوازې مادي پېژني اوله روح څخه انکار کوي او هم يې دغرايزو او جنسي تمايلاتو تر سلطې لاندې مجبور بولي، دغه نظريه مردوده او په هېڅ يو علمي ارزښت تکيه نه لگوي دطب دعلم په پرمختگ سره په دغې نظريې پورې ټول ساينس پوهان او علمي شخصيتونه ځاندي.

په کایناتوکې يې ځانگړنې

انسان دخمکنيو موجوداتوله جملې څخه نا آشنا مخلوق دی بدني منظم ترکيب او جوړښت يې سرې حيرانوي د بدن څېړنه يې اوږد عمر په خپل برکې نيسي- دټول بدن په غړوکې يې تخصص ديوشخص لپاره ناشونی کاردی البته دروحاني برخې پېژندنه او تحليل يې دلوی سمندر حيثيت لري^۱ په کایناتويي ځانگړنې په لاندې توگه دي

- مقام يې دخليفه ټول کاینات يې دخدمت لپاره پيداشوي دي
- دالله تعالی پروړاندې مکلف مخلوق دمکافاتواو مجازاتو ورگڼلی شي
- په دوه کټه گوريو مؤمنانواو کافرانو وېشل کېږي
- مؤمنان مسؤليت لري چې کافران دالله تعالی واکمنۍ ته تسليم کړي
- کافران په درې ډوله دي ۱- اهل ذمه ۲- معاهدین ۳- محاربین
- دمسلمان ستره موخه دالله رضا او داخرت بری او دنيايې دوسيلې حيثيت لري او دکافر ستر هدف دنيا گټلی شي

۱- معاد. ج۱، ص ۱۳۹۰ هـ ش. اسلام د فطرت دين، ص ۲۱۸ د اسلام دارالترجمه کابل

دژويو وېش

مور کولی شو مکلف او غیر مخلوقات په لاندې برخو ووېشو

غریزه یی

لکه حیوانات

وظیفه یی ۱ غریزه یی

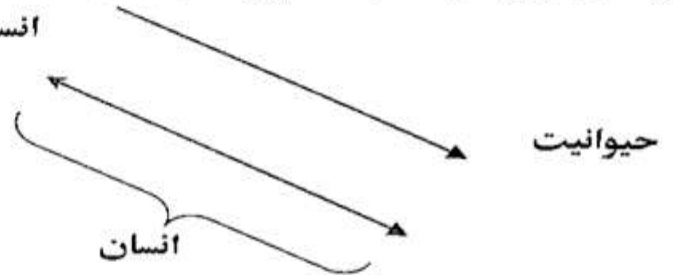
لکه انسان

وظیفه یی

لکه ملایک

په بل عبارت په انسان کې دوه متضاد میلانات شتون لري کېدای شي چې پرمخ ولاړ شي اود انسانیت لوړو پړاوونو ته ورسېږي او یا سقوط وکړي او په حیوانیت کې غرق شي

انسانیت

دادانسان انتخاب دی کوم چې کوم یو خاتمه غوره کوي ۱

د انسان اړتیاوې

انسان درې ډوله ضرورتونه لري. فردي، اجتماعي، عالي

۱- شخصي- اړتیاوې: مادي او معنوي دي دانسان مادي ضرورتونه هغه دي چې په فردي توگه په مادي برخه کې ورته انسان اړتیا لري او هغه په څلورو کټه گوريو وېشل کېږي:

۱: مایعات ۲: جامدات ۳: گازات ۴: جنس

۲- معنوي اړتیاوې: له خپل ځان سره اړیکه (لوړ شخصیت درلودل) له خپل خالق سره اړیکه اوله خلکو سره اړیکه.

۳- اجتماعي اړتیاوې: کورنۍ اړیکې، مکتب، مدرسه، پوهنتون، قانون او عدالت، امنیت، سیاست او اقتصاد.

۴- مالي او عقلي اړتیاوې: له کوم ځایه راغلی یم؟ چېرته به ځم؟ دنیا دڅه په خاطر ده؟ پای به یې څه وي؟ چا پیدا کړی یم؟ دغو پوښتنو ته ایمان مثبت ځواب ویلی شي او بس؛ ځکه چې دایمان په نتیجه کې انسان د روجي ارامتیا څخه برخمن گرځي. دژوند هدف پېژني. دخپل مسیر (آخرت) اود ژوند د سفر په پېژندلو بریالی کېږي

معمیې جیم (ب ت) اشنایې با فرهنگ اسلامي مس ۳۳ تهران ایران

د انسان مسؤليتونه
انسان گن مسؤليتونه لري مور و ورته په لا ندي توگه كتنه كوو

۱-د الله تعالى پروړاندي

هغه سپېڅلي ذات چې د انسان دنېك بختي ټول مادي او معنوي وسايل يې ورته برابر كړي دي. دغه مسؤليت دوو برخوته وېشل كېږي :

- د الله تعالى علمي او اگاهانه پېژندنه .
- دهغه جل جلاله بندگي، د اوامرو اطاعت اوله نواهيو څخه يې ځان ساتل .

۲-د خپل ځان پروړاندي

- جسمي مسؤليتونه : د جسم پاكه تغذيه ، پاك ساتل ، له رنځونو وقياه او معالجه ده .
- روحاني او معنوي مسؤليت : دغه ډېره درنه ذمه واري ده ، كه چېرته په دې كې نيمگړتيا رامنځته

شي روح په رنځ اخته كېږي او انسان په ځناور بدلون مومي . په ټولنه كې د ظالمانو او جنايت كارانو شتون د انسان دروحيات دمړينې له امله دى

۳-د ټولني پروړاندي : انسان ټولنيز مخلوق دى ، په يوازې توگه ژوند نه شي ترسره كولى كورنى د ټولني لومړى يونټ تشكيلوي . د كورنى د شتون نه پرته به د انسان وجود ممكن نه وي او كه وي نو هغه به د ځناورو په څېر وي . ټولنيز مسؤليتونه په دوو برخو وېشل شوي دي

- كورنى پورې اړوند : لكه دمورا وپلار ، مېرمن ، اولاد او دنورو خپلوانو پروړاندي
- د ټولني دنورو انسانانو او د نظام پروړاندي : چې په بشپړ تفصيل سره زموږ ديني لارښوونې ورڅخه ډكې دي . پردې اساس كه چېرې مور د الهي ارزښتناكه مادي او معنوي نعمتونو درناوى ونه كړو ژوند به مو پوچ او بې ارزښته وي او هېڅكله به د انسانيت د ستر مقام درشل ته ونه رسېږو

د انسان د تخليق موخه

د انسان جوړښت او بڼه د الله تعالى د قدرت دسترونښانو د جملې څخه ده هېڅكله نه شي كېداى چې دغه ستر مخلوق دى بې هدفه او عبث پېداشوي اوسي الله تعالى د انسان تخليق مقصد په خپل

سپېڅلي پيغام كې په گوته كړى دى هلته چې فرمايي ﴿ وَمَا خَلَقْتُ الْإِنْسَانَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِي ۚ ﴾
د زياره : ما پيريان او انسانان له دې پرته د بل څه كار لپاره ندي پيدا كړي چې هغوى زما بندگي وكړي

په اسلام کې دبنده گۍ حس يوازې دعبادت خانې په گوټ کې ناسته نه ؛ بلکې په ټول ژوند کې له خپلې خپل سرۍ نه لاس اخيستل او په بشپړه توگه خپل ځان الله جل جلاله ته سپارل دي دالهي لارښوونو په رڼا کې دټول ژوند تنظيمولو ته عبادت ويل کېږي.^۱

دنيا دوسيلې په حيث: هرکله چې دنيا داخرت اودالله تعالی درضاء دحصول ذريعه جوړه شي ؛ نو بهترين شی دی دنيا او اخرت کې بشریت ته سوکالي او کاميابي راوړي؛ مگر کله چې هدف جوړه شي فتنه ورته ويل شوېده

دنيا دهدف په توگه: داسلامي شريعت په اصطلاح کې دنيا اندک، ټيټ او پست ته ويل کېږي هرکله چې دنيا دهدف په توگه غوره شي انسان له ذلت او بدبختۍ سره مخامخ کېږي پرهمدغه اساس قراني څرگندو لارښوونو د دنيا دمحبت څخه منعه فرمايلي ده^۲

دهدف په توگه دانتخاب پايلې: دزرگونو انسانانو قتل، دښارونو وړانول دجگړو اوربلول دانسانانو او ملتونو خوځول، چوراوچپاول دمخدراتو انتشار داخلاقې فساد او دبلا بيلو رنځونو خپرېد اود دنيا د مينې او محبت له امله دي

دانسانانو ډولونه: قران عظيم الشان يې مورته څرگندوي چې هرکله انسان درشد او بلوغ پراوته ورسپري په خپل اختيار او ارادې سره په دوو ډلو وېشل کېږي يوه گمراه او بل په سمه لار روان او ياپه بل عبارت مؤمن او کافر قران عظيم الشان دغه مطلب ته د اشارې په ترڅ کې داسې فرمايې **إِنَّا هَدَيْنَهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا** ^۳ **الإنسان** ژباړه: مونږ هغه ته لاره وښودله، يابه شکر کوونکي شي او ياکفر کوونکي.^۳

^۱ - جوهرې (ب ت) مختار الصحاح ص ۱۵ بيروت لبنان

^۲ - جرېشه علي (ب ت) حرمت لاحقوق دمام المملكة العربية السعودية

^۳ - عثمان رأفت (۱۹۹۱م) الحقوق والواجبات في العلاقات الدولية في الاسلام ص ۱۰۲ دارالضياء القاهرة مصر

درېم څپرکي طبیعت او کاینات

پیلیزه
د شلمې پېړۍ تر پیله ساینس پوهان د نیوټن او دکارت په نظریاتو متکي وو. کاینات او فضا یې ساکنه بې هیایته او ازلي گڼله. باور یې درلود چې د مادې څپرې ذرې له ازله په فضا کې د تکامل په حال کې دي. د همدغو ناسمون نظریاتو په نتیجه کې ماتریالستانو ماده پر شعور مقدمه وگڼله؛ مگر د کایناتو دقیق نظام ماده پال وگرې دېته اړکړي دي، چې د کایناتو په سترځواک اعتراف وکړي. دوی دغه سترځواک د طبیعت په نړۍ یادوي. کله چې له دوی څخه د کایناتو داسرار وپه هکله پوښتنه وشي؛ نواریان ولاړوي او وایي طبیعت پیدا کړي یو دکارل مارکس او انگلز په څېر اشخاص چې ساینس پوهان هم نه و، دغه نظریات یې دخپلې مدعا د اثبات لپاره په کارول او باوري ول. چې دغه کاینات هېڅ خالق نه لري ماده پخپله ازلي او ابدې ده. د کایناتو شتون یې تصادفي باله او ویل به یې، چې موږ طبیعت پیدا کړي یو، له هېڅ نه پیدا یو، ژوند مو یې هدفه او د هېڅ په لوري درومو...^۱

لومړۍ بحث د طبیعت حقیقت

اوس پوښتنه داده چې ښه نو طبیعت څه شی دی؟ طبیعت همدغه خو محسوسه نړۍ ده؛ لکه لمر، سپوږمۍ، ستوري، ونې، کاني، بوټي، هوا، گاني، حیوانات او به، سمندرونه او داسې نور... ماده پال وگرې پردې باوري دي چې انسان دکېمیاوي تعاملاتو په نتیجه کې منځته راغلی دی او دغه تعاملات په تصادفي ډول پخپله سرته رسېدلي دي.^۲

د طبیعت او انسان مقایسه

طبیعت خوله محسوسو کایناتو څخه عبارت دی، د ماتریالستانو معبود طبیعت نه عقل، نه اراده، نه پوهه او نه علم لري انسان عقل او پوهه لري؛ انسان اراده لري؛ طبیعت اراده نه لري. انسان غوږونه لري؛ طبیعت غوږونه نه لري. انسان سترگې لري؛ طبیعت سترگې نه لري انسان احساسات لري؛ مگر طبیعت احساس نه لري.^۳

طبیعت دانسان په خدمت کې

ساینس پوهان طبیعت دخلوروشیانو څخه جوړ بولي؛ اوبه، هوا، خاوره، چې نباتات ورڅخه راتوکېږي. اور (چې انسان یې د تودوخې لپاره په کار راوړي) الله تعالی طبیعت انسان ته تابع گرځولی دی حقیقت دادی چې د ملحدینو او ماده پالو زړونه رانده دي، ایا عقل ته دا خبره دمنلو وړ ده چې کایناتونه دې

مفتی حسام الدین باقری، د کتب و نشراتو مرکز، تهران، ایران
 د فقهی مسائلو په باره، ۱۳۹۳ هـ. ش، المکتبه العسریه، بیروت، لبنان
 د فقهی مسائلو په باره، ۱۳۹۲ هـ. ش، المکتبه العسریه، بیروت، لبنان

پوند او کون طبیعت شتون ورکوي؟ هېڅ یو عاقل انسان ته دغسې بې ځایه له خرافاتو ډکې افسانې د قبول وړنه دي^۱

پر همدې اساس ماتریالستان له جاهلوت پالو بردي؛ ځکه چې دوی د مادې هرې ذرې ته د الوهیت مقام ورکوي. لمر، سپوږمۍ، ستورې، ځمکه، معدنونه، نباتات او حیوانات دانسان دگټې لپاره پیدا کړی شوي دي. قران عظیم الشان دغه مطلب ته اشارې په ترڅ کې داسې فرمایي ﴿الَّذِينَ آمَنُوا أَنَّهُ سَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ إِلَىٰ نِعْمَتِهِ ظَهْرَهُ وَبَاطِنَهُ وَمِنَ النَّاسِ مَن يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُّنِيرٍ﴾^(۲) لقمان: ژباړه: ایا تاسې نه وینئ چې الله تعالی د اسمانونو او ځمکې شیان ستاسې له پاره مسخر کړي دي او خپل ښکاره او پټ نعمتونه یې پرتاسې تمام کړي دي؟ خو حال دادی چې له انسانانو څخه ځینې خلک دي چې دالله په باب شخړې کوي، یې له دې جط له هغوی سره څه علم وي، یا هدایت یا کوم روښنایي ښودونکی کتاب.

د رامنځته کېدو لاملونه یې

ددغه ناسم فکر د رامنځته کېدو عوامل او اسباب چې په اروپایي ټولنه کې یې د الحاد او لادینه مسلک په خپرېدا کې مرسته وکړه مهم یې په لاندې توگه دي:

- د کلیسا د دیني رهبرانو ظلم او د دین تحریف او بدلون.
- په غیر معقول شکل خپل فکر په خلکو تحمیلول او ورته دیني رنگ ورکول.
- خلکو ته گناهونه بخښل او ورته د جنت ټکسونه لیکل.
- په مسیحیت کې بت پالنه او شرک راننوتل.
- د کلیسا او عصري پوهانو تر منځ ټکر.
- شهوت پالنه اوله دیني قیودو څخه پرته ژوند سره دخلکومینه^۲

نړۍ د الحادي تصور په تیارو کې

الحادي نړۍ لیدماده پرستانه تصوری، چې دالله جل جلاله وجود نفی کوي او ژوند یې هدفه گڼي. ژوند تر دنیا پورې محدود گڼي او انسان غیرمسؤل بولي، دغه طرز فکر د نړۍ وجود د تصادف پر بنسټ گڼي. لښاره دا چې د ماتریالیزم فلسفه داده، چې له هېڅ نه پیدایم ژوند یې پوچ او بې هدفه او د هېڅ په لوري ځم؛ نو ژوند = هېڅ = پوچ = هېڅ

کاینات اونوی ساینس: په شلمه پېړۍ کې بشریت دیوه ستر علمي بدلون شاهد و د ځمکې، فضاء او انسان په اړه ژورې څېړنې وشوې، چې تردې وړاندې یې چا تصور هم نه شو کولی. دهغود جملې څخه یوه د بیگ بینگ (Big Bang) په نامه یاده شوه، بله د عالم د سریع اومسلسل پراخېدو په اړه او دریمه یې د بلیک هول په

^۱ - همدغه ماخذ، ص ۹۵

^۲ - الجزایري جابر ابوبکر (۲۰۰۱م) عقیده المؤمن، ص ۱۳، دارالسلام للطباعة للنشر والتوزیع القاهره مصر

نوم يادېري داسې لوی ستوري وموندل شول چې د جاذبې قوه يې دومره زیاته وه چې نورورڅخه نشي وتلی دلومړی نظریې په باب اوسني ساینس پوهان وايي چې دغه عالم دسترې چاودنې په ترڅ کې راپیداشوی، اسمانونه اوځمکه سره نښتي اویوه وره کتله وه، چې لویه چاودنه وشوه بیا وروسته عناصر او مرکبات پیداشوه دغه نظریه پرتخمینونو ولاړه نه ده ددې لپاره په (۲۰۰۱م) کال داروپا د پرمختقین راغونډ شول او په فرانسه کې یې د همدغې نظریې پر بنسټ د یو عملي تجربې کار پیل کړ په یوه ټونل کې چې نیردې دېرش کیلومتره و داسې نسبي شرایط برابر کړل چې د بیگ بینگ (Big Bang) هغې چاودنې ته ورته چاودنه ترسره کړي د ماده پالو او کمونستانو نظریاتو او افکارو ته یې په رسمي توگه د پای ټکی کېښود^۱

دسترانفجاردنظریې تاریخچه

دسترانفجاردنظریې د کشف افتخار ساینس پوهان ښاغلي اډوان هبل امریکایي ساینس پوه ته بخښي هغه په خپل مجهز تلسکوپ سره دکایناتو انبساط په ثبوت ورساوه؛ البته زیات بریالي مشاهدات په (۱۹۹۲م) کال د ناسا د ستیلايټ په وسیله امریکایي ساینس پوهانو د یو گروپ په وسیله سرته ورسول. د دغو مشاهداتو نه وروسته ټولو ساینس پوهانو په بشپړ اتفاق سره دغه نظریه ومنله اونړی والورسنیورا واخیسته^۲

کاینات او قران کریم

قران عظیم الشان د عالم د پیدایښت په اړه فرمایي ﴿أَوَلَمْ يَرِ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿۳۰﴾﴾. الانبیاء
ژباړه: ایا هغه کسان چې (د یغمبر دخبرې له منلونه یې) انکار کړی دی؛ غورنه کوي چې دغه ټول اسانونه اوځمکه یوله بله سره نښتي وو، بیا مور دوی دواړه بیل کړل، اوله اوبو نه مو هر ژوندی شی پیدا کړ و ایا هغوی (زموږ دغه خلاقیت) نه مني؟

دسترانفجاردنظریې کشف او پورتي آیات داسلامي او غیراسلامي ساینس پوهانو پام ځان ته راواړولو اوسني محققین اوساینس پوهان دکایناتو په هکله هماغه څه وايي چې څوارلس پېړۍ مخکې قران عظیم الشان ویلي دي له سترانفجارنه وروسته ددرې دقیقو په جریان کې هایډروجن او هیلیم د عناصرولویه برخه جوړه کړه. داځکه چې نن ټول ستوري اولمرد همدغو دوو غازونو د هستوي تعاملاتو په نتیجه کې خلیږي؛ البته دسترانفجارنه لږ وروسته بشپړه فضا تشکیل شوه هغه مهال کهکشانونه، ستوري، سیارې، سپوږمکی او هېڅ یوه سماوي کتله نه وه ټول عناصر چې زیات مقدار یې هایډروجن دگازي کتلو په بڼه وقران عظیم الشان همدغه مطلب ته د اشارې په ترڅ کې فرمایي ﴿مُتَوَكِّفًا إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ ﴿۱۱﴾﴾ فصلت ژباړه: بیا هغه

۱- کلام، (۱۳۹۰هـ. ش)، ساینس او دوران علمی انجازه دس ۱۱ دمیثاق اینار خپرنندویه اداره
۲- کلام، (۲۰۰۱م)، عقاید المؤمنین، دس ۱۰ دارالسلام للطباعة للنشر والتوزيع القاهرة مصر

سمانو خواته متوجه شوچې په هغه وخت کې محضې لوگي و هغه اسمان او ځمکې ته وويل (منځته شئ، که تاسې وغواړئ اوکه ونه غواړئ دواړو وويل موررامنځ ته شودفرمان منونکو په توگه دغې نظريې څرگندونه چې کاینات ساکن نه؛ بلکې دپراختيا په حال کې دي يو لوی انقلاب رامنځته رهمدغې فلسفي نظريې دقران عظيم الشان سره مطابقت درلود هلته چې فرمايي ﴿وَالسَّمَاءَ بَيْنَهُمَا بِأَيِّدٍ إِنَّا لَمُوسِعُونَ﴾ الذاريات: ژباړه: او اسمان مور په خپل قدرت سره جوړ کړی دی او مور ددې پراخه کوونکي و. امریکایي نامتوساینس پوه ادوان هبل دخپل مجهزتلسکوپ په وسیله خپل معلومات اعلان کړل او هغه اچې کاینات دپراختيا په حال کې دي هغه یوه شپه چې اسمان صاف و په خپل مجهزتلسکوپ سره دکهکشانونوننداره وکړه گوري چې کهکشانونه یوله بل نه فاصله نیسي همدغه چټک انبساط دفراردقوې په حیث دکایناتو دلغزش مخه نیولې ده، که نه تراوسه به د کایناتوجاذبي قوې او هستوي قوې په کې سقوط کړی وای قران عظيم الشان فرمايي ﴿وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْأَمِيرَاتِ﴾ الرحمن: ژباړه: اسمان یې اوچت کړاوتله یې کېښودله.^۱

دتصادف دنظريې درد دلایل

دلته مور دکائناتوددقیق تنظیم په باره کې چې دتصادف دنظريې له منځه وړونکي دي یوڅو مثالونه وړاندې کوو:

۱: دکایناتومنظم نظام دتصادف نظریه ردوي هېڅکله کېدای نشي— چې په تصادفي ډول په کایناتوکې ددومره کېمیاوي عناصرو دجملې څخه دې داو بود جوړښت لپاره دوه اتومه هایدروجن او بیواتوم اکسیجن انتخاب او پخپله دې سره یوځای شي .

۲: پروتین دژوندیو حجراتو اساسي مرکب اوله پنځو عناصرو یې جوړښت موندلی دی، کاربن، هایدروجن، نایتروجن، اکسیجن او گوگر. پروتین کېمیاوي توکی دی چې ژوندیو کې شتون نه لري؛ مگردغه دغیبي ذات دتدبیر نتیجه ده چې له مړو موادو څخه یې ژوندی موجود جوړ کړ، چې عقل ورته اریانېري^۲

۳: دهرنات او حیوان جلاجنیتکي جوړښت په علمي توگه دتصادف نظریه ردوي

۴: پوستکي د بدن دفاعي ځواک او معده په نړۍ کې ستره کارخانه او مغزستر تېلېفوني سنترال دی، چې سل زره ملیونه عصبي تارونه ورته راغلي دي. دا کارناڅاپه اودتصادف پر اساس نه شي کېدای^۳

۵: که دلمرشعاع داوس په نسبت دنیمايي په اندازه وای؛ نودځمکې هرڅه به کنگل اوکه زیاتې وای دځمکې هرڅه به ایره شوي وای.

^۱ - فیض خلیل الله (ب ت) ساینس جدید وقران از خلقت تا عدم کاینات ص ۳۰ مؤسسه انتشارات خاور

^۲ - عابد نجیب الله (۱۹۹۴م) کاینات له تحت الثری نه تر عرشه ص ۳۰ ددار الکتب چاپخای پشاور

^۳ - معینی جیم (ب ت) اشنایی با فرهنگ اسلامي ص ۸۶ تهران ایران

۵۱
۶: که په هواکې ډاکسیجن سلنه ۲۱ پر خای ۵۰ وای نوپه یوې برېښنایې جټکې سره به ټول ځنگلونه سوځېدل .

۷: که اوبه تبخیر کېدای او فراریې کولی اوله هوانه سپکې وای : ژوند به له سره شتون نه درلود^۱

۸: که چېرې داتوم الکترونونه له پروتونونو سره پیوست وای : نو دځمکې کره به دیوې هگۍ په اندازه وای

۹: که عناصرو بوتربله سره پیوستون نه کولی: نونه به خاوره وه ، نه به اوبه وې نه ونې اوبو ټي نه حیوانات

۱۰: که دځمکې محوري حرکت په شپه او ورځ کې خپلرویشته ساعته نه یازیات اویاکم وای ژوند به ممکن نه ؤ .

۱۱: که دفضاء لوړوالی له اوسنی اندازې څخه ټیټ وای : نو دملیونونو په شمېر کې هغه شهبازونه چې په خارجي هواکې له منځه ځي ، یوه برخه به یې دځمکې له کرې سره ټکر کېدای اود سوځېدو وړ څیزونه به یې لمبه کول .

۱۲: که لمر خپلې نیمایي هغه شعاع چې لري یې ، له لاسه ورکړي موربه ټول له یخه کنگل (منجمد) شو

۱۳: که شپه لس ځلې له خپلې اوسنی اندازې نه اوږده وای : نو داوړي سره لمربه دځمکې دمخ ټول نباتات سوځول اود شپې له خوا به ټول نباتات کنگل (منجمد) کېدل .

۱۴: که دسمندرونو اوبه خوړې وای ، ټوله نړۍ به بدبویي په سراخیستې وه اودځمکې پرمخ به ژوند ممکن نه ؤ : ځکه همدغه ددریابونو مالگه ده چې داوبود خرابېد او بدبویي مخه نیسي . او که کلورین له سوډیم سره نه یوځای کېدلی مالگه به منځ ته نه وه راغلې او که مالگه نه وای ژوند به نه ؤ .

۱۵: که ځمکه د عطارد د کرې غوندې وای ، چې یوازې یو طرف یې لمر ته دی : نو هېچا ژوند نه شو کولی .

۱۶: که چېرته ځمکه د لمر په اندازه لویه وای ، د جاذبې قوه (۱۵۰) برابره لوړیده په دغه صورت کې بیا په ځمکه کې په هېڅ صورت د ژوند شرایط نه برابرېدل .

۱۷: که چېرې په اوبوکې اکسیجن نه وای ټول بحري حیوانات به تس نس شوي وای^۳

۱۸: که چېرې نباتاتو کاربن ډای اکساید نه اخستلی او په اکسیجن یې نه بدلولی : نو ټوله فضا به ککړه شوې وای

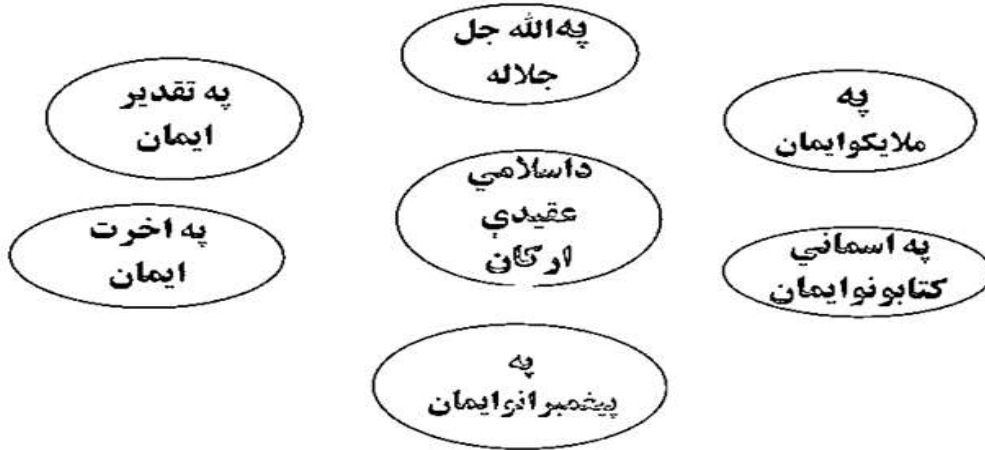
دویم بحث

دایمان ارکان

دکن دیوشی قوي او مضبوط لوري ته ویل کېږي چې دیوشی وجود وړو پرې مربوط وي ، چې په نشت سره یې هغه شی نشت وگنیل شي . اسلامي عقاید څلور برخو ته شاملېږي چې له

۱- دایمان (۱۹۸۲م) کشف تدعوا الی الاسلام ، ص ۱۱۷ مؤسسه الرساله بیروت لبنان
 ۲- دایمان (۱۹۸۷م) العقاید الاسلامیه ، ص ۲۲ دارالکتاب العربی بیروت لبنان
 ۳- دایمان (۱۹۸۰م) سلسله العقاید ، الانصار العالمی للمنظفات الطلابیة ، ص ۲۳ دارالقران الکریم للعنايه ونشره

الهياتو، نبواتو، روحانياتو او اسمعياتو څخه عبارت دي د الهياتوپه برخه کې د الله تعالی دذات، صفاتو، نومونو او افعالو او د نبواتوپه برخه کې د پيغمبرانو، ددوی له صفاتو، پاکوالي، اړتياوو، دندو، کرامت، معجزو او اسماني کتابونو څخه يادونه کېږي او د روحانياتوپه برخه کې غيرمادي مخلوقات؛ لکه ملايکې، پېريان او روح او د اسمعياتوپه برخه کې د برزخ، اخروي ژوند، د قبر حالاتو، د قيامت علامو، بيا ځلي ژوند، حساب، سزا، جنت او دوزخ په هکله بحث کېږي د ايمان ارکان په لاندې شکل کې ښودل کېږي:

ايمان ډېر لوی نعمت دی د الله تعالی پر وړاندې عزتمندانسان مؤمن مسلمان دی دخلکو درجات او مراتب هم د ايمان د قوت او کمزورتيا پر بنسټ دي همدارنگه د ايمان په عظمت او لوړتيا هغه څوک پوهېږي چې داخرت په ورځ ايمان ولري؛ نو په همدې اساس يوه ذره ايمان د دنيا او مافيا څخه غوره دی داځکه چې يو څوک د ذرې په اندازه ايمان څخه برخمن وي که هر څومره گناهونه يې کړي وي د تل لپاره به په دوزخ کې ونه اوسي؛ نو پر همدې اساس يو څوک چې د ايمان او مؤمن په فضليت پوه شي هڅه به يې داوي چې د ايمان په زده کړه او په نېک عمل او په حق د صبر او توصيې او د ايمان له څښتنانوسره په مذاکرې او ناستې پاستې لاس پورې کړي عبدالله بن رواحه رضی الله عنه به چې در رسول الله مبارک د اصحابو کراموسره مخامخ شو، ورته ويل به يې (تعال نؤمن ساعة) يعنې راشه يوڅه وخت د ايمان مذاکره وکړو د ايمان مثال د تخم دی چې تخم نه وي د فصل شتون له امکانه وتلې خبره ده د ايمان نه پرته اسلام شتون نه پيدا کوي چې تخم هر څومره اصیل وي بوتي به په هماغه اندازه پياوړي او ښېرازه وي همدارنگه د ايمان مثال د تادافردی اوس مهال په تعميراتوکې د تاداؤ پوځوالي ته ستراهمیت ورکول کېږي نوموړه دم د خپل ملت ايمانې تربیې او جوړونې ته بايد زياته پاملرنه وکړو.

د اسلام اعتقادي نظام

لغوي معنی
 ايمان دمصدر صيغه اود(ا،م،ن)له توروڅخه جوړشوی اودوه مفهومه لري ۱-دزړه باوراوتصديق ۲-دامن او حفاظت په معنی، ايمان دبنده کره وړه دي پردې اساس هرچا چې په مؤمن به شيا نو (په الله جل جلاله ، ملايکو ، اسماني کتا بونو ، پيغمبرانو ، داخرت په ورځ او دخيراو شر په تقدیر) ايمان راوړخپل ځان يې دکفر ، بې دينی اودالله تعالی دغوسې اوغضب څخه په امن وگرځاؤهمدارنگه يې خپله وينه مال اوځان هم محفوظ وگرزول له همدې امله مؤمنان يودبل په حفاظت اوساتنه کې دي ، مؤمن دالله تعالی صفتي نوم هم دی معنایې دادی چې له خپلو بنديگانو سره خپلې ژمنی رينستينی گرزوي اوپه اخرت کې له عذابه نجات وړپه برخه کوي ، په توحيد او رسالت باندې د اقرار او تصديق نوم ايمان دی په همدې سره سړی داسلام په دايره کې داخلېږي .

اصطلاحی پېژندنه يې

ايمان داچې يوشخص اقرار او تصديق ولري چې دلته يو لوی ذات شته چې له هر عيب نه سپېڅلی اودټولو کایناتوخالق مالک حاکم بادار اوساتندوی دی ، اهل سنت والجماعت دايمان په تعريف کې گڼي اراء او نظريات لري چې موږ ورته په لاندې توگه کتنه کوو

لو مړی ډله محدثين او جمهور فقهاء

لکه امام مالک ، شافعی ، احمد بن حنبل ، امام بخاري داؤد ظاهري او امام اوزاعي يې له درې شيانو مرکب بولي

۱: دشهادت دکلمې اقرار اواعلان چې داپه حقيقت کې داسلامی شريعت دمنلو او عمل اظهاردی په دې سره دغه شخص داسلامي ټولنې غړی گزوي او ټول حقوق ور په برخه کيږي يوچابه چې په اسلام کې ځان شاملولو ، نورسول الله صلی الله عليه وسلم به دشهادت دکلمې داعلان امرورته کاوه

۲: دزړه تصديق : کچيرې يوڅوک دشهادت په کلمه اقراروکړي : مگر په زړه کې يې تصديق نه وي اعتقادی منافق گڼل کيږي دتل لپاره به په دوزخ کې وي

۳: عمل : کامل ايمان په عمل سره تحقق مومی ايمان قوي کيږي په طاعت سره او کمزوری کيږي په معصيت سره مثال يې دونې ده که چيرې ونه يوازې رينسې ولري نه بناخونه نه يې پانې اونه يې ميوه وي په دغه صورت کې به رينسې وچې اوله مينځه ولاړې شي

دويمه ډله : حنفي فقهاء

دحنفي فقهاؤ په نېزد ايمان عبارت دی له : ۱: د زړه تصديق ۲- په ژبه اقرار ، عمل دايمان اساس نه ؛ بلکې فرعه او شاخ يې تشکيلوي

په ايمان کې دخلکو يو پر بل فضيلت

خلک په ايمان کې يو پر بل ددوو وجوهاتوله امله فضيلت لری

۱- دعلم له حيثه : دهرچا چې علم زيات وي په هماغه اندول به يې ايمان مضبوط او پياوړی وي

۲-دعمل له پلوه: دهرچاچې عمل غوره وي ايمان به يې هم مضبوط او قوي وي

دايمان په تعريف كې د جلا جلا ويناؤ حقيقت

شيخ الاسلام امام تقي الدين ابن تيميه رحمه الله عليه داهل السنة والجماعة خپل مينځي اختلاف په ځينې امورو كې لفظي بولي نه حقيقي ددوي ترمينځ دنظرياتو بېلتون په حقيقت كې دايمان په نوعيت پورې تړلې دى چې يو يې كامل او بل يې نيمگړى او يا په بل عبارت هغه ايمان چې سړي ته داورله ننوتلو څخه نجات وركوي او بل هغه چې سړي ته په اور كې دتل تر تله پا تې كيدو څخه خلاصون وړپه برخه كوي احنا فوله هغه ايمان څخه بحث كړى دى چې يو شخص له تل تر تله په اور كې داوسېدو څخه ژغوري ځكه چې ددوي په وخت كې معتزله گمراه ډله اوسېد له هغوى دگناه مرتكب كافر باله ددوي پر خلاف يې عمل له ايمان څخه جلا وگڼه. هم داراز دمحد ثينو په وخت كې مر جته گمراه ډله او سېد له دوي ايمان يوازې تصديق باله او عمل يې مهم نه گڼلو ددوي پر خلاف يې له كامل ايمان څخه بحث وكړ او دا يې څرگنده كړه چې په تش ايمان نجات نه تر لاسه كېږي ؛ بلكې عمل ته هم ضرورت شته، دايمان په رڼا كې عمل كول سړى اورته له ننوتلو څخه ژغوري .

داسلام لغوى معنى

په لغت كې اسلام ډېرې معنى گانې لري دهغه له جملې څخه : غاړه اېښودل ، انقياد ، تسليمى ، په امنيت اوسلامتى كې داخلېدل .

په شرعى اصطلاح كې

داسلام معنى دالله تعالى او فرمان بر داري ده خپل ځان الله تعالى ته سپارل اسلام دى په همدې توگه له خپلې خپلسرې او خپلواكې څخه لاس اخيستل دالله تعالى بادشاهى او حكمرانى ته دسرتيتو لو او خپلې ټولې معاملې او چارې الهي لارښوونو ته دسپارلو معنى اسلام دى الهي لارښوونو ته دځان سپارلو او ځان حواله كولو مطلب دادى الله تعالى جل جلاله چې دخپل كتاب قران مجيد او خپل وروستي پيغمبر محمد صلى الله عليه وسلم په وسيله چې كومې لارښوونې رااستولي هغه له ولې ؟ او څنگه ؟ پرته منل اود ژوند په ټولو چارو او معاملاتو كې يوازې دقران عظيم الشان اونبوي سنتو پيروي اوطاعت كول دي له همدې امله خپل ژوند الله تعالى ته سپارل اسلام دى ؛ مگر ددې پرعكس دخپل پلار نېكه درس او رواج ، دخپل عقل اويادكفر ي نړى وال بهير سره په ځان برابرولو په دې توگه چې په اقتصادي برخه كې سودى تگلاره خپله شي په اخلاقي برخه كې بربنده تيا ، موسيقي او بې حياتي ترويج اوداسلام جنايي قانون اوحده دمعطل اواسلام يوازې دجومات په محدوده كې محصورپا تې شي په دغه ټولو صورتو نو كې دغه كار اسلام نه ؛ بلكې بې ديني گڼلې كېږي .

داسلام حقيقت

له انديم نه نيولې ترلويو كهنشانونو پورې ، په لمر سپورمى ځمكې ، ستورو حيواناتو ، نباتاتو مايعاتو او په ټولو شيانو دالله تعالى دتكويني نظام واكمني ده دپته الهي سنن وايي چې ساينس يې په فورمولونو سره تشرېح كوي لكه دخسكې حركت ، دبارانونو اورښت دعناصرو يو تړبله تركيب دانسان په بدن كې دزړه

کولمو، مغز، خبگر، گوردو او د بدن دنورو اندامونو دندې او خوځښتونه دغه ټول تکویني نظام دی په تکویني لحاظ ټول کاینات د الهي امر تابع، منقاد او مسلمان دي قران عظیم الشان دغه مطلب د اشارې په ترڅ کې فرمایي: ﴿أَفَغَيْرَ دِينِ اللَّهِ يَبْغُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ﴾ (آر۱۳۰) آل عمران، ژباړه: په داسې حال کې چې د اسمانونو او ځمکې ټول شیان خوښ وي که ناخوښ یوازې د الله تعالی د فرمان تابع (مسلمانان) دي او د هماغه جل جلاله لوري ته د ټولو ورگرځېدل دي.

د انسان غیر ارادي برخه لکه د زړه، کولمو، ځیگر او کولمو حرکت د الله تعالی د تکویني نظام تر پوښښ لاندې ده په دې کې معمولي تغیر د ژوند د پای ته رسېدو لامل گرزي؛ مگر ارادي برخه یې او هغه دا چې څرنگه فکر او عقیده ولري، له خلکو سره څرنگه چلند وکړي، د ژوند اقتصادي، سیاسي، اخلاقي اجتماعي له مور، پلار، مېرمن، اولاد خپلوانو او نورو خلکو سره اړیکې جگړه اوسوله او دنورو ملتونو سره اړیکې او روابط څنگه تنظیم کړي؟ د ژوند د دغې برخې د تنظیم لپاره الله تعالی پیغمبران را لېږلي او خپل اسماني پیغامونه یې پرې نازل کړي دي په دغه لړ کې د پیغمبرانو سردار خاتم النبیین محمد صلی الله علیه وسلم یې ترقیاته په نړۍ وال رسالت سره مامور وگرز او خپل وروستی اسماني پیغام قران عظیم الشان یې پرې نازل کړ ترڅو په اختیاري ډول ملتونه رهبري کړي او دیونړۍ وال تمدن د اساس ډبره کښېږي دي؛ نو په دنیا و اخرت کې به بریالی وگرزي؛ مگر ددې پر عکس به له خسران اوزیان سره مخامخ شي چې دېته تشریحي اسلام وایي.

د قانوني او حقيقي اسلام ترمنځ توپیر

قانوني اسلام

که چېرته یو څوک په ژبه کلمه ووايي او په مؤمن به شیانو (په الله تعالی، ملایکو، اسماني کتابونو، پیغمبرانو، اخرت او تقدیر) اقرار وکړي له دغه شخص سره به د مسلمان تعامل کېږي اخلاقي او ټولنیز حقوق به ورپه برخه وي، ازدواجي تعلق د میراث وېش او داسې نور تمدني روابط یې پانښت پیدا کوي د زړه د تصدیق په معاملې الله تعالی ښه پوهېږي؛ البته په اخرت کې د نجات دارومدار په اقرار او د زړه په تصدیق دی په دنیا کې په قانوني لحاظ د ژبې اقرار کافي دی؛ مگر په حقيقي اسلام کې د ژبې اقرار او تصدیق دواړه لازمي گڼل کېږي په اخرت کې د انسان د نجات دارومدار په اقرار او تصدیق دواړو دی که پرې خلکو ته دوکه ورکولی شي؛ مگر د الله تعالی په وړاندې د غسې ایمان هېڅ ارزښت نه لري.

د اسلام اصلي معیار

اسلامي معیار اوتله قران عظیم الشان مور ته راښو د لې ده هلته چې فرمایي: ﴿قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ لا شریک له، وِبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ (آر۱۱۳) الأنعام ژباړه: ووايه، زما

لمونځ، زما د عبادت ټول مراسم، زما ژوند او زما مرگ هر څه د الله رب العلمين له پاره دي چې د هغه هېڅوک شريك نشته، د هماغه امر ماته شويدي او تر ټولو لومړی د اطاعت سر ټيټوونکی زه يم ددغه ايات كريمه په تشرېح کې پيغمبر صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي (من أحب لله وابغض لله واعطى لله ومنع لله فقد استكمل الايمان) يعنې دچا چې دوستي او محبت دښمني او عداوت ورکړه او منعه يوازې اويوازې دالله تعالی لپاره وي؛ نو په يقيني توگه بشپړ او کامل مؤمن وگر زېد.

دایمان او اسلام فرق

کامل ايمان او اسلام يوشی دی ځينې پوهان وايي اسلام عام او ايمان خاص دی اسلام په ظاهري اعمالو او ايمان زړه پورې مربوط دی ايمان په شپږو مؤمن به شيانو (په الله تعالی، ملايکو، اسماني کتابونو، پيغمبرانو په تقدير او آخرت) باورد رلودل او اقرار کول دي او اسلام ظاهري اعمال دي او ارکان يې (د شهادت کلمه، لمونځ، روژه، زکات او حج) دي.

مگر له شرعي حيثيته ايمان او اسلام سره تړلي دي اسلام له ايمان نه پرته نه شي رامینځته کېدی اونه کامل ايمان له اسلامه پرته شتون پیدا کولی شي، داسلام معنی دالله تعالی طاعت او فرمان برداري ده الله جلت عظمت ته خپل ځان سپارل اوله خپلې خپلې سرې نه لاس په سر کېدل دالله تعالی با د شاهی او حکمرانی ته دسر ټيټولو معنی اسلام دی.

ددې پرعکس چې يوڅوک قران عظيم الشان او نبوی سنت خپل لارښود، نه بولي دپلار نيکه غلطو رسمونو او دودونو پسې ځي او يادنړۍ وال کفري بهير سره ځان برابر وي او د بشر په لاس په جوړو شوو تگلارو قانع وي دغه شخص مسلمان نه؛ بلکې دروغزن او د مسلمانۍ دعوه يې با طله او مردوده ده.

سړی پردې نه مسلما نېري چې دده نسبت مسلمان موراو پلارته شوی او نه په ميراثي توگه اسلام چا ته په برخه کېري داسلام مطلب دادی چې محمد صلی الله عليه وسلم کومې لارښوونې له ځان سره را وړي هغه دي ومنل شي او دهغی مطابق دي په عمل لاس پورې کړای شي.

دایمان قوت او کمزورتيا

دقران عظيم الشان اياتو نه او نبوي مبارک احاديث په دې دليل دي چې ايمان قوت او ضعف مني دایمان اساسات دي ټولو خلکو مشترک دي کموالی په کې نه شی رامینځته کېدی؛ البته دایمان په نوعيت کې کموالی او زيات والی راځي دمثال په توگه د عقل په اعتبار خلک يو شی دي؛ مگر نوعيت يې فرق کوي. امام بخاری رحمه الله عليه وايي: چې ما د حدیثو له زرو تنو استاذانو سره ملاقات کړی ټولو ويلي چې ايمان مضبوط کېري په طاعت سره او کمزوری کېري په معصيت سره همدارنگه د عالم او جاهل ايمان يوشی نه گڼل کېري حضرت ابو درداء رضی الله عنه فرمايي ديو شخص دپوهې څخه دادی چې دخپل

۱- درحمانی ژباړه خطبات، ص ۷۲

ایمان حال واخلي چی ایا ایمان یې کمزوری شوی اوکه قوي شوی حضرت عمر رضی الله عنه به خپلوملگروته ویل راشئ چی ایمان قوي اومضبوط کړو؛نودالله عزوجل په ذکر او یادولو به یې لاس پورې کاوه دایمان په قوت او ضعف دقران اوسنت دومره گڼ دلایل دي مور دلته همدغه بشپړگنیو .

دایمان دقوت اسباب

حقیقت دادی چی دهریوه هدف اومقصد لپاره الله تعالی اسباب او لارې پیدا کړي دي ایمان دانسان ستر ضرورت دی دایمان دپیاوړتیا او قوت لپاره هم اسباب اووسایل دی چی مور ورته په لاندې توگه کتنه کوو.

۱-علم

• دالله تعالی د اسماء حسنی پېژندنه:دالله تعالی دسپېڅلو نومونو په الفاظو اومعناگانو پوهه اولله تعالی ته پرې دعاء اوزاري دایمان وسیله ده پردې اساس هرڅومره چی دالله تعالی په اسماءواوصفاتو پوهه زیاته شي په هماغه اندازه په ایمان اویقین کې قوت اوییاوړتیا رامینځته کېږي.

• درسول الله پېژندنه:درسول الله دصورت اوسیرت پېژندنه دهغه په نبوت دقناعت وسیله ده دهغه لوړ عالی اخلاق اوستر صفات پخپله دهغه دنبوت دلیل دی.

• په قرانکریم کې تدبر اوتفکر:دقران عظیم الشان په الفاظو اومعناگانو کې فکر اوسوچ په احکامو اوقوانینوکې یې ژور فکر اوپه حکمتونواومصلحتونو یې پوهه درلودل ایمان ته قوت په برخه کوی.

• دنبوی احادیثو پوهه:هرڅومره چی دمؤمن مسلمان دالله په کتاب اوپه نبوی احادیثو علم زیاتوالی مومي په هماغه انډول یې ایمان دیقین تر پراوه رسېږي.

• په کایناتوکې غوراوفکر:داسمانونو اوځمکې دموجوداتو په نظام کې غوراوفکر ایمان ته پیاوړتیا بخښي داځکه چی دمخلوق عظمت دخالق دجلال اوکمال دلیل دی له اتوم نه تر کهکشانونو اوله حجري نه تر لویو حیواناتو پورې دغه منظم نظام دالله تعالی دعظمت دلیل گڼل کېږي.

• دالله تعالی ذکر اویاد:په ژبه ،زړه اوعمل سره دالله تعالی ذکر اویاد په ایمان کې ځواک اوقوت رامینځته کوی.

• داسلام دمحاسنوپېژندنه:داسلام دین ټول په جمال اوبشکلا متصف دی عقاید یې،عبادات یې،اخلاق اومعاملات یې ټول معقول،گټور اوبنایسته دي.

• دالله تعالی په بندگی کې کوښښ:دالله تعالی په بندگی کې زیاروېستل اودالله تعالی له مخلوق سره ښېگڼه ایمان پیاوړی کوی .

• دالله تعالی لوړته بلنه:دالله لوړته دعوت په حق امر اوددین په لاره کې په ستونزو صبر ایمان ته قوت په برخه کوي.

• دکفر او شرک څخه ډډه کول:دکفر ،شرک اوالحدادي تگلارو څخه لېرې والی اود هغوی له پیروانو څخه کرکه اونفرت ایمان ته پیاوړتیا بخښي.

• **د فرايضو او نوافلو پرځای راوړل:** د فرضي اونفلي بدنی او مالي عباداتو پرځای کول د الله تعالی درضاء او خوشالی لامل گرزي.

• **الله تعالی سره مناجات او دقران کریم تلاوت:** په گوښه ځای کې الله تعالی ته زاري او فریاد د زړه په مینه د الهي سپېڅلي کلام قران عظیم الشان تلاوت استغفار او توبه هم دایمان د پیاوړتیا د اسبابو څخه دی په علم کې زیاتوالی، د الله تعالی دنومونو پېژندنه او په معنا یې پوهه، د الله تعالی په ایاتونو کې تدبر، درسول الله مبارک سیرت لوستل، په کایناتو او انساني نفس کې تدبر او فکر، د الله تعالی د پېژندلو د دعاء د جهاد لپاره د بدني ځواک تیارول، د الله تعالی پر وړاندې خشوع او عاجزی او د دین د محاسنو پېژندل یقین ته پیاوړتیا بخښي

۲- عمل

نېک عمل او طاعت هم د انسان یقین مضبوطوي داځکه چې عمل دایمان عملي تطبیق دی د الله تعالی په بندگی کې زیار او له مخلوق سره بنسپگنه، دعوت الی الله له کفر او شرک څخه ډډه، د فرايضو او نوافلو پرځای کول، الله تعالی سره مناجات، دقران کریم تلاوت او په گوښه ځای کې الله تعالی ته زاري او د الله تعالی دین ته بلنه.

۳- ذکر

د الله تعالی ذکر او دقران عظیم الشان تلاوت د الله تعالی په مخلوقاتو کې غوراو فکر او د الله تعالی په عظمت، قدرت او لوړو صفاتو پوهه حاصلول ستر ذکر گڼل کېږي.

۴- د نېکانو ملگرتیا

له نېکانو سره د ملگرتیا په نتیجه کې دانسي- او جني شیطانونو اغیز کمېږي؛ مگر د دې پر خلاف له ماده پالو او پېدینه خلکو سره په نږدې اړیکو سره ایمان کمزوری کېږي درینستینورباني علماؤ سره ناسته ولاړه او د هغوی نېک صحبت ته غوږ ایښودل ایمان ته پیاوړتیا بخښي

دایمان ضعف (کمزورتیا)

دایمان د کمزورتیا رنځ هغه لویه بلا او افت دی چې زیات مسلمانان پرې اخته دي د زړه سختیا، له عبادت څخه لذت نه اخیستل دقران کریم د تلاوت څخه نه اغېزمن کېدل په اسانۍ سره په گناهونو لاس پورې کول دایمان د کمزورتیا نښې دي پردې اساس د زړه د سختوالي موضوع ډېره حساسه ده هر مسلمان ته په کاردې چې دخپل زړه حال واخلي او د علاج لپاره یې ژر تر ژره اقدام وکړي داځکه چې مور الله تعالی له سخت، رنځور، پانده، منحرف او مهرشوي زړه څخه وېرولي یومور به په لنډ ډول دایمان د ضعف نښوته اشاره وکړو

دایمان د ضعف او کمزورتیا نښې

ایمان د قوت او کمزورتیا نښې لري مور به دایمان د کمزورتیا نښوته گوته ونیسو.

- د گناهونو او ناروا کارونو سرته رسول: ځینې خلک په ډېرې اسانتیا سره په گناهونو لاس پورې کوي

چې بيا يې دگناهونو کول عادت وگرزي او دگناه په کولو شرم نه احساسوي

• دزړه دسخت والي احساس : مرگ ، او دمرو دجنازو څخه هېڅ عبرت نه اخیستل

• دعباداتو په سرته رسولو کې بې پروايي : دلمانځه پرمهال يې ذهني تمرکز نه وي په ذکر او اذکارو لاس پورې کوي مگر له خپل ذکر څخه غافل وي

• په عباداتو کې سستي او کوتاهي : دعباداتو په اجراء کولو کې سستي هم دایمان دضعف نښه ده په دې توگه چې دلمانځه حرکات رکوع ، سجده او قیام يې له خشوع سره نه وي

• دقران کریم څخه نه اغېزمن کېدل : دکمزوري ایمان څښتن دتل لپاره دقران کریم دایاتونو داورېدلو څخه دزړه تنگسيا احساسوي قران کریم سره کومه علاقه نه ښيي که په تلاوت يې لاس پورې هم کړي ژر يې بند کړي .

• له ذکر او دعاء څخه لذت نه اخیستل : دکمزوري ایمان څښتن له ذکر او دعا څخه خوند نه اخلي چې لاسونه اوچت هم کړي ژر تر ژره يې تیتوي همدغه دمنافقانو صفت دی .

دالهي حدودو او محرماتو د ماتېدلو پروخت بې پروايي : دمنکراتو او فواحشو د څرگندېدلو پرمهال ایماني غیرت په جوش نه راتلل دایمان دکمزورتیا نښه ده ډېر خلک دشخصي - انتقام په خاطر هر رنگه غبرگون څرگندوي ، مگر ددين په هکله بې تفاوته وي

• دشهرت او منصب سره مينه او له خلکو څخه دعزت غوښتنه : دغسې خلک تل دمنصب ، چوکۍ او شهرت وړي وي دتل لپاره له خلکو څخه داحترام غوښتونکی وي

• بخل او دمال سره بې کچه مينه : مؤمن مسلمان مال ته په جیب کې ځای ورکوي نه په زړه کې ، مگر دغسې وگړي له مال سره قلبي مينه لري دحلال او حرام پروانه ساتي

• دوینا او عمل نابرابري : دوینا او عمل ترمنځ ټکر هم دایمان دکمزورتیا نښه ده په خوله یوڅه وايي او عمل يې بل ډول وي دغسې خلک اسلام ته سترزيان اړوي همدغه خلکو اسلام ته ستره صدمه رسولې ده

• دمسلمانانو په شکست خوشالي : څوک چې دمسلمان په غم دخوشالي احساس کوي دکمزوري ایمان څښتن دی .

• اسلامي امت دقضایاؤ په هکله بې پروايي : داسلام ددښمنانو له خوا دمسلمانانو په وژلو ، ترور ، چور او چپاول او دهغوی دناموس په بې عزتۍ بې احساسه او سپېدل دایمان دکمزورتیا ستره نښه ده .

• ددیني فعالیتونو پروړاندې بې پروايي : داسلام دغلبې ، خپرونې او ښوونې په اړه بې پروايي دایمان دکمزورتیا کڼل کېږي

• دنيا پورې زړه تړل - ټول غم او فکر يې یوازې دنيا او دنيا دشتښو راتولول وي له دنيا سره بې کچه مينه دایمان دکمزورتیا نښه ده

دایمان دضعف او کمزورتیا اسباب

دایمان دکمزورتیا عوامل په لاندې ډول ذکر کېږي

۱- دایمانی فضاء څخه لېرې والی: دایمانی چاپیریال او ایمانی ملگرو او وروڼو څخه لېرې والی دایمان دکمزورتیا لامل گزري دمثال په توگه یوتن په لېرې سفرڅي له ایمانی محیط او وروڼو څخه فاصله نیسي که

چېرې دغه وضعیت دوام وکړي په زړه کې یې وحشت، غربت او تیاره ځای نیسي اوزړه یې سخت کېږي
۲- له صالح مربي څخه لېرې والی: یو څوک چې دیونېک او پرهېزگاره عالم څخه علم او پوهه ترلاسه کوي اوله هغه سره یې ټینګ ایمانی پیوندوي دیوڅه وخت په فاصلې نیولو سره دده په زړه کې بدلون رامینځته کېږي دپیغمبر صلی الله علیه وسلم درحلت نه وروسته اصحابو کرامو همدغه کمی احساس کړی ؤ اوس مهال مسلمانان صالح مربي او پالونکي ته ترټولو زیاته اړتیا لري .

۳- ددیني او شرعي علومو دزده کړې څخه مخ اړول: دایمان دضعف داسبابو څخه دقران کریم او نبوي سنتو اوداسلامي امت دپوهانو او علمي شخصیتونو دعلمي لیکنو دلوستلو څخه لېرې والی دی دنبوي احادیثو لوستل درسول الله مبارک دصحبت او ملاقات یادراتازه کوي

۴- په گناهونو ډک چاپیریال کې استوگنه: په یوداسې گنده او چټل محیط کې استوگنه چې حیاء او پیت په کې لیلام وي دغسې چټله ټولنه ایمان له مینځه وړي .

۵- دنبوي شیانو پورې دزړه تړاؤ: دنیا اودنبوي پستوشیانو سره مینه دایمان دکمزورتیا لامل گزري

۶- اوږدې هیلې درلودل: دایمان دضعف داسبابو څخه اوږدې هیلې درلودل دي

دایمان دضعف دعلاج لارې چارې

ټول اسلامي امت پردې خبره متفق دی چې ایمان قوي کېږي په طاعت سره او کمزوری کېږي په معصیت او گناه سره دغه دسترګولیدلی حالت دی چې یوشخص بازارته څي هلته یې برېښي او لوڅې ښځې ترسترګو کېږي که چېرې همدغه وضعیت دوام ومومي په زړه کې یې بدلون رامینځته کېږي مگر قبرستان ته به تللو او هلته دمرگ یادول زړه نرموي دانسان زړه دطاعت او معصیت په نتیجه کې دښه اوبد په لوري دبدلون وړتیا لري مور به په دغه برخه کې په لنډ ډول دایمان دضعف دعلاج په لارو چارو بحث وکړو .

- دقران عظیم الشان په معنا کې فکر اوسوچ
- دذکر په حلقاتو کې گډون
- دنېکو چارو په کولو دوام
- دشرعي اودیني علومو حصول
- دبدو اعمالو دنتایجو څخه وپره
- دمرگ ډېریادول
- دتویان اوزلزلي پرمهال وپره
- دهیلولنډول

• دنیاته ارزښت نه ورکول

• دالهي شعایرو درناوی

دهنددني مې وچې امام شاه ولي الله رحمة الله عليه ددیني شعایرو اساسات: الله، رسول الله، کتاب الله اوبیت الله بنودلي دي؛ نو پر دې اساس داسلام ټول دین عقاید، عبادات او معاملات، اخلاق، حق پالونکي علماء او پوهان دالله دسپېڅلي پیغمبر رینستیني وارثان او ټول جوماتونه او مساجد دبییت الله شاخونه او په شعایرالله کې شمېرل کېږي

دایمان غوښتنې

ایمان تشه فلسفه نه ده چې له عملي ژوند سره یې اړیکه نه وي ایمان ځینې غوښتنې لري چې مور ورته په لاندې توگه کتنه کوو.

• په الهی نظام ټینګ باور: مومن مسلمان باید په هغولارښوونو باندې کلک باور ولري چې الله جل جلاله په خپل سپېڅلي کتاب قران عظیم الشان او یا پیغمبر صلی الله علیه وسلم په مبارکو نبوي حدیثونوکې دوی ته خبر ورکړی دی او ټول هغه څه باید باطل وگڼي چې له دغو دواړو سرچینو سره په ټکر کې وي.

• الله او رسول ته تسلیمي: مومن مسلمان باید له خپل هوی او هوس څخه لاس په سر شي په بشپړه توگه باید دزړه په مینه اورغبت سره خپل ځان دالله جل جلاله اورسول الله (ص) لارښوونو او اوامرو ته وسپاري.

• دفرايضو سرته رسول: دفرايضو اداء کول دایمان غوښتنه ده څوک چې فرايض نه اداء کوي اودایمان دعوی ولري په باوري ډول دروغزن گڼل کېږي.

• دواجباتو سرته رسول اوله ناروا ووڅخه ځان ساتل: مومن مسلمان باید الهی اوامر پرځای کړي اوله نواهیو څخه ځان وساتي هغه څوک چې واجبات نه ترسره کوي اوله نارواوو څخه ځان نه ساتي مثال یې هغه چاته ورته دی چې یو څوک دحاکم په توگه مني؛ مگر له اوامرو او فرمانونو څخه یې سرغړوي.

• توبه اواستغفار: له مومن مسلمان سره شیطان مل دی هغه تل هڅه کوي ترڅو انسان بې لارې کړي په دغه صورت کې به مومن مسلمان الله تعالی ته رجوع کوي او توبه به وباسي.

• په نېکیو امر اوله بدیو منعه: په ښو چارو امر او بدو چارو مخنیوی دمومن مسلمان ستره ځانگړنه ده دښو چارو خپرول اودټولو مفاسدو مخنیوی دمومن مسلمان لویه ذمه واري ده.

• دالله دین ته بلنه او جهاد: ددین لورته بلنه اوددین دغلبې اوسر لوړې لپاره هلې ځلې کول دایمان غوښتنه ده هره نظریه اومفکوره خپرول قایمول اوحاکمول غواړي اسلام هم دخپرولو اوحاکم گرزولو غوښتونکی دی.

• دمومنانوسره ولاء اودکافرانو څخه براء (له مومنانوسره دوستي اوله کفارو څخه کرکه) دایمان غوښتنه ده

دمؤمن مسؤليتونه

مؤمن مسلمان ځانگړي وجايب او مسؤليتونه لري چې موږ ورته په لاندې توگه کتنه کوو.

- ١-دالله تعالی معرفت: مؤمن مسلمان مسؤليت لري چې په علمي او اگاهانه ډول الله تعالی وپېژني کورانه ايمان دا اعتبار وړ نه گڼل کېږي
- ٢-دالله دپيغمبر پېژندنه:دمؤمن دويم مسؤليت دپيغمبر معرفت او دده د رسالت دصدق او ريښتینولۍ پېژندل دي.
- ٣-دخپل ژوند دحکمت اومصلحت پېژندل:مؤمن مسلمان بايد په نړۍ کې دخپل ژوندهدف او مصلحت وپېژني چې دڅه لپاره دنيا ته راغلی؟ او کوم لوري ته به درومي؟
- ٤-دالله تعالی ددين اونظام پېژندل:مؤمن مسلمان بايد دالله تعالی دين وپېژني چې دژوند په بېلابېلو برخو کې کومې لارښوونې ورته لري.
- ٥-دخپل مصير اومنزل پېژندل:مؤمن مسلمان داخترت لپاره تياری کوي دبلې دنيا لپاره کار کوي په نړۍ کې خپل ځان مسافر بولي او مسؤلانه ژوند تر سره کوي اوپه دې يې باوروي چې په قيامت کې به ورسره د ذرې ذرې حساب کېږي.

دالله تعالی دوجوداثبات دلایل

دالله تعالی وجودیو ثابت حقیقت دی دسليم ذهن څښتنان يې په ثابتولو کې دلایلوته هم اړتیا نه پيدا کوي انسان که خپل ځان او چاپيريال ته وگوري ديوسترځواک احساس به يې ترسترگوشي ځکه دلته نظم، حرکت، بدلون اوسکون وینو دغه ټول دواحداولاشريک ذات پروجوددلالت کوي په قران عظيم الشان او نبوي احاديثو کې دالله تعالی دوجود په هکله گڼ دلایل راغلي دي، په دې توگه کولی شو ووايو چې دکايناتو هر شی دالله تعالی پر وجود دلالت کوي او ټول يې دقدرت اثار دي. دلته ټول شيان مخلوق او خالق يې الله تعالی دی. شاعر څومره ښه ويلي دي:

و فی کل شی له ایه + تدل علی انه واحد

یعنې په هر شي کې دقدرت اثار او نښې څرگندې دي، دکايناتو هره ذره پردې دلالت کوي چې هغه جل جلاله په ذات او صفاتو کې تنها اولاشريک دی.

انسان ته الله تعالی دوه ډوله ځواکونه ورکړي دي، يو سترگې او بل عقل؛ مگر دواړه درنا څخه پرته ليدل نه شي کولی. په همدې توگه چې له يو شخص سره حق ته درسېدو لپاره اراده او تصميم نه وي هېڅکله به حق نه ونه رسېږي؛ لکه يو شخص بازار ته ځي؛ مگر دهېڅ شي دپېرودلواراده ورسره نه وي. له بيسوسره يوځای کورته خالي لاس راستنېږي. موږ دغه درې واړه حقايق په لاندې فارمولونو کې وړاندې کوو:

فارمول: (سترگه + نور = دمادي نړۍ ليدل) فارمول: (عقل + وحی = سمه پوهه اواحساس)

فارمول: (الهي هدايت (وحى) + دانسان اراده = ايمان او حق ته رسېدل) دانسان تر ټولو خطرناک رنځ

دغفلت دی دالله تعالى دمعرفت په اړه ډېر دلایل دي او هغه عبارت دي له^۱

۱- قرآني حسی دلایل: قرآن عظیم الشان دانسان فکرد کایناتواری نړی ته په کتلو دغوراو فکر لورته رااړوي

ملته چې فرمایي ﴿قُلْ أَنْظَرُوا مَاذَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا تُعْنِي الْآيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ یونس: ژباړه: دوی ته ووايه "په اسمانونو او ځمکه کې څه دي، هغه په غږیدلو سترگو وگورئ" او کوم خلك چې له سره ايمان راوړل نه غواړي دهغوله پاره نښانې او اخطارونه مدافع گټورې کيداى نه شي.

که چېرې په بشپړ غور او دقت سره یو شخص کایناتو ته وگوري نو ده ته به دالله تعالى دتدبير، تقدیر، نظام او حکمت نښې له ورايه څرگندې شي. بې له ستنو لوړ اسمان په خپل مدارکې په زرگونه تیريولونه ستوري او دهرستوري سرعت، ځمکه، وچه، لمده، غرونه، هوا، خوړونه، ویالې، سیندونه، دځمکې چارچاپېره دهوا او غلاف، ورپښې او پورته طبقات دځمکې له پاسه دښاتاتو گڼ انواع، جوړښت او دندې یې، دسمندرونو او سیندونو په تل کې په زرگونه ډوله بحري حیوانات په زرگونه ډوله الوتونکي دوچې حیوانات او دیلابیلو رنگونو انسانان دغه ټول دالله تعالى دقدرت نښې دي. که چېرې انسان په دغو خورو ورو الهي نښانو کې فکر او تدبر وکړي، دالله جل جلاله له عظمت څخه به یې بدن ولرزيږي دشپې او ورځې دقیق او منظم بدلون، داوبو منظم تبخیر او دوباره راکوزېدل دغه ټول دعلیم او خبیر ذات دقدرت نښې دي^۲

۲- قرآني عقلي دلایل داچې قرآن عظیم الشان د بشريت د لارښوونې لپاره استول شوی او مخاطب یې عاقل انسانان دي، قرآني دلایل دانسان له عقل سره برابر دي زیات اياتونه انساني عقل په کایناتوکې فکر ته هڅوي او دانسان په بدن کې د تفکر لورته بلنه ورکوي په دې هکله په قرآن کریم کې گڼ اياتونه دي.^۳

۳- الزامي عقلي دلیل: ماده پال وگړي وايي، چې دغه کاینات له نشت څخه پخپله پیدا شوي دي دوی دخاورینې کرې پرمخ دټولو موجوداتوله خالق څخه انکارکوي دغه نظریه باطله ده؛ ځکه چې عدم (نشتوالی) نه شي کولی چې یوموجود رامنځته کړي په فلسفه کې دغه یو مثل شوی حقیقت دی چې علت پر معلول او صانع پر مصنوع مخکې والی لري عدم (نشتوالی) کاینات نه شي رامنځته کولی. همدغه

مطلب ته قرآن عظیم الشان داسې اشاره کړې ده ﴿أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ﴾ ۲۵

ژباړه: ایا دوی له کوم خالق نه پرته پخپله پیدا شوي دي؟ یا پخپله دخپل ځان هستوونکي دي؟

پردي اساس ثابت شوه چې اصل دیو ذات وجود دی، چې هغه دالله تعالى سپېڅلی ذات دی چې په دغه باندې فنا نه راځي. قرآن عظیم الشان دغه مطلب داسې بیانوي ﴿وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ

۱- درحمانی محمد، صف (۱۳۹۳ هـ ش) قرآن پوهنه، ص ۴۴ اصلاح افکار جلال اباد افغانستان
 ۲- زبدي محمد، المجيد، (۱۳۹۴ هـ ش) اسلامي عقیده دويمه برخه درحمانی محمد شريف ژباړه ص ۹ حامد رسالت
 ۳- قرضاوي يوسف (۱۳۷۱ هـ ش) دالله جل جلاله دوجود اثبات ص ۴۰ لجنة الدعوة الاسلامية

يَحْمَدُهُ وَكَفَى بِهِ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَيْرًا ﴿٥٨﴾ الفرقان. اى محمده! پرهغه ذات توکل وکړه چې ژوندی دی او هیڅکله مرکیدونکی ندی دهغه له ستاینې سره دهغه پاکي بیان کړه دخپلو بندگانو له گناهونو څخه یوازې د همغه باخبرتوب کافی دی.^۱

۴-دسبب دلیل: که تاسې ته څوک ووايي چې په دې ښار کې دوکان دی، دوکاندار نه لري، پخپله ورته سودا راځي او پخپله خرڅېږي او یا یوه کارخانه ده، چې نه یې څښتن شته او نه انجینراونه مستري ټوله کارخانه په خپله تیاره شوې ده او په خپله چلېږي. ایا دداسې شخص په لېونتوب کې به څوک شک وکړي؟ لکه څرنگه چې یو تعمیر پرته له معمار او لیک پرته له لیکوال او مصنوع پرته له صانع څخه نه شي رامنځته کېدی؛ نو پرهمدې اساس دغه ځمکه، لمر، سپوږمۍ ستوري، عناصر او اجسام له خالق او ایجادوونکي نه پرته څنگه رامنځته شول؟

۵-د فطرت دلیل: رب ورکړي استعدادته فطرت وایي. دبشري پوهې زیاته برخه فطري ده؛ دمثال په توگه نوی زېږېدلی ماشوم د دمورسینه اخلي او مورداو اولادپر وړاندې د مینې او محبت عاطفه لري، لوږه او تنده، درد او غم، خوشالي او خپگان، یخني او گرمي، جنسي-غریزه، مینه او محبت، بغض او کینه، مال سره محبت، له ازادۍ او ژوند سره مینه او دانسان په بدن کې دروح شته والی ټول فطري شیان دي چې زده کړې ته اړتیا نه پیدا کوي. همدارنگه دکایناتودخالق او پیدا کونکي دوجود احساس هم دبشرپه فطرت کې ځای لري. په دغه احساس او شعور کې دکوچني ماشوم نه واخله بیاترباند چې او تمدن، عالم اوفلسوف اوناغه پورې ټول سره مساوي دي.^۲

قران عظیم الشان فرمایي ﴿فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا﴾ (الروم: ۳۰) ژباړه: نوای پیغمبره (خپلو پیروانو سره دې په یو لوری کیدوسره خپل مخ د دغه دین خواته برقرار وساته، پرهغه فطرت محکم شه چې پرهغه باندې الله تعالی انسانان پیدا کړي دي. دغه سپېڅلی فطرت کله ناکله دمور او پلار او چا پېریال دناوړه اغېزوله امله خراب شي پیغمبر صلی الله علیه وسلم همدغه مطلب داسې بیانوي؛ له ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دی، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي هر یو ماشوم په اسلامي فطرت زېږون مومي؛ نومور او پلاریې یا یهودي گړځوي اویانصراني

۶-د عنایت دلیل: عنایت یعنې څه؟ هرکله چې سیلاب له غره څخه راکو شي، هرڅه په مخه کوي، کورونه او کښتونه ویجاړوي اوس گورو چې دسیلاب پرمخ کې بند او برښناکوټ جوړ شوی شاوخوا یې ونې کرل شوي او کانالونه ورڅخه اېستل شوي اوله دغواو بوڅخه اغېزمنه گټه اخیستل شوې. په دغه صورت کې مور کور چې له دقیقې انجینرۍ، پلان او ترتیب څخه استفاده شوې ده، که مور سپوږمۍ، ستوري اود کایناتودهرې ذرې دقیق نظام، دبارانونومنظم اورښت، دځمکې اجزاء، داوبو جوړښت، بحري

^۱ - همدغه ماخذ، ص ۴۰

^۲ - محمد بن ناصر بن عبدالرحمن (۱۹۹۶م) اسالیب الدعوة الاسلامیة المعاصرة ص ۵۵

حيوانات، الوتونكي اود هر يوه جلا ساختمان كه په غور سره وگورو، موربه اړو مروپه يو ذات باور او يقين ته سوي.

۸-د تسخير او تدبير دليل: مور چې دغه نړۍ په خپلو سترگو وينو د ظوا بطوا و قواعدو تر سيوري لاندې ده دلته يو مدبر خواک دواک اثار او نښې په خپلو سترگو وگورو د کایناتو هر ه ذره د يو قانون او ظابطې پر بنسټ تنظيم شوې ده. دلته هېڅ شی بېهوده او عبث په سترگو نه ښکاري؛ بلکې هر شی د يو هدف په لوري په خوځښت کې دی^۱

۸-د ښکلا او جمال دليل: که چېرې يوشی پېدا شي خود هغه په وجود کې د غړيو نظم، گډوډوي او د ښکلا ښار، ونه لېدل شي مور حکم کوو چې ددغه شي خلقت نيمگړی دی؛ د مثال په ډول ځمکه په نظر کې ونیسئ، چې الله جل جلاله داسې پېدا کړې ده چې د انسان د سکونت او استقرار صلاحيت لري غرونه يې د ميخونو په توگه په کې ځای پر ځای کړي دي که چېرې د ځمکې قشر ټوله تيره يا ټوله وچه او يا ټول سمندروای، دشنه کولو او زراعت صلاحيت به په کې نه وای هر هغه ژوندی موجود چې د ځمکې پرمخ ژوند کوي د مناسب او حکيمانه جوړښت لرونکی دی که چېرې د انسان جسمي جوړښت ته څير شو، په هغه کې د اريانتيا ورنقشې طرحې، نظم، نسق او د غړو تناسب لېدل کيږي د انسان د غړو اسکلېتي جوړښت، د هاضمي جهاز، د وينې د دوران جهاز، د تنفس جهاز، د تناسلي جهاز، عصبي دستگاه، بولي جهاز، د ځکلو، بويولو، اورېدلو او وليدلو حواس د هر يوه خپل وار سره د الله تعالی د قدرت اثار دي، چې عقلونه ورته تسليمېږي^۲

۹-د هدايت دليل: د هدايت عام دی او د کایناتو هر شي ترې برخمن دی که ژوندی موجود وي او که جامد، عاقل وي او که غير عاقل؛ بلکې دغه هدايت هر شي ته شامل دی ټول شيان د ظوا بطوا والهي ستونم محکوم دي. موسی عليه السلام د مصر د کتاتور واکمن پر وړاندې ويلي وقران عظيم الشان يې دارنگه حکايت کوي ﴿قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى﴾ طه، ژباړه: موسی ځواب ورکړ زموږ رب هغه ذات دی چې هر شي ته يې دهغه خپل ساختمان ورکړ، بيا يې ورته لار وښودله. هو! د کایناتو په قلمرو کې هېڅ شی داسې نه شته چې الله تعالی ورته يو مسير نه وي ټاکلی او يوه دنده سرته ونه رسوي له اتوم نه واخله تر لویو کهکشانو نو پورې اوله حجرې نه تر لویو حيواناتو او نباتاتو پورې هر يوه مشخصه دنده لري^۳

نور متنونه د ماڼۍ د ۴۲
۶۳
۱۱۷

١٠- دوحی دلالت: دالله تعالی دوجود له دلایلو څخه یو دلیل دیځمبرانو سیاست دی چې دادم علیه السلام نه تر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم پورې یې په پر له پسې توگه جریان درلود، هېوادونه، قومونه او ژبې یې سره جلاوي مگردتولو پیغام یوؤ، چې هغه له توحید او دالله عزوجل له بندگی څخه عبارت دی.^١

١١- دتاریخ دلیل: دتاریخ په اوږدو کې داسې نه دي شوي، چې په یوښار کې دې معبدنه وي لیدل شوی، دغه دملتونو اجماع دالله تعالی دوجود استدلیل گڼل کېږي.^٢

١٢- دنظم دلیل: دالله جل جلاله دوجود داثبات په دلایلو کې چې دهر لیدونکي پام ورته راوړي: نظم دی. دیو مشترک کار درامینخته کولو په خاطر دگڼو شیانو همکارۍ ته نظم وایي. پردې اساس دنظم درامینخته کېدو په خاطر لاندې شیان اړین دي: شمېر، اړیکه، هدف، مرسته، ناظم، دنظم لپاره ناظم ضروري دی، چې چېرته نظم وي په پوهه دلالت کوي. بې نظمي دجهل نتیجه ده.

ایا نړی نظم نه لري؟ له اتوم نه نیولې تر کهکشانونو پورې او بیا له حجرې نه تر لویو حیواناتو پورې ټول دنظم څخه برخمن دي په کایناتو کې نظم دپردقیق او اریانونکی دی دبشر- اوسنی پرمختگ د عقل نتیجه ده او عقل دالله تعالی مخلوق دی.^٣

دپروتین او اتوم په جوړښت کې نظم

١- پروتین:

پروتین دژوندیو حجراتو اساسي مرکب او له پنځو عناصرو څخه یې جوړښت موندلی: لکه کاربن، هایدرجن، نایتروجن، اکسیجن، گوگړ. له دې سره سره پروتین کېمیایي توکی دی، چې ژوند په کې شتون نه لري؛ مگر دغه دغیبي ذات دتدبیر نتیجه ده چې له یو موادو څخه یې ژوندی موجود جوړ کړ عقل ورته اریانېږي، دغه نظم له کومه شواو چارامینخته کړ او څنگه یې امکان پیدا کړ. چې د (١١٨) عناصرو دجملې څخه پنځه انتخاب او پروتین ورڅخه جوړ کړی شو؟ ځواب دادی چې الله جل جلاله.

٢- اتوم: اتوم چې دمدادې لومړی یونټ او په ډېرو پرمختللو میکروسکوبونو هم نه لیدل کېږي، اتوم ډېر مرموز او ناشنا جوړښت لري پروتون مثبت، نیوترون خنثی او الکترون دمنفي چارج درلودونکی دی. پروتون او نیوترون په هسته کې موقعیت لري او الیکترون دمنفي چارج درلودونکی دی په الیکتروني خوځښت کې تر ټولو سست دهایدرجن دالیکترون دوراني حرکت دی، چې په یوه ثانيه کې (٣٠٠٠٠) کیلومتره سرعت لري.

هغه نه مانا، مس ١٧٤

هغه نه مانا، مس ١٨٠

معملي جیم (ب) (انتخابي بافرهنگ اسلامي) مس ٦٨ تهران ایران

۱۳- د حرکت دلیل: ټول اجسام به یا د حرکت په حال کې وي او یا د سکون ساکن اجسام د حرکت لپاره قوي ته اړتیا لري په حرکت کې تر ټولو مهم د حرکت عامل دی. هېڅکله کېدای نه شي چې د موټر حرکت ومنو او له چلونکي څخه یې انکار وکړو ځکه ترڅو چې چلونکی نه وي موټر په خوځښت نه راځي.^۱

۱- نړی او خوځښت: مور، مخکې اشاره وکړه چې ټوله مادي نړی په خوځښت اود هدف په لوري روانه ده. د کهکشانونو، ستورو، سیارو، لمر، سپوږمۍ، ځمکې او داتوم په مدار دالکترون حرکت درواخله قران عظیم الشان دغه مطلب ته د اشارې په ترڅ کې فرمایي ﴿ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى ﴾^۲

په ژباړه: او هغه لمر او سپوږمۍ د یو قانون تابع گرځولي دي د دې ټول نظام هر شی تر یو ټاکلي وخت پورې چلېږي

۲- د حرکت عامل اوسبب: په کایناتو کې حرکت او خوځښت یو منل شوی حقیقت دی، چې ماتریالستان (ماده پالونکي) هم پرې قانع دي؛ لېکن دلته د حرکت عامل دڅېړنې وړدی، په دې هکله دوه نظریات دي:

بېرونی (الهي تصور) مور پر دې باور اویقین لرو چې د حرکت عامل اوسبب د مادي له داخل څخه نه دی بلکې دغه له بیرون څخه دیو سپېڅلي ذات د تدبیر نتیجه ده.

داخلي (مادي تصور) ماتریالستان وايي چې دغه د مادي داخلي تضاد دی، چې مادي ته یې خوځښت ورکړی د حرکت سرچینه پخپله د مادي له مینځ څخه ده.^۳

د ماتریالیزم له نظره د مادي د حرکت سبب داخلي گڼل یوه تشه فرضیه او پوچه غیر علمي نظریه ده. مور په فزیک کې دغه قانون لرو چې ساکن اجسام د بېرونی قوي څخه پرته په حرکت نه راځي. همدغه حرکت څنگه په یو خاص وخت کې رامینځته شو؟ او هم دغه سپېڅلی نظم له کومه ځایه شو؟ ایا کېدای شي له انفجاره نظم رامینځته شي؟ او مروځواب منفي دی.

د ستورو پوهان وايي چې ځینې سیارې اوستوري په یوه ثانیه کې لس کیلومتره ځینې درې سوه اوځینې څلورسوه اوځینې درې زره کیلومتره واټن وهي د ټول مور ته دیو مقتدر حکیم او علیم ذات ادرس راپه گوته کوي^۴

۱۵- د نسبت دلیل: دنړی ټول شیان لاندې څو ځانگړنې لري ۱- محدودیت ۲- خوځښت ۳- تړون ۴- حاجت ۵- نسبت مور به هر یو په تفصیلي توگه وڅېړو^۵

همدارنگه د اسلام اعتقادي نظام، ۱۳
 د موادو کتبه دیني (۱۳۸۲) ماتریالیزم ته رڼی د ۹۳ نهران ایران
 د محمد بن باقر دیني (۱۹۹۶م) اسلامي الدعوة الاسلامية السعادية د ۶۳
 معنوي (۱۳۸۲) اشکال باور څنگ اسلامي د ۸۲ نهران ایران

الف-محدودیت: هېڅ یو موجود غیر محدود او بې نهایت نه دی؛ داځکه که چېرې مور یو مادي موجود په نظر کې ونیسو

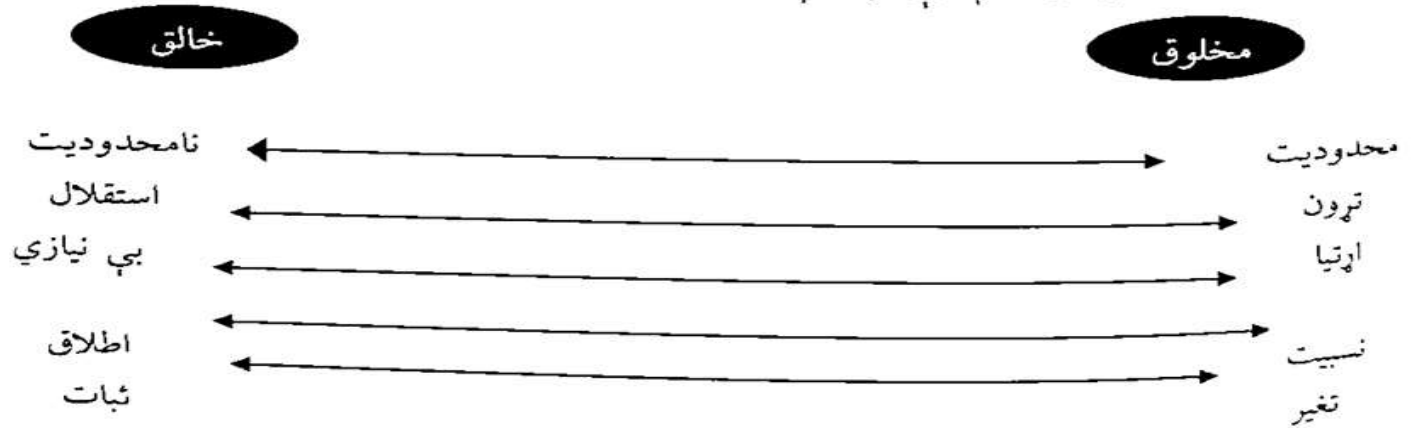
- دغه موجود حادث دی (موجود نه ؤ وروسته رامینځته شوی) اوبې نهایت نه دی (چې پیل او پای ونه لري)

- ماده حد او اندازه لري؛ یعنې کمیت او کیفیت لري وخت او ځای په برکې نیسي.

ب-خوځښت او بدلون: دنړۍ ټول شیان بدلون او حرکت په حال کې دي تردې چې جامد شیان هم الیکټروني حرکت لري پردې اساس نړۍ ټوله په حرکت کې ده، هېڅ یو شی په یو حال ثابت نه دی. ج-یو تر بله تړون: ټول شیان یو بل پورې مربوط دي، په دې توګه که هغه بل شی نه وي دغه شی به هم خپل شتون له لاسه ورکړي؛ دمثال په توګه انساني ژوند هوا پورې تړل شوی، که چېرته هوا نه وي نو ژوند به هم نه وي؛ همدارنګه دځمکې وجود لمر او سپوږمۍ پورې مربوط دی که سپوږمۍ او لمر نه وي ځمکه به په یو منجمد تور جسم تبدیله شي او ژوند به په کې تل تر تله پای ته ورسېږي. همدارنګه که په اوبو کې اکسیجن او یا هایدروجن ونه اوسي؛ نو اوبه به شتون له لاسه ورکړي او داسې نور.

د-یو بل ته اړتیا: داچې موجودات یو بل ته اړدي، په کایناتو کې به هېڅ شی له الله تعالی نه پرته بې نیازه پیدانه کړې هر شی بل ته محتاج دی.

هه-نسبیت: په کایناتو کې هر شی نسبي توصیف کېږي که مور د یوې کوټې دچت دلوی والي خبره کوو مور سره نسبي مطرح ده له دې نه به بل چت لوی اوسي داتوم جوړښت کهکشان ته ورته دی؛ خو اتوم دمالیکول او مالیکول د یو جسم او جسم دغرونو او غرونه دځمکې او ځمکه د لمریز نظام او لمریز نظام دکهکشان او کهکشان بیا دنورو کهکشانونو په تناسب کوچنی دی. پردې اساس دکل او جزء ترمینځ لوی والی او کوچنی توب نسبي دی، چې کل کوم خواص لري جزء یې هم لري^۱ مور پورته خصوصیات دمحسوسو مادي موجوداتو ذکر کړل؛ مګر دکایناتوڅښتن دغه خصوصیات نه لري مور دغه حقیقت په یو رسم کې وړاندې کوو.

^۱ معني جيم (ب ت) اشنایي با فرهنگ اسلامي ص ۸۳ تهران ايران

هرکله چې دالله تعالی دمعرفت دلایل څرگند دي؛ نو اوس پوښتنه داده چې خلک ولې ایمان نه راوړي
خواب دادی چې دخلکو ترمنځ دانسانانو په لاس ځنې جوړې شوې پردې دي چې موږ ورته په لنډه ډول
کننه کوو:

۱- دحس دایره: ځینې خلک وايي چې زه په سترگو یوشی ونه وینم منلی یې نه شم دغه خلک په عقلي
لحاظ له ماشومانو سره ډېر مشابهت لري؛ هغه له محسوساتو پرته په بل څه نه پوهېږي حقیقت دادی چې
دانسان دحواسو ساحه ډېره محدوده ده؛ مثلاً فضاء له ډېرو اشکالو ډکه ده؛ مگر موږ یې نه گورو. له ډېرو
نه اخواشی نه وینو، دمدادې الکتروني حرکت دخمکې جاذبه، وضعي او انتقالي حرکت یې، ددقناتیس او
برېښنا خواک په سترگو نه وینو، دلمر بیلابیلې وړانگې، حیواني او نباتي حجره، په اوبو کې گډه مالګه او
بوره، دخمکو تل، لوړ اسمانونه او ډېر ښارونه مو لیدلي نه دي؛ مگر شتون لري. دانسان
دباصرې (لیدلو) حس له عقاب او دشامې (بویولو) حس یې له مېړي نه هم کمزوری دی؛ همدارنگه ټوله
فضاء له اوازونو ډکه ده مگر موږ یې نه اورو زموږ دحواسو ادراک زموږ په شاوخوا کې د موجوده شیانو
څخه هم عاجز او کمزوری دی.

۲- غفلت: غفلت او ناپوهي دانسان فکر فلجوي، زړونه شننه او دانسان دمعرفت او ادراک قوت له کاره
لوېږي، ټول غم یې دخپتې ډکول او دشهواتي غوښتنو پوره کول وي دوی دجهنم خس او خاشاک دي
دوی له څارویو څخه ځکه بتر دي چې هغوی دعقل له نعمت څخه برخمن دي^۱

۳- دپلرونو ړنده پیروي: درېیم شی چې دهغه په وسیله انسان خپل شخصیت له لاسه ورکوي دپلرونو او
نیکونو کورکورانه او ړنده پیروي ده هرکله چې یو انسان په کفري او الحادي چاپیریال کې رالوی او یا
دملحدو خلکو شاگردی وکړي او هغوی ته دخپل ځان واګي وسپاري ددې مصداق بت پاله، مشرکې، ناولې
او چټلې ټولنې دي چې له هېڅ منطق څخه برخورداره نه دي کله غوا، کله سپی، کله لمر، کله سپوږمۍ، کله
کانو او بوټو، ستورو، اور اودانسان تناسلي اندام ته په لمانځنه بوخت وي^۲

۴- عناد او کینه: کینه کښ خلک خپل غوږونه بندوي، چې حق وانه وري اوله حق نه خپلې سترګې پټوي؛
یې له شکه عنادي انسان ته زردلیله قناعت نه شي ورکولی دمکې بت پالو درسول الله صلی الله علیه وسلم
په رسالت دعناد له امله انکار کاؤ قران عظیم الشان ارته نړۍ دالله تعالی د قدرت نښه بولي په خپل ځان او
په کایناتو کې په غورکولو سره به انسان دالله تعالی معرفت ته ورسېږي.^۳

په ۱۹۸۷م (۱۳۸۷هـ) افغانستان اسلامیه دس ۱۹۸۸ دار الكتاب العربی بیروت لبنان
دعنا له ماخا... دس ۱۰۲
دعنا له ماخا... دس ۱۰۳

خلورم خپرکی توحيد اودالله تعالی صفات

پیلیزه
توحيد داسلامي عقیدې اساس، داسلام دعمارتم مرکزی ستن اوداسماني پیغامونودنزول ستره موخه ده. له توحيد څخه مقصد دادی چې انسان دالله تعالی الوهیت، ربوبیت، اسماء اوصفات ومني او پر دې باوري وي چې له ده څخه پرته هېڅوک داطاعت او عبادت وړنه دی. توحيد دانسانانو اعتقاداته ويل کېږي، په الوهیت سره دالله تعالی یواځې کول اود محمد صلی الله علیه وسلم په نبوت اورسالت اقرار او تصدیق توحيد بلل کېږي، کلیمه طيبه په توحيد اورسالت دایمان اعلان گڼل کېږي. په دې بحث کې دتوحيد معنا، دلالة الا الله ارکان دتوحيد موخه، اهمیت، شرطونه، ډولونه، اودالله تعالی صفات بیان شوي دي.^۱

لومړی بحث

توحيد

دتوحيد معنی: په عربي ژبه کې توحيد اختصاص او یواځې گرځولو ته وايي^۲ او په شرعي اصطلاح کې په ربو بیت، الوهیت، اسماء اوصفاتو کې دالله تعالی اختصاص ته توحيد ويل کېږي.^۳

دتوحيد دکلیمې معنی: له الله نه پرته بل دعبادت اوبندگي مستحق نشته اومحمد صلی الله علیه وسلم دالله تعالی استازی دی.

دتوحيد ارکان

اخځې: له ټولو طواغیتو (د کفر د ټولو مشرانو) اود ماسوی الله له بندگي څخه انکار کول دي؛ نو پر دې اساس چې یو څوک دتوحيد په سپیڅلې کلیمه اقرار وکړي؛ مگر په نورودینونو او اسلام ضد افکارو او نظریاتو هم باوري اوسي، دایمان او اسلام دعوه یې باطله ده. دمثال په توگه چې یو څوک یهودیان اونصرانیان او ټولې کثري الحادي ډلې په حقه وگڼي او یا دهغوی په تگلاره خوښ واوسي، دغه شخص کافراوله اسلام څخه وتلی دی.

۲- اثبات: یواځې الله تعالی ته دالوهیت، عبادت او حاکمیت ثابتول دي، دمکې بت پالوپه الله تعالی ډیر درلود؛ مگر دهغه جل جلاله دعبادت او حاکمیت څخه یې سرغړولو؛ نو په همدې اساس یې قران عظیم لسان کافران بولي^۴

سنة سابق (۱۹۸۷م) العقاید الإسلامية، ص ۲۵ دار الكتاب العربي بیروت لبنان
عبد المنعم محمد بن مكرم (ب ت) لسان العرب ص ۵۱۵ مکتبة الرسالة بیروت لبنان
عبد المنعم سليمان (ب ت) العقيدة فی الله ص ۱۵۷ مکتبة الرسالة بیروت لبنان
محمد عتيبي (ب ت) مختار الصحاح ص ۱۹۲ بیروت لبنان

د توحيد موخه: د توحيد هدف يواځې الله تعالى ته بندگي او په همدې اعتماد او بروسه ده، له يو چا سره دوستي او د بنسټي او هر عمل دده درضاء لپاره سرته رسول دي، هر يو نېک عمل چې اساس يې توحيد نه وي، د الله تعالى په نېزد ارزښت نه لري

د توحيد حکم: زده کړه يې په هر مسلمان عيني فريضه ده؛ البته په باسواده طبقه په تفصيلي او په عوامو خلکو په اجمالی توگه.^۱

د توحيد اهميت: دانسانانو او پېريانو د پيداښت هدف او په اسلامي دعوت کې لومړی مقام لري، دنېکو اعمالو د قبول، د گناهونو د بڅښلو او په قيامت کې دشفاعت لپاره اساسي شرط دی. په قبر کې تر هر څه دمخه د توحيد پوښتنه کېږي

د توحيد شرطونه

- علم او پوهه: مومن مسلمان بايد په علمي او اگاهانه ډول په الله تعالى باوري وي ايمان يې بايد په کورکورانه او جاهلانه توگه ونه اوسي.
- يقين: په دې توگه چې د زړه د تل څخه کلک باور ولري او په رگ رگ کې يې دغې عقيدې ځای نيولی وي

- قبول او منل: ځينې خلک علم لري؛ مگر د الله تعالى دا و امر و منلو ته تيار نه وي توحيد له مؤمن مسلمان څخه بشپړه تسليمي غواړي.

- اخلاص: په دې ډول چې رياء ته په کې ځای نه وي او په بشپړ اخلاص سره يې دغه عقیده منلې وي

- محبت: په داسې توگه چې ايمان ته يې نسبت د مينې او محبت پر بنسټ وي^۲

د توحيد ډولونه

توحيد گڼ ډولونه لري چې موږ ورته په لاندې توگه کتنه کوو:

- درېو بڼت توحيد
- د الوهيت توحيد
- د اسماء او صفاتو توحيد

د توحيد دغه اصول په دغه ايات کریمه کې يوځای ذکر شوي دي: ﴿رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاسْطِغْ لِعِذَّتِهِ. هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا﴾ (د ربوبيت توحيد دايات کریمه په دغه برخه

۱- حسن البنا، د اسلامي نظام، مفاهيم، ۱۲۵، مکتبه النهاي، دهکي نعلين، پشاور پاکستان
 ۲- دغه ۱۰ د عشق شعوريه

(رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا) اودالوهيت توحيدى په (فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ) اوداسماؤ اوصفاتو توحيدى

په (هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا) كې ذكر شوى دى مطلب دا چې په اسماؤ اوصفاتو كې سارى نه لري^۱

۱- دربو بيت توحيد

په خالقيت مالكييت اوتدبير كې دالله تعالى يواځې گرځول او پر دې ټينگ باورد لرودل، چې دالله جل جلاله نه پرته په دې كایناتو كې نه خالق، نه مالک او نه مدبرشته

الف- دربو بيت په توحيد كې دشرک نښې

عرب قوم، يهودو، مجوسو (اورپالونكو) اونصرانيانو الله تعالى د كایناتو دخالق، مالک، مدبر، رازق اوفرياد اورېدونكي په توگه منلو؛ يواځې دالوهيت په توحيد كې په شريك نيولواخته ؤ اوس مهال په اسلامى امت كې دربو بيت په توحيد كې دشرک نښې په لاندې توگه دي:

- ډېر جاهل اوناپوه مسلمانان پر دې معتقد دي چې په نړۍ كې ځينې نېك خلک په كایناتو كې تصرف كوي دوى دصالحانو يودفتر لري چې له همدې څخه اومرصادر پېري اودخلکو دکاميابى اوناكامى پرېكړې كوي .
- ډېرى ناپوهان پر دې باور لري، چې دا ولياؤ اوصالحانو روحونه ددوى ترمړينې وروسته تصرف كوي، ناروغانوته روغتيا بڅېښي اوخلکوته اولادونه وركوي. همدغه باطل فکرو ډېر جاهلان په قبر پالنې اخته كړي دي .

• له پېريانو وېره اوورته فريادونه كول او هغوى ته نذرونه وړاندې كول .

• دالله تعالى دطاعت پر خلاف دځينو خلکو اطاعت او پر دې باورد لرودل چې دوى په پټ او ښكاره

بوهېري

- نامسلمانو حاکمانوته بشپړه تسليمي اودزړه په مينه دهغوى دقوانينو منل همدغه دربو بيت په توحيد كې دشرک يوڅو نښې دي چې ستر لامل يې له دين نه لېرې والى او په قران كريم اونبوي سنتو جهل اوناپوهي ده^۲

۲- دالوهيت توحيد

په عبادت، بندگى او حاکميت كې دالله تعالى يواځې كول اودالله جل جلاله نه پرته دنورو معبودانو له بندگى څخه ځان ساتل دالوهيت توحيد دى^۳

۱- قولبي (ب ت) الجامع لاحكام القران ج ۱ ص ۱۵ بيروت لبنان
ابن تيميه (۱۹۶۲) رسالة العبودية. ص ۱۴۸ دمشق سوريه
۲- قولبي (ب ت) الجامع لاحكام القران ص ۲۱ بيروت لبنان

الف- د الوهیت د توحید غوښتنه
د الوهیت د توحید غوښتنه د الله عبادت او بند گیده، عبادت جامع او هر اړخیز لفظ دی
ټولو هغو اعمالو او ویناوو ته شاملېږي چې الله تعالی پرې خوشالېږي

ب- د عبادت ډولونه

- قلبي عبادت؛ لکه وېره، هیله، مینه، توکل، انابت (رجوع) استقامت، محبت
- د ژبې عبادت؛ لکه تسبیح، تکبیر، تهلیل، ثنا او ستاینه او دعاء
- د اندامونو عبادت؛ لکه لمونځ، روژه، زکات، حج، نذر، جهاد، صله رحمي، په نېکي امر او بدو چارو

مخنیوی، د الله جل جلاله او بندگانو د حقوقو ساتنه او دهغه د بشپړ قانون حاکمیت. د الوهیت توحید د الله تعالی حق دی، دا ځکه چې الله تعالی خالق، رازق، مالک او حاکم دی؛ البته عبادت درې ترکیبي اجزاء لري محبت، اطاعت، تعظیم. د زیاترو تش په نامه مسلمانانو الله تعالی سره پېژندگلوې نشته؛ نوزیات خلک په بغاوت او سرکشی اخته دي یواځې لاس په نامه ږدي او د عبادت شکل او صورت جوړوي؛ مثال یې هغه نوکر ته ورته دی چې خپل بادارته تشه سلامي کوي؛ مگر امر منلو ته تیار نه وي

ج- د الوهیت په توحید کې د شرک اثار او نښې

په اسلامي امت کې اوس مهال د الوهیت په توحید کې د شرک اثار او نښې په لاندې توگه دي:

- د الله تعالی د اسماءو صفاتو څخه انکار کول او په تعطیل او تشبیه باورد لرل.
- د بل چا په ربوبیت او الوهیت باور، د اسماني کتاب او پیغمبر توهین.
- په بل قانون پرېکړه او په بل نظام خوښي او اسلامي قانون ته د فرسوده خطاب کول.
- د غیر الله څخه وېره او د الله تعالی د طاعت پر خلاف یې او امر و ته غاړه ایښودل.
- له الله تعالی نه پرته بل چاته هیلې او امیدونه درلودل، بل چاته عاجزي کول.
- غیر الله ته رکوع او سجده د قبرونو پر وړاندې قرباني، د زیارت په نوم نذر.

دغه چارې په څرگند ډول په قبر پرستو قومونو کې په خپلو سترگو وینو چې خپل مذهبي مشران د معبود په حیث مني د خیر او شراکمن یې گڼي او په پښو کې یې پرېوځي^۲

د اسماءو صفاتو توحید

۱- لنډ مفهوم یې: په دې خبره ټینگ باورد لرل چې الله تعالی د کمال د ټولو صفاتو څښتن او د ټولو عیبونو څخه پاک دی هغه صفتونه چې الله تعالی خپل ځان ته ثابت گرځولي او په قران کریم او نبوي سنتو کې ذکر شوي، د الفاظو او معنی گانوله تحریف، تعطیل، نفی او د کیفیت د تحدید او د مخلوقاتو له صفاتو سره له تشبیه نه پرته یې منل دي^۳

۱- جوهری (ب ت) مختار الصحاح ص ۸ بیروت لبنان
۲- الجزایري ابوبکر العقاید الاسلامي ص ۲۰
۳- سید سابق (۱۹۸۷م) العقاید الاسلامیه ص ۵۰ دار الکتاب العربي بیروت لبنان

۲- شرطونه يې: دمخلوق د صفاتوله مشابهت نه پرته دالهي صفاتو منل، دالله تعالى دذات په خبرهېخ ذات اونه يې دنوم په شان هېخ نوم اونه يې دافعالو اوصفاتوپه شان افعال اوصفات شته دالله تعالى اودمخلوق دصفاتو منځ يواځې لفظي اشتراك دی ذات يې ازلي اوصفات يې ازلي دي

• مور ته لازمه ده چې الله تعالى ته هغه اسماء اوصفات ثابت كړو، چې په قران كريم اونبوي سنتوكې يې يا دونه شوې ده؛ نو پردې اساس دالهي صفاتواواسماؤدثبوت بنسټ وحی ده. دالله تعالى له مخلوقاتوسره دالله جل جلاله دصفاتو په مشابه گړخولو، په قران اوستودثابتوصفاتوڅخه په انكا راوپه تشبيه اوتمثيل باور درلودلو سره يو شخص كافر گړخي

• دالله تعالى په منصوصي اسماؤاوصفاتو دكيفيت او حقيقت له معلومولو پرته يقين درلودل؛ مثلاً په عرش داستواء په باره كې دپخوانيو علماءومسلك داؤچې استواء معلوم ده كيفيت يې مجهول دی ايمان پرې واجب دی اوپوښتنه يې بدعت ده .

• دالله تعالى نومونه يوازې په نهه نوي نومونو كې منحصر نه دي په رواياتو كې د نورو نومونه ذكر هم شته، دالله ذات كامل اوصفات يې كامل دي، څنگه يې چې دشان سره مناسب وي. دالله تعالى صفات به له تشبيه، تعطيل، تكيف، بدلون اوتاويل څخه پرته مني^۱

دويم بحث

دالله تعالى دصفاتو ډولونه

دالله تعالى صفات په دوو برخو وېشل شوي دي

۱: ثبوتي ۲: سلبی

لومړۍ- ثبوتي صفات : هغه دي چې الله تعالى ته ثابت دي، چې څوك يې الله تعالى ته په ثبوت باوري نه وي مومن نه گنل كېږي .

ډولو نه يې: دالله تعالى ثبوتي صفات درې برخو ته وېشل كېږي

۱- ذاتي صفات : چې له ازل نه ترابده الله تعالى پورې لازم اونه جلا كېدونكي دي لكه علم، حيات، قدرت، سمع، بصر، مخ، كلام، ملك، قدم، عظمت، غناء، رحمت، حكمت، اراده، قدرت اوداسې نور..

دځينو ذاتي صفا تو شرحه

۱- قدرت :الله تعالى قادر اوتوانا ذات دی اودهېخ يو كار دكولو څخه ناتوانه نه دی موجوده نړۍ ددومره عظمت سره دهغه دستراولوی قدرت نښه ده، دهغه بې اندازې قوت دومره دی چې هروخت وغواړي اراده وكړي كولی شي، ټول موجودات ختم اوييايې پيدا كړي، په اسمانونو، شپې، ورځې، لمر اوسپوړمۍ، ژوند اومرگ كې لېرسوچ اوفكرموردالله تعالى ستر قدرت ته متوجه كوي.

۲- اراده :الله تعالى چې څنگه وغواړي، دخپلې غوښتنې سره سم په نړۍ كې تصرف كوي دلته دكاياناتو په ذره ذره الهي اراده حاكمه ده.

^۱ - نعيم ياسين (ب ت) الايمان اركانه حقيقتونه نواقضه مكتبة الرسالة الحديثه عمان

۳ - علم: الله تعالى په هر شي عالم دی، برابر ه خبره ده که هغه له ماضي، حال او مستقبل سره اړیکه ونيسي. دالله په سپیڅلي ذات کې جهل اوناپوهي ځای نه لري دهغه پوهه په زمان او مکان پورې مقیده نه ده؛ بلکه دټولوشیانوپه جزئیاتو او کلیاتو عالم دی، موجوده نړی یې په ځانگړي نظم سره دېې انتهاء علم روښانه دلیل دی .

۴ - ژوند: الله پاک ژوندی او ژوند دهغه ذاتي صفت دی، تل و؛ تل دی؛ تل به وي. دحیات صفت یې مطلق دی هېڅوک یې په اصلي حقیقت دنورو صفاتو په شان نه پوهېږي. حقیقت دادی چې دنړی وجود دتلپاتې او همېشني ذات نه پرته امکان نه لري .

۵ - کلام: الله تعالى متکلم دی، څنگه یې چې دشان سره مناسب دی. الله پاک دغه صفت په قران کریم کې خپل ځان ته ثابت کړی دی .

۶ - سمع او بصر: څرنگه چې الله تعالى اورېدونکی دی، لیدونکی هم دی، لیدل او اورېدل یې هراړخیز او شامل دي څنگه یې چې له شان سره مناسب دي؛ زموږ پرې په غیباوایمان دی^۱

۲-فعلي صفات

فعلي صفات هغه دي چې الله تعالى یې دخپلې خوښې سره سم سرته رسوي لکه قدرت، استواء، نزول، تلل، خندا او خوشالی، تدبیر، غضب، رزق، ژوندي کول او مړه کول، عزت او ذلت لازمه ده چې دهغې دمعنی په نظر کې نیولوسره چې دالله تعالى دشان سره مناسب دي ایمان ولرو.

ډولونه یې

اوداییاپه دوه قسمه دي

- **فعلي متعدي:** لکه په چارحمت او مهربانی کول، روزي ورکول
- **فعلي غیرمتعدی:** لکه کوزېدل، تلل اوراتلل .

دویم-سلبی صفات

سلبی صفات هغو صفاتو ته ویل کېږي، چې الله عزوجل ته ثابت نه دي ثبوت یې دکفر لامل ګرځي؛ لکه روندوالی، کون والی، جهل اوناپوهي، لوړه او تنده، فساد، بخل ناتواني، رنځ او تکلیف، اوداسې نور..

دسلبی صفاتو ډولونه

دالله تعالى سلبی صفتونه هم په دوه ډوله دي .

- دالله تعالى دذات څخه جلا سلبی صفت لکه الله تعالى دذات څخه داو لادنفي کول .
- دالله تعالى دذات سره متصل لکه خوب، مړینه جهل اوناپوهي درواخله ...

۱. سند: سابق (۱۹۸۷م) العقاید الاسلامیه. ص ۶۰ دار الكتاب العربی بیروت لبنان

مور يو لنه جدول د ځينو ثبوتي اوسلبي صفاتو وړاندې کوو

گڼه	ثبوتي صفات	سلبي صفات
۱	وجود	عدم او نشتوالی
۲	ازليت	حدوث او نوي رامنځته کېدل
۳	بقاء	فنا
۴	پخپل ذات قايم	بل چاته اړ
۵	وحدانيت	تعدد
۶	علم	جهل
۷	ژوند	مرگ
۸	اورېدل	کونډ والی
۹	لیدل	پوندوالی
۱۰	کلام	گونگ والی
۱۱	حکمت	ناپوهي
۱۲	اصلاح	فساد
۱۳	قدرت	ناتواني
۱۴	سخا	بخل
۱۵	له تکلیف اورنځ نه پاكي	تکلیف او رنځ
۱۶	له خوراک او څښاک نه پاكي	خوراک څښاک
۱۷	مور او پلار نه پاكي اوسپڅلتيا	مور او پلار ورته ثابتول
۱۸	مېرمن څخه سپېڅلتيا	دمېرمن ثبوت
۱۹	زوی او لورنه پاكي	داولادثبوت
۲۰	له شریک نه پاكوالی	د شریک ثابتول
۲۱	دقهرې شفاعت نه ثبوت	دقهرې شفاعت ثابتول
۲۲	عزت	ذلت
۲۳	نه ستوماني	ستوماني
۲۴	ژوند	مړینه
۲۵	عدل	ظلم
۲۶	قدرت	بې واكي
۲۷	دسیال نه شتون	دسیال شتون
۲۸	دمکان اوزمان دا حتواء څخه پاكوالی	مکان اوزمان ورته ثابتول

دتوحيد مراتب

ځينو پوهانو په دغه مسئله کې تفصيلي بحث کړی او توحيد يې په لاندې مراتبو وېشلی دی:

- ۱ - د ذات توحيد: معنا دا چې الله تعالی په خپل ذات کې بی ساری او بې سیاله دی. دا خلاص په سورة کې د توحيد د دغې برخې بشپړه څرگندونه شوې ده.
 - ۲ - د صفاتو توحيد: معنی دا چې الله تعالی دکمال او جمال، د علم، قدرت او تلپاتې ژوند په صفاتو متصف دی او په دې کې ورسره هېڅوک شریک نه دي.
 - ۳ - دخالقیت توحيد: معنا دا چې په ټولو کایناتو کې د الله تعالی نه پرته بل څوک دکایناتو موجد او خالق نشته. دغه حقیقت په عقلي دلایلو استواری
 - ۴: دربوبيت توحيد: معنی دا چې خیر او شر او د ټولو کایناتو تدبیر یوازې د الله تعالی په لاس کې دی. په دې کار کې ورسره هېڅوک شریک نه دي.
 - ۵ - د حاکمیت توحيد: معنی دا چې تشریعي حاکمیت یوازې الله تعالی ته ثابت دی، دانسان په ارادې برخه کې د ښو او بدو لارښود، د خیر او شر، د حلالو او حرامو واکمن الله تعالی دی په دې کار کې ورسره هېڅوک شریک نه دي.
 - ۶ - د تشریح توحيد: معنی دا چې هېڅوک په اسلامي ټولنه کې د ازاد تقنین صلاحیت نه لري، قوانین به د اسلامي شریعت په رڼا کې جوړېږي.
 - ۷ - د اطاعت توحيد: معنی دا چې دلته به د الله تعالی حکم په حاکم او محکوم، په امر او مامور، په شتم او نیستم، په ټولو به یوشان جاري وي د مشرانو او امر به هلته د منلو وړ وي چې د الهي قانون سره سمون ولري.
 - ۸ - په عبادت کې توحيد: له دې څخه مطلب دادی چې محبت، اطاعت، بندگي او تعظیم به یواځې الله تعالی ته کېږي. په دې حق کې ورسره هېڅوک شریک نه دي.
- په بشري ژوند د توحيد د کایمې اغیزې
- په دغې سپېڅلې کلمې باوري انسان هېڅکله د تنگ نظر څښتن نه وي هغه په یو داسې ذات یقین لري چې د ځمکې او اسمان څښتن او د ټولې نړۍ پالونکی دی له دې نه وروسته دکایناتو هېڅ شی ده ته پردی نه ښکاري؛ بلکې ټول کاینات دخپل څښتن ملکیت بولي.
 - دغه کلیمه په انسان کې عزت او سرلوړي رامنځته کوي. د دې سپېڅلې کلمې ویونکی پردې پوهېږي، چې یواځې الله تعالی د ټولو ځواکونو څښتن دی او له هغه پرته هېڅوک گټه رسونکی نشته. مرگ او ژوند، عزت او ذلت دده په واک کې دي په دغه صورت کې دهغه غاړه او سر دمخلوق پر وړاندې نه تېټېږي او نه له چا نه مرسته غواړي په زړه کې یې یواځې د الله تعالی لویي وي.
 - له عزت نفس سره دغه کلیمه په انسان کې عاجزي پیدا کوي، هغه هېڅکله مغرور او کبرجن نه وي، ځواک، پیسې، مال، دولت او منصب دده په زړه کې لویي او غرور نه شي پیدا کولی البته له کفر او شرک سره کبر او غرور مل وي.

- ددې کليمې ويونکي پاک نفسه او سپېڅلي انسان وي، هغه په عادل او واکمن ذات باوري وي. دده په مقابل کې مشرکان، ملحدین او کافران، چټل، خبيث او خناور صفته شخصیتونه وي، چې دانسان له مړینې لذت اخلي. ټول غم او فکر يې دمادي لذتونو او خوندونو لاسته راوړل او دانسانانو تباہ کول وي.
- ددې کليمې ويونکي هېڅکله ناامیده اوزړه ماتې نه وي. تل خپل رب ته هیله من وي، که ددنيا دخلکو ټولې دروازې بندې او دټولو اسبابو رسی وشلېږي، بیا هم دالله تعالی له مرستې او ملاتړ څخه ناامیده نه وي؛ البته دغه دزړه ډاډ او سکون دتوحيد دعقیدې له پیروانو څخه پرته بل چاته نه په برخه کېږي. لادینه وگړي ډېر ژر ناهيلي او په ځان وژنه لاس پورې کوي.
- په دې کليمې باوري انسان دعزم، حوصلې، صبر او توکل څښتن وي او پردې يې ټينگ يقين وي، چې دده ترشا دځمکې او اسمان دڅښتن قوت دی. دغه تصور په ده کې دغره په شان استقامت او کلکوالی رامنځته کوي. که دنړۍ ټولې ستونزې او غمونه پرې امبارشي له خپل عزم او تصميم څخه لاس نه اخلي.
- دغه کليمه له انسان څخه اتل جوړوي، دیو شخص دې زړه توب لپاره دوه شيان دي: لومړی دځان مال او اولاد مینه؛ دویم له الله نه پرته دبل وژونکي تصو، دلا اله الاالله باوردغه دواړه شيان له زړه څخه وباسي.
- دلا اله الاالله عقیده په انسان کې قناعت رامینځته کوي دحرص، کینې او حسد ناوړه احساسات يې له زړه څخه لېرې کوي. هغه نېک انسان اونوروته گټه رسوونکي وي. دده په مقابل کې مشرکان اودهریان دنورودبري په رخه اوحسدکې ځان وژني اودهغوی په راپرزولو کې له هېڅ رنگ بدتديرخڅه لاس نه اخلي.
- ددغې عقیدې څښتن دالهي قانون پابند وي او پردې يې يقين وي چې الله تعالی په هر يوه پټ اونېکاره شي عالم اوخبرداردی. هېڅکله هم په ناروا لارو چارو لاس نه پورې کوي. همدغه سپېڅلې کليمه داسلام اساس او تاداؤ دی. ددې کليمې دباورله ړنگېدلو وروسته داسلام هېڅ شی نه پاتې کېږي داسلام ټول نظام پرهمدغه بنسټ ولاړدی.^۱

^۱ ددرحمانی محمد شریف ژباړه، داسلام اساسي بنوونې، ۵۰ مخ

پنځم څپرکی

دالله تعالی داسماؤ اوصفاتو په هکله داهل سنتو اونوروگمراه ډلو باورونه اوپه ملایکو ایمان

پیلیزه

دیونان فلاسفه اوپه اسلامي امت کې ځنې گمراه ډلې دالله تعالی دصفتو څخه انکارکوي دوی ددوره ناپوهان دي چې دیوخالق په وجوداعتراف کوي؛ مگرهغه له صفتو څخه خالي بولي لکه علم، قدرت، سمع، بصر، اراده اوداسې نور... داسې خالق چې له مخلوق څخه په ټیټه مرتبه کې قرار ولري څنگه دالله په توگه ومنل شي، بل لورته ځنې گمراهان الله تعالی ته جسم، سترگې، غوږونه، ژبه اونورحواس ثابتوي

لومړی بحث

دالله تعالی داسماؤ اوصفاتو په هکله داهل سنتو اونوروگمراه ډلو باورونه

نعیم بن حمادرحمة الله علیه فرمایي څوک چې الله تعالی له مخلوقاتوسره مشابهه وگرځوي نو هغه کافروگرځېداوڅوک چې دالله تعالی له صفتو څخه منکرشو؛ نوکافروگرځېدقران عظیم الشان یې په ډاگه اعلانوي ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ الشوری ژباړه: دکائناتو هېڅ شی هغه نه ورته څېرمه نشته، هغه دهرڅه اوریدونکی اولیدونکی دی،

نصرانیانو عیسی علیه السلام اوبت پالو څپل بوتان له الله تعالی سره یوشان وبلل همدارنگه دخالق مشابهه گرزول دمخلوق سره لکه دیهودیانوپه شان چې الله تعالی ته فقر، عجز، اوپېښماتیتیا ثابتوي امام ابوحنيفة رحمة الله علیه فرمایي: الله تعالی دمخلوق سره مشابهه نه دی اونه مخلوق دالله تعالی سره مشابهت لري بیاورپسې زیاتوي چې دالله تعالی صفات نه دمخلوقاتو دصفتوپه شان دي دالله تعالی علم اوقدرت اولیدل زموږ دلیدلوپه شان نه دي دهغه ذات اوصفات دواړه کامل اولامثال اوکیفیت یې مورته معلوم نه دی زموږ پرې په غیباوایمان دی. ۲

دالله تعالی داسماؤ اوصفاتوپه اړه داهل سنت تگلاره

- اهل سنت والجماعت دالله تعالی داسماؤ اوصفاتوپه هکله لاندې اراء اونظریات لري .
- دالله تعالی ټول نومونه حسنی (بناسته) دي دهغه په نومونوکې (الله) ذاتي اونورپې صفتي دي .
- دالله تعالی نومونه اوصفات توقیفي (دوحی) پر بنسټ ثابت دي
- دالله تعالی ټول صفتي نومونه کامل اوله هرې نیمگرتیا څخه خالي دي دالله تعالی صفتي

شرح اعتماداهل السنة والجماعة ۲ - ټوک ۵۲۲ مخ
دوکتور محمد بن محمد بن عبد الرحمن: التوضیحات الجلیة علی العقیة الطحاویة ج ۱ ص ۲۲۴

نومونه ډېرزيات دي دالله تعالی ثبوتي صفات دمدحې اوکمال صفات چې هرڅومره ډېروي دالله تعالی په لور تيا او عظمت دلالت کوي دالله تعالی د صفاتو ظاهر مورته معلوم دی: مگر کیفیت يې مورته مجهول او نامعلوم دی. دالله تعالی ذوات او صفاتو ترمنځ اړیکه دلزوم او یو تریبل دپیوستون او نه بیلتون دی

دویم بحث

دایمان داساساتو دویم رکن په ملایکو ایمان

پیلیزه

ملایکې دالله تعالی فرمان منونکې لښکرې دي، له نورڅخه پیدا زموږ له نظره پناه، نه نارینه او نه ښځینه، نه څه خوري، نه څه څښي په بېلابېلو چارو مقررې دي چې کوم کار ورته سپارل شوی هغه سرته رسوي. هروخت په تسبیح لگيادي، شپه او ورځ دالله تعالی پاکي بیانوي. هروخت دالله تعالی څخه په وېره کې دي دملایکو صحیح حساب الله تعالی ته معلوم دی. مشهورې مقربې ملایکې څلور دي دلته هرڅه دالله تعالی په امر دملایکو په وسیله ترسره کېږي په ملایکو ایمان دقران عظیم الشان اونبوي سنتو په لارښوونو کې دایمان دامورو دجملې څخه دی دپېژندنې یواځېنې لاریې وحی ده، پردې اساس ترهرڅه دمخه دعلم سرچینې دقران عظیم الشان په رڼا کې ترڅېړنې لاندې نیسو:

۱- دعلم دپیدا ایښت لار

الله تعالی دانسان فطرت دتفکر پر اساس جوړ کړی، علو مو او پوهنو ته درسېد لوړ تیا يې وربخښلې، همدغه ځواک دی چې انسان له نورو حیواناتو څخه جلا کوي.

۲- دعلم مفهوم

هرکله چې انسان دحسي- غړو په وسیله دخارجي نړۍ سره اړیکه ټینګه کړي، ده ته یو حالت په برخه کېږي، چې مخکې يې نه درلود، دمثال په توګه موږ یو شخص وینو او مخکې مو لیدلی نه ؤ داسې احساس کوو چې په موږ کې یو نوی شی رامینځته شوی چې مخکې مو نه درلود. هرکله چې دهغه شخص تصویر زموږ په ذهن کې نه ؤ اوس دهغه تصویر په ذهن کې له ځان سره لرو؛ دې ته علم ویل کېږي دقران کریم په رڼا کې علم شپږ سرچینې لري:

۱: حس او تجربه: قران عظیم الشان حس او تجربه دعلم دلاسته راوړلو دوسیلې په عنوان یادوي؛ هلته چې فرمایي: ﴿أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ﴾ (نور: ۴۰) ژباړه: ښه نو دوی هېڅکله دخان له پاسه اسمان ته ندې کتلې؟ په څه ډول موږ هغه جوړ او سینګار کړ او په هغه کې هېڅ درز نشته.

دغه آیات دتوحید په مسأله بحث کوي همدغه دبرهان نظم ارزښتناکه دلیل دی انسان ته وایي: سترګې دتې پرانیزه، دکایناتو په هره ذره کې به دالله جل جلال له دعجا بیاتو نښې په خپلو سترګو وینې، پردې اساس ټول ساینس په حس او تجربې بنا دی ساینس دکایناتو پوهې ته وایي: نو ټول کاینات دالله جل جلال له دمعرفت ډګر کنټل کېږي.

۲- عقل : دقران عظيم الشان په رڼا کې عقل دعلم دلاسته راوړلو دويمه سرچينه ده. هلته چې فرمايي **وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُم مِّنْ بُطُوْنِ اُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْعِدَةَ لَعَلَّكُمْ**

تَشْكُرُوْنَ النحل ژباړه: الله تاسې ستاسې د ميندو له گيلو نه په داسې حالت کې راوايستلې چې تاسې په هېڅ نه پوهيدلئ. هغه تاسې ته غوږونه درکړل، سترگې يې درکړې، او فکر من زړونه يې درکړل. ددې لپاره چې تاسې شکر وپوهيدلئ.

په دغه آيات کریمه کې دعلم دوسايلو يادونه شوې، چې لو مړی يې سامعه (داورېدلو) قوه ده چې په هغې سره نقلي علوم او رو دويمه باصره (دليلدلو) ځواک چې دهغې په وسيله حسي نړۍ گورو او په پای کې عاقله قوه چې په فؤاد سره يې تعبير شوی. په هغې سره له حس نه وراخوا نړۍ درک کولی شو.

۳- تاريخ او تاريخي اثار: قران کریم تاريخي مسايل مطرح کوي، دتېرو ملتونو حالات په ډېر دقيق صورت په کې وړاندې شوي. دهغوی دژوند رو بڼا نه او تيارې بر خې اودهغې نتايج دعبرت ددرس په بڼه بيانوي: همدارنگه دتېرو قومو نو داثار رو يادونه کوي. دهغوی دپرمختگ او زوال اسباب ذکر کوي، ترڅو راتلونکي نسلو نه ورڅخه پندواخلي.

۴- فطرت او پټ شعور : دعلم څلورمه سرچينه قران عظيم الشان فطرت او پټ احساس راښيي. انسان چې کله درشد تر پړاوه ورسېږي يو لړحقايق له زده کړې پرته پخپله تر لاسه کوي؛ لکه مينه، محبت، جنسي غريزه، خوراک، څښاک، يخنې او گرمي اودالله جل جلا له معرفت.

۵- مکاشفه او شهود : مو جودات په دوو برخو وېشل شوي: يو حسي نړۍ او بله دغیبودنيا. څينې وخت الله تعالی خپلو خاصو بندگانو ته يو ځانگړی ځواک وربخښي، چې په هغې سره دغیبو نړۍ گوري. رسول الله صلی الله عليه وسلم ته دمعراج په شپه دجنتونو اودوزخونو، دسدره المنتهی او پورته غیبی نړۍ دندارې ښودنه شوې وه.

۶- اسما ني وحی : دقران کریم په رڼاکې دعلم وروستنی سرچينه دوحی اسما ني پیغام دی قران عظيم الشان دغه مطلب ته دشارې په ترڅ کې فرمايي **ذٰلِكَ مِمَّا اَوْحٰى اِلَيْكَ رَبُّكَ مِنْ اٰیٰتِهِ** (۳۹) الإسراء: ژباړه دا هغه د حکمت خبرې دي، چې ستا رب تا ته وحی کړې دي دسمعیاتو دپېژندلې او پر هغو دایمان لپاره مهم قران عظیم الشان اونبوي سنت دي

ملا یکی داسلام په رڼا کې

په ملا یکی ایمان داسلامي عقیدې دارکانو او بنسټونو له جملې څخه دی انکار ورڅخه څرگند کفر گڼل کېږي.

په داسلام کې دوحی اسما ني پیغام دی قران عظیم الشان دسمعیاتو دپېژندلې او پر هغو دایمان لپاره مهم قران عظیم الشان اونبوي سنت دي

۱- په ملايکو دایمان مفهوم
ددوی په وجود ټینګ باور چې دوی عزتمند مخلوق دی، الله تعالی دخپل عبادت او بندګی اودچارو
دسرتو رسولو لپاره پیدا کړي دي^۱

۲- په لغت کې
ملايک دملک جمع ده دلام او میم په فتحې سره دالوکه څخه اخیستل شوې، الوکه رسالت ته وايي، دوی
هم الهي پیغامونه پیغمبرانو ته له ځان سره راوړي او یا خومضبوط او قوي مخلوق ته ویل کېږي.

۳- په شرعي اصطلاح کې
ملايکې له یولرغیبي، نا محسوسو نوراني مخلوقاتو څخه عبارت دي چې له حیواني تما یلاتو څخه پاکې
دي په بېلابېلو شکلونو ځان بدلولی شي، داستو گنې ځای یې اسمانو نه دي دالله تعالی د سپېڅلي ذات نه
پرته یې حقیقت هېچا ته معلوم نه دی.

۴- په ملايکو دایمان دلایل
دملايکو وجود یو ثابته حقیقت دی او دلایل یې له شمېره وتلي دي. مور ورتو په لنډه توګه کتنه کوو:
لومړی قران عظیم الشان: الله تعالی په خپل سپېڅلي کلام کې دملايکو دپیدا یښت په هکله مور ورتو
خبر راکړی

دویم نبوي سنت: ټولو پیغمبرانو دملايکو په باره کې خبر ورکړی، پیغمبر صلی الله علیه وسلم هم په
ملايکو ایمان دایمان رکن بللی دی پخپله دالله سپېڅلي کلام (قران عظیم الشان) هم دملايکو داثارو
دجملې څخه دی دالله جل جلاله او نبی صلی الله علیه وسلم ترمنځ واسطه جبریل ؑ^۲

۵- دپیدا یښت ماده یې
مکلف مخلوقات چې عقل ورکړل شوی په درې ډوله دي:

- ملايک چې له نور څخه پیدا کړی شوي دي.
- پېریان چې له ملايکو وروسته له اور څخه پیدا کړی شوي دي.
- انسان چې له خاورو څخه پیدا کړی شوی دی.^۳

۶- حقیقت اوصاف یې
مور نه شوکولی دملايکو حقیقت معلوم کړو، د عقیدې په مسایلو کې لازمه ده چې مور په شرعي
څرګندو دلایلو اکتفا وکړو، ددوی ځینی صفات په لاندې دلایلو کې راغلي دي:
• له نور څخه پیدا یښت

^۱ - ص. ۲۴۶ ماخذ: ص ۲۴۶
الختمیس محمد عبدالرحمن (۱۴۲۹هـ. ق) التوضیحات الجلیة علی العقیدة الطحاویة دویم ټوک ص ۱۰۰۴ دار ابن
جوزي دمام المسالکة العربیة السعودیة
^۲ - نعیم یاسین (ب ت) الايمان اركان. حقیقتو نواقضه. مکتبه الرساله الحدیثه عمان

- لوی جسمونه
- په بېلابېلو شکلونو څرگندېدل
- د متفاوتو وزرونو درلودل
- نا اشنا ځواک درلودل
- په دوی کې ځینې مقربې ملایکې دي
- د تولدا وټنا سل اوله ښځینه توب او نارینتوب څخه سپېڅلتیا
- د الله تعالی پر وړاندې د بېلابېلو مرتبو درلودل
- د حسن او جمال صفت درلودل
- د خوراک، څښاک او ستړیا څخه پاکي او داستو گنې ځای یې اسمان دی
- دوی د حياء څښتنانې دي
- دوی د نظام څښتنانې دي
- ملایکې ډېرې زیاتې دي چې شمېرې یواځې الله تعالی ته معلوم دی .

۷- خویونه یې

- ملایک ډېر ښه خویونه لري چې په قران کریم کې یې ذکر شوی، ځینې یې په لاندې توگه دي
- عزتمند مخلوق دی
 - د الله تعالی د حکم عملي کونکي او د گناهونو څخه ځان ساتونکي دي
 - حیاناک مخلوق دی
 - مؤمنانو ته بڅښنه غواړي^۱

۸- دندې یې

ملایکې په اسمانونو او ځمکو مقررې دي په کایناتو کې هر حرکت او خوځښت د الله تعالی په امر د ملایکو په وسیله صورت مومي قران عظیم الشان همدغه مطلب داسې بیانوي ﴿قَالَ مَدْرَاتٍ أَمْرًا﴾ النازعات: ژباړه: بیا (دالهي حکمونوسره سم) د چارو تنظيم کوي

قران کریم اونبوي سنت د ملایکو په اصنافو ډک دي چې په مخلوقاتو مؤظفې او بېلابېلې چارې سرته رسوي، ځینې په غرونو، ځینې په ورېځو او باران، ځینې د ښځینه و په رحم، دنظفې په تدبیر او دخلق په بشپړتیا کومارل شوي؛ همدارنگه دانسان په ساتنه او دده دکړو وړو په ثبت، دارواحو په اخیستلو، په قبر کې په سوال او جواب، دستورو او اسماني سیارو، په لمر، سپوږمۍ، عرش او کرسی، په جنت او دوزخ هم ملایکې مقررې دي نو پردې اساس ملایکې د الله تعالی سترې لښکرې او عزتمند مخلوق دی. مقربې ملایکې جبریل، میکائیل، اسرافیل او ملک السوت دی د جبریل دنده پیغمبرانوته وحي راوړل، دمیکائیل دنده

^۱ نعمه پارسین (په اسلامي کتابخانه کې) د الله تعالی دنده او اوضه، مس ۵۱ مکتبه الرساله الحدیثه عمان

بارانونه اوبناتات دي، دملک الموت دنده دارواحو اخیستل اوداسرافیل دنده شپیلی اودنړی د موجوده نظم دپای ته رسېدو دخطر دزنگ وهل دي. قران عظیم الشان دملایکو دپیلو ډولونو څخه ډک دی^۱

۹- په ملایکو دایمان اغیزې

- دالله جل جلاله په عظمت اورحمت داحساس زیات والی .
- په جهادکې مېړانه، په دې فکرچې ملایکې ورسره ددښمن په مقابل کې یې مرسته کوي.
- دالله عزوجل په اوامرو استقامت اوپردي یقین، چې په خپلوافعالو اووینا وکې یې ملایکې څاري دامن، دډاډواطمینان احساس^۲.

پېریان او شیطانان

دپیریانو په وجود یقین هم داسلامي عقیدې برخه ده پېریان دغیبی شیانو له جملې څخه دي چې الله تعالی او پیغمبر صلی الله علیه وسلم مؤمنان دهغوی په باورما مورکړي دي. پردې اساس د پیریانو په وجود یقین لازمی دی، په دې برخه کې به په لاندې موضوعاتو په ترتیب سره بحث وکړو:

۱- دجن مفهوم

په لغت کې هغه شي ته ویل کېږي چې له حواسو پټ وي په اصطلاح کې جن دالله تعالی داسې مخلوق دی چې دانسان اوملک په منځ کې قرار لري اوداختیار څښتنان دي، غیرمادي صورت یې نه لیدل کېږي، ددې توان لري چې په بل قالب کې دښواوبدواشکا لویه بڼه ځان څرگندکړي^۳

۲- دپېژندلولارې چارې یې

اسماني وحی یواځېنې سرچینه ده چې مورددغو موجوداتو له عالم سره اشنا کوي قرانکریم او نبوي احادیث یې مورته څرگندوي، چې پېریان له څه شي پیداشوي دي؟ ددوی دجلا اوبېلو قبیلوکړنلاره اوددوی دمکلفیت نوعیت څرنگه دی؟.

۳- ددوی دوجود دلیل

الف- قران عظیم الشان: په قران کریم کې دجن دلفظ یا دونه (۳۲) ځله په گڼو سورتونو کې شوې ده، الله تعالی فرمایي ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ (الذاریات ۴)^۴

ب- نبوي حدیث: پیغمبر صلی الله علیه وسلم په هلوکو او خر شنو داستنجا څخه منعه فرمایلي ده او ویلي یې دي، چې داستاسودپیریانو ورونیوخوراک دی دمسلمانانو ټولې ډلې دپیریانو په شتون اعتراف کوي. په همدې توگه عام اهل کتاب دپیریانو په وجود قایل دي^۵

^۱- همدغه ماخذ ص ۵۳

^۲- همدغه ماخذ ص ۵۴

^۳- نذیر داد محمد (ب ت) عقاید اسلامي ص ۲۵۳ انتشارات رسالت کابل افغانستان

^۴- ابن کثیر عماد الدین (ب ت) تفسیرالقران العظیم ج ۶ ص ۲۹ بیروت لبنان

^۵- خطیب محمد احمد (۱۹۹۰م) دراسات فی العقیة الاسلامیة مکتبه الفلاح اردن

ج: دپېري او ملك ترمينځ فرق: ملايكي نوراني مخلوقات دي، نه څه خوري، نه څه څښي او له تولد او تناسل څخه سپېڅلې دي. دالله تعالى عبادت كوي، معصيت ورڅخه نه ليدل كېږي: مگر پېريان له اورڅخه پيدا شوي، خوراك او څښاك كوي، ښځينه او نارينه لري او تولد او تناسل لري او په معصيت كې لاس پورې كوي.^۱

۳- حقيقت اوصفات يې
دپېريانو حقيقت په قران عظيم الشان كې بيان شوی، مور به دلته ځينې معلومات راوړو چې ددوی حقيقت اوصفات روښانه كوي:

- دپېريانو د تخليق ماده د اور شعلي دي .
- له انسان نه مخکې پيدا شوي دي .
- د ليدلو قابل نه دي .
- دانسان په شان مكلف مخلوق دی .
- دانسان او حيوان په شكل په بېلابېلو ښوځان څرگند ولی شي .
- دانسان په شان ژوند، مړينه او قيامت لري .
- نارينه او ښځينه، تولد او تناسل لري .
- شعور او اراده لري اوله دې پرته ډېر چا لاک دي شاقه چارې سرته رسولی شي .^۲
- خوراک كوي .
- مؤمنان، كافرين، صالح او فاسد افراد لري .
- دغيو علم نه لري .
- انسان ته زيان رسوي^۳
- پېريان په كندوالو، غير مسكوني ځايونو، ډېرانو او اوچتو ځايونو او ښارونو كې اوسېږي زياتره په كشيغو، ناولو، گنهارو او مجرمو انسانانو كښېني اوله پاكو انسانانو سره غرض نه لري^۴
- په پېريانو او شيطانانو كې د قوت اړخ هم شته: خو قران عظيم الشان د شيطان او د شيطان د پلويانو د سبب او مكر كمزوری بولي.^۵

^۱ سيد سابق (۱۹۸۲م) العقاید الاسلامیة ص ۱۳۵ دار الكتاب العربی بیروت لبنان
^۲ خطیب محمد، احمد (۱۹۹۰م) دراسات فی العقیة الاسلامیة ص ۱۱۲ مکتبه الفلاح اردن
^۳ محمد، محمد (بی تا) عقاید اسلامیه ص ۲۵۳ انتشارات رسالت کابل افغانستان
^۴ طاب، محبت الله (۱۳۹۲هـ ق) کائنات له محبت الثری تر سرشه ص ۱۴۹
^۵ سيد سابق (۱۹۸۲م) العقاید الاسلامیة ص ۱۲۵ دار الكتاب العربی بیروت لبنان

ابليس او شيطان

دشيطان په وجود باورهم داسلامي عقيدې برخه ده، داځکه چې شيطان دغيبي اموروله جملې څخه دی، چې الله جل جلت عظمته اورسول الله صلي الله عليه وسلم مور دهنه دپيروی څخه منعه کړي يو په قران کریم کې دغه لفظ (۸۸) ځله راغلی دی. دشيطان، ابليس اوطاغوت الفاظ (۱۰۸) ځله راغلي دي. پردې اساس دشيطان په شتون باورلازمی شی دی، په دې لړکې به مورلا ندي مطالب په ترتيب سره ذکرکړو.

۱- دابليس او شيطان معنی

الف- ابليس په لغت کې: عربي کلمه ده، له ابلاس څخه اخيستل شوي معنيې (دالله جل جلا له له رحمته نااميد) سره راغلی البته ابليس دشيطانانو پلارگنيل کېږي .

ب- په اصطلاح کې: دابليس اصطلاحی معنی: هغه پېری چې ادم عليه السلام ته دتعظيم څخه يې انکاروکړ او دالله تعالی دلعنت مستحق وگرزېد، ترقيامته يې ورته مهلت ورکړ او دگمراهی ټول وسايل يې ورپه برخه کړل^۱

ج- شيطان په لغت کې: دپيريانو او انسانانو په هر سرکښ اونا فرمان باندې يې اطلاق کېږي .
د- په اصطلاح کې: له سرکښو پيريانو څخه عبارت دی، چې دانسان په بڼه دڅرگندېدو توان لري.

۲ - دتخليق (پيدايښت) ماده يې

شيطان دپيريانو دنسل څخه دی، له همدې امله دپيدايښت ماده يې داوړلمبه ده. قران عظيم الشان فرمايي ﴿وَلَبَّانَ خَلَقْتَهُ مِنْ قَبْلِ مِنْ نَارِ السَّمُورِ﴾^(۲۷) الحجر ژباړه: اوله هغه نه مخکې مور پيريان داوړله شغلې نه پيدا کړي ول.

۳- دشيطان اصل

څرنگه چې دانسانانو اصل ادم عليه السلام دی، په همدې توگه دابليس اصل هم پېری دی. قران عظيم الشان دغه مطلب ته دشارې په ترڅ کې فرمايي ﴿كَانَ مِنَ الْجِنِّ﴾^(۲۸) الكهف) ژباړه: دی دپيريانو دجملې څخه ؤ^۲

لکه څنگه چې ملايک دالله تعالی منونکې لښکرې دي، دخير، ټېکي او اصلاح لوري ته بلنه ورکوي؛ همدارنگه شيطانان متمر دمخلوق دی، چې خلک دالله تعالی دښمنی، شر، فساد او تباهی ته دعوت کوي. کړه وړه يې دملايکو دکرور ورسره متضاد دي، دملايکو ماموريت دخلکو ترمنځ وحدت، دوستي، محبت يووالی او هدايت دی دشيطان فعاليتونه سرکشي، نا فرماني، اختلاف، فساد، تباهی او بې لاري ده. همدغه شياطين دي چې فساد او ناکاره اعمال خلکو ته بڼه ښکاره کوي^۳

^۱ سيد سابق (۱۹۸۷م) العقايد الاسلامية ص ۱۳۹ دار الكتاب العربي بيروت لبنان
^۲ ناير داد محمد (ب ت) عقايد اسلامي ص ۲۶۲ انتشارات رسالت کابل افغانستان
^۳ سيد سابق (۱۹۸۷م) العقايد الاسلامية ص ۱۴۰ دار الكتاب العربي بيروت لبنان

۴-د شيطانانو ډولونه

لكه څرنگه چې په پېريانو كې شيطان وي؛ همدارنگه په انسانانو كې هم شيطانان وي په يو روايت كې راغلي دي: يو ځل ابوذر غفاري رضي الله عنه لمو نخ كاوه رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل: ابوذره! دانسي- او جني شيطا ناو څخه پناه غواړه ابوذر رضي الله عنه عرض وكړاى دالله رسوله! په انسانانو كې هم شيطانان وي؟ رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل هو! همدغه مطلب ته په قران عظيم الشان كې اشاره شوې **﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ﴾** (۱۱۲) الانعام: ژباړه: او موږ خو تل همداسې شيطان انسانان او شيطان پريان د هر پيغمبر دشمنان گرځولي دي

۵-د دوى ډلې

• مر دة الشياطين: معنا داچې په كبر، لويى او سرکښي كې او ږداخته: نوپردي اساس په ټولو كافرانو دانسي شيطان اطلاق صحت لري .
طاغوت: زمور پوهانو دطاغوت معنا دگمراهي دسرلښكر كړې ده پخپله نه يوازي داچې گمراه: بلكې دگمراهي او كفر مشر او قايد.

۶-د شياطينو پروراندي دانسانو ډولونه

- محفوظه ډله چې الله تعالى د شياطينو له شر څخه ساتلي دي: لكه پيغمبران
- هغه ډله چې شيطان يې دگمراهي هڅه كوي لكه مؤمنان.
- د شيطان لاس پوڅي انسي شيطانان: لكه عام كافران او منافقين^۱

۷:د شيطانانو ځانگړتياوي

شيطانان لاندي ځانگړتياوي لري:

الف - تخليقي ځانگړني يې

- ۱- له اوږه پيدايشت: الله تعالى فرمايي **﴿وَلَبَّانَ خَلَقْتَهُ مِنْ نَّارِ السَّمُومِ﴾** (۲۷) الحجر: ژباړه او له هغه نه مخكې مور پيريان داور له شغلط نه پيدا كړي وو.
- ۲- په سترگو نه ښكارېدل: قران عظيم الشان دغه مطلب داسې روښانه كوي **﴿إِنَّهُمْ يَرْتَكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرْتَهُمْ﴾** (۲۷) الاعراف: ژباړه: هغه اود هغه ملگري تاسې له يو داسې ځاى نه ويني چې له هغه ځايه تاسونه ويني
- ۳- قبيح، بد شكل او ښكروونه: په منځنيو پېړيو كې نصرانيانو د شيطان انځور داسې وړاندې كاوه: تنك تور شخص، لوړې وريڅې، ښكروونه، څيرونكې منگولې، له خولې څخه وتونكې لمبه او شا ته لكى.

۱- اشقر عمر سليمان (۲۰۰۷م) عالم العجن والشيطان ص ۸۰ دارالنفيس للنشر والتوزيع اردن
۲- نذير داد محمد (ب ت) عقايد اسلامي ص ۲۶۱ انتشارات رسالت كابل افغانستان

۱- ځان لوی گڼل او کفر: الله تعالی فرمایي ﴿ اَبْنِ وَاَسْتَكْبَرْ وَكَانَ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ ﴾ (البقرة، ژباړه: خوا بلیس انکار وکړ، هغه د خپلې لویې په غرور کې اخته او دکافرانو له ډلې څخه شو .

۲- نافرمانی: الله تعالی فرمایي ﴿ اِنَّ الشَّيْطٰنَ كَانَ لِلرَّحْمٰنِ عَصِيًّا ﴾ (مریم: ژباړه: شیطان خو له رحمن څخه سرغړونکی دی ..

۳- لعن اورجم: الله تعالی فرمایي ﴿ فَاِذَا قَرَأْتَ الْقُرْءَانَ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ ﴾ (النحل: ژباړه: نو کله چې ته په قران لوستلو پیل وکړې نو له رتل شوي شیطان نه الله تعالی ته پناه وړه

۴- سرکشي: طغیان او له حد څخه تجاوز د شیطان په اوصافو کې راځي
 ۵- شکست: د حق پر وړاندې ناکامي او نابودي د شیطان ځواکونو ته تل شکست په برخه وي

۸- د شیطان اهداف او مقاصد

الف- نهایي هدف: د شیطان وروستی هدف دادی چې خلک له جنت څخه محروم او دوزخ ته یې بو

ځي الله تعالی فرمایي ﴿ اِنَّ الشَّيْطٰنَ لَكُمۡ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوْهُ عَدُوًّاۙ اِنَّمَا يَدْعُوۡا حِزْبَهُ لِيَكُوْنُوۡا مِنْ اَصْحٰبِ السَّعِيْرِ ﴾ (فاطر: ژباړه: په حقیقت کې شیطان ستاسې دښمن دی: نو تاسې هم هغه خپل دښمن وگڼئ هغه خپل پیروان خپلې لارې ته ددې لپاره رابولي چې هغوی د دوزخیانو له جملې نه شي .

ب- نيزدې اهداف

- د کفر او شرک په لومه کې دخلکو راگيرول .
- دخلکو هڅو نه ترڅو طاغوت ته پرېکړې يو سي .
- په گنا هونو کې دخلکو غورزول .
- په بدعاتو دخلکو اخته کول ، داځکه چې د بدعت زیان دین ته رسېږي .
- دخلکو د عباداتو او طاعاتو فاسدول او د الله جل جلاله د دین په وړاندې خنډونه ایجادول .^۱

^۱ نایب‌البراد محمد (ب ت) غفاید اسلامي انتشارات مس ۲۶۵ رسالت کابل افغانستان

شپږم څپرکی په اسماني کتابونو او پیغمبرانو ایمان

سریزه

په اسماني کتابونو ایمان دایمان درېیم او په پیغمبرانو څلورم رکن دی الله تعالی د بشریت هدایت اولارښوونې لپاره دتاریخ په بېلابېلو پړاوونو کې ډېرلوی او واره کتابونه نازل کړي دي، چې په دې کې الهي قانون او دژوند تېرولو صحیح طریقہ بیان شوې وه، الهي استازو (پیغمبرانو) ددې کتابونو مفهوم ولسونوته څرگند کړ او پخپله یې عملي نمونه ول. په ټولو اسماني کتابونو ایمان راوړل ضروري دي؛ ځکه چې اصلي مرکزي او محوري خبره یې یوه وه، چې هغه دالله تعالی بندگي اوله کفر او شرک څخه ځان ساتل دي؛ مگر اوس مهال له قران نه پرته په اصلی بڼه بل اسماني کتاب شتون نه لري، حقیقت دادی چې کوم صنعتي شرکت له خپلو مصنوعاتو سره خپل استازی او لارښوونکي یادښتونه ونه لېري، هغه نااهله اود نیمگړې ادارې څښتن گنل کېږي دیوشرکت لارښوونې شاته غورځول اومصنوع دخپل هوس اوخوښې پر بنسټ په کارول ترټولولویه ناپوهي ده، ایا دابه ډېرلوی حماقت نه وي، چې انسان الهي لارښوونې شاته وغورځوي، خپل هوی او هوس اودکفارو پیروي پسې ولاړشي؟

لومړی بحث

په اسماني کتابونو ایمان

انسان دژوند په ډگرهراړخیز نظام ته چې په دنیا او اخرت کې یې له نېکبختی سره غاړه غړی او دکمال لوړو پوړیو ته یې ورسوي سخته اړتیا لري، په دې کې بایدښه اوبد، اهداف اواهدافو ته درسپدو لارې چارې ضرورتونه، ستونزې اود حل لارې یې، مسؤلیتونه اومکلفیتونه په گوته شوي واوسي. اوس پوښتنه داده چې بشري عقل ددې صلاحیت لري، چې دداسې یو صالح نظام په رامینځته کولو بریالی شي؟ نه هېڅکله^۱

۱- انسان دوه اړخیز موجود: انسان مادی اوروحاني مخلوق دی داسلام سپېڅلی دین دواړه اړخونه موازی پرمخ وړي

۲- قانون ته اړتیا ولې؟: انسان ټولنیز مخلوق دی، جلاجلاراړتیاوې لري په ځاني توگه خپلې اړتیاوې نه شي پوره کولی انساني استعدادونه اوخواهشات هم مختلف دي دانساني اړتیا وواستعدادونو اختلاف+دامکاناتو کموالی اومحدودیت = اختلاف اودښمني نتیجه: دقانون دشتون لزوم^۲

^۱ - ابن تیمیة نفي الدين مجموعة الفتاوى (۱۹۶۰م) اول ص ۱۵ ټوک دمام السلکة العربية
^۲ - سید سابق (۱۹۸۷م) العقاید الإسلامية، ص ۱۵ دار الكتاب العربي بیروت لبنان

دمقن صفات

کامل عقل، بشپړ علم، زړه سوی او ترجم، داشتباه څخه پاکوالی، دغه صفات دکایناتو دخالق نه پرته په بشرکې نه موندل کېږي داځکه چې^۱:

په بشري قوانینوکې

۱- دشخصي غرایزو دخالت ۲- دژوند په ټولو برخو، نه حاکمیت ۳- له سپېڅلتیا څخه نه برخمنتیا ۴- سرچینه یې عقل ده.

عقل

انسان عقل لري؛ خو عقل دښواو بدو په پېژندنه کې مستقل نه دی؛ لکه څرنګه چې سترګه له رڼا څخه پرته لیدل نه شي کولی، په همدې توګه دانسان عقل دوحی له رڼا نه پرته خطا کېږي. له بلې خوا دچا عقل؟ عقلونه هم مختلف دي؛ نو ټولنه دګډوډۍ په لوري ځي؛ نو پر دې اساس وحی او اسماني کتاب دنړۍ والو دوحیت او نېکبختۍ ضامن دی؛ نو اسماني کتاب ته اړتیا ده.^۲

اسماني کتاب (وحی)

- سرچینه یې دکایناتو څښتن ده.
- دخلکو په زړونو کې ځای لري.
- دانسان مادي او روحاني لارښوونې ترپوښښ لاندې نیسي.
- دانسان ددنیا او اخرت دکامیابی ضامن دی.
- دانسان بشپړه روزنه کوي او واقعي کمال ته یې رسوي.
- انسان له تیارو نه درڼاخوا ته راوباسي.
- دبشر ټولو غوښتنو ته مثبت ځواب وايي.
- سراسر حق او باطل ته په کې ځای نشته.^۳

د کتاب پېژندنه

لغوي معنی: کتاب دمصدر صیغه دمکتوب په معنی سره ده، دپیوستون مفهوم افاده کوي لیکوال او خیاط ته کاتب ویل کېږي؛ ځکه چې هغوی توري او جامې رایو ځای کوي فوڅي لښکرته هم کتیه وايي. اصطلاحی پېژندنه: دتور و خپل مینځي پیوستون ته کتاب ویل کېږي.

^۱- رحمانی محمد شریف (ب ت) اسلامي سیاست پوهنه ص ۱۱۴ اصلاح افکار ننگرهار

^۲- سید سابق (۱۹۸۷م) العقاید الاسلامیه ص ۴۳ دار الکتاب العربی بیروت لبنان

^۳- طالبی (ب ت) بینش اسلامي ص ۲۷ خیابان دارو بخش تهران ایران

۲- شرعي معنی: کتاب دالهي کلام څخه عبارت دی، چې په هغه کې هدايت اورنډا وي، چې دوحی په ترڅ کې دوخت پيغمبرته ليرل کېږي، ترڅو ولسونه رهبري او د دنيا او اخرت بري ته يې ورسوي.^۱

۳- ډولونه يې: اسماني کتابونه دوه ډوله دي: مدون او غيرمدون، مدون څلورلوی کتابونه دي او غيرمدون صحيفې دي.

اوس مهال نه صحيفې شته او نه يې ژبه؛ مگر په اسماني لويو کتابونو کې نن يوازې قران عظيم الشان په خپل اصلي حالت کې لفظ په لفظ او حرف په حرف محفوظ پاتې دی او ترقيامته به همداسې وي داځکه چې دلکونو انسانانو په سينو کې محفوظ دی.^۲

په نورو درې اسماني پيغامونو (تورات، انجيل، زبور) کې ډېر څه بدل شوي، اصلي ژبه يې نشته، بې لارې خلکو د هغې په تعليماتو کې ډېرې هغه خبرې ورتنوبستلې دي چې د دين له اصلي تعليماتو سره اړخ نه لگوي او ډېرې هغه خبرې يې ورڅخه وېستلې، چې دهغوی د غوښتنو خلاف وې. له همدې امله نن د حق دين د پيژندلو او پر هغه د عمل کولو يواځنی محفوظه او مستنده ذريعه قران عظيم الشان دی، ترقيامته د ټول بشریت لپاره لارښود پيغام او دنجات يواځنی وسيله گڼلی شي. له همدې کبله له هغه نه بې پروايي او دهغه د اصولو، قوانينو او لارښوونو پر خلاف دنورو اصولو او لارښوونو سره سم د ژوند عيارول گمراهي، بغاوت او کفر گڼلی شي.

۴- د اړتيا حکمت يې: دانسان لارښوونه: که رهبري شي دکمال لوړو پوړيو ته به ورسېږي او که نه د انحطاط او زوال په لاره به درومي اوله ځناو رو به بتر واوسي.^۳

۵- د ايمان حکم يې: ايمان پرې لازم او انکار ورڅخه کفر دی چې په لاندې ټکو کې يې را خلاصه کوو.

- په دې خبره ټينگ باور چې الله جل جلاله په خپلو پيغمبرانو اسماني پيغامونه نازل کړي دي چې نومونه او شمېر يې يوازې الله تعالی ته معلوم دی.

- په هغو اسماني پيغامونو چې په قران کریم کې يې يادونه شوې ده؛ لکه د ابراهيم او موسی عليه السلام صحيفې، تورات، انجيل او زبور په دې ټولو له تحريف او تبديل نه دمخه اجمالي ايمان په ژبه اقرار او پر زړه تصديق لرل.

- په قران عظيم الشان مفصل ايمان، په ژبه اقرار او په زړه تصديق او پريکړوته يې ځان سپارل او پردې باور درلودل، چې د الله تعالی کلام او ويناده په محمد صلی الله عليه وسلم نازل شوی ترڅو مسلمانانو ته د ژوند قانون اوله تيارو څخه درنپاڼه لوړو وېستونکی اوسي، په ده کې د اسمانونو او ځمکو د پيدايښت او د تېرو ملتونو او قومونو د پرمختگ او زوال کيسعقيدي، حلالو او حرامو، ادابو، اخلاقو، عباداتو او معاملاتو، کورني

۱- حېنکه حسن، عبدالرحمن (ب ت) العقيدة الاسلامية ص ۲۶ و اسسهادار القلم دمشق
 ۲- حېنکه حسن، عبدالرحمن (ب ت) العقيدة الاسلامية و اسسهادار القلم دمشق
 ۳- حېم، ميم (۱۳۲۱ هـ ش) الشنايی با فرهنگ اسلامي ص ۱۰۲ تهران ايران

نظام، اقتصاد، سياست او حکومت، شوری، عدل او انصاف، جنایي سزاگانو، جنگ او سولې اونړی والواریکوپه هکله احکام او قوانین بیان شوي دي. ^۱

۶- دایمان دلایل یې: قران عظیم الشان اونبوي سنت په اسماني کتابونو دایمان ستر دلایل دي: قران عظیم الشان دغه مطلب داسې روښانه کوي ﴿**آمِنُوا بِاللَّهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَىٰ رَسُولِهِ**﴾ **وَالَّذِي أَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ** ﴿۱۳۶﴾ النساء ژباړه: ای مؤمنانو! پرالله او پررسول او پر هغه کتاب ایمان راوړئ چې الله پرخپل پیغمبر نازل کړی دی. او پرهر هغه کتاب چې له دې نه مخکې یې نازل کړيدي .

په همدې توگه دجبریل په مشهور حدیث کې هم دایمان اساسات بیان شوي دي ^۲

۷- دنزول موخه یې

- دالله تعالی معرفت او بندگي اود بشریت رهبري .
- له تیارو، ظلم او جهل څخه د بشریت نجات .
- انسان ته دبنه اوبد، مضراوگټور پوهه وربښودل .
- په دنیا او اخرت کې د سوکاله ژوند لورته یې رهبري .
- ددیني عقایدو، عباداتو، نصایحو، ادابو، دثواب او عذاب لارښود .
- دشخړواو اختلا فونودحل قانون ^۳

۸- اتفاقي ټکي یې

- د سرچینې یووالی په دې توگه چې ټول کتابونه دالله تعالی له خوانازل شوي ؤ
- دهدف وحدت په دې توگه چې دټولو اسماني کتابونو موخه دالله تعالی بندگي وه
- اعتقاد دي وحدت: اسلامي عقیده دادم علیه السلام نه تردې وخته پورې یوه وه .
- دعباداتو پرځای کول: لکه لمونځ، روژه، زکات، حج اودنفس تزکیې ته هڅونه .
- ښه اخلاق: لکه عفو، په کړاؤنوصیر، له موراوپلار سره احسان، وفا، صله رحمي، میلمه پالنه
- دفساد سره مقابله برابره خبره ده، چې اعتقادي فسادوي اوکه اخلاقي .
- جهاد ته هڅونه، ددین لپاره ځاني اومالي سرښندنه وړاندې کول
- دعدل ټینګول. ^۴

۱- سید حسن عبدالرحمن (ب ت) العقیة الاسلامیة واسسها ص ۵۳۶ دارالقلم دمشق
 ۲- منشی محمد احمد، (۱۹۹۰م) دراسات فی العقیة الاسلامیة ص ۸۰ دار عمار للنشر عمان
 ۳- الشافعی، (ب ت) الرسل والرسالات ص ۲۳۵ دار الکتاب العربی بیروت لبنان
 ۴- همانده، ص ۲۳۶

۹- دایمان گټې يې

- له فکري او اعتقادي خلل او اشتباه څخه د بشريت ساتنه .
- په سمه او څرگنده لار د ملتونو روانول .

په قران کریم کې ذکر شوي اسماني کتابونه

هغه کتابونه چې ایمان پرې لازم او په قران کریم کې يې يا دونه شوې عبارت دي له:

۱- صحيفې: په قران عظيم الشان اونبوي مبارکواحادیثوکې د صحيفو یادونه شوې ده .

۲- تورات: د تورات لفظ عبراني دی د تعليم، شريعت او قانون په معنی سره دی اوله هغه الهی کتاب څخه عبارت دی، چې الله تعالی په موسی علیه السلام نازل کړی، د قران عظيم الشان په گڼو ځایونوکې د تورات یادونه شوې.

الف- د تورات لارښوونې

- د الهي احکامو، د عباداتو، اخلاقو او حدودو مجموعو وه، چې بني اسرائيل پرې مامور شوي و
- د محمد صلی الله عليه وسلم دراتلو د زېري ذکر او دهغه د ځينو صفاتو یادونه .
- دوسله والي مبارزې او د ځاني او مالي سرښندنې ذکر.

ب- اوسنی تورات

دا هغه تورات نه دی، چې پر موسی علیه السلام نازل شوی؛ ځکه چې سني تسلسل نه لري د تورات اصلي نسخه له مينځه تللې او اووه ځله ضایع شوې ده په ده کې باطل عقاید دي چې د پيغمبرانود تعليماتوسره سمون نه خوري^۱.

۳- زبور: زبور ليکلی پيغام ته وايي اوله هغه الهی پيغام څخه عبارت دی، چې په داود علیه السلام نازل شوی د قران عظيم الشان په گڼو ځایونوکې د زبور ذکر راغلی دی.

۴- انجيل: انجيل يوناني کلمه ده، د زېري په معنا ده اوله هغه الهی پيغام څخه عبارت ده، چې په عیسی - علیه السلام نازل شوی د قران عظيم الشان په گڼو ځایونوکې دغه مطلب ته اشاره شوې ده.

الف- د انجيل لارښوونې

- د عباداتو او اخلاقو لارښود و .
- نور، هدايت او د تورات تصدیق کوتکی و .
- د محمد صلی الله عليه وسلم دراتلو زېري او د ځينو صفاتو ذکر په کې و .
- د ځاني او مالي سرښندنې لورته تشويق او ترغيب په کې و .^۲

^۱ حینکه حسن مباد الرحمن (ب ت) العقيدة الإسلامية واسستها ص ۵۴۱ دارالقلم دمشق
^۲ همدغه ماخذ ص ۵۵۲

ب- ترپورته کېدو و وروسته: په ژوندۍ بڼه اسمان ته دعيسى عليه السلام ترپورته کېدلو وروسته په انجيل کې بدلون رامنځته شو تورات ته عهدقديم انجيلونو او د پيغمبرانو پيغامونو او ويناؤ باندې د عهد جديد اطلاق کېږي د عهد جديد انجيلونه د نصرانيانو په نېزدخ لوردي:

- انجيل متي
- انجيل لوقا
- انجيل يو حنا
- انجيل مرقس

هلته نور انجيلونه هم شته؛ لکه انجيل برنابا او گڼ له پامه غورځېدلي نور انجيلونه

ج- عدم صحت دلايل يې: مور به په اجمالي توگه د دغو انجيلونو بطلان او عدم صحت بيان کړو

- دغه نه دعيسى عليه السلام په لاس ليکل شوي دي او نه دوحى په توگه نازل شوي.
- د دوى تر مينځ سل ځايه ټکراوتنا قض ليدل کېږي.
- نسبت يې اشخا صوته کېږي نه اسماني وحى ته.
- د الله تعالى د ذات او پيغمبرانو په هکله په کې ناوړه وينا وې په کې په سترگو ښکاري
- د عقل او نقل پر خلاف په باطلو افکارو او عقايدو مشتمل دي.
- له علمي حقايقو سره يې ټکراوتنا قض دى چې ځينو علماؤ ورته اشاره کړې ده.
- د سياسي، اجتماعي او اقتصادي مسايلو په هکله څه نه لري.

د- تورات او انجيل پيروي: دغه کتابونه محرف دي بدلون په کې رامنځته شوى بله دا چې دغه کتابونه د خاص وخت او خاص ملت لپاره راغلي و، داسې مثال لري؛ لکه ستوري کله چې لمر او خپري نويادستور وړنا نه وي يهود او نصرانيان گمراه قومونه دي په هېڅ صورت يې پيروي جواز نه لري

۵- قران عظيم الشان

قران کريم د اسماني پيغامونو وروستنى کتاب دى، چې د پيغمبرانو د سردار محمد صلي الله عليه وسلم د رسالت ستره او تلپاتې معجزه گڼل کېږي.

۱- پېژندنه يې: قران اعظيم الشان د الله تعالى هغه معجز کلام دى، چې د محمد صلي الله عليه وسلم زړه نه د جبريل امين په وسيله را کوز شوى، په پاڼو کې ليکل شوى او مورته په تواتر سره رارسېدلى تلاوت يې عبادت او درسول الله صلي الله عليه وسلم د رسالت ستره تلپاتې معجزه ده په عربى ژبه د مسلمانانو لپاره د ژوند بشپړ قانون دى، نه نثر دى اونه شعر؛ بلکه ځا نگړى شان لري او په نزول سره يې د اسماني پيغامونو لړۍ پاى ته رسېدلې ده.

چينکه حسن عبدالرحمن (ب ت) العقيدة الاسلامية، واسنها ۵۸۷ دارالقلم دمشق
د رحمانى محمد شريف (ب ت) قران پوهنه، مس ۱۴ اصلاح افکار ننگرهار افغانستان

۲- امتیازات یې: قران کریم در رسول الله صلی الله علیه وسلم در سالت ستره اوتلپاتې معجزه ده په ده کې ستر اعجازي خصوصیات خای پر خای شوي دي داپه هراعتبارېې مثله کلام دی امتیازي خصوصیات لري چې په نور و اسماني کتابونو کې نشته او هغه په لاندې توگه دي:

- الهي کلام: قران کریم د الله تعالی ویناده. اوس په نړی کې داسې کتاب له سره شتون نه لري چې د الهي کلام اعزاز ورته حاصل وي .

- د اسماني پیغامونو خلاصه: قران عظیم الشان د ټولو اسماني پیغامونو د لارښوونو خلاصه ده. چې د تېرو شویو ټولو اسماني کتابونو د تعلیماتو تصدیق اوتا ئید کوي .

- د ساتنې ذمه واري: قران عظیم الشان یواځېنی الهي اسماني کتاب دی ، چې د ساتنې او حفاظت

ذمه واري یې الله تعالی کړې ده ، قران کریم دغه مطلب داسې بیا نوي ﴿ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَكٰفِظُونَ ﴾ الحجر، ژباړه: دا ذکر (قران) دامور نازل کړیدی اومور په خپله ددې ساتونکي یو .

- عموم: قران کریم دنړی د ټولو ملتونو د لارښوونې لپاره راغلی تر کوم خاص قوم پورې اختصاص نه لري؛ بلکې د ټول بشریت لارښود، شامل او کامل الهي پیغام دی .

- معجز کلام: قران عظیم الشان د اسلوب، نظم، فصاحت او بلاغت او قانون په اعتبار ابدی معجزه ده چې نړی وال یې چلنج کړي دي

- وروستی لارښود پیغام: قران کریم د ټول بشریت لپاره هدایت وروستی پیغام دی چې له ده نه وروسته بل کتاب ځمکې ته نه راځي .

- بشپړ لارښود: قران کریم دبشري ژوند مکمل قانون دی چې د ژوند هره برخه رهبري کوي

- اسانتیا: د قران عظیم الشان په زده کړه او حفظ کې اسانتي ده هر څوک یې یادولی شي .

- فصیح او بلیغ کلام: قران عظیم الشان یو فصیح او بلیغ کلام دی نه شعر دی اونه نثر؛ بلکې قران دی .

- له تضاد او ټکر څخه سپیڅلتیا: د قران عظیم الشان د لارښوونو ترمنځ کوم اختلاف او ټکر په سترگونه ښکاري؛ بلکې دمضامینو ترمنځ یې بشپړه هماهنگي موجوده ده ددې پرعکس په دنیاوي فلسفو کې د پوهانو د افکارو او نظریاتو ترمنځ تضاد لیدل کېږي .

- اغېزمن کلام: قران کریم یواځېزناک کلام دی چې دانسان په زړه او دماغ اغېزه پرې باسي کله چې

قاري قران لولي؛ نو اورېدونکی شخص که پرې پوهېږي او که نه ورڅخه متاثر کېږي . د قران عظیم الشان

همدغه اعجاز په کافرانو او مشرکینو خوب حرام کړی و . د اصحابو کرامو گڼ شمېر د قران عظیم الشان په

اورېدلو اسلام ومانه؛ همدارنگه د عربونامتو شاعر لیدم د قران په اورېدلو د اسلام دایرې ته داخل شوی دی

- له ساینس سره نه ټکر: قران کریم په یو داسې معجز انداز سره نازل شوی (که بشریت هر څومره په

اسیابوینی محمد، تالی (۱۹۸۰م) النبیان فی علوم القرآن، ص ۷۵ بیروت لبنان مؤسسة مناهل العرفان

ساینس او ټکنالوژی کې ترقي وکړي ورسره یې ټکر نه راځي داځکه چې قرانکریم دالله تعالی ويناواکاینات دهغه عمل دی؛ نو دالله تعالی د وينا او عمل ترمینځ ټکر نه وي.

د حقانیت او عدم تحریف دلایل یې

له تحریف، تغیر او بدلون څخه دقران عظیم الشان مصونیت د ټول اسلامي امت اتفاقي خبره ده ځنې نامسلمان مفکرین هم پردې باوري دي چې قران کریم سترربانی کتاب دی چې هېڅ رنگ تغیر او بدلون په کې نه دی رامنځته شوی تردې وخته په بشپړتواترسره مور ته رارسېدلی دی.

د تحریف معنی په عربي ژبه کې تغیر او بدلون ته وايي او په اصطلاح کې دقران عظیم الشان په الفاظو، حروفو، حرکاتو کې بدلون، کموالي او زیاتوالي ته تحریف ویل کېږي.

د تحریف ډولونه

- لفظي تحریف په کمولوسره
- لفظي تحریف په زیاتولو سره^۲
- معنوي تحریف چې له خپل حقیقت څخه یې معنی تغیرکړی شي.

دنه تحریف دلایل یې: داسلامي امت پوهانو په قران کریم دگوتې وهلو او بدلون د، ردپه هکله گڼ دلایل ذکرکړي دي دهغو دجملې څخه:

۱- قراني دلیل: ددغه سترعظیم الشان کتاب دساتنې ذمه واري پخپله الله تعالی کړې ده چې دهوی

او هوس دڅښتنانو له تحریف څخه به یې ساتي هلته چې فرمایي ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَمَكْتُوبُونَ ﴿۱﴾﴾^۱ الحجر ژباړه: پاتې شو دا ذکر، دا مور نازل کړیدی او مور په خپله ددې ساتندویان یو.

په دغه آیات کریمه کې د ذکر څخه قران کریم مراد دی چې له تغیر او بدلون څخه به یې ساتنه کوي که دا خبره نه وای؛ نو تر اوسه به داسلام د بنمنانو څومره شیان په کې نویستي وای د تېرو اسماني پیغامونو تورات، انجیل او زبور دساتنې ذمه واري الله تعالی نه وه کړې؛ بلکې دغه مسؤلیت ددوی علماؤ ته سپارل شوی؛ نو له همدې امله دالله تعالی وروستی پیغام قران عظیم الشان له هر رنگه ویناؤ څخه صاف، سپېڅلی او محفوظ پاتې شو په بل ځای کې له دې کتاب سره د باطل د پیوستون نفی شوې ده هلته چې فرمایي:

﴿وَأَنَّهُ لَكِنَّبٌ عَزِيزٌ ﴿۴۱﴾ لَا يَأْتِيهِ الْبَطْلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ ﴿۴۲﴾﴾^۲

ژباړه: حقیقت دادی چې دایوپیاوړی کتاب دی باطل نه مخامخ پرې راتلای شي نه دشاله خوا داد بېحکمت والاستایل شوي ذات نازل کړی شوی کتاب دی.

^۱ المناجیب المیزان فی تفسیر القرآن ۱۲ ټوک ۱۰۸ مخ
^۲ الخولي مسیانه القرآن من التحریف ۱۹۸ مخ

نو پردي اساس تحريف اوبدلون دباطل څرگنده نينه ده قران مجيد دخپل نزول له وخته ترقيامته پورې له هر رنگه بدلون څخه محفوظ دی^۱

۲-نبوي سنت: پيغمبر صلی الله عليه وسلم دخپل وفات درنځ پرمهال دخپل يوفرمان په ترڅ کې داسې ويلی ؤ (فقد ترکت فيکم مالن تذلوا بعد ان اعتصمتم به کتاب الله)^۲ ژباړه: په يقيني توگه مې په تاسې کې هغه شی پرېښي که تاسې پرې منگولې ښخې کړې هېڅکله په تاسې گمراه نه شی چې هغه دالله تعالی کتاب دی.

درسول الله په مبارک ژوند کې دقران کریم هم په لیکلې بڼه اوهم دحفظ په ډول دسلگونو اصحابو کرامو په مبارکوسينو کې موجود ؤ په رواياتو کې راغلي دي چې دهرې رمضان په مياشت کې به جبريل امين رسول الله صلی الله عليه وسلم ته دقران دورکاؤ يوځل به جبريل اوييا به رسول الله صلی الله عليه وسلم ورته اورولو قران کریم ترقيامته درسول الله صلی الله عليه وسلم درسالت ستره تلپاتي معجزه ده که چېرې تحريف په کې رامنځته کړی شي: نوبابه څنگه معجزه پاتې شي ؟

نو پردي اساس درسول الله صلی الله عليه وسلم اوداصحابو کرامو زيات اهتمام قران عظيم الشان ته ؤ پخپله رسول الله صلی الله عليه وسلم سيد الحفاظ دی له قران مجيد سره داصحابو کرامو مينه په تاريخ کې بې سارې ده دنبوت په سپېڅلي دور کې پيغمبر صلی الله عليه وسلم ددې سترپيغام په زده کړه حفظ، لیکلو اوتعليم پخپله اشراف درلوداوترهغه راوروسته دهغه ځای ناستي خليفه گان دقرانکریم حافظان اوبنوونکي ؤ دغه سترپيغام ترننه په بشپړامانت سره سينه په سينه انتقال شوی^۳

۳-تاريخي دلايل: دمسلمانانو ژوندته که چېرته يوڅوک وگوري دنبوت له وخته هغوی له قران سره يو ځای ژوند کاؤ هغه واکمن اوحاکم قانون اوداسلامي دولت دنظام لارښوداودعبادت رمزؤ په پنځه وخته لمانځه کې تلاوت کېده اوپه عملي ژوند کې تطبيق ؤ دمثال په توگه لمونځ درواخله ارکان اوشرطونه يې له دغه سترکتاب څخه خړوپېرې نارينه اوبښځينه لويان اوماشومان يې عملي کوي په همدې توگه روزه، زکات، حج، اخلاق، معاملات، کورنی نظام، محرماتي ښځې، درضاع مسئله اوطلاق، په اقتصادياتو کې سوداواحتکاراوپه سياست کې شوری اودامانتونوساتنه اوپه عقوباتو اوجنایاتو کې دقتل، ډاکې اودشرابوحرمت اودجگړې قوانين اودنړۍ وال سياست احکام اوقوانين اوداسې نور... درواخله.

پردي اساس داله عقله لېرې خبره ده چې دهغه کتاب په تحريف دې لاس پورې کړی شي چې په بېلا بېلوتاريخي پړاوونو کې دمسلمانانو په زړونواوعملي چلند کې دې موجودوي، داسې خونه وه چې قران کریم دې داوس په شان په تاخچوکې پرگردونوکې پټ پروت وي اوخلک دې په کې په گوتووهلولاس پورې کړي: بلکې دقرانکریم تلاوت سترعبادت اودټول امت په زړونوکې ځای لري دکاغذ دايجاد نه وروسته

۱-المطابقي: الميزان في تفسير القرآن ج ۱۷ ص ۳۹۸
 ۲-تفسير ابن حجر، صحيح مسلم
 ۳-محمدشريف رحمانی قران پوهنه، ص: ۹۵

خو به داسې هېڅ کورنه وي چې دغه سترېښام دې په کې ونه اوسې دقرانکریم حیثیت خودیو هېواد داساسي قانون څخه ډېرستردی په اساسي قانون کې هېڅوک گوتې نه شی وهلی په تغیر سره یې یوملي پاڅون صورت نیسي- اوس مهال خو په لکونو حافظان لري او په اسلامي هېوادونوکې دې کارته سخت اهتمام صورت موندلی که په قران عظیم الشان کې تحریف رامنځته شوی وای تراوسه به داسلام سرسختو دښمنانو څومره په پروپاگندونو او ډنډپورو لاس پورې کاوه.

دایمان غوښتنې یې

- ایمان: دهغه په باب شک او شبهه نه کول او پرې بشپړایمان درلودل.
- تدبر: یو ازې لوستل نه؛ بلکې په هغه کې تدبر او تفکر کول.
- فیصله: دشخړو دحل او فصل لپاره الهي کتاب ته مراجعه کول.
- تطبیق: ټول کتاب په ټول ژوند کې تطبیق کول او دژوندانه دلارښو دپه توگه یې منل.
- تبلیغ: نورو خلکو ته یې رسول.

دويم بحث

دايمان داركانو څلورم ركن په پيغمبرانو ايمان

په پيغمبرانو ايمان داسلامي عقيدې څلورم ركن دى ترڅو الهي پيغامونه ولسونو ته ورسوي اوله تيارو څخه يې درنا لوري ته راوباسي. په نړۍ كې هر يو صنعتي شركت دخپلو مصنوعاتو سره دخلكو د بنسټونې لپاره خپل انجينران او كارپوهان لېري، ترڅو د خرڅ كړشويو مصنوعاتو داستعمال لارې چارې ورته ورسره كړي الله تعالى پيغمبران دبشر-دهدايت اولاربنسټونې لپاره استولي، ترڅو ولسونه له تيارواو فساده درنا، اصلاح اوسمون لوري ته رهبري اوله خپل خالق سره يې آشنا كړي. نو پردې اساس مؤمن خپل خالق، دهغه استازى اولاربنسټونې پيغام او په كايئاتوكې خپل مقام پېژني اودخپل رب له لوري په رنا كې خپل ژوند ته ادامه وركوي

نبوت اورسالت

۱-درسالت لغوي معنی

درسالت معنی پيغام اودارسال معنی پيغام رسول اومراسله دپيغاماتوتبادلي ته ويل كېږي. رسالت په اصل كې دسفارت اونمايندگي مترادف لفظ دى^۱

۲-دنبوت لغوي معنی

دنبوت لفظ ن، ب، و، ت نبوة په عربي ژبه كې

• لوړځاى ته ويل كېږي؛ نودنبي معنا دلورې اوستري مرتبې څښتن .

• په بل اعتباردنبأڅخه اخيستل شوى چې دخبرپه معنی سره راځي پيغمبران هم دوحى له پيغام سره بشريت ته راځي اودالله تعالى له خوا دشرعي احكاموپه تبليغ اوتعليم ماموروي.^۲

۳-دنبوت شرعي حيثيت :

نبوت دالله تعالى اوبندگانوترمينځ سفارت اونمايندگي ده ترڅودهغوى داخروي اودنيوي چارونقصان اونيمگړتياوې لېري كړي.^۳

دنبوت خاصيتونه

• نبوت اورسالت نه الوهيت اونه دالله تعالى ځوى توب اونه كوم فلسفيانه علم دى؛ بلكې دالله تعالى له خوا سفارت، نمايندگي اوييغام رسول دي. دفلسفې بنسټ عقل اوفكر دى؛ ليكن دپيغمبري علومواومعارفوسرچينه الهي وحى ده .

• نبوت دعيسوي راهبانواوهندي جوگيانودتگلارې نوم نه دى، چې خلکوته دنفس وژنې اوددنيا دترك كولونوونه وكړي؛ بلكې پيغمبرخلكوته دديادتعميراودژوندانه داصلاح اوسمون لاربنوونه كوي .

^۱ - ابن منظور، محمد بن مكرم (ب ت) لسان العرب ج ۳ ص ۵۶۱ دار الكتاب العربى بيروت لبنان
^۲ - اشقر عمر سايمان (۲۰۰۷) الرسل والرسالات ص ۱۱۱ دار النفايس لنشر والتوزيع اردن
^۳ - اسفهانى امام رانجب مفردات القرآن دويم ټوك ص ۴۹۹ بيروت لبنان

• نبوت اور رسالت کسبي شی نه دی؛ بلکې الهي ورکړه او انتخاب دی.

۴-د نبی اور رسول فرق

رسول هغه الهي استازي ته ویل کېږي، چې په نوي شریعت او کتاب سره استول شوی وي او نبی هغه چې د پخواني شریعت او کتاب په رسول او تبلیغ مامور وي.^۱

۵- بشریت ته د الهي لارښوونو در سپدو احتمالات

• له هر شخص سره د الله تعالی خبرې اترې.

• هر شخص ته ملکه لېږل .

• دانسانانو د جملې څخه ځینې وگړي غوره کول ترڅو ملتونه رهبري او عدل قایم کړي او ټولو یې

لاریوته د پای ټکی کېږي دي همدغه معقوله لاره وه او بس

۸- په پیغمبرانو د ایمان مطلب

پردې ټینگ باور او تصدیق چې الله جل جلاله په هر ملت کې پیغمبران لېږلي دي، چې ولسونه یې د الله

تعالی سوچه بندگی ته رابللي هغوی ټول د الله تعالی ریښتیني استازي ول، چې الهي پیغامونه یې په بشپړه

توگه ولسونو ته رسولي دي، د ځینو نومونه یې مورته بیان کړي او د ځینو یې نه دي بیان کړي.^۲

۹- په پیغمبرانو د ایمان راوړلو اهمیت

څوک چې په پیغمبرانو ایمان ونه لرې مؤمن نه گنل کېږي په همدې توگه په ځینو ایمان او د ځینو، نه منل

کفر دی؛ ځکه چې ټول په یو دین او یو پیغام سره استول شوي وو. قران عظیم الشان دغه مطلب داسې

روښانه کوي: ﴿لَا تُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ﴾ آ ل عمران: ژباړه: مور د هغود هېڅ یو

تر منځ توپیره کوو او موږ د الله تعالی د فرمان تابع (مسلمانان) یو^۳

۱۰- د نبوت اهداف او مقاصد

• بندگانو ته د الله تعالی ورپېژندل او دهغه جل جلاله په وحدانیت ایمان .

• انسانانو ته د ښو او بدو چارو ښوونه .

• خلکو ته د دنیا او اخرت د برې زېږی او مجرمانو ته تهدید .

• ولسونو ته نېکه بېلگه او د عدل اقامه

• د دلیل اقامه ترڅو د قیامت په ورځ خلکو ته بهانه پاتې نه شي^۴

^۱- الوسی سید محمود روح المعانی اووم ټوک ص ۱۵۷ بیروت لبنان

^۲- محمد غزالی احياء العلوم لومړی ټوک ص ۲۹۷ لاهور پاکستان

^۳- میدانې حسن حنکة العقيدة الاسلامیة و اسسها ص ۲۹۶ دار القلم دمشق سوریه

^۴- طالبی بینش اسلامي ص ۵۰ خیابان دارو بخش تهران ایران

۱۱- پیغمبرانو ته د بشرارتیا

دالله تعالی دپېژندنې لپاره له نبوت څخه پرته بله معتبره وسیله نشته. دنبوت د ضرورت په هکله په سوره النساء کې ددولسو پیغمبرانو د نومونو یادونه شوې ده او ورپسې یې داسې فرمایلي دي: ﴿رُسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا﴾ (۱۶۵) النساء ژباړه دا ټول پیغمبران زبیری ورکوونکي او ویروونکي لیرل شوي وو چې د هغو له پیغمبرکولو نه وروسته له خلکو سره د الله په مقابله کې څه سند پاتې نه شي او الله په هر حال غالب او حکیم دی.

پیغمبرانوته د اړتیا ټکي

که چېرې الله پاک پیغمبران نه وای لېرلي خلکو ته به د قیامت په ورځ بهانه پاتې وای .

- له پیغمبرانو پرته بشریت انساني مقام ته نه شي رسېدلی .

- ډېر حقایق داسې دي ، چې بشري عقل ورته نه رسېږي ؛ لکه دالله تعالی ذات اوصفات اخرت ، جنت دوزخ دښواویدو بېلتون دغه ټول دنبوت په وسیله پېژندل کېږي

- ولسونو او قومونو یو مثالي قایدته ضرورت درلود ، چې له هرې اشتباه او گناه څخه پاک ، سوتره اود لوړو انساني کمالاتو څښتن او په معجزو سره یې تائید شوی وي .^۱

۱۲- د نبوت ضرورت د اسلامي پوهانو له نظره

که چېرې انسانانوته پیغمبران نه وای لېرل شوي بشریت به دو حشي- ژواو څېرونکیو حیواناتو په څېر وای ، چې یو پر بل حملې کوي او خپلې داړې پرې ښخوي ؛ نو په نړۍ کې دهر خیر او ښیگنې شتون د پیغمبري ښوونو دا غېزونتیجه ده . په همدې توگه هر یو شراو طغیان چې په نړۍ کې موجود دی او یابه رامنځ ته کېږي لامل اوسبب یې د نبوي لارښوونو د درسو نوکموالی دی ؛ نو پر دې اساس نړۍ دیواسکلیت حیثیت لري روح یې نبوي لارښوونې دي د بدن قیام اوتینگښت له روح څخه پرته امکان نه لري له همدې امله هرکله چې دنړۍ څخه دنبوت لمر پرېوځي اسمان به وچوي ، ستوري به تت ، دلمرو وړانگې به ختمې اوسپوړمۍ به تکه توره شي غرونه به والوزي او ځمکه به سخت ټکانونه و خوري اود ځمکې ټول مخلوقات به په فناء محکوم شي ؛ نو دنړۍ دنظام شتون دنبوت د تعلیماتو له امله دی .^۲

۱۲- پیغمبر بشپړ لارښود

په قران عظیم الشان کې د پیغمبرانو منصبی فریضه د دین تعلیم ، تبلیغ ، قایمول اوتینگول ښودل شوي دي ، دالله تعالی استازي د دنیا د پریښودلو درس خلکو ته نه ورکوي ؛ بلکې دنړۍ دودانولو او د خلکو د اصلاح اوسمون پیغام له ځانه سره لري دبشری ژوندانه د تعمیر لپاره چې کومو صلاحیتونو اولیاقت ته ضرورت شته

^۱ - میدانبي حسن حنیکه العقیده الاسلامیه ، واسنها حس ۳۰۲ دار القلم دمشق سوریه
^۲ - ابن القيم مفتاح دار السعاده ، ص ۱۱۸ بیروت لبنان

هغه ټول په ذاتي ډول د پیغمبر په ذات کې موجود دي؛ نو په لنډ ډول درې اوصاف د نبوت لپاره لازم دي چې د نبوت دارکانو په نوم یادېږي:

۱۳-د نبوت ارکان

د نبوت اورسالت سترکار په درې پایوولاږدی.

۱- رشد او هدایت ۲- علم او حکمت ۳- حکومت او سیاست

- پیغمبر یو کامل مربي وي د نفس او روح د ترکیب په ټولو اذکارو، عباداتو او طاعتونو پوه وي، دهغه نبوتونه او روزنه د اسماني ملکې په وسیله سرته رسېږي.
- پیغمبر حکیم، داخلاقو، کورني نظام او تمدني سیاست د اصولو ماهر وي، هغه داسې پوه شخص وي چې حکمت یې د ژوندانه هر حرکت گړځېدلی وي.
- پیغمبر د تمدني چارو ماهر هم وي د علم د څښتنانو، پوهانو، سیاستوالو، سوداگرو د جگړې د سپه سالارانو او د ژوند د هرې څانگې د افرادو مناسبه روزنه سرته رسوي^۱

۱۴-د پیغمبرانو خصوصیات

- په وحې، نبوت اورسالت او نبو اخلاقو سره له نورو خلکو جلا شخصیتونه او د نبو اخلاقو، تواضع، ترحم او عاطفې په لحاظ لوړ، پاک زړې او په عبادت کې پیاوړې، عقل او ذهانت یې لوړ د کامل دین، صبر، سترې عاطفې او ښه خوی خاوندان دي خالص او سوچه توحید او دیوالله بندگی ته یې خلک رابلل.
- له نبوت نه مخکې او وروسته له کوچنیو اولویو گناهونو څخه پاک او سپېڅلی ؤ، د پیغمبر فکر، بصیرت او اخلاق لوړ او کامل وي له بلې خوا په خپل نفس او ځان د پوره کنټرول څښتن وي، په همدې توگه دهغو ی د الله تعالی څخه وېره او داخترت تصویر یې دومره پیاوړی وي، چې له هغوی نه د گناه چارې هېڅکله سر نه شي پورته کولی. هغوی د الله تعالی تر څانگې څارنې لاندې وي، په همدې توگه پیغمبر د الهي احکامو په پوهاوي او د الهي احکامو په پیروي کې داشتباه او تقصیر نه ښکار کېږي.^۲

۱۵-د پیغمبرانو صفات

پیغمبران یو جسمي صفات لري او بل معنوي مور به لومړی جسمي او وروسته ترې معنوي صفات تر څېړنې لاندې ونیسو

الف- جسمي صفات

هغوی انسانان ول دولسونو په منع کې یې ژوند، خوراک او څښاک کاوه، صحت رنځورتیا، کمزورتیا، بوداتوب او مړینه پرې راتله، نکاح کول او اولادونه درلودل تجارت یې کاوه او په بازارونو کې گړځېدل، رمه پیول او نورې د نیوي چارې تر سره کول هم په کې شامل ؤ.

^۱- مولانا کوهر رحمان توحید اور سنت ص ۲۵۴ مکتبه دارالعلوم تفهیم القرآن مردان پشاور
^۲- مسابونی محمد علی النبوة والانبياء ص ۶۰ مکتبه الرساله بیروت لبنان

په هغوی کې دالوهیت هېڅ اثارنه و اونه دملايکو په صفاتو سمبال و په عقل، پوهه، عفت، شجاعت، سخاوت، زهد، د نسب په لوړوالي، ازادۍ او سرلوری او په عبادت کې له ټولو خلکو لوړ شخصیتونه وو. د ظاهري خلقت، کمال، په جسماني لحاظ ښایسته او نارینه شخصیت درلودل یې ځانگړنې وې، هېڅکله کېدای نه شي چې پیغمبر دې ښځه، غلام او یا ناقص الخلقت شخصیت واوسي.^۱

ب- معنوي صفات

۱- صدق: دغه صفت باید په هر یو مسلمان کې موجود وي؛ مگر د پیغمبرانولپاره لازمي صفت گڼل کېږي. هېڅکله امکان نه لري چې یو شخص دې پیغمبر وي او بیادې ورڅخه دروغ، خیانت او نوناوړه صفات څرگند شي داځکه که چېرې پیغمبران دروغجن وای؛ نویابه دوحې په اسماني پیغام کې شک رامنځته کېده.

۲- امانت: پیغمبرانو عليهم السلام دوحی او الهي پیغامونو په رسولوکې له بشپړ امانت څخه کاراخیستی دی، داځکه چې امانت له خیانت سره ضد دی. له پیغمبر سره هېڅکله مناسبه نه برېښي چې په امانت کې خیانت وکړي، چې نه دخپل امت خیر و غواړي اونه الهي رسالت په بشپړه توگه ترسره کاندې ټولو پیغمبرانو الهي امانت په بشپړه توگه سرته رسولی هر پیغمبر خپل قوم ته ویلي و: ﴿إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ﴾ (۱۰۷) فَأَتَقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا (۱۰۸) الشّعراء ژباړه: زه تاسې ته دالله له لوري امین استازی يم؛ نو تاسې له الله وویرېږئ او زما اطاعت وکړئ.

۳- تبلیغ: دغه د پیغمبرانو ځانگړی صفت دی، په دې توگه چې هغوی به الهي پیغامونه ولسونوته رسول؛ اگرکه په دې تبلیغ کې به دوی ته ستر زیان هم رسېده.

۴- ذکاوت: ټول پیغمبران دعقلي کمال، ذکاوت او رشد څښتنان و، الله تعالی درسالت اونبوت ددرانه مسئولیت لپاره دپاخه عقل، بصیرت او ذکاوت شخصیتونه ټاکلي و، ترڅو خپلو قومونوته په بشپړ استدلال سره الهي پیغامونه وړاندې کړي.^۲

۱۶- د پیغمبرانو مسئولیتونه:

- داسما نی ملکې په وسیله وحې زده کول.
- خلکو ته دالهي کتاب تشریح اوبیان.
- دخپلو ملگرو روزنه اود هغوی فکري او اخلاقي پالنه.
- دولسونور هبري اوقیادت.
- ولسونوته په دنیا و اخرت کې د هوساژوند زېږی اود خلاف په صورت کې دتباهی وېره اواخطار ورکول و.

^۱- هماغه ماخذ ص ۶۵

^۲- الجزایری جابر ابوبکر (۲۰۰۱) عقیده المومن ص ۳۵۸ دار السلام للطباعة والنشر والتوزیع

• د دين تطبيق او تنفيذ او د سياسي چارو سمبالښت.

• له ولسونو سره مباحثه او قناعت وركول او د دښمنانو د شېهاتو ځوابول.

۱۷- د بلني خانگرتياوي يې

• دهغوی دعوت او بلنه رباني او الهي وه او دوحی څخه يې سرچينه اخيسته.

• هغوی انسانان د بندگانوله غلامی څخه ژغورل او يوازې دالله تعالی بندگان يې جوړول.

• دوی په خپل دعوت کې له هېچانه اجر نه غوښته ستر هدف يې دالله تعالی رضاء او دځمکې پرمخ ددين جاري کول او تطبيقول ؤ.

• دهغوی په دعوت کې اسانتيا وه له حکمت څخه يې کار اخيست او خلکو ته يې د توحيد اسانه

دلایل بيانول.

• خلکو ته يې د يو څرگند هدف په لوري بلنه وركوله، لاره يې څرگنده او بلنه يې د لمرغوندي روښانه

۰۵۰

• له دنيوي ژوند څخه بې رغبتت او آخرت ته يې ترجيح وركوله او دنيا ته يې دوسيلې په سترگه كتل هغوی کولی شول چې د شاهانواو نورو ملي شخصيتونو په څېر لوړ ژوند سرته ورسوي داقتدار او فتحې پرمهال يې هم همدغه تگلاره وه د رسول الله صلى الله عليه وسلم او دده د سپېڅلې کورنۍ ژوند په تاريخ کې د لمر په څېر روښانه دی، سړی اريان شي او زړه يې له هيڅته ودرزېږي، دالله د پيغمبر ستر شعار همداء (اللهم لا عيش الا عيش الآخرة) ای الله نه دی ژوند؛ مگر ژوند خود آخرت دی. ۲

۱۸- اولوالعزمه پيغمبران

په ټولو پيغمبرانو کې پنځه لوړ منزلته شخصيتونه دي او هغه عبارت دي له محمد صلى الله عليه وسلم، نوح، ابراهيم، موسی او عیسی عليه السلام څخه قرآن عظیم الشان دغه مطلب ته د اشارې په ترڅ کې داسې فرمايي: ﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا﴾ (الأحزاب: ۷) ژباړه: او اې پيغمبره (دغه ژمنه او پیمان په یاد ولره چې مونږ له ټولو پيغمبرانو څخه اخيستی دی، له تا څخه هم اوله نوح، ابراهيم، موسی او عیسی ابن مریم څخه هم، له ټولو نه مونږ په ځه ژمنه اخيستی ده.

۱۹- د پيغمبر د پېژندلو دلایل

داسې نه ده چې هر څوک د نبوت دعوه وکړي دده بلنه به منلی شي؛ البته نبوت ځينې شرطونه لري چې

دهغې په رڼا کې مور د پيغمبر شخصيت پېژندلی شو

• د نبوت دمد عي روڼ، شفاف او مثالي شخصيت.

۱- ميداني حسن حبيکه العقيدة الإسلامية واسمها ص ۳۱۰ دار القلم دمشق سوريه
۲- مابوني محمد علي النبوة والانبيا ص ۵۰ مكتبة الرسالة بيروت لبنان

- د پخوانيو پيغمبرانو تصديق او په تېرو اسماني پيغامونو کې يې ذکر .
- معجزې يې .
- پيغام او بلنه يې .
- دعوت كېفیت يې .
- ملگري يې .
- پاليسي يې .

مور به په دغو ټکو لنډه رڼا واچوؤ

لومړی: د تاريخ په بېلا بېلو پړاوونو کې پيغمبران عادي اشخاص نه ؤ؛ بلکې معصوم او سپېڅلي خلک ؤ جسمي ښکلا، اخلاقي ښاښت، لکه سخاوت، شجاعت، درک او پوهه به يې له ورايه ښکاره وه **دويم:** يهو ديان او نصرانيان درسول الله صلي الله عليه وسلم راتلو ته منتظر ؤ، په تورات او انجيل کې دده دراتلو او صفاتو يادونه شوې وه .

درېيم معجزې د پيغمبر د صداقت اورينبنتينو لي دليل دي، د تاريخ په بېلا بېلو پړاوونو کې الله تعالی پيغمبرانو ته ورکړي دي

څلورم: دې ته بايد وکتل شي چې دده دين جامع هراړخيز او دبشر- د ټولو ستونزو د حل برنامه له ځان سره لري؟ له علمي موازينو او عقل سره برابره ده او که نه؟

پنځم: لازمه ده هغه وخت او ځای ته وکتل شي چې پيغمبر په کې څرگند شوی دخلکو علمي، اعتقادي، اخلاقي، سياسي او اقتصادي وضعيت، اړتيا، دعوت اصول يې ثبات اوروحيات اودهغه د ژوند ټول اړخونه بايد مطالعه شي ايا ځان غوښتونکی ؤ؟ او که شهوت پرست او مال دوست؟ امانت داري او پاک لمني يې څنگه وه؟

شپږم: دهغه ملگرو ته ليدل په کار دي چې ايا ترڅنگ يې شتمن، زورور، دنيا غوښتونکي، ناپاک افساد افراد راتول ؤ او که پاک زړي، ښه نيتان او د ښې سابقې وگړي؟

اووم: په دروغو د نبوت مدعيان شهرت، مقام، ثروت او مال ته رسېدل غواړي، له هر رنگ فريب څخه ځان نه ساتي؛ البته د نبوت درينبنتينو مدعيانو هدف دانسان له بندگۍ اواسارت څخه دانسان ازادي په ټولنه کې د عدل ټينگښت اوله سرکښانو سره مبارزه تشکيلوي.^۱

۲۰- په قران کریم کې ذکر شوي پيغمبران

په قران کریم کې د پنځه ويشت پيغمبرانو دنوم يادونه شوې ده، هغه مبارک نومونه په لاندې ډول دي: ادم، نوح، ادریس، هود، صالح، ابراهيم، اسماعيل، اسحاق، لوط، يعقوب، يوسف، شعيب، موسی هارون، الیاس، داود، سليمان، يسع، یونس، ذالکفل، ذکریا، يحيى، عيسى او محمد عليهم السلام دي؛ مگر په قران کریم کې پنځه پيغمبران دنومونونه پرته ذکر شوی هغه دادي يوشع، شمویل، حزقیل، عزیر او خضر-

^۱ - معنی جیم (بیت) دانشی با فرهنگ اسلامی مس ۱۱۴ تهران ایران

عليه السلام، د پښتو وپشتو پيغمبرانو نومونه چې په قران كريم كې ذكر شوي ايمان پرې تفصيلي او په غير ذكر شويو اجمالي لازم دي.

۲۱- د پيغمبرانو پر وړاندې زموږ مسؤليتونه

- له تفریق نه پرته د ټولو په پيغمبري باور او تصديق
- د پيغمبر اطاعت اوله مخالفته يې ځان ساتل
- په سيرت او صورت كې يې په بشپړتيا او عصمت باور
- دوی يو تر بله د مرتبو څښتنان ؤ او تر ټولو غوره يې محمد صلی الله عليه وسلم دی

۲۲- په پيغمبرانو د ايمان غوښتنې

- ۱- د هغوی تعظيم او درناوی: د پيغمبر صلی الله عليه وسلم دا حاديثو او قران كريم په مجلس كې په ادب سره ناسته.
- ۲- ورسره ژوره مينه: ځكه كه پيغمبران او په ځانگړې توگه محمد رسول الله صلي الله عليه وسلم نه وای، مور به دخناورو په څېروای، هغه زموږ ناجي او محبوب دی، ورسره مينه د بشپړ ايمان نښه ده. له موراو پلار، اولاد او د ټولې نړۍ له خلكو څخه به رسول الله صلي الله عليه وسلم ورته محبوب وي.
- ۳- حكمت: مؤمن مسلمان به خپلې شخړې كتاب الله او در رسول الله ستو ته وړاندې كوي د الله او پيغمبر په فيصلو به قانع او خوښ وي، له دې درې شرطونو پرته په پيغمبر ايمان د قبول وړ نه دی
- ۴- هدف او تگلاره په دين كې لټول: مؤمن مسلمان حق نه لري چې دخپلې غوښتنې او خوښې پر اساس خپل ځانته اهداف او اهدافو ته درسېدلو وسايل په خپله وټاكي اهداف او اهدافو ته درسېدو وسايل ورته الله جل جلاله ټاكلي دي، هېڅكله كېدای نه شي چې اهداف له دين څخه واخلي او وسايل دهوی او هوس په توگه انتخاب كړي هېڅكله نه! په همدې توگه دغه دين له نورو ادیانو سره د سازش لپاره نه دی راغلی، دغه دين بشپړ واک، اقتدار او غلبه غواړي.
- ۵- بشپړ اطاعت: دخپل ژوند په ټولو كړو وړو كې به د پيغمبر اطاعت كوو، پيغمبر ددې په خاطر استول كېږي چې د ژوند په ټولو اړخونو كې به دهغه اطاعت وكړ شي. هغه به خپل مقتدا اولارښود او دخپل ځان لپاره به يې بېلگه او مثالی شخصيت گڼو او په نقش قدم به يې درومو، داځكه چې د پيغمبر اطاعت په حقيقت كې د الله تعالی اطاعت دی د تاريخ په هر پړاو چې پيغمبر ولسونو ته ورغلی، له هغوی نه يې د الله تعالی دوېرې او دخپل اطاعت غوښتنه كړې ده.
- ۶- دلارښوونې لپاره ورته رجوع: مؤمن مسلمان به دلارښوونې او هدايت حاصلولو لپاره پيغمبر ته د مرجع په حيث رجوع كوي له پيغمبره درالاندې خلكو اطاعت به په هغه صورت كې كوي چې هغه د الله اورسول پر وړاندې غاړه ايښودونكی او اوامر يې د شريعت سره برابر وي

معجزه او کرامت

لغوی پېژندنه: له عجز او کمزور ټیاڅخه ده او ناتوانۍ ته ویل کېږي
اصطلاحی پېژندنه: معجزه له هغه خار العاده فعل او قول څخه عبارت دی چې درسالت د مدعي په لاس د یو ګواښ په توګه څرګند ېږي چې هېڅوک یې د مقابلې توان نه لري^۱
د معجزې شرطونه: معجزه پنځه شرطونه لري چې یو یې هم کم وي معجزه نه شمېرل کېږي

- چې د الله تعالی نه پرته د بل چا واک کې نه وي
- دا چې خارق العاده او دکایناتو د قوانینو پر خلاف وي
- درسالت او نبوت د مدعي پر لاس څرګنده شي.
- چې د نبوت د مدعي د مطلوب چیلنج سره برابره وي
- چې هېڅوک یې د مقابلې وسه ونه لري

د معجزې هدف: د معجزې موخه د پیغمبرانو د نبوت د ثبوت دلیل ده

د محمد صلی الله علیه وسلم ستره معجزه: در رسول الله صلی الله علیه وسلم د معجزو شمېر څو علماء و زربودلي دي؛ مګر د پیغمبر صلی الله علیه وسلم ستره تلپاتې معجزه قران کریم دی
در رسول الله مبارک اود نورو انبیاءو د معجزو تر منځ مقایسه

- د پخوانیو پیغمبرانو معجزې مادي وي؛ مګر در رسول الله ستره معجزه قران عظیم الشان معنوي ده

- قران کریم د ټولو نسلونو لپاره در رسول الله مبارک د نبوت ستره معجزه ده؛ مګر دنورو پیغمبرانو معجزې د موقت وخت لپاره وي.

قران عظیم الشان وي دکایناتو په اساسی حقایقو مشتمل دی مګر دنورو پیغمبرانو معجزې داسې نه وي
• د قران کریم دساتنې ذمه الله تعالی کړې ده؛ مګر دنورو پیغمبرانو معجزې د موقت وخت لپاره وي.

د کرامت پېژندنه: هغه خارق العاده او خلاف طبیعت کار چې الله تعالی یې دیوولی الله پر لاس دهغه د عزت اود دین د غلبې اونصرت په خاطر څرګند کړي له کرامت څخه عبارت دی^۲
د کرامت هدف

- دالهي قدرت څرګند بدنه
- د دین غلبه او مرسته اود ولی الله عزت
- دولی الله دایمان د قوت زیادت او په دین ټینګ پاتې کېدل
- ولی الله ته زېږی او خوشالي

^۱ معراج (۱۲۰۵) الرسال والرسالات ۱۲۱ مخ کویت مکتبه الفلاح
^۲ شیخ عثمان (۱۲۱۳ هـ) مجموع فتاوی او مسائل ج ۲۰ ۳۱۱ مخ دارالوالمین للنشر

دمعجزې او کرامت فرق

معجزه او کرامت لاندې بېلتونونه لري

- معجزه د نبوت د دعوی سره ملگرې وي؛ مگر د کرامت څښتن د پیغمبر پیر او ورپښتني انسان وي
- معجزه پیغمبرانو پورې اختصاص لري او کرامت اولیاؤ پورې
- کرامت ځنی وخت د زمان او مکان تراسبابو پورې مربوط وي یو وخت به کرامت حسا بېري
- مگر بل ځای نه لکه حضرت مریم ته یې موسمه مېوې او د عمر فاروق رضی الله عنه اواز رسېدل ساریه رضی الله عنه ته .
- اوس مهال نړۍ د یو کلي حیثیت لری هوایی دهلیزونه فعالیت کوي او په همدې توگه د پیسیم او موبایل له لارې نړۍ سره نښتې ده .
- دا اولیاؤ مرتبه د پیغمبرانو څخه ټیټه ده کرامت ورکول کېري غوښتل کېري نه پر خلاف د معجزې معجزه خو خلک غواړي .
- د معجزې څرگند ول اړین وي مگر د کرامت نه
- درسول الله صلی الله علیه وسلم د ځنو معجزاتو مثالونه : شق القمر ، د قران نزول ، د خرمادو د زگېروۍ ، درسول الله له مبارکو گوټو داوبو جاري کېدل او داسې نور

د کرامت مثالونه

اسود عنسي د نبوت دروغ ژن مدعي ابو ادریس خولاني یې په اور کې اچولی ؤ؛ مگر الله تعالی یې محافظت وکړدغه دده د کرامت نښه وه همدارنگه ام ایمن چې کله دهجرت په لاره ووتله اوتنده یې زیاته شوه له تندې ځملاسته لپاسه یې کشهار تر غوړونو شوگوري چې ډکه بوکه اوبه یې په سرو لاره ده همدارنگه د قرانکړی د تلاوت پر مهال د اسید بن حضیر رضی الله عنه درنا گانو لیدل. په همدې توگه د عمر فاروق رضی الله عنه ساریه رضی الله عنه ته د زر کیلومتره په فاصله کې داواز رسېدل او ورته دهغی سیمي ښکارېدل او د دښمن د خطر څخه خبر ورکول.

په جمعیه النبوات ۸۰۲ مخ

محمد صلي الله عليه وسلم دنړۍ والو سردار

پيليزه

دمحمد صلي الله عليه وسلم ژوند د يو فرد ژوند نه، بلكې دادهغه سپېڅلي بې ساري بدلون كيسه ده. له هغه سره له لومړۍ ورځې د يونړيوال او بنسټون او دانسان د هراړخيز بدلون او خلاصون قضيه مطرح وه. هغه مهال عرب قوم يو وحشي - ځناور صفته ملت ؤ. وينې څښل، قمار وهل، زنا، بې حيايي بربنډ توب چوراو چپاول ددوى دودؤ د بوتانو، لمر، سپوږمى، ستورو او اور عبادت بې كاوه، قبيلوي تبعيض، په رنگ او ژبه وياړ، اولادوژنه او د لويو ژوندي بنسټون ددغه سخت زړي ملت خوى ؤ دنړۍ دنورو ملتونو حال له دوى نه بترؤ. رسول لله صلي الله عليه وسلم ددغه ناپوه قوم په روزنې لاس پورې كړ چې په نتيجه كې له پاده وان نه قايد، له غله نه امين اوله زناكارو او بې حيا خلكو يې دعفت او شرف لوړځلي جوړ كړل د عربو جزيره دامن، عدل او اقتصادي پراختيا زانگو جوړه شوه، بېسواده قوم دنړۍ والو معلم اولار بنډ جوړ شو او نړۍ ته يې دنظام نمونه واړندې كړه دده مبارك رسالت فرد، ټولنې، روح او جسد، دنيا او اخرت، سياست او اقتصاد او د ژوند ټولو برخو ته شامل دى.¹

اوس مهال بشريت د ظالمانه مادي توپان سره مخامخ، داخلاقې بربادۍ، روحاني خلا، ټولنيز ظلم او دنسلي، قومي او ژبني امتيازاتو په خوساډنډ كې پروت دى. متمدن انسان دومره لوى جنايت كاردى چې په ځنگله كې يې وحشي - ځناور په خپل ظلم او وحشت سره و شرمول دانسانانو د وژنې لپاره اتومي بټې اولبرې واټن ويشتونكي توغندي او توپونه جوړيږي، د ملتونو لويه پانگه دبشريت په وژلو او د ښارونو په وړانولو لگول كېږي.

اوسنى بشريت يو ناجي اونړۍ وال لارښود ته اړتيا لري چې نړۍ له امن نه ډكه كړي او بشريت الهي تگلارې ته راوگرزوي او انسانيت ته د مينې، محبت شفقت او عدالت درس وركړي. حقيقت دادى چې هغه يوازې درحمة للعالمين وروستني نړۍ وال نبي محمد صلي الله عليه وسلم لارښوونې دي چې لالهانده بشريت به يې په غېږ كې دارامى اوسوكالى ساه واخلي.

۱- دنړۍ وال لارښود صفات

موږ مسلمانان پردى ټينگ باور لرو چې محمد صلي الله عليه وسلم دنړۍ والو سرداردى دنړۍ د ملتونو دمشرتابه لپاره

- لومړى صفت دادى چې هغه دكوم خاص نسل او ځانگړې طبقې دسوكالى لپاره كارونه كړي بلكې دټولې نړۍ دانسانانو سوكالى او كاميابي بى هدف وي او دهغه پروړاندې ټول ملتونه يوشان وي دغه معيار د پيغمبر صلي الله عليه وسلم په سپېڅلي ژوند كې تر سترگو كېده دهغه ژوند دكوم قوم پرست او وض

۱- د محمد صلي الله عليه وسلم دنړۍ والو لارښود صفات، ص ۵، شعبه تاليف جامعه كراچى پاكستان

پرست ژوند نه؛ بلکې د بشريت سره دمحبت کونکي ژوندو. دهغه پر وړاندې حبشي ـ ايراني رومي، مصري، عرب او عجم ټول سره وروڼه اود برابر و حقوقو څښتنان ؤ.

دويم صفت يې دادی چې دهغه وړاندې کړي اصول او قواعد نړيواله بڼه ولري، د ټولې نړۍ انسانان يوشان رهبري کړي او په هغوکې د بشري ژوند د ټولو ستونزو حل موجود وي قران عظيم الشان هم دنړۍ ټول ملتونه مخاطب گرزوي او ټولو ستونزو او مشکلاتو ته يې دپای ټکی بردي.

• درېم صفت يې داوي چې دهغه لارښوونې خاصې زمانې او وخت پورې ارتباط ونه نيسي؛ بلکې په هروخت کې صحيح او د عمل وړ ټياولري قران کریم هم تر قيامته وروستنی الهي پيغام دی.

• څلورم صفت يې داوي چې هغه اصول او قوانين چې نړۍ والو ته يې وړاندې کړي وي هغه تش فلسفي اصول نه؛ بلکې عملي بڼه يې هم ورکړې وي. دغه يو تاريخي حقيقت دی چې محمد صلي الله عليه وسلم يوازې خيالي نقشه نه ده وړاندې کړې؛ بلکې د درويشتو کلونو په موده کې په لکونو خلکو ورته غاړه ايښې، د جزيره العرب په لکونو مربع ميله ځمکه باندې اسلام غالب اوبت پال جاهليت په گوند او دود تاريخ کندي ته سپارل شوی او بيا دهغه دريښتنيو ملگرو او شاگردانو په وسيله اسلام هغه مهال په درې لويو وچو اسيا، افريقا او اروپا په زياتو برخو د غالب نظام رول تر سره کړ. دا هغه ستره تاريخي کارنامه ده چې دهغې پر بنسټ موږ رسول الله صلي الله عليه وسلم ته د تل لپاره دنړۍ والو دلارښود لقب ورکولی شو. دهغه لارښوونې دکوم ځانگړي ملت ملکيت نه؛ بلکې د ټول بشريت شريک ميراث دی. هر څوک ورڅخه گټه اخيستلی شي او چې څوک ترې گټه نه اخلي، په ابدي محروميت کې به خپل ځان اخته کړي

دمحمد صلی الله عليه وسلم مبارک نومونه

دده مبارک نوم محمد د قران عظيم الشان په څلورو سورتونو آل عمران، محمد، احزاب او الفتح کې ذکر شوی. دهغه دويم نوم احمد دی چې د صفا په سورت کې يې يادونه شوې ده چې له دې نو مونو پرته دهغه څوارلس صفتي نومونه هم دي او هغه دادي (الشاهد، المبشر، النذير، الرحمة، السراج المنير، المذکر، الشهيد، الهادي، الامين، المزمّل، المدثر، در رسول الله مبارک ارشاد دی، چې زما پنځه نومونه مشهور دي:

- محمد: يعنې هغه پيغمبر چې بيا بيا زښت ډېر يې تعريف کړي.
- احمد: يعنې هغه پيغمبر چې دخپل رب يې ډېر تعريفونه کړي دي.
- الماحي: يعنې دکفر د طاغوتي نظام نابودونکی.
- الحاشر: يعنې جمعه کونکی.
- العاقب: معنا دا چې وروستنی پيغمبر او خاتم النبيين.
- دهغه په مبارکونو نومونو کې دغه څلور نومونه هم شامل دي (المصطفى، المختار، الشفيق الصادق، المصدوق^۱

^۱ مولانا کوهن رحمان (ب ت) حقيقت توحيد اور سنت ص ۲۷۵ مکتبه دارالعلوم تفهيم القرآن مردان پېښور پاکستان

دده مبارک درسات عقلي ثبوت

لر شان خوارلس سوه كاله مخكې تاريخ ته وگورئ، په نړۍ كې نه برقي تارؤ، نه تيليفون، نه اورگاډۍ، نه چاپ اونه چاپ خاى اونه اخبار اورسالي نه چاپ شوي كتابونه اونه د سفر او سياحت اسانتيا وي، چې نن ورځ موجودې دي له يو هېواده تر بله پورې دمياشتو مياشتو مزلونه كېدل .
موقعيت: په دغسې حالاتوكې د عربو هېوادله ټولو جلا پروت ؤ چارچاپېره يې د ايران، روم او مصر هېوادونه ؤ چې په هغوكې څه ناڅه د علومو او فنونو زور او شور ؤ؛ خود شگو سترو د گرونو عربي نړۍ له نورو جلا كړې وه .

اقتصادي حالت

عرب قوم سوداگرو په اوسنيانو به يې دمياشتو مياشتو سفر كاؤ او هغو هېوادونو ته به د سوداگرۍ لپاره تلل . له دغو هېوادونو سره د دوى اړيكې يواځې او يواځې د سوداگرۍ په خاطر وي .

تعليمي وضعيت

پخپله په عربوكې نه كوم لوړ تمدن ؤ، نه كومه مدرسه اونه كوم كتابتون اونه په خلكو كې د تعليم اوسونې څه شوق او ذوق په ټول هېواد كې دگوتوپه شمارڅوته په ليك اولوست پوهېدل؛ خو هغوى په دومره اندازه نه ؤ چې دهغه وخت د علومو او فنونو سره اشناسي .

سياسي وضعه

هلته نه يو مركزي حكومت ؤ اونه قانون هره قېله خپلواكه وه، له دې سره سره به سروكال لوټ تالان او وينې بيونكې جگړې تر سره كېدلې . دانسان روح هېڅ ارزښت نه درلود .

اخلاقي حالت

بدكارونه، شراب څښل، د جوارۍ او د قمار بازار تود ؤ خلك به ديوبل پروړاندې بلا تكلفه بربنډېدل او شرم خايونه به يې ښكارېدل . تردې پورې چې ښځينه ؤ به په بربنډه توگه دبیت الله شريف څخه طوافونه كول، درواو ناروا بېلتون نه ؤ . په عربوكې د آزادۍ احساس دومره پياوړى ؤ چې دهېڅ چا او هېڅ قانون منلو ته تيار نه ؤ اونه يې دكوم واكمن امر منلو ته سربښكته كاوه .

ديني وضعه

د جهالت اوناپوهۍ دغه اندازه وه چې ټول قوم دكانو بتانوته سجدې كولې په لاره كې به يې چې كوم يوكانى خوبن شو هغه به يې راواخيست او په عبادت به يې ورته لاس پورې كړ . هغه سرونه چې هېچاته به نه ټيټېدل، هغه به يې كانو ته ښكته كول او سجدې به يې ورته كولې .
درون سهار څرك

په دغسې حالاتوكې يويتيم شخص پيدا كېږي، د عربوله هلكانوسره رمه څروي، په ځوانۍ كې سوداگردي له هېچايې تعليم نه دى كړى، دلور وځويونو او اخلاقو څښتن دى، هېڅكله يې دروغ اوبدې خبرې نه دي

۱- خودرشيده احمد، (۲۰۱۰م)، اسلامي نظريه حیات، دس ۲۳۶ شعبه تالیف جامعه کراچی پاکستان

کړي، په ټول قوم کې په ديانت او امانت مشهور دي. له هرې ناپوهۍ او ناپاکی څخه کرکه کوي د قوم په لوب، تالان او وینو بیولو غمجن، دنرم زړه څښتن، دکوند او ویتیمانومرستندوی، میلمه پال اود صحیح عقل خاوند، له بت پالنې نفرت کوي، کلی پرېږدي، په لرې واټن دیوه غره غارته ورځي دیوې رنپه هیله ده، چې شاوخوا تیارې پرې له منځه یوسي.

دنبوت پیل

په یوځل دده په حالت کې یو ستر بدلون رامنځته شو. له غاره راووت خپل قوم ته ورغی دبت پالنې غندنه یې پیل کړه اودیوالله بندگی ته یې خلک راوبلل، دغلا، لوب، تالان، شراب څښلو، زنا، قمار، اوبدوچارو پر خلاف یې مبارزه پیل کړه. بشری کرامت یې اعلان اود اخرت دورځي دسوال او جواب احساس یې دخلکوپه زړونوکې واچاوه.

دناپوه قوم چلند

ناپوه قوم ددغه ستر شخصیت په مخالفت لاس پورې کړ، چې هغه دیلار اونېکه په دود اودستور ولې نیوکه کوي اوبسوونې یې څنگه دپخوانیو پلرونو دتگلارې خلاف دی، له همدې امله یې هغه ته بدې ردې پیل کړې، په کانوېي وویشت اودهغه دوژلو پلانونه یې جوړاوله خواره تاتوبی یې هجرت ته مجبور او هلته یې هم په ارام پرې نښوده.

دهغه هدف

هغه دخپل ناپوه قوم په سمه لار روانول غوښتل سره له دې چې قوم ورته په دې شرط دمشرتابه، سرواوسپینوزرو سپارلوته چمتوؤ، چې له خپل کارڅخه لاس واخلي؛ خو هغه په خبره ټینگ ولاړؤ، دبشریت ددنیاو اخرت دبریا لیتوب په خاطر یې په دې کار لاس پورې کاوه^۱

نوی ارمان

هغه له نویوارمانونو سره دحراه غاره راووت اوس یوبهترین خطیب اوله فصاحت او بلاغت ډکې خبرې کوي، اوس داسې کلام خلکو ته اورو چې هېچا تراوسه نه دی اورېدلی ټولونړیوالوته یې چلنج ورکړ، چې ددې کتاب په شان یوسورت جوړکړي دهغه وینا اودالله تعالی کلام سره توپیر درلود، دالله تعالی کلام له بلاغت ډک او معجزه وه هغه دجزیره العرب وگړوته له حکمته ډکې ویناوې پیل کړې چې مخکې ورڅخه چا اورېدلی نه وې.

بشپړلارښود

هغه اوس داخلاقو، ټولنیز ژندقانون، اقتصاد او سیاست معلم دی چې ترقیامته یې لوی لوی پوهان په شپږنوبوخت دي دهغه راوړی نظام کامل اوله هرې نیمگرتیا څخه سپېڅلی دی هغه دخپلې درویشت کلنې مبارزې په دوران کې دخپل ونېکواخلاقو، شرافت او خپلولوړو وښوونوپه وسیله خپل دښمنان دوستان وگرځول او لویو ځواکونو یې پروړاندې ماتې وخوړه.

^۱ همدغه ماخذ ص ۲۴۰

تربوي وروسته

هغه چې کله په خپلو دښمنانو بری تر لاسه کړ؛ نوله هېڅ یو دښمن څخه یې انتقام وانه اخیست، له هېچا سره یې سختي ونه کړه تردې پورې چې چا دده گران تره په قتل رسولی دهغه سینه یې ورڅیرې کړې وه په هم دې ډول چا چې په کابو ویشلی اوله هېواده یې شړلی و دفتح پروخت یې هغوته هم معافي اوبخښنه وکړه.

مثالي شخصیت

هغه هېڅکله له چا سره خیانت اودوکه نه ده کړې اونه یې له چا سره دتړون په ماتولو لاس پورې کړی په جگړه کې یې له هېچا سره زیاتې نه دی کړې تردې پورې چې دهغه سرسختو دښمنانو هم کله په هغه دگناه اویاتېري الزام نه دی لگولی دا هغه ښېگنې اوستراخلاق و چې په پای کې یې دتولو عربو زړونه لاس ته راوړل

سترېدلون

بیایې دخپلو ښوونو په وسیله له پونده جاهل قوم څخه یو مذهب اودقانون پابند ملت اوداخلاقو لوړځلي جوړ کړل، نړی ته یې دتمدن، اخلاقو او بشردوستی درس ورکړ. دخپلو روزل شویو ملگرو په وسیله یې دایران، روم اومصر لوسلطنتونه پرېل مخ واړول اوداسلام لارښوونې یې داسیا، افریقا، اواروپا تر لرې څنډو ورسولې، نړیوالو چې دتوحید درس هېرکړی ووهغه یې بېرته تازه کړ. هغه نړیوالوته داخلاقو، قانون، سیاست اواقصاد اودتمدن پاڅه اوسپېڅلی اصول وپراندي کړل چې داسلام دښمنانو هم گټه ورڅخه واخیسته او په تاریخ کې ساری نه لري^۱

مثالي لارښود

اوس دغوراو فکر خبره داده چې دخلو پښتو کالو څخه وروسته په دغه شخصیت کې یو دم څنگه دومره کمالات رابوخای شوه. اوس په یوه وخت کې یې مثاله دلښکرو جنگي سپه سالار او یو بېرته قاضي، یو سترقانون پوه، یو بې مثاله پوهاند اوداخلاقو اودتمدن یو بېرته مصلح، سیاست پوه اودالله جل جلاله عابد بنده هم دی، دخپلو مېرمنو او اولادونو او کورنۍ حقونه هم پوره کوي، دغم خپلواوبې وزلو خدمتگار، دفتحې او غلبې پر مهال ساده ژوند ترسره کوي له خلکو سره یوځای ډوډی خوري، نړی له پیله اوتر پایه پورې هېڅ انسان دده په څېر مثال اوبېلگه نه شي وړاندې کولې دازموږ پیغمبر اودنړیوالو سردار محمد صلی الله علیه وسلم دی^۲

۱-دنبوت پای

حقیقت دادی چې اوس مهال دسمې لارې دمعلومو لولپاره دمحمد صلی الله علیه وسلم دښوونو اودقران کریم نه پرته بله وسیله نشته هغه دتول بشریت لپاره دالله تعالی استازی دی او هغه دنبوت لری پای ته رسېدلی

^۱ - همدغه ماخذ ص ۲۴۳

^۲ - خورشید احمد (۲۰۱۰م) اسلامی نظریه حیات ص ۲۴۳ شعبه تالیف جامعه کراچی پاکستان

۲-دنبوت د پای دلايل

دپیغمبر ژوند په حقیقت کې دهغه دښوونو او لارښوونو ژوندوي، دپیغمبر دمړینې څخه مقصد دادی، چې پسرورنې یې بدلون ومومي، کوم اسماني پیغام چې پرې نازل شوی ؤ، په اصلي شکل پاتې نه شي؛ خو محمد صلي الله عليه وسلم گواکې ژوندی دی، ځکه چې قران عظیم الشان په اصلي الفاظو موجود دی. دهغه دژوندانه حالات، ویناوې او کره وړه دنبوی احادیثو په بڼه ټول محفوظ او دټول امت په لاسونو کې دي. داسې یې بوله چې گواکې پخپله دالله رسول په خپلو سترگو وینودنې د هېڅ شخصیت ژوند دومره محفوظ نه دی ساتل شوی څومره چې در رسول الله صلي عليه وسلم ژوند محفوظ دی^۱

۳-له یو پیغمبره وروسته دبل دراتلو لاملونه

- دا چې دلومړي پیغمبر ښوونې له منځه تللې وي او دهغې دوراندي کولوبیا ضرورت وي
- دا چې دپخواني پیغمبر ښوونې پوره نه وي په هغو کې دترمیم او اضافې کولو اړتیا وي
- دا چې دپخواني پیغمبر ښوونې تر یوه ځانگړي قوم پورې محدودې وي نور و قومونو ته شاملې نه وي دغه درې واړه لاملونه اوس پاتې نه دي

۴-دنبوت څو خصوصیات یې

محمد صلی الله علیه وسلم په نورو پیغمبرانو ځینې ځانگړنې لري چې موږ ورته په لاندې توگه کتنه کوو: ۱: دهغه درسالت مثال دلمر په څېر دی لمر ټوله ځمکه روښانه کوي دهغه رسالت هم دځمکې ټولو ولسونو ته شامل دی قران عظیم الشان دغه مطلب ته دشارې په ترڅ کې فرمایي ﴿قُلْ يَتَأْتِيهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولٌ

اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا ﴿١٥٨﴾ الأعراف: ژباړه: ای محمده! ووايه چې ای انسانانو! زه ستاسو ټولو لوري ته د

الله استازی يم

۲: دقراني تلياً تې معجزې درلو دل: په هغه داسې معجز کلام نازل شوی چې د ژوند دټولو برخو په هر وخت او هر ځای اودهر ملت درهبري صلاحیت لري او دساتنې ذمه واري یې الله جلت عظمته اخیستی دد

۳: دهغه خاتم الانبياء دی دنبوت لړۍ پرې پای ته رسېدلې تر ده وروسته بل پیغمبر نه رازي او نه بل پیغام ځمکې ته راتلو نکي شته څوک چې در رسول الله صلی الله علیه وسلم درسالت په ختم باوري نه وي

داسلام له دايرې بهرون څخه گنل کېږي قران عظیم الشان فرمایي ﴿مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ

وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ ۗ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾ الأحزاب: ژباړه: (ای خلکو! محمد صلی الله علیه وسلم ستاسې له نارینه وڅخه د هیچا پلار نه دی؛ مگر هغه د الله رسول او خاتم النبیین دی، او الله ددښي علم لرونکی دی.

دپښتانه ژباړه (۱۳۹۰) داسلام اساسي ښوونې مس ۵۸ اصلاح افکار ننگرهار افغانستان

۴: ترقیامته دهغه نوم لوړشوی په اذان او کلمه طیبه کې به یې مسلمانان یادوي قران عظیم الشان دغه مطلب ته د اشارې په ترڅ کې فرمایي ﴿وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ﴾ ۱ ژباړه: اوستا په خاطر موستا د یادېدو او اوزه لوړه کړه دهغه یې ټولو نړۍ والو ته درحمت په توگه انتخاب کړی

۵: دهغه ته د کوثر د حوض زهري ورکړی شوی قران عظیم الشان په دې هکله داسې فرمایي ﴿

۶: دهغه ته د کوثر د حوض زهري ورکړی شوی قران عظیم الشان په دې هکله داسې فرمایي ﴿

۸: دهغه ته داو داسه قایم مقام تیمم رواشوی په داسې حال کې چې د تېرو امتونو لپاره له اوبونه پرته جا یزنه و ۹: دهغه ته په قیامت کې د لوی شفاعت مقام ورکړی شوی مگر نور پیغمبران به نفسي نفسي نارې وهي ۱۰: دهغه ته ستر او لوی امت ورکړی شوی

۱۱: دهغه امت د گنا هو نو له امله ټول په عذاب نه اخته کېږي چې ټول له مینځه ولاړشي .

۵- په امت باندي یې حقونه:

رسول الله صلی الله علیه وسلم په خپل امت ځینې حقوق لري چې موږ ورته په لاندې توگه کتنه کوو . ۱: په هغه ایمان درلودل: له شک نه پرته درسول الله په نبوت اقرار او باور درلودل ضروري اولازمی خبره ده

قران عظیم الشان فرمایي ﴿ءَامِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ ۷ الحدید: ژباړه: ایمان راوړئ پرالله او دهغه پر پیغمبر باندي

۲: دهغه اطاعت: او پیروی کول چې په قران عظیم الشان کې ددې گڼ دلایل دي ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوا ءَعْمَلَكُمْ﴾ ۳۳ محمد، ژباړه: ای موء منانو! دالله اطاعت وکړئ او دپیغمبر اطاعت وکړئ او خپل عملونه مه بربادوئ .

۳: له هغه سره محبت کول: له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره محبت دایمان برخه ده

۴: دهغه ته نوم نه اخیستل: الله تعالی مسلمانان له دې څخه منعه کړي دي چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم په خپل نوم سره راو بولي

۵: په هغه باندې درود ویل: هر مسلمان ته لازمه ده چې په رسول الله صلی الله علیه وسلم باندې درود وويي

۶: دهغه تعظیم او ادب کول: درسول الله صلی الله علیه وسلم تعظیم، ادب او احترام په ټول امت فرض دی ۱ د اصحابو کرامو مقام او په اړه یې د اهل سنت عقیده

موربه تر هر څه دمخه د صحابي پېژندنه، مقام او منزلت او په اړه به یې د اهل سنت والجماعت عقیده ذکر کړو د اصحابي پېژندنه: هغه څوک چې درسول الله مبارک سره دایمان په حالت کې مخامخ شوی او پرایمان وفات شوی وي له اصحابي څخه عبارت دی

۱ - خورشید احمد (۲۰۱۰م) اسلامي نظریه حیات ص ۲۴۷ شعبه تالیف جامعه کراچی پاکستان

مقام او مرتبه يې : اصحاب کرام داسلام غوره نسل و له دوی سره محبت په هر یو مسلمان واجب اولازم اوبغض او کینه ورسره کفر او بې ديني ده ، اصحاب کرام درسول الله مبارک شاگردان دي ددوی مقام او مرتبه دلایل په لاندې توگه دي .

الف : قران عظیم الشان : الله تعالى فرمائي ﴿ لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَبَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا ﴾ (١٨) الفتح ژباړه: الله تعالى له مؤمنانو څخه خوشحاله شو كله چې هغوی له ونې لاندې له تا سره بيعت کاوه ، دهغود زړونو حال هغه ته معلوم دی له دې امله يې پر هغو ډاډينه نازله کړه او هغوته يې په انعام کې نيژدې فتحه ورکړه .

په بل ځای کې ارشاد دی ﴿ وَالسَّيْفُوتِ الْأُولُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴾ (١٠٠) التوبة ژباړه: هغه مهاجرين او انصار چې هغوی تر ټولو د مخه دايمان بلنې ته په لیک وبلوکې وړاندې شول ، دغه راز هغه کسان چې وروسته له نيکۍ او ريښتینولۍ سره په هغو پسې راغلل ، الله له هغو نه خوښ او هغوی له الله نه خوښ شول ، الله د هغو له پاره داسې باغونه تيار کړيدي چې تر هغو لاندې به ويالې بهيري او هغوی به په کې د تل له پاره اوسيري ، همدا ډير لوی برياليتوب دی .

ب : نبوي سنت : بيغمبر عليه السلام فرمايلي دي (خير القرون قرني ثم الذين يلونهم ثم الذين يلونهم) يعنې غوره خلک زما د ژوندانه داوسېدونکي پېړۍ ده بياورپسې هغه څوک غوره دي چې دوی پسې وي بياورپسې هغه څوک غوره دي چې دوی پسې وي يعنې د تابعينو او تبع تابعينو پېړۍ دوی ته د ښکښلو کولو او بدوردو وويلو حکم

بيغمبر صلی الله عليه وسلم اصحابو کرامو ته د ښکښلو کولو څخه منعه فرمايلي ده هلته چې فرمايي (لانسوا احدا من اصحابي) يعنې تاسې زما د يوه صحابي په اړه هم بدې ردې مه وایاست . نو پر دې اساس اصحابو کرامو ته بدې ردې ويل له اهل سنت والجماعت څخه وتل او دگمراه ډلو په کتار کې درېدل دي ددوی په هکله د اهل سنت والجماعت تگلاره

د اصحابو کرامو په اړه د اهل سنت والجماعت منځنی کړنلاره د افراط او تفريط ترمنځ ده ددوی ترمنځ چې کومې شخړې پېښې شوې مورپه کې بحث نه کوو په دې هکله د عمر بن عبدالعزیز رحمه الله عليه وينا کافي بولوايم چې وايي : دغه خلک هغه قوم دی چې الله تعالى ددوی دوينو څخه زمور لاسونه پاک ساتلي دي نوموړي ، لازمه ده چې ددوی د ابرو توپولو څخه خپلې ژبې پاکې وساتو

دنده د محمد بن عبد الرحمن : التوضيحات الجلية على الفتاوى الطحاوية اول نوك ١٢٠٩ مخ

اووم خپرکي په اخرت، قضاء او قدر ايمان

پيليزه

ژوند خو يو ازې دهمدي د نيازوندنه؛ بلکې له مرگه وروسته بيا همپشه ژوند پيلېري، چې ترهغه وروسته به چاته هم مرگ په برخه نه شي دغه ژوند به ياد ايمان او نېک و اعمالوله امله دعيش او ارام ژوند او يابيدکفر او بد و اعمالوله کبله د غمونو او کړاوونو ژوندوي همدغه باور او يقين ته داخرت عقیده وايي داچې دنړۍ هرڅه دالهي تقدير او پلان پر بنسټ دي دلته هرڅه دقيق محاسبه شوي مرگ، ژوند رنځ، خوشالي، غم او درد هرڅه ټول دالله تعالی له خوا دي.

لومړی بحث

په اخرت ايمان

دنړۍ د موجوده نظام دوران بدوييل به داسرافيل د شپېلۍ دپوکي څخه وکړای شي، ټول کاینات به گډوډ ځمکه به ډېرسخت ټکانونه و خوري لمر او سپوږمۍ به په ټکر، ستوري به تت او خپاره شي، غرونه به دډانډه س شويو وړيو په څېر شي اوبه به اور واخلي دځمکې ژوي به ټول مړه شي، يابه دالله تعالی په حکم دويم ځل شپېلۍ يوکړای شي؛ قبرونه به وچوي او ټول مړه شوي انسانان به دادم عليه السلام له وخته تر قيامته دوباره راژوندي کړای شي او دخپلو قبرونو څخه به را اوچت او دحشر په ميدان کې به راغونډ او دالله جلت عظمته پروړاندې به ودرېري، داژوند به همپشه ژوندوي، دابه ډېره وپروونکې ورځ وي، دخلکوزرونه به له وېرې لږ زېري او هريوبه خپل انجام ته منتظروي، ټول انسانان به دحشر په ميدان کې دالله جل جلاله پروړاندې راټول وي په دغه ورځ به يو ازې دده حکومت وي، هېچاته به دساه وپستلو مجال نه وي، دهغه له اجازې پرته به چاته دخولې پرانستلو همت نه وي. الله جل جلاله به دخپل علم، حکمت او انصاف پر بنسټ له هر چانه جلا جلا دټول ژوند حساب واخلې انسان ته به دخپلو عملونو اسناد په لاس ورکول کېري دهغه ټول اعمال به ورته مجسم شي دهغه اندامونه به پرهغه گواهي ورکوي او حساب به ورسره وشي، له هېچاسره به ظلم ونه کړای شي نېکو خلکو ته به په بني لاس او مجرمانو ته به په کين لاس عملنامې ورکړای شي. بني لاسي به کامياب او کين لاسي به ناکام او نامرادوي دبري موندونکو څېرې به له خوشالي څلېري او نامراده خلک به تورمخي اوله غمه ډک وي نېکان به جنت ته او بدخلک به دوزخ ته بيول کېري گنهگار مؤمنان به له دوزخ څخه تر ټاکلې مودې وروسته راوېستل کېري او جنت ته به ځي

۱- پېژندنه يې

دغه دقيامت له ورځې څخه عبارت ده، هلته چې ترمړينې وروسته به انسانان د حساب اوجزاء لپاره له قبرونو را پاخلولې شي او درب العالمين پروړاندې به درېري دغې ورځې ته داخرت ورځ هم وايي؛ ځکه چې دغه دقيامت له ورځې څخه عبارت ده، هلته چې ترمړينې وروسته به انسانان د حساب اوجزاء لپاره

له قبرونوراپاخولې شي اودرب العالمين پروړاندې به درېري دغې ورځې ته داخرت ورځ هم وايي ځکه چې له دې نه وروسته بله ورځ نشته تردې وروسته به جنتيان جنت ته اودوزخيان به دوزخ ته ځي.^۱

۲- دايمان مفهوم يې

په اخرت ايمان ددغې ورځې اړوندوچاروته شموليت پيداكوي؛ لكه كو چنى اولويې نښې، دقبرعذاب او زحمت، داسرافيل شپېلى، له قبرونودخلكور اوچتېدل، حساب او جزا، دقيامت هيبتناكه منظر، دمحشرتفصيل، دعملناموخيږېدل، دميزان دتلې پېنگښت، دصراط پول، دكوثرحوض، شفاعت، جنت ودوزخ.^۲

۳- دايمان اهميت يې

داخرت په ورځ باورد ايمان داركانو له جملې څخه دى داخرت په ورځ ايمان ستراهميت لري دقران عظيم لشان په ډېروځايونوكې په الله جل جلا له دايمان ترڅنگ ذكرشوى، دايمان دشپړگونواساساتو له جملې څخه دى

۴- داخرت دورځې نومونه

ځينوعلماؤداخرت دورځې گڼ نومونه ذكركړي دي، موردلته دقيامت مشهورنومونه ذكركوو:

۱- الساعة : دقيامت دقايمېدو وخت

۲- يوم القيامة : دالله تعالى پروړاندې دودرېدلوورځ

۳- يوم الوعيد: دعذاب ورځ

۴- يوم الدين : دجزاورځ

۵: يوم الحسرة: دافسوس ورځ

۶- الدار الاخرة : داخرت كور

۷- يوم التناد: يوبل ته دجيغو ورځ

۸: يوم الجمع : دجمعه كېدوورځ

۹: يوم الفصل : دفيصلې ورځ

۱۰- يوم الحساب : دحساب ورځ

۱۱- يوم الخلود: دهمېشه والي ورځ

۱۲- يوم الخروج : دراوتلوورځ

۱۳- يوم التغابن: دتاوان ورځ

۱۴- يوم التلاق: دملاقات ورځ

۱۵- يوم الازفة: نېژدې ورځ

۱- ابن كثير (ب ت) النهاية لومړنى ټوك مس ۲۵۶ لاهور پاكستان
۲- كياشي اسعد (ب ت) داسلامي تحريك دويم كتاب مس ۶۹ لاهور پاكستان

۱۶ - الواقعة : ستره پېښه

۱۷ - الحاقة : ريښتيني ورځ

۱۸ - القارعة : ټكوونكې ورځ

۱۹ - الطامة الكبرى : ستره هيتناكه ورځ

۲۰ : الصاخة : كڼوونكې ورځ

۲۱ - يوم البعث : له قبرونودراپورته كېدوورځ

۲۲ - الغاشية : پټوونكې ورځ^۱

۵- درامينخته كېدو دلايل يې

قران عظيم الشان يوازې د قيامت په امكان اکتفاء نه ده كړې؛ بلكې په ډېرو اياتونو كې يې دهغې په وقوع تاكيد كړی دی اسلامي پو هانوددې بېلابېل دلايل بيان كړي دي .

۱- د حكمت دليل

داچې دالله تعالى څخه هېڅكله بېهوده اوبابيزه فعل نه صادرېږي ؛نودانسان پيداينبت ديوسترهدف لپاره دی دانسان دژوندنهائي هدف دادی چې خپل همېشني كمال ته ورسېږي ددغه هدف تحقق داخرت دژوندون نه پرته امكان نه درلوداوهغه داچې هلته تل ترتله واوسېږي قران عظيم الشان دانسان دژوندحكمت ته داسې اشاره كوي ﴿ أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴾ (۱۱۵) المؤمنون: ژباړه: اياتاسې انگيرلې وه چې مورتناسې بابيزه پيداكړي ياست او زمورلوري ته ستاسې هېڅكله راگرځېدل نشته؟

په بل ځای كې ارشاددی ﴿ وَمَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَعِينًا ﴾ (۲۸) الدخان: ژباړه: دغه اسمانونه اوڅمكه اوددوی ترمنځه شيان مورد لوبو لپاره نه دي پيداكړي^۲

۲- دعدالت دليل

الله تعالى عادل دی اودظلم صدورورڅخه ممكن نه برېښي، دالله تعالى عدالت ددې غوښتنه كوي چې نېكوكارانواوبدكارانوته خپل ثواب اوعذاب ورکړي .داچې دنوی ژونددثوابونواوعذابونولرظرفيت لري، ټول انسانان دخپلواعمالوسزاپه دې نړی كې نه گوري ؛نوپرهمدې اساس الهي عدالت ددې غوښتنه كوي چې بله نړی دې اوسي اوهلته دې نېكوكارانواوبدكاروته خپله بدله ورکړای شي قران عظيم الشان فرمايي ﴿ أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَن نَجْعَلَهُم كَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءً مِّنْجَانَّتِهِمْ وَمَعَادِهِمْ ﴾ (۱۱) الجاثية: ژباړه: اياهغه كسانوچې هغوی دبدی مرتكب شوي ،داانگېرلې ده چې

^۱ چېنكه مېنال حسن حسن (په كتاب العقيدة الاسلامية اسمها مس ۶۲۸ دارالقلم بيروت لبنان) ^۲ دژوند ددغه دلايلو په ۱۸ اسلامي عقائدي اسماول مس ۷۱ مهسنه خيبرندويه ټولنه ننگرهار افغانستان

موربه هغوی اوایمان راوړونکي اونیک عمل کوونکي سره برابرکړو، چې دهغوژوند او مرگ یوشانته شي؛ ډېره ناوړه فیصله ده چې دوی یې صادروي.^۱

۶- داخرت په هکله داسلام تصور

۱: انساني ژوند په اصل کې داخروي ژوندیوه مقدمه اوسریزه ده دغه ژوندلر اومؤقتي؛ مگر اخرت تل ترتله اومېشته دی دغه ژوندنیمگړی اوهغه کامل دی، دتولواعمالو بشپړنتایج په دې عارضی اولر ژوندکې

مېچاته نه په برخه کېږي؛ بلکې ددغه لږژوندحقیقي نتایجو ثمرات به په اخروي ژوندکې څرگندېږي .

۲- څرنگه چې په نړۍ کې هرشی عمرلري چې په نتیجه کې به له منځه ولاړشي، په همدې توگه دغه ټول نظام هم عمرلري چې په پای ته رسېدلوسره به یې وروسته بل نظام اوبله نړۍ رامنځته شي چې د هغې طبیعی قوانین به ددې او سني نظام سره بشپړتفاوت ولري .

۳- ددغه موجوده نظام ترړنگېدواودانسان ددوباره ژوندنه وروسته به دانصاف اوعدل یوه ستره محکمه قایمه کړای شي چې هلته به دانسان دهرعمل محاسبه کېږي اودخپل څښتن پروراندې به حاضرېږي اودبڼواویدواعمالوسزابه هرچاته ورکول کېږي.^۲

۷- دهاده پالوپه نظریاتوعلمي نیوکه

په انسانانو کې یوه دماثریالستانوډله ده هغوی نه دکایناتوخالق مني اونه داخرت نړۍ هغوی پردې باورلري چې ماده ازلي اوتل ترتله ده په مړینې سره دانسان هرڅه پای ته رسېږي، دوباره ژوندون له سره شتون نه لري. دوی یوازې په خپلوحواسواعتمادکوي اووایي چې داخرت نړۍ مورمحسوسه کېږي نه ده؛ نوله سره نشته. دغه فکرسراسرناشم ځکه دی چې ډېرشیان شته؛ مگرسترگې یې نه محسوسوي؛ دمثال په توگه دمادې الیکترونیکی خوځښت، دځمکې جاذبه، مقناطیسي- قوه، دغه ارته لویه نړۍ چې دانسان له احاطې بیرون ده؛ یوواقعیت دی په همدې توگه دمرگ اوژوندپه اړه په حواسواعتمادکول معقول کارنه برېښي ځکه مور سره داسې سترگې نشته چې دمرگ له پولې اخوا نړۍ پرې ووینوله دې وروسته دنړۍ په موجوده نظام دنه زوال حکم پردې اساس لگول چې مور یې وړانی نه دی لیدلی داخبره دې ته ورته ده، چې یوڅوک ووايي دغه تعمیرپه تل ترتله وي ځکه چې مایې ړنگېدل نه دي لیدلي ایا دعقل پربنسټ دغه استدلال صحت لري؟ نه مېځکله نه^۳

دله مرگ وروسته ژوندقضیه یوازې عقلی اوفلسفي مسئله نه ده؛ بلکې زمورپه عملي ژوندسره یې ژوره اړیکه ده. زمورداخلاقي اوتمدني ژوندټول انحصارپه همدغې مسئلې پورې تړلی دی؛ ځکه چې یوڅوک پردې باوري وي چې هرڅه دي په همدغه ژوندپورې اړونددي، له مرگه وروسته ژوندله سره شتون نه لري

۱- تقدیر دادعقاد، (ب ت) عقاید اسلامی مس ۱۷۳ انتشارات رسالت کابل افغانستان
 ۲- فتیری مسلم بن الحجاج (ب ت) مسیح مسلم باب اثبات حوض النبی لاهور پاکستان
 ۳- غوربید احمد (۲۰۱۰م) اسلامی نظریه حیات مس ۸۱ شعبه تالیف وترجمه جامعه کراچی

ددغسې شخص اخلاقي او عملي کړنلاره له هغه انسان څخه تفاوت لري چې يو څوک داخترت په سوال او خواب باوري وي دغه حقيقت ديو مثال په ترڅ کې څرگندوو:

دوه تنه ترکندهاره د سفر پروگرام جوړوي، يوشخص پردې باوري دی چې کندهارته په رسېدوسره به زما سفر نه يوازې پای ته رسېږي بلکې دهغه ځای د پوليسو او محکمې څخه ازاديم دده برعکس دويم شخص پو هېږي چې ترکندهاره تلل يوازې د سفر يو پړاؤ دی، زه داسې سيمې ته روان يم چې ددې ځای اودهغه ځای بادشاه يودی، دهغه په دفتر کې زما د ټولو کړو وړو ريكارډ موجود دی، تاسو په خپله ووايا ست چې ددې دواړو اشخاصو په اعمالو کې به څومره لوی بېلتون موجود وي ؟

دماده پال او مؤمن انسان په سيرت او اخلاقو کې لوی امتيازوي ماده پرست انسان مایوسه او پست همته شخص وي، دشريرو او ظالمو انسانانو په بڼه ژوند سرته رسوي، دشهوت، شهرت او ځان پالنې په احساس ژوند کوي دده پرعکس په اخرت باوري انسان مسؤلانه ژوند لري اودخترت لپاره په تيارې کولو بوخت وي، دژوند سرته اسره يې بشرته خير رسول دالله تعالی رضاء اودجنت حصول وي.^۱

۱- د قيامت ساينسي او عقلي ثبوت

دلمرزياته برخه دهيليم او هايډروجن غازونه دي اودواړه دهستوي تعاملاتو په نتيجه کې دخلاواو دلمردژوند لامل گرځېدلي دي. هيليم په ډېر سرعت سره دلمرهستي ته داخلېږي، دلمرهسته چې له هايډروجن څخه ډکه ده په هماغه اندازه هايډروجن له هستې څخه وځي او په هيليم بدلېږي، چې په پای کې نور، انرژي او تودوخه توليدوي لمر د دوو دلايلو پراساس تراوسه ځلاندي :

- ۱- که چېرې په لمر کې هستوي ځواک او جاذبه قوه شتون ونه لري لمر به د هايډروجن دېم په څېر وچوي.
- ۲- که چېرې په لمر کې اتومي تعاملات نه وي لمر به په داخل کې ړنگ او پای ته به ورسېږي اتومي چاودنې به ترهغه په لمر کې جاري وي چې هايډروجن دلمر په هسته کې په بشپړه اندازه موجود اوسي، په داسې حال کې چې لمر په هره ثانيه کې (۷۰۰) مليو نه ټنه هايډروجن له لاسه ورکوي چې په نتيجه کې نور، تودوخه او انرژي توليدوي، داچې په يوه دقيقه، ساعت او ورځ کې د هايډروجن څومره اندازه ضايع کېږي، تاسو يې پخپله حساب وکړئ تراوسه (۳۷) برخې په سلو کې دلمر هايډروجن ضايع شوی، هرکله چې د هايډروجن زياته برخه ضايع شي دلمر يزنظام بربادي به پيل کړای شي.^۲

له يوې ټاکلې اوږدې مودې وروسته به دلمر دهستي د هايډروجن زياته برخه په هيليم بدله شي اودلمر په هستوي تعاملاتو کې به ډېر لوی خلل رامېنځته شي په دغه مهال لمر د هايډروجن له کمبود سره مخامخ کېږي، هيليم په ډېر سرعت سره دلمرهستي ته ننوځي او په ډېر سرعت سره به راوړي: نورنوهيليم له هايډروجن څخه پرته هستوي تعاملات له لاسه ورکوي. جاذبه قوه زياتېږي لمر په ډېر شدت او سرعت دخپلې هستې په

۱- همدغه ماخذ ص ۳۸۶

۲- فيض خليل الله (۱۳۸۷ هـ ش) ساينس جديد وقران از خلقت تا به عدم کاینات ص ۶۴ مؤسسه

داخل کې نېټېري (solarcollaps) دلمرنېدابه دومره قوي سريع انفجاروي، چې نورې سيارې به هم له تزلزل سره مخ كړي دلمرنورې سيارې له خپل مدارڅخه بېخايه كېږي او فراربه وكړي دهيليم سريع حرکت ددې باعث گزري چې دلمرتودوخه زياته شي، دهرې شيبې په تېرېدوسره دلمرتودوخه زياتېږي او په ځمكه کې دژوندانه شرايط له منځه ځي دگرمۍ دزيات والي له كبله دجنوبي اوشمالي قطب پخچالي برخه اوبه كېږي اوداوبوسطحه لوړېږي اووچې ته مخه كوي، دسمندرساحلي برخې اوبه لاندي كوي قران عظيم الشان دغه مطلب داسې روښانه كوي ﴿وَإِذَا الْيَحَاظُ فُجِرَتْ ۝۲﴾ الانفطار: ژباړه: اوكله چې سمندرونه وشلېږي

په دغه مهال دلمرحجم زياتېږي اوسوررنگ به لري، دځمكې فضاء به هم سوررنگ پيداكوي اودزياتي تودوخې له امله به چاودنې پيل شي. قران عظيم الشان دغه مطلب ته اشارې په ترڅ کې داسې فرمايي ﴿يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِّن نَّارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنْصِرَانِ ۝۳۵﴾ الرحمن: ژباړه: كه دتېستې هڅه وكړئ؛ نوپرتاسې به داورشغلي اولوگي خوشې كړاي شي چې تاسي به دهغو مقابله ونكړاي شي.

دزياتي تودوخې له امله دځمكې تړپوښ اوغرونولاندي اورغورځوونكې برخه دومره گرمېږي، چې دهغې دبخارفشارځمكه چوي اوډېرې سختې زلزلې پيلېږي قران عظيم الشان دغه مطلب داسې بيا نوي ﴿إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ۝۱﴾ الزلزلة: ژباړه: كله چې ځمكه په خپل ټول قوت سره وخوځول شي .

په دغه وخت کې دلمرجاذبه قوه زياتېږي، په سمندونوكې ډېرې لويې څپې رامينځته كېږي دلمرتودوخه دومره لوړېږي چې دځمكې دمخ ټول ځنگلونه سوزي اودځمكې په هره برخه کې چاودنې رامينځته كېږي. قران عظيم الشان دغه مطلب داسې روښانه كوي ﴿يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَيْبًا مَّهِيلًا ۝۱۴﴾ المزمّل: ژباړه: دابه هغه ورځ وي چې ځمكه اوغرونه ولرزيږي اودغرونو حالت داسې شي

لكه دسگودېرې چې خورېږي . په بل ځاي کې داسې ارشاد دي ﴿الْقَارِعَةُ ۝۱﴾ القارعة: ژباړه: هغه ستره پېښه ! اوس دلته داپوښتنه راولاړېږي چې موږولې په ځمكه کې دلمردانفجاراتواوچاودونوغرونه اورو؟ خواب يې څرگنددي اوهغه داچې دفضاءهغه برخه چې له گازونوخالي ده له هغې څخه نور، تودوخه اوانرژي په ډېرې اسانتياسره ورڅخه عبوركوي؛ البته ددې پرعكس اوازله خلاڅخه نه تېرېږي دزمكې اولمترمينځ ډېره لويه فاصله موجوده ده دلمردچاودنواوازونه همدلته توقف اوډېرته دلمرپه لوري ورگزري كه چېرې فضاء نه وای دلمرهولناکه چاودنوبه ځمكه دومره لرزوله چې دغرونولورې څوكې به رانږد لې وای .

هلته قیامت ته نېژدې دلمردانسباط اودزيات لمريزطوفان (solar wind) له امله به دغه خلاء له منځه ولاړه شي عطارد، لمرته نېژدې سياره به دلمرداخل ته ولاړه شي په پای کې به سپوږمۍ هم دلمرخېټې ته ورننوزي قران عظيم الشان دغه منظر داسې بيا نوي ﴿وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ۝۹﴾ التیامة: ژباړه: اوسپوږمۍ بې نوره شي اولمراوسپوږمۍ يوځای كړاي شي

په دغه مهال به دځمکې اوبه اورواخلي قران عظيم الشان فرمايي ﴿وَإِذَا أَلْبَحَارُ سُجِّرَتْ ۝٦﴾^٦ التکویر: ژباړه: اوکله چې سمندرلمبه کرل شي دتودوخې درجه به دوه زره ځله زیات والی ومومي پدغسې تودوخه کې غرونه ویلې کېږي اودسیلاب په بڼه حرکت کوي قران عظیم الشان دغه مطلب داسې بیانوی ﴿وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ ۝٣﴾^٣ التکویر:

ژباړه: اوکله چې غرونه وځوځول شي په دغه وخت کې لمردومره لوڼېږي چې دځمکې دفضا زیاته برخه نیسي: نورنو هیلیم دهستوي تعاملاتو ځواک له هایدروجن نه پرته له لاسه ورکوي. جاذبه قوه زیاتېږي اولمړپه ډېرشدت اوچټکتیا سره دخپلې هستې په لورنږېږي ددغه سترانفجارنه وروسته نورې سیارې له خپل مدارنه بېخایه کېږي. قران عظیم الشان دغه مطلب داسې بیانوی ﴿وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَرَتْ ۝٢﴾^٢ الانفطار: ژباړه: اوکله چې ستوري خواره واره شي لمړپه یوسپین ډوله جسم بدلون مومي چې حجم به یې دځمکې سره برابرالبته کثافت اوکتله به یې زیاته وي ساینس پوهان یې (Black Dwarf) بولي دځینوساینس پوهانوله نظره به دلمرحجم دځمکې دحجم په اندول پاتې شي اوخپل پاتې نوراورنابه له لاسه ورکړي اوبه یوتورجسم بدل شي قران عظیم الشان په دې

هکله داسې فرمايي ﴿إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ۝١﴾^١ التکویر: ژباړه: کله چې لمرونغښتل شي ځینې ساینس پوهان پردې باوردي چې دلمردهستوي تعاملاتودنشتوالي له کبله کوچنی کېږي خوکتله اوجاذبه به یې هماغه شان وي په پای کې به لمردسپورمی څخه کوچنی اوبیابه د فوتیبال دتوپ په اندول او په پای کې به یې حجم له صفرسره مساوي شي؛ مگر جاذبه اوکتله به یې په خپل ځای وي چې ساینس پوهان یې (Black Hole) بولي^١

٢- په اخرت دایمان غوښتنې

١ - ددنیا په مقابل کې اخرت غوره کول: په اخرت دایمان لومړی غوښتنه ددنیا په مقابل کې اخرت ته ترجیح ورکول دي اخروي ژوندبه یې ستره موخه اودې ته به تیاروي، چې داخرت دبهبود لپاره به ددنیا هررازستونزې گالي اومحرومیتونه به مني دنیا ته به یې شا اواخرت ته به یې مخه وي مومن مسلمان دنیا اوددنیا سامان وسیله اوداخرت توبه بولي په دنیا کې به دمسافر په توگه ژوند ترسره کوي دنیا به په اخرت خرڅوي اوددنیا هرڅه به داخرت لپاره قربانوي. دنیا یوه مؤقتي قرارگاه ده اوداسې مثال لري، چې یوڅوک دمؤقت وخت لپاره د ونې سیوري لاندې توقف اودڅوشیبولپاره ارام کوي ددنیا ژوند همداسې وگڼئ اصل هدف اومقصد اخرت ده.

٢ - له مرگ څخه نه وېرېدل: په اخرت باندې دایمان بله غوښتنه له مرگه نه وېرېدل دي. دالله په لار کې مړینه به دهغه ترټولو لوړه هیله وي. په هغه قام اوملت کې دشهادت تلوسه اوهیله مري چې په اخرت ايمان ونه لري گناه، فساد او خیانت ددې باعث شي چې انسان له مرگه ووېرېږي. مرگ دژوند پای نه؛ بلکې دبل ژوند بیل دی. مرگ له یوې نړۍ څخه بلې ته دورتگ وسیله ده.

^١ - فیض خلیل الله (١٣٨٧ هـ ش) - ساینس جدید. وقران از خلقت تا به عدم کاینات ص ٦٦

۳- ډاډ او اطمینان: په اخرت دایمان څښتن هېڅکله نه ناامیده کېږي، ترسختو نه په سخت حالت کې مطمئن وي؛ ځکه هغه دخپل مستقبل له نتیجه نه ډاډه وي. انسان هغه مهال په ناامیدی اخته کېږي، چې گومان وکړي عملو نه یې بې نتیجه پاتې شوه. دهغه کوښښ ضایع شو؛ خو چې انسان په دې باور وي چې دی دخپلو اعمالو او هلوځلو عوض اړومرو ترلاسه کوي، هغه په هېڅ صورت کې نه مایوسه کېږي، چې دغه په اخرت باندې دایمان نتیجه، غوښتنه او تقاضاده^۱

۳- په اخرت دایمان اغیزې

په اخرت دایمان اغیزې په لاندې توگه وړاندې کېږي:

- ۱- په انسان کې دعبادت، طاعت او بندگۍ احساس وده.
- ۲- دغه تصور انسان دې ته هڅوي، چې خپل ځان او مال دالله تعالی په لار کې څارکړي.
- ۳- دغه فکر په انسان کې درینتینولۍ احساس رامنځته کوي هغه هېڅکله دروغجن نه وي.
- ۴- دغه طرزفکر مظلوم انسان ته ډاډه برخه کوي چې که چېرې نن موله ظالم نه غچ وانخیست سبا ته دقیامت به ورځ به انتقام ورڅخه واخیستل شي.
- ۵- په اخرت ایمان دانسان په ټولنیز، سیاسي او اقتصادي ژوند کې انضباط رامنځته کوي. همدغه دننه قلبي احساس مؤمن له کافره جلاکوي کفري ټولنه دمادي ځواکونو او دبرچې په زورامن ټینګوي؛ مګر اسلام دخلکوپه زړونو حکومت کوي، له زراو زورنه پرته ورته ځان تسلیموي هلته دسترومخبراتي وسایلو او پولیسوپه ذریعه ښارونه ساتل کېږي که دغه وسایل شنډکړای شي نواریانوونکي جرایم به په سترگو ولیدل شي. دنیویارک په ښار کې په یوه شپه کې دلبروخت لپاره دبر پښاندنه شتون له امله ددوه لکه غلاګانو جرایم ثبت شول چې ددوه ملیارده ډالرو په تناسب مال په کې چور شوی ؤ.
- ۶- داخرت په ورځ ایمان په یو شخص کې داخرت دعذاب وپره او الله جلالت عظمت ته دهیلو او امیدونو احساس ورکوي، طاعت ته هڅاند اوله گناهونو خپل ځان ژغوري.
- ۷- په اخرت دباور څښتن نعمتونه دطغیان اوسر کشۍ ترسرحده نه رسوي او غمونه یې نه ناامیده کوي؛ بلکې تل تر تله دتوازن په حال کې وي.
- ۸- په اخرت ایمان په انسان کې ښایسته اخلاق رامنځته کوي لکه سخاوت، شجاعت، تواضع رحمت، شفقت اوداسی نور ..
- ۹- مؤمن مسلمان دالله تعالی رضاء غواړي په دنیا کې که چېرې ورڅخه نعمتونه فوت شي، داخرت هیله من وي^۱.

^۱ حکمتیار (ب ت) په اخرت ایمان ص ۶۹ خپرونکی دمیثاق ایثار اداره
^۲ شمیر شوی ماخذ ص ۷۰

د قیامت علامې

د قیامت په راتلو کې هېڅ شک او شېبه نشته، قیامت نېژدې دی او علم یې یوازې الله تعالی ته په برخه اوایمان پرې دمغیباتو له جملې څخه ده. د قیامت کوچنۍ اولویې نښې شته، چې په قران عظیم الشان اونبوي حدیثو کې بیان شوي دي قران عظیم الشان دغه مطلب ته داشارې په ترڅ کې داسې فرمایي ﴿فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا فَأَنْ هُمْ إِذَا جَاءَهُمْ ذَكَرْتَهُمْ﴾ محمد: ژباړه: نوآیادوی فقط د قیامت انتظارباسي چې دغه په ناڅاپي ډول ورباندې راشي؟ ددغه علامات (نښې نښانې) خوراغلي دي، کله چې دغه پخپله راشي نوآیاددوی لپاره به دنصیحت قبلولوڅه فرصت باقي پاتې شي؟ په پورتنۍ آیات کریمه کې قیامت ته ساعت ویل شوی، دلته له ساعت څخه دغه وخت مراددی چې قیامت به په کې قایمېږي. قیامت ناڅاپه راځي د قیامت له نښوڅخه هدف دادی، چې قیامت نیژدې اودنړۍ عمرنورپای ته رسېدونکی دی.

۲-د قیامت اطلاق

په شریعت کې په درې شیانو د قیامت اطلاق کېږي:

- الف - کوچنی قیامت: چې دانسان له مړینې څخه عبارت دی، څو ک چې په مړینه محکوم شی؛ نودده قیامت قایم شو؛ ځکه چې دغه شخص داخرت نړۍ ته انتقال وموند.
- ب - مینځنی قیامت: چې دغه دیونسلم مړینه ده
- ج - لوی قیامت: چې دغه له قبرونو د حساب اوسزالپاره دمرورا اوچتېدل دي.

۳-د قیامت دنښانو حکمت

له قیامت نه دمخه دنښانو حکمت دادی، چې خلک د غفلت له درانه خو به راپاڅېږي، توبه اوالله تعالی ته رجوع وکړي، له دنیاڅخه ځان غوڅ اوداخرت لپاره په بشپړتیا لاس پورې کړي^۱

۴-د قیامت دنښانو ډولو نه

الف- د قیامت کوچنی علامې

- د قیامت کوچنی نښانې ډېرې دي، تفصیلي بحث یې زموږ موخه نه ده، په اجمالی توگه به موږ ورته اشاره وکړو په دې کې ځینې واقع شوي اوځینې یې دواقع کېدو په حال کې دي:
- ۱: درسول الله صلی الله علیه وسلم بعثت اونبوت.
 - ۲: درسول الله صلی الله علیه وسلم وفات.
 - ۳: د بیت المقدس سوبه.
 - ۴: د عمواس وبا.

۱- الخليلي محمد، نبال الرحمن (۱۴۲۹هـ ق) التوثيقات الجليلية، على العتيدة الطحاوية، ص ۶

- ۵: د مال زيات والى اوله خيرات څخه دخلكو يې پروايي .
- ۶: د فتنو څرگندېدل .
- ۷: د نبوت د دروغونو مدعيانو څرگندېدل
- ۸: په حجاز كې د اور څرگندېدل دغه په (۶۵۴ هـ كال رامنځته شوى)
- ۹: د ترکانوسره جگړه .
- ۱۰: د عجموسره جگړه .
- ۱۱: د امانت ضايع كېدل .
- ۱۲: د ديني علم له مينځه تلل او د جهل څرگندېدل .
- ۱۳: د پوليسواو د ظالمانو د مرستيالانو زياتوالى .
- ۱۴: په عامولاروكې د زنا څرگندېدل ، تردې پورې چې شريف شخص به وايي كاش د دېوال تر شا وای .
- ۱۵: د سود ترويج .
- ۱۶: د موسيقي او ښځينه سندرغاړو او ونځاگرو زيات والى او قانوني جواز .
- ۱۷: د شرابو څښلو زياتوالى او د شرابو حلال كېدل .
- ۱۸: د جوماتونو ښايست او پرې وياړل .
- ۱۹: د لويو اسمان څكو بللې نگونو او قصرونو جوړول .
- ۲۰: د وينځي باداره زېږول (د كورنى نظام ړنگېدل د مشراو كشر د درناوي خاتمه) .
- ۲۱: د وژنو او شخړو زيات والى تردې چې قاتل به نه پوهېږي چې قتل يې دڅه په خاطر كړى دى او مقتول به نه پوهېږي چې دڅه په خاطر وژل شوى دى .
- ۲۲: د زمانې نېژدې كېدل .
- ۲۳: د ښارونو نېژدې توب (دنويو وسايلو ايجاد د سفر د وسايلو زيات والى) .
- ۲۴: په اسلامي امت كې د شرک څرگندېدل .
- ۲۵: د بخل زيات والى .
- ۲۶: د مالونو زياتوالى او په سوداگرۍ كې دمېړه سره دمېړمن مرسته .
- ۲۷: د زلزلو زيات والى .
- ۲۸: د ځمكې خسف (ننو تل) .
- ۲۹: د مسخه (دانساني جثې بدلون) .
- ۳۰: له فضا څخه د كاڼو اورښت .
- ۳۱: د صالحو او نېكانو نخلكو مړينه .
- ۳۲: د ذلېلو او سپكو نخلكو مشرتوب .
- ۳۳: د اسلام اچول د پېژندكلوۍ اساس گرځول .
- ۳۴: د بربنډو ښځو څرگندېدل .

- ۳۵: دمؤمن دخوبونورينبنتياكبدل .
- ۳۶: دليک اولوست زيات والى اوخيربدنه
- ۳۷: داسلامي سنتوتوهين اوسپکاوى .
- ۳۸ : دسپور مى برسېدل .
- ۳۹ : ددرواغو زيات والى اوپه خبرونوکې عدم تثبيت .
- ۴۰ : ددرواغو دگواهي زيات والى اودحق شهادت پتول .
- ۴۱ : دشخودشمېرزيات والى اودنارينه وکمبود .
- ۴۲ : دناخاپه مړينوزيات والى .
- ۴۳ : دباران زيات والى اودحاصلاتوکمبود .
- ۴۴ : دفرات په سيند دسروزرو دغره څرگندېدل .
- ۴۵ : انسان سره دخناورو اوجامداتو خبرې اترې .
- ۴۶ : دسختوازمېنبتونوله امله دمرگ هېلې .
- ۴۷ : دروميانوزيات والى اوله مسلمانانوسره جگړه .
- ۴۸ : دقسطنطيني (استانبول) فتحه .
- ۴۹ : له يهودوسره جگړه .
- ۵۰ : دمؤمنانودارواگانودقبض په خاطر دنبايسته هواگانوچلېدل .
- ۵۱ دموراو پلا رمخالفت او دخپلوليو غوڅېدل .
- ۵۲: دبیت الله دعزت اودرناوى پاى ته رسېدل اودکعبې رنگېدل .^۱

ب-دقيامت لويې نبي

دقيامت دسترونښوله جملې څخه چې په نبوي احاديثوکې ذکرشوي، يوه غيرمرتبېه مجموعه ده دلته چې په رواياتوکې کوم ترتيب ذکرشوی په وقوع کې داسې نه دي، له همدې امله دقيامت دنېنانوپه ترتيب کې اسلامي پوهانو بېلابېل نظريات وړاندې کړي دي، حافظ ابن حجر رحمه الله عليه دغه روايات جمع کړي، په دې کې يې ددجال راوتل اوله لويديځه دلمرراختل يې په لومړيتوب کې راوستي دي، ددغورواياتوله مجموعې څخه څرگندېږي چې ددجال راوتل تر ټولولويه نښه ده چې دعيسى عليه السلام په لاس به وژل کېږي په همدې توگه له لويديځه دلمرراختل دکايناتودسترېدلون نښه ده چې پاى يې دقيامت پيلېدوسرته رسېږي، امکان لري (دآية الا رض) به هم دهمدغې ورځې په پيل کې راووځي حکمت يې دادى چې له لويديزه دلمرپه راختلوسره دتوبې دروازه بندېږي (دآية الارض) له ځمکې څخه راووزي مؤمن ته به مؤمن اوکافرت به کافرليکي، دلويونښودجملې څخه چې قیامت ته نېردي رامنځته کېږي ددجال

^۱ - الا شفر سليمان (ب ت) القيامة، الصغرى ص ۲۲۴ بيروت لبنان

څرگندېدل، دعيسی - عليه السلام له اسمانه راکوزېدل، ياجوج اوماجوج اودځمکې خسف (ننوتل) لوی دود، له لويديزه دلمرراختل، ددابة الا رض راوتل او اورچې خلک به دحشر په لوري راجمع کوي.^۱

روح

روح دالله جلت عظمته په مخلوق کې دپتواسرارود جملې څخه دی چې دالله عزوجل نه پرته پرې مېڅوک نه پوهېږي. دانسان پوهه دالله عزوجل دلایتناهي علم په وړاندې ډېره لږه، کوچنی او محدودده ده. نان تراوسه پورې دخپل چاپېريال په مادي حقایقو بشپړه پوهه نه ده حاصله کړې؛ نو بیا څنگه کولای شي چې دروح په جوړښت چې دالهي مغیباتواوپتورازونوله جملې څخه دی پوهه ترلاسه کړي.

دروح په هکله باید دومره پوه شو چې په ټول بدن کې ځای لري او هغه ته خوځښت، پوهه، فکر، ذکاوت، اراده، اختیار، محبت او کینه ورپه برخه کوي چې کله هم له بدن څخه ووځي انساني بدن په هماغه جامدې او مړې مادي بدلون مومي پردې اساس روح دانسان دغوره والي یواځینې نښه ده، دجسم اصل حقیقت له خاورینو موادو څخه دی انسان چې کله په مړینه محکوم شي بدن یې تجزیه کېږي او په هماغولو مړنیو توکو بدلون مومي چې بدن ورڅخه جوړښت موندلی و.

۱-دروح لغوي معنی

دلغت په اعتباردروح لفظ گڼې معناوې لري په قران عظیم الشان کې وحی ته روح ویل شوی؛ همدارنگه جبریل ته روح ویل شوی؛ البته ددغه لفظ اطلاق په زیاته اندازه په انساني روح کېږي.

۲-د نفس معنی

د نفس لفظ په عربي ژبه کې په ډېرو معناوو سره راغلی؛ وینې ته هم نفس ویل کېږي، بد نظر ته هم نفس وايي؛ همدارنگه نفس دذات په معنا سره راغلی دی؛ البته په هغه صورت کې چې روح له جسم سره یوځای وي د نفس اطلاق په انساني روح کېږي.

۳-اجمالي پېژندنه یې

دغه یونوراني، اسماني (علوي)، لطیف ژوندی او خوځنده غیرمادي جسم دی چې په خاورین جسد کې نفوذکوي او په بدن کې داسې جریان پیداکوي لکه دگلاب گل او یا دزیتون دانې چې غوړیې په هره برخه کې شتون لري، ترڅو چې انساني جسم او غړي دروحاني لطیف غیرمادي شي اغېزې منلو ته تیاروي. تر همدغه وخته لطیف جسم په کثیف مادي جسم کې اوسېږي. لېکن هرکله چې خاورین جسم مخ په خرابېدوشي مړینه واقع کېږي؛ نو روح له بدن څخه وځي او عالم ارواح ته وړل کېږي همدغه خبره دقران کریم نبوي سنتو، داصحابو کرامو داجماع، عقل او بشري فطرت سره برابره ده.^۲

۴-روح دقرانکریم په رڼا کې: په قران عظیم الشان کې دانساني روح په هکله لاندې الهي فرمان دغور شوی: **وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا**

^۱ محمد باقر (پات) الايمان ارکانه حقیقت، نواقصه، ص ۱۷۵ مکتبه الرساله الحدیثه اردن عمان
^۲ مولانا محمد رحمان مین، شوحیه، امر سنت قران اور حدیث کې روشنی مین ص ۸۰

نَزَّاهَةً - ژباړه: دوی له تانه د روح په باب پوښتنه کوي، ووايه "دا روح زما درب په حکم راځي، خو تاسې له علم نه لږه برخه موندلې ده"

دانسانيت اساس په روح دی
په قران عظيم الشان کې دجسم او روح مجموعې ته انسان ويل کېږي؛ البته دبشر دانسانيت، عقل، پوهې او دنورو فضايو او خصوصياتو دارومدار په انساني روح دی دقران عظيم الشان په اتواياتونو کې دانساني روح ذکر راغلی دی.

۶- اياروح قديم دی؟
ټول پيغمبران پردې متفق دي، چې دمادي اجسامو په شان روح هم مخلوق دی. کوم ازلي قديم او غيرمخلوق شی نه دی. انسان دروح او جسد نوم دی. قران عظيم الشان همدغه مطلب ته دشارې په ترڅ کې داسې فرمايي: ﴿هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَّذْكُورًا﴾ (۱) انسان: ژباړه: ايا په انسان د زماني يو وخت داسې هم تېر شوی دی چې هغه کوم دپادونې وړشی نه ؤ؟

دروح پيدايښت
اوس پوښتنه داده چې روح له جسد نه مخکې پيدا کړی شوی دی اوکه وروسته؟ په دې هکله اسلامي پوهان بېلابېل نظريات لري ځينې وايي چې له جسد نه مخکې پيداشوی او ځينې وايي چې وروسته پيداشوی دی.^۲

انساني اوحيواني روح
په انسان کې دوه ډوله روحونه موجود دي: يو حيواني روح (دوينې جريان) او بل انساني، په حيواناتوکې انساني روح شتون نه لري اونه يې دروح دقبض لپاره ملک الموت راځي.
دمخلوقاتوډولونه

- چې عقل اوپوهه لري؛ مگرشهوت نه، لکه ملايکې
- چې له عقل څخه محروم دي؛ مگراراده اوشهوت لري، لکه حيوانات
- چې له عقل، ارادې اوشهوت نه خالي دي، لکه جامدات اونباتات
- چې عقل، اراده اوشهوت لري، لکه انسان

دروح مرتبه
په يوشال کې دجسم اوروح ډېر ښه انځورداسې وړاندې شوی: جسم اوبادې دمملکت اوروح دحکمران، حواس او عقل يې فوځ، اندامونه اوغړي يې رعيت اوشهوت يې ددښمن حيثيت لري که چېرې حکمران اوواکمن په دواړو دښمنانو قابواوغلېه حاصله کړي؛ نو دمملکت نظم به سم وي اوکه نه بربادي او

^۱ ته شته ما خا.
^۲ هغه نه ما خا.

نېمايي يې يقيني برېښي، د پورته مثال په رڼا کې د خاورين جسد اهميت او ارزښت په خپل ځای کې يو منل شوی حقيقت دی؛ مگر دانسانيت اصل جوهر روح دی، که چېرې مادي جسم هرڅومره پياوړی، روغ او جوړوي؛ خو چې روحاني ځواک يې کمزوری اوسي؛ نو دانسان امتيازي حيثيت پای ته رسېږي او انسان د عامو خاورو په شان يو ځناور شمېرل کېږي.

۱-د روح مړينه

ایا روح په مړينه محکومېږي؟ بېشکه روح مري؛ مگر په فنا نه محکومېږي په همدې توگه بشري جسد مري؛ البته په بشپړ ډول له مینځه نه ځي. دارواحو مرگ له اجسا دو څخه په وتلو سره سرته رسېږي، چې دغه دمرگ په ځکلوسره تعبیر شوی او که داسې مطلب ورڅخه واخلو، چې روح په بشپړه توگه فنا کېږي اوله مینځه ځي؛ داسې هېڅکله نه ده؛ بلکې له مرگه وروسته هم په عذاب او یا نعمتونو کې وي.

د مرگ سبب

د ټولو مخلوقانو په نسبت دمرگ یواځې سبب د ژوند د نېټې پای ته رسېدل دي نه بل څه! الله جل جلاله د مخلوقاتو لپاره اجل او دمړینې نېټه ټاکلې ده، چې له هغې څخه نه وروسته کېږي او نه مخکې کېږي قران عظیم الشان دغه مطلب ته د اشارې په ترڅ کې فرمايي ﴿فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَجِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ﴾ (النحل: ۶۱) زبانه: بیا کله چې هغه وخت راځي نو له هغه څخه پوره یو ساعت هم وړاندې وروسته نه شي کیدای.

نو پردې اساس د مقتول مړینه دده د اجل په پای ته رسېدلو سره ده همدارنگه سوزول شوی او په اوبو کې غرق شوی او رنځور هم درواخله ددې ټولو مړینه د اجل په رارسېدلو سره سرته رسېدلې الله تعالی د ژوند او مرگ دواړو خالق دی

مرگ ناڅاپه راځي

ځینې خلک داسې وايي: زه به وروسته توبه ویا سم داسمه خبره نه ده ځکه مرگ ناڅاپه میلمه دی هېڅوک دسترگې درپولو په اندازه د ژوند مالکان نه دي نو پردې اساس مرگ دالله جل جلاله په واک کې دی هېڅوک نه پوهېږي چې ده ته به مرگ کله راځي نو عاقل او هوښیار انسان ته لازمه ده چې دمړینې نه مخکې نېکوالی وصالحواعمالو ته مخه کړي.

ملک الموت اودارواحو اخیستل

دمرگ او ژوند دواړو څښتن یوازې الله تعالی دی یواځې هماغه سپیڅلی ذات دمرگ پرېکړه صادروي او دغه ناموریت یې یوې ملایکې ته سپارلی چې په ملک الموت سره شهرت لري قران عظیم الشان فرمايي: ﴿فَلْيَتْلُوَنَّكُمْ مَلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ﴾ (السجدة زبانه: دوی ته ووايه: دمرگ دغه برېښنه چې پرتاسې موظف، کړای شوې ده ستاسې روح به په پوره بشپړه توگه ترخپلې قبضې لاندې راوړي او بیا به تاسې دخپل رب لوري ته وگرځول شي.

له مرگه وروسته دانسان حالت

داسلام دسپېڅلي دين په رڼا كې له مړينې وروسته روح دوه پړاوونه وهي چې يوه ته يې دبرزخ نړۍ وايي چې په مرگ سره پيل او ترقيامتته دوام پيدا كوي اودويم پړاويې داخرت نړۍ ده چې په اخرت سره پيلېږي او ترابده دوام مومي. پردې اساس دانسان روح ترمړينې وروسته دبرزخ نړۍ ته انتقالېږي او ترقيامتته هلته پاتې كېږي .

دروح حالت

هركله چې روح له بدن څخه جلاشي مړينه واقع كېږي. په دغه حالت كې يې هوبن او ادراك باقي وي دهغوخلكوواو ازم اورې چې دده دمړي ليدنې ته راغلي دي. دهغوی اوازپېژني، دهغوی سلام ته ځواب ورکوي دجنت دنعمتونوڅوند او ياددوزخ درداحساسوي.

دقبرسوال اوځواب

دقبر سوال اوځواب ددوو ملايکو منکراونکير په وسيله صورت نيسي اودرې پوښتنې به درب، نبي او دين په هکله کوي ځينې اسلامي پوهان په دې نظردي چې سوال اوځواب يواځې روح پورې اړه لري پرته له دې چې بدن ته وروگرځول شي؛ ځونورعلماء بيا وايي له حديث څخه ثابته ده. روح د بدن ځينو برخوته ورگرځول کېږي، اهل سنت والجماعت ټول په دې نظردي چې هرڅوک له مړينې وروسته اگرکه په قبر او ياهرځای کې چې وي ترپوښتنې لاندې نيول کېږي تردې پورې که چېرې ځناور وځورلی او يا يې بدن سوځول شوی او په هوا کې دگردونوپه څېرالوزول شوی او يا په اوبو کې غرق او د کبانو د خوراک وگرځېدلی وي خوشالي او عذاب روح او بدن دواړوته شاملېږي

دقبر په عذاب او ثواب له کیفیته پرته ايمان

موردگنودلايلوپه اعتباردقبرپه ثواب او عذاب باورلرواودکيفيت په هکله يې خبرې نه کووداځکه چې هغه جلاژوندی، حقيقت دادی چې اسلامي شريعت غيرمعقول شيان نه بيانوي؛ البته داسې شيان څرگندوي چې عقل ورته حيران وي داځکه چې هلته دروح اوجسد اړيکه ددنيا دژوندپه څېرنه؛ بلکې هغه جلاژوندی چې هلته په ورتللو سره پرې يوشخص پوهېږي.

دقبردعذاب شمول

ښځ شويو او نابنځ شويو ټولو خلکوته دقبرعذاب شموليت پيدا کوي که ځناور و او يا د سمندر کبانو ځورلی او يا سوځول شوی او يا په ايروبدل شوی وي. عذاب اوراحت ورته دقبرپه شان رسېږي. که ديو شخص مړی هواته په ونه کې څوړند او يا يونېک انسان داوپه کنده کې ښځ کړای شي؛ نو دواړوته به دعذاب اوراحت څخه رسېږي حقيقت دادی چې خاورين موادالله تعالی پيدا کړي دي او الله تعالی ته تابع دي؛ ځکه چې الله تعالی يې خالق دی

په روح او بدن د قبر عذاب اوراحت: داهل سنت والجماعت د ټولو پوهانو په اتفاق عذاب اوراحت روح او بدن د وارو ته په برخه کېږي په همدې توگه د قبر عذاب دايمي او مؤقت هم وي. په کافرانو او منافقانو په ترقیامته وي؛ البته د دې امت په گناه گارو چې گناه او جرم يې لږ وي؛ دمؤقت وخت لپاره به وي.

د قبر عذاب د منکرينو شبها ت

ځينې ملحدین د قبر له عذاب څخه انکار کوي او وايي چې مورقبر پرانست نه موهلته ملايکې وليدلې. نه مازان اولرمان اونه د اور لمبې، نه مودقبر پراختيا او تنگستيا وليدله په کوم حالت کې موچې مړی ايښی ووپه هماغه بڼه مو موند. د داريه تخته زورند انسان ډېره موده زورندوي نه مو ورڅخه سوال او خواب وليده اونه بل څه؛ همدارنگه د ځناورو، کبانو او مرغانو له خوا خوړل شوي انسان څخه به څنگه پوښتنې صورت مومي او هم يې قبرچرته دی چې د دوزخ کنده او يا د جنت باغچه شي؟

درد دلایل يې

د اسلام د ښمنو څواکو نودغه بې ځايه پوښتنې او شبها ت د شريعت، حس او عقل پر بنسټ مردودې دي. دا ځکه چې د قبر عذاب په قراني څرگندواياتو او نبوي احاديثو سره ثابت دی. څرنگه چې د برزخ نړۍ له غيبوسره اړيکه لري، د حسي-مادي عالم سره ارتباط نه پيدا کوي. حقيقت دادی چې د برزخ احکام په ارواحو دي. بدنونه دارواحتو تابع وي، د برزخ نړۍ له دنيا سره فرق لري، د قبر عذاب معقول هم دی، تاسو گورئ چې يوشخص د خوب په حال کې څومره لالهانده، ستړی ستومانه او په کمراوونو اخته وي؛ مگر بل لورته بل شخص هوسا، آرام او خوشاله وي. په يو بستر دوه تنه ويده وي؛ مگر يو په کمراو او بل په راحت کې وي. د قبر عذاب او نعمتونه، پراختيا او تنگي يوازې مړی احساسولی شي نه نور څوک؛ همدارنگه د قبر او درد دنيا د اور په شان نه دی؛ بلکې هغه جلا او ردی. دانسان د ادراک ساحه ډېره محدوده اولږه ده، انسان نه هر شی ليدلی اونه هر څه اورېدلی شي واقعيت دادی چې له زنديقانو او ملحدينو سره له تکذيب او انکار نه پرته بل څه نه وي.

مړوته د ژوند يو دگتې رسېدل

له گڼو رواياتو څخه څرگندېږي چې له مړينې وروسته د ژوند يو نېک کره وړه، دعاگانې، خيراتونه، صالح اعمال، جاريه صدقه، نېک اولاد او د علم زده کره او ښوونه مړوته گټه رسوي

د قبر عذاب اسباب اونجات

د قبر عذاب اسباب: ناپوهي، دالهي او امر و نافرمانی، د گناهونو او جرايمو سرته رسول، چغلي او دشوم تيازو څخه ځان نه ساتل دي

دنجات اسباب يې: له خوب نه دمخه له ځان سره محاسبه او توبه ده^۱

^۱ تاليف: دادمحمد (پ ت) عقايد اسلامي، ص ۱۳۰ انتشارات رسالت کابل افغانستان

د برزخ مفهوم

برزخ د حایل اوقاصې په معنسه دی. د برزخ دنړۍ په هکله گڼ دلایل موجود دي. قران عظیم الشان دغه مطلب ته د اشارې په ترڅ کې فرمایي: ﴿حَقَّ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ﴾ (۹۱) المؤمنون: ژباړه: داخلک به له خپلو کړو وړونه لاس وانخلي (تردې پورې چې کله له دوی نه کوم یوه ته مرگ راشي: نو یوه وایي چې ای زما ربه: ما همغې دنیا ته بیرته ولیکه چې زه ورنه راغلی يم. له پورتنی ایات څخه لاندې ټکي څرگندېږي:

الف: دانسان روح یو مجرد موجود دی، پردې اساس له مړینې وروسته له منځه نه ځي؛ بلکې موجودیت یې دوام پیدا کوي.

ب: دا چې تراوسه پورې د قیامت لویې علامې نه دي رامنځته شوي، پردې اساس دا خبرت نړۍ لا تراوسه نه ده پیل شوې له دې دواړو ټکو څخه دا خبره معلومېږي، چې دانسان روح باید تر مړینې وروسته اوله قیامته مخکې په بله دنیا کې وي چې دې ته د برزخ نړۍ وایي.^۱

برزخي ژوند او جنت

الهي ارشاد دی ﴿الَّذِينَ يَعْزُبُونَ عَنْ رَبِّهِمْ وَغَارُوا فِي الْكُنُفِ وَالسَّاعَةِ أَدْخُلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ﴾ (۴۶) غافر: ژباړه: د دوزخ اور دی چې هغه ته سهارا ومانبام (په عالم برزخ کې) هغوی ته وړاندې کولی شي، او کله چې د قیامت ساعت راشي نو امر به وشي چې آل فرعون ډېر سخت عذاب ته ورننېسي. الله تعالی په دغه ایات کې دغه مطلب څرگندوي چې د فرعونیانو تعذیب به د قیامت له راتلو مخکې سرته رسېږي دلته برزخي دوزخ مراد دی. په همدې توگه گڼ ایاتونه اونبوي احادیث د برزخي عذاب په واقع کېدو دلالت کوي. د قبر عذاب اوراحت هماغه برزخي منل شوی قطعي او غوڅ حقیقت دی، چې هېڅ تردید شک او شبهه په کې شتون نه لري.^۲

د قبر د عذاب دوام

په کافرانو او منافقانو د قبر عذاب تر قیامته وي؛ البته د ځینو گنهگارانو عذاب مؤقتی وي اوله یوڅه وخته وروسته لېرې کېږي

د ارواگانو ځایونه

- د پیغمبرانو ارواگانې په اعلى علیین د جنت په لوړ مقام کې دي.
- ځینې ارواگانې؛ لکه د ځینو شهیدانو د شنو مرغانو په جو جوړو په جنت کې الوتنې کوي.

^۱ - همانا، نه ما، ص ۱۲۹

^۲ - وازبی، فقه الدین (۱۹۶۸م) کتاب النفس ج ۱۰ ص ۶۶۴ بیروت لبنان دار الکتاب العربی

• ځينې نورې ارواگانې به د جنت په دروازه کې زنداني وي .

- ځينې نورې ارواگانې به په ځمکه کې زنداني وي او پورته نړۍ ته نه شي تللی ، هغه د ځمکې
- ذليلې او خوارې ارواگانې دي . ذليله او خوارې ارواگانې اوسپنې پکې ارواگانې يوځای نه شي اوسېدلی
- ځينې نورې ارواگانې لکه د زنا کارو خلکو د اور په تنورونو کې سوځېږي او ځينې نورې بيا د دوزخيانو

دوينو په ويالوکې لاملېږي .

د انسان د ژوند پړاونه

۱- د جنين په بڼه د مورخيت په ده چې ډيره تنگه او په درې تياروکې نغښتی دی .

۲- د ځمکې پراخه نړۍ ده چې دلته رشد کوي او پالنه مومي او دلته دخيراو شردنې کمزغی او بدمرغی اسباب په خپله انتخابوي .

۳- د بزخ نړۍ ده چې له دغې مادې نړۍ څخه ډېره پراخه اولويه ده ، مادې نړۍ ته يې د حجم نسبت داسې مثال لري ؛ لکه د مورخيت په اوارته نړۍ .

۴- قيامت دی چې هغه له جنت او دوزخ څخه عبارت دی چې له هغه وروسته بيا بل پړاو وجود نه لري . الله تعالی جل شانہ ارواگانې له دغو پړاوونو څخه يوبل ته انتقالوي . دغه پړاوونه هر يو ځانگړی شان او حکم لري چې په بل پړاو کې متصور نه دی .^۱

۱- مرگ يادولو اغېزې

څوک چې مرگ ډېر يادوي ، الله تعالی به درې شيان ورپه برخه کړي :

• ژر توبه

• د زړه قناعت

• په عبادت کې نشاط او فعاليت .

ددې برعکس چې څوک مرگ هېرکړي ، په درې بدمرغيو به اخته کړای شي :

• د نوبې څنډېدل

• په کفاف (سراوېر ژوند) نه خوښي

• په عبادت کې تکاسل اوسستي

پدې اساس مؤمن مسلمان له مرگ څخه عبرت اخلي ، د الهي احکامو په تطبيق التزام کوي ، په هره وړه اولويه خبره کې الله جل شانہ خپل مراقب او څارندوی بولي^۲

۱- د احمد بن حنبل (ابن ماجه) توحيد اور سنت مس ۲۴۶ مکتبه دارالعلوم تفهيم القرآن مردان پشاور
۲- د امام محمد (ابن حنبل) عقايد اسلامي مس ۲۳۶ انتشارات رسالت کابل افغانستان

د قیامت نندارې

قران عظیم الشان اونیوی حدیثوته په کتلوسره داخبره څرگندېږي چې دنړۍ د عمر په پای ته رسېدلواو د قیامت په پیلېدوسره دوه سترې حادثې چې له یو بل سره مشا به دي اود شپېلی په پوکي سره شهرت لري رامینځته کېږي د شپېلی وهل د خطر د زنگ حیثیت لري داسرافیل دلومړۍ شپېلی پرمهال به ډېریو حیبتناکه اووېروونکی غږ پورته کړی شي دابه دنړۍ د موجوده نظام د پای ته رسېدلو زنگ وي ددغې سترې پېښې له امله به د خلکو زړونه وچوي ځمکه به ډېرسخت ټکانونه وخوري، اوبه به اورواخلي، غرونه به د دانديس شویو وړیو په څېروالوزي، ددویمې شپېلی په وهلو سره به له قبرونو څخه ټول انسانان لوڅ لېږي. سرتوراو پښې ابله دمحشر- میدان ته روانېږي: ترڅو دالله جلت عظمت په دربار کې له خلکو سره حساب صورت ومومي، مور به په دغه برخه دنړۍ دنظام دبربا دېلود لومړۍ اودویمې شپېلی (د خطر زنگ) دالله تعالی پروراندې درېدل، حساب او میزان، د عملنا موخېرېدل، دکوثر حوض، دصراط پل، جنت اودوزخ ترڅېږني لاندې ونیسو.

۱- په شپېلی کې پوکي

پېژندنه یې: داله هغه ښکر څخه عبارت ده، چې د قیامت نه مخکې به یې مقربه ملایکه اسرافیل علیه السلام دالله تعالی په امر غږوي اودابه دنړۍ دورانېدو دخطر زنگ وي.

الف- دلایل یې په شپېلی کې دپوکي دلایل په قران عظیم الشان، نبوی سنتواودامت په اتفاق سره ثابت دي. لومړی دلیل یې قران عظیم الشان دی په قران کریم کې په دې هکله گڼ شمېرایاتونه دي، مور په یو اکتفا کوو، هلته چې فرمایي ﴿وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُم مِّنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنسِلُونَ﴾ (۵۱) یس، ژباړه: بیا به یوه شپېلی پوکړای شي او په ناڅاپي ډول به دوی دخپل رب حضورته دوراندې کېدولپاره له خپلو قبرونو څخه راووخې.

ب- شمېریې: اسرافیل علیه السلام به دخطر دوه شپېلی (دخطر زنگونه) ووهي. په لومړي ځل به ټول خلک بې هوښه اومره شي، اوبه به اورواخلي اوغرونه به والوزي اوله یو بل سره به په ټکر شي دانفطراوتکویر په سورتونوکې دغه انځور بیان شوی دی دغه پوکي ته دهیبت، ټکان او سختې چېغې نوم هم ورکړ شوی په دویم ځل به ټول خلک له قبرونو څخه راژوند ی کړای شي اودرب العالمین دحساب لپاره به وړاندې کولی شي دویمې شپېلی ته رادفه هم وایي.

۲- بعث (له قبرونو راپورته کېدل)

الف- پېژندنه یې: بعث په لغت کې راپا څېدلو ته وایي اوپه شرعي اصطلاح کې له جسماني دوباره ژوندون څخه عبارت دی، چې د قیامت په ورځ به روح له جسم سره دحساب اوفیصلي په خاطر یوځای کېږي.

ب- دثبوت دلایل یې: له مرگه وروسته دوباره ژوندون په قران کریم، نبوی سنتو، اجماع عقل اوسلیم فطرت سره ثابت دی. دقران عظیم الشان کې په گڼوځایونوکې دغه مطلب ته اشاره شوې: ﴿يَوْمَ هُمْ

بَرَزُونَ لَا يَخْفَى عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿١٦﴾ غافر: ژباړه: هغه ورځ چې خلک یې پردې وي، له الله نه به دهغو هېڅ خبره هم پټه نه وي (په هغه ورځ به په لور او از پوښتنه وشي) نن باچاېي دچاده؟ (ټول مخلوق به غبرو کړي) دیوه قهار الله.

د دوباره ژوندون دگنودلایلو له جملې څخه دالله جلت عظمت په قدرت او مطلق علم اتکاء درلودل دي. دقیامت دمنکرینودشبهاتو په ځواب کې چې یوخل انسان په خاورو بدلون ومومي څنگه به د دویم ځل لپاره ژوندی کړی شي؟ داچې الله تعالی قادر او دمطلق ځواک او دعلم څښتن دی، دمرودوباره ژوندي کول دهغه له واک نه بیرون نه دي قران عظیم الشان دقیامت دمنکرینودشبهاتودله منځه وړلو لپاره دهغوی لومړي پیدایښت ته پام راوړوي. قران عظیم الشان فرمایي ﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ يَقْدِرُ عَلَىٰ أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿٨١﴾ يس: ژباړه: ایا هغه ذات چې اسمانونه او ځمکه یې پیداکړل پردې باندي قادر نه دی چې ددوی په څېر پیداکړای شي؟ ولې نه پداسې حال کې چې هغه ماخرخلاق دی

ددویم ځل ژوندون په هکله ستردلیل په ځمکه کې دفصلونوشنه کېدل اووچېدل دي قران عظیم الشان دقیامت منکرینوته تاریخي حوادث هم مخې ته بردي، هلته چې خلک په مړینه محکوم شوي اویا یې ددویم ځل لپاره ژوندي کړي. تر څو دقیامت په دوباره ژوند دلیل شي.

ج- مړتبه یې: له قبرونودوباره راپا څېدل داخترت په ورځ په ایمان کې شامل دي ددې اهمیت او په دین کې سترمقام له هېڅا نه پټ نه دی. هلته چې الله جل جلا له ددې کار په رامنځته کېدوسوگندخوړلی اوبولي یې دي چې دایو ریښتینی اوارو مروپښېدونکی خبردی. ددانکار حکم یې: له بعث بعد الموت څخه انکار په الله جل جلا له، اسماني کتا بونواو پیغمبرانوکفرکول دي.

قیامت

الف- دنو مېدلو لامل یې: داچې خلک به له قبرونوراپا څېري اودالله جلت عظمت په وړاندي به درېري اویا داچې په دې ورځ به جبریل اوملا یکی دصفونوپه بڼه دالله جل جلا له پرواندي ولاړي وي.

ب- دشان لوړتیا یې: دقیامت ورځ ډېره ستره او عظیم الشانه ورځ ده، هلته چې قران عظیم الشان ددغې ورځې عظمت ته په لاندې توگه اشاره کوي: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَاءَ عَظِيمٌ ﴿١﴾ يَوْمَ تَرَوُنَّهَا تُذْهِلُ كُلَّ مَرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمَلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَرَىٰ وَمَا هُمْ بِسُكَرَىٰ وَلَٰكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ ﴿٢﴾ الحجر ژباړه: ای خلکو! دخپل رب له غضب نه ځان وژغورن. حقیقت دادی چې دقیامت زلزله لوی (هولناک) شی دی، هغه ورځ چط تاسې هغه روښن، حال به داوي چې هره تی ورکوونکې به له خپل تي رودي ماشوم څخه غافله شي، او هره حامله به

خپل حمل وغورځوي، او خلك به تاته بېسده ښكاره شي، پداسې حال كې چې هغوی به نشه نه وي بلكې دالله عذاب به ډېر سخت وي.

ځينو علماوو ويلي دي كه د قیامت دورځې په شان اوس لمر راڅپړي؛ نو دځمكې هرڅه به اورواخلي، تېرې به ويلي او اوبه به ټولې په بخار تبدیلی شي

ج- دعرش تر سیوري لاندې: هلته ډېر اعمال دي چې الله تعالی به یې د قیامت دسختیو څخه دنجات وسیله وگرزوي، هغه خلک چې الله تعالی به یې دخپل عرش درحمت تر سیوري لاندې ودروي په نبوی مبارک حدیث کی اوه ډوله خلک ښودل شوي دي.

۴- حساب: په عربي ژب دودکی حساب شمېرلونه وايي او په اصطلاح كې د قیامت په ورځ دبندگانوپه اعمالو او كړو وړو دالله تعالی خبرتیا ته ويل كېږي.

د حساب دلائل

الف - دقران کریم: په دې هکله ډېر گڼ دلايل دي، هلته چې فرمائي ﴿ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُم﴾ (الغاشية: ژباړه: بیا د هغو حساب همدا زموږ کاردی.

ب- نبوي سنت: پیغمبر صلی الله علیه وسلم به په خپلو ځینو لمونځونو کې داسې دعا کوله (اللهم حاسبني يسيرا) ای الله له ما سره اسانه حساب وکړي.

ب: دامت اجماع: دټولو مسلمانانو په اتفاق سره د قیامت په ورځ حساب ثابت دی

ج- حکمت یې: حساب او کتاب دالهي حکمت غو ښستنه هم ده داځکه چې الله جلت عظمته خپل اسماني کتابونه نازل کړي دي او خپل استازي یې رالېږلي دي او په خلکو باندې یې په هغه پیغام منل او عمل کول لازم گرزولي، چې پیغمبرانو عليهم السلامو خپلو ولسو نو ته له ځان سره راوړي ودهغو خلکو پرضد یې جگړه فرض گرزولې وه چې څوک له دغه نظام سره په ټکر کې واقع دي، دهغوی مالونه او دهغوی وینې یې رواگرزولې وې؛ نو کچېرته حساب او کتاب جزاوسزانه وای؛ نو دا کارخو بیا عبث گرزېد؛ ځکه چې مجرم او غیر مجرم په یوردیف کی راتلل. الله تعالی خو له عبث کارڅخه منزه او پاک دی قران

عظیم الشان دغه مطلب ته د اشارې په ترڅ کې فرمائي ﴿فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ﴾ (۱۶) ﴿فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِم بِعَلْمِ رَبِّنَا مَا كَانُوا غَافِلِينَ﴾ (الأعراف: ژباړه: نو دا کارارومرو کیدونکی دی چې مورله هغو خلکو څخه حساب واخلو چې مور هغوی ته پیغمبران ولېږلي دي اوله پیغمبرانوته به هم پوښتنه وکړو (چې هغوی دپیغام رسولو فریضه ترکومه ځایه سرته ورسوله او هغوته په مقابل کې څه ځواب ورکړشو) بیا به مور په خپله په کامل علم سره ټوله ماجراد هغوی مخې ته وړاندې کړو، او مور چېرته غائب نه وو

د- دالهي محاسبې کیفیت: داسلامي شریعت څر گند دلائل د حساب په کیفیت او صفت گواه دي، په اجمالي توگه داسې ویلی شو چې د قیامت په ورځ به الله تعالی خپل بنده په خپل مخکې ودروي، په

خپل جرم، اعمالو او ويناوو به يې قانع کړي، په دنيا کې ايمان و، که طاعت او استقامت او که کفر، عصيان او انحراف، په ټولو الله جل جلاله پوه ؤ؛ نو پر دې اساس الهي محاسبه شمولي بڼه لري؛ د مثال په توگه دوی ته د الله تعالی وينا چې داسې مو ولې کړي دي، ددوی معذرتونه، او پردوی ددلا يلو اقامه، دگواهانو شهادت، تردې چې دانسان اندامونه به گواهي ورکړي. د اعمالو وزن او داسې نور وټولو ته شامل دي هه د حساب ډولونه: د حساب څخه ځينې سخت، ځينې اسانه او ځينې دييان، عزت او درناوي حساب دی ځينې درټلو، مؤاخذه او سزا حساب دی.

وېې حساب وگړي: حساب ټولو خلکو ته شامل دی؛ مگر هغه چې رسول الله صلی الله عليه وسلم مستثنی گرزولي دي؛ البته له کافرانو سره حساب نه کېږي؛ ځکه چې دوی نېک اعمال نه لري، لېکن ددوی ناوړه اعمال شمارلی شي دوی به پرې اعتراف وکړي او پرې شرمنده به کړي شي.

ز- محاسبه شوی امت: تر هر څه دمخه به د محمد صلی الله عليه وسلم له امت سره محاسبه کولای شي ح- دمحا سې عمل: تر هر څه دمخه به له مؤمن سره دلما نڅه حساب کېږي، که لمونځ يې سم ؤ؛ نو ټول اعمال به يې سمون ومومي او که لمونځ يې فاسد ؤ، ټول اعمال به يې فاسدوي. د بندگانو په حقونو کې به تر هر څه دمخه دوينوپه تويولو کې محاسبه کېږي.^۱

۵- تله

داخرت په ورځ د اعمالو او کړو وړو په وزن کولو ايمان لازم دی موږ به په دې هکله په لاندې اموراتو بحث وکړو:

الف- پېژندنه يې: دا هغه وسيله ده چې په دې سره د شيانو سپکوالی او دروند والی معلومولی شي، په شرعي اصطلاح کې له هغه څه نه عبارت دی، چې الله تعالی به يې د بندگانو د اعمالو لپاره وټاکي ب- د اثبات دلايل يې: دمیزان تله په قران کریم، نبوي سنتو او دامت په اجماع سره ثابت دی.

لومړی- قران عظیم الشان: الله جل جلت عظمته دمیزان (تلي په هکله داسې فرمایي دی ﴿وَأَلْوَزَنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾^(۸): لأعراف: ژباړه: او په هغه ورځ به تله کت مټ حق وي دچا چې په درنه وي هماغوی به خلاصون ومومي

دویم دلیل: نبوي سنت او دامت اجماع: ټول امت د اعمالو د ټول او وزن په اعتبار متفق دي خواوس پوښتنه داده چې ایا دمیزان تله حسي- ده او که معنوي؟ هغه تله چې د قیامت په ورځ به په کې اعمال تلل کېږي حسي او حقيقي ده دوه پلې لري^۲

ج- د ټول شيان: په دې کې د بندگانو اعمال تللی شي؛ اگرکه دغه اعمال اعراض وي؛ مگر الله تعالی به ورتله اجسام په برخه کړي. نېک اعمال به په یوه تله او بد اعمال به په بله تله کې واچول شي، ځينو

^۱- عظیمین (ب ت) لمعة الاعتقاد، ص ۴۱۸ د امام السلسلة العربية السعودية
^۲- مصدر الدين علي بن محمد ابن ابي العز (۱۹۹۳ م) عقيدة الطحاوي ص ۴۱۲ مؤسسة اولي النهي بيروت لبنان

علماء وويلي دي چې داعمالوپانې به وتلل شي اوځينو نور وويلي دي چې په خپله عامل شخص به وتلل شي ځينو اسلامي پوهانو وويلي دي: د ملتونو، افرادو او اعمالو په اعتبار به تلې گڼې وي، په قران عظيم الشان کې موازين جمع راغلې ده

د-دتلې دنصب حكمت: دتلې په نصب کې حكمت دالهي عدل اظهار دي له همدې امله هېڅوك به عذر نه شي وړاندې كولى له همدې كبله الله تعالى انبيا عليهم السلام رااستولي دي ترڅو خلكو ته بهانه پاتې نه شي

۶-دعملنا موخېرېدل

دعملنامود غورېدلو څخه موخه هغه دفترونه دي چې ملايكو به په کې دانسان ټول اعمال شمېر لي اوساتلي وي. دقيامت په ورځ به راڅرگنداو خپلوڅښتنا نوته به وپېشل شي. مو منانو ته به په ښي لاس او كافرانو او منافقينو ته به په كېن لاس وركول كېږي.

الف-دلایل يې: دعملنا موخېرېدل دلایل قران عظيم الشان، نبوي سنت او دامت اجماع ده. دمو منانو مور حضرت عايشه رضی الله عنها فرمايي چې ماديغمبر صلی الله عليه وسلم نه پوښتنه وکړه: ايا تاسو ته به دقيامت په ورځ خپل اهل او عيال درپه يادوي؟ رسول الله صلی الله عليه وسلم په ځواب کې ورته ويلي ؤ په درې ځايونو کې به هېچا ته څوك ورپه يادنه وي: يوداعمالو دتول په مهال، ترڅو څرگنده شي چې درنه به شي او که سپکه او بل هغه وخت چې عملنا مې خپرې شي، تر څو ورته څرگنده شي چې په ښي لاس به وركول كېږي او که په كېن دشا له خوا، او بل دصراط په پله چې ددوزخ په مينځ کې به پرې تېرېدل صورت ومومي.

ب-دعملنا مو درا نيو لو بڼه: مؤمن مسلمان ته به عملنا مه په ښي لاس وركول كېږي خو ښ او خوشاله به وي.

۷-دكوثر حوض

الف-پېژندنه يې: دغه داوبو هغه حوض دی، چې دپيغمبر عليه السلام لپاره به دقيامت په ورځ دمحشر په ميدان کې لگېدلی وي

ب-دلایل يې: دكوثر حوض په قران عظيم الشان، نبوي سنت او دامت په اجماع سره ثابت دی په قران عظيم الشان کې پيغمبر صلی الله عليه وسلم ته فرمايي ﴿إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ﴾ (۱) الكوثر: ژباړه: (اي پيغمبره!) بيشكه مور تاته كوثر دركړی دی

په نبوي احاديثو کې دكوثر دحوض په هكله گڼ روايات راغلي دي چې دتوا تر حدته رسېږي او څه لپاسه دېرش اصحابو كرامو روايت كړي دي. له بلې خوا دحوض كوثر په هكله ټول امت اتفاقي عقیده لري.

ج-صفت يې: دكوثر دحوض په هكله گڼ روايات راغلي دي، چې موږ يې لنډيز وړاندې كو: دغه يوسترحوض دی، چې له جنت نه دكوثر له ويا لې رابېږي او به يې له شېدو او سپينو زروسپينې اوله واورې يڅې اوله شاتو خورې اوله، مشكو خوشبويه دي لو ښي يې داسمان دستور وپه شان پلن والی او اوږدوالی

بې ديوې ميا شتې دمزل په اند ول دی یوځل چې چا ورڅخه او به وڅښلې، هېڅکله به تېری نه شي په منځ کې یې مشک شنه شوي اوڅنډې یې په مرغلاودسروزرو په ټو ټواو جواهراتو بڼایسته شوي دي.

د- اختصاص یې: اوس یو بڼته داده چې ایادغه حوض یوازې رسول الله صلی الله علیه وسلم پورې مختص دی او که نور پیغمبران یې هم لري؟ په ځینوروایاتو کې راغلي دي چې هر پیغمبر حوض لري؛ لکن زموږ پیغمبر محمد صلی الله علیه وسلم حوض ترتولو ستر، لوی او خوږدی او ډېر مراجعین لري.

ه- شتون یې: دکوثر حوض اوس هم شتون لري، دلیل پرې دعقبه بن عامر رضی الله عنه روایت دی چې یوه ورځ پیغمبر صلی الله علیه وسلم له خپل کوره راووت او دا حد د شهیدانو مزار ته ورغی او پر هغوی یې داسې د جنازې لمونځ وکړ؛ لکه څنگه چې یې یو شخص په مړي ترسره کوي، بیا ترسټېدو وروسته منبر ته وځوت او ویې ویل: زه له تاسې نه مخکې تلونکی یم اوزه پرتا سې گواه یم په الله سوگند چې زه خپل حوض ته هم دا اوس گورم.

و- ورڅخه شړل شوي خلک: حوض ته راتلونکي ریښتینی مؤمنان دي او ورڅخه شړل شوي مرتد، بې دینه عناصر او مبتدعین د دین بدلونکي وگړي دي. څوک چې دمسلمانانو له جماعت نه مخالفت وکړي اوله هغوی څخه خپله لاره بېله کړي؛ لکه ددې وخت گمراه ډلې، ظالمان او دلویې گناه څښتنان. حقیقت دادی چې تل تر تله دوزخ دکافراو منکر لپاره ده چې په زړه کې یې یوه ذره ایمان هم نه وي.

۸-۵ صراط پول

الف- پېژندنه یې: دا هغه اوږد پول دی چې د دوزخ لپاسه تېر شوی، ترڅو پرې خلک جنت ته ورسېږي.

ب- د ثبوت دلایل یې: قران عظیم الشان، نبوي سنت اودامت اجماع ده قران عظیم الشان دغه مطلب ته داسې اشاره کوي: ﴿وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا﴾ (۷۱) مريم ژباړه: له تاسې نه هېڅوک داسې نشته، چې دوزخ ته ور تلونکی نه وي، داخویوه فیصله شوې خبره ده چې دهغې ارومرو ترسره کول ستادرب په ذمه دي.

ځینو مفسر-ینو له دې څخه د صراط په پله تېرېدل اخیستي دي او ځینو دوزخ ته ننو تل؛ لکن له دې څخه به بیا نجات پیدا کوی.

ج- په پله دخلکو تېرېدل: د صراط پول د جهنم لپاسه ایښودل شوی، د جنت اودوزخ ترمنځ حایل دی. خلک به دخپل عمل په اندازه په تېزۍ سره پرې تېرېږي ځینې خلک به دسترگې درې، ځینې د تېرېدو سرعت په اندهول، ځینې؛ لکه باد، ځینې به د تیزاس، ځینې داوب، ځینې به بیا ده روان وي او ځینې به د بېسېنې دکوټاوپه وسیله راو نیول شي او په دوزخ کې به غورزول شي لنډه دا چې څوک د صراط په پله تېر شي، جنت ته به داخل شي همدغه وینادنبوي احادیثو خلاصه ده.

د- صراط پول او کافر ان: حقیقت دادی چې د صراط پول دمو منانو لپاره لگول شوی، په دوی کې منافقان او کښکېر منان هم دي، د همدوی لپاره د صراط پول نصبولی شی، خلک به په دوو برخو وېشلی

شي يومؤمن موحد او بل کافر او مشرک مشرکان به دصراط په پله د پښې ايسنو دلونه مخکې په دوزخ کې غورځول کېږي .

جنت

په دې کې هېڅ شک نشته چې کله مومنان جنت ته په ډېر عزت او وياړ سره داخل او ملايکې يې په سلام سره استقبال کړي، له دې نه پرته بله هېڅ خوشالي او کاميا بې نشته .

الف- پېژندنه يې : جنت دگڼوونوشنه باغ ته ويل کېږي په شرعي اصطلاح کې دنعمتونو او خوشاليو هغه کور دی چې الله تعالی په اخرت کې دمخلصو مومنانو لپاره تيار کړی دی

ب- دجنت دنومېدو لامل : ده ته جنت ددنياه باغ سره دتشبيه پراساس وايي او يا خو جن هغه څه ته ويل کېږي چې له سترگو پټ وي دجنت نعمتو نه هم زموږ له سترگو پټ دي قران عظيم الشان دغه

مطلب ته داسې اشاره کوي ﴿ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾ ﴾

السجدة: ژباړه: نو دسترگو يڅېدو کوم وسائل چې د هغو د عملونو په مکافات کې د هغو لپاره پټ کړای شوي دي هېڅ نفس پرې خبرنه دی

ج- دجنت درجې : جنت بېلابېلې درجې او مرتبې لري جنتيان به دخپلو اعمالو په برابر په کې اوسېږي .

د- جنتيان څوک دی ؟ جنتي هريو پر هيزگار مؤمن دی قران عظيم الشان دغه مطلب ته د اشارې په ترڅ کې فرمايي ﴿ وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٣﴾

آل عمران ژباړه: پر هغه لاره په منډه منډه وځغلی چې ستاسې دپرووردگار د بخښنې اود هغه جنت خواته تللي ده چې هغه لکه داسمانونو او ځمکې په شان پراخ دی، او هغه له الله وېرېدونکيو خلکو له پاره تيار کړای شوي دي

هه- او سنی شتون يې : جنتو نه هم دا اوس مو جو ددي په عربي ژبه کې اعداد تيارولوته والي ټول اهل سنت دجنت په شتون او په اوسني وجو ديونظر لري .

و- پناه کېدل او زوال يې : دجنت نعمتونه تل تر تله دی چې پناه کېدل نه لري دجنت په دوام دقران عظيم الشان گڼ اياتونه دليل دی : نو پر دې اساس جنت اودوزخ پناه نه لري ؛ بلکې هميشه دي

ز- دجنتو نوځای : جنتو نه په اعلى عليين کې دي قران عظيم الشان فرمايي ﴿ كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ ﴿١٨﴾ المطففين: ژباړه: هيڅکله نه، ارومرو دنیکانو عملنامه دلور مقامه خلکو په دفتر کې ده

ح- په جنت دايمان مطلب: په جنت دايمان معنا دادی چې يو شخص ټينگ باور ولري چې جنت شته او نعمتونه يې تل تر تله او هميشه دي

ط- لومړي ننوتو نكي : جنت ته به تر ټولو دمخه رسول الله صلى الله عليه وسلم ننوزي او په ټولو امتونو کې به لومړی درسول الله صلى الله عليه وسلم امت ننوزي اوددې امت لومړی شخص به ابو بکر صدیق رضی الله عنه جنت ته داخلېږي .

ی-جنت ته یې حساب: دغه ددې امت په ایمان کې لوړمنزلته پرهیزگاره بادیا نته شخصیتونه دي چې جنت ته به د یو صف په توګه داخلېږي مخونه به یې د سپوږمۍ په شان څلېږي ددې امت فقیران به د شتمنو څخه مخکې جنت ته ځي په دې هکله دوه ډوله روایات راغلي په یوه کې د څلوېښتو کلونو دمخکې والي او په بل کې د پنځه سوه کلونو دمخکې والي ذکر راغلی دی دا چې فقیران او شتمن د جلا جلا حالاتو څښتنان دي په فقیرانو کې هم ځینې وګړي په ایمان او تقوی کې سره جلا دي او شتمن هم همداسې درواخله هرکله چې حساب د لومړي فقیر او داخري شتمن جنتی څخه واخلي نو پنځه سوه کاله کېږي او که چېرې په فقیرانو کې وروستی فقیر جنت ته په داخلېدو کې اولومړی شتمن جنت ته په داخلېدو کې محاسبه کړی شي نو څلوېښت کاله عمر جوړېږي

ی-تل تر تله او همېشه: جنت همېشه او فنا نه لري او جنتیان تل تر تله خلک مړینه نه لري قران عظیم الشان دغه مطلب ته اشارې په ترڅ کې فرمایي ﴿لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولَىٰ وَوَقَّهٗمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿٥٦﴾﴾ الدخان: ژباړه: هلته به د مرګ خوندي هغوی هېڅکله ونه ځکي ، فقط په دنیا کې چې کوم مرګ راغی خوراغی او الله به هغوی د دوزخ له عذاب نه وژغوري

دوزخ

۱- پېژندنه یې: هغه تا و جن گرم کور د مجرمانو زندان او ستره رسوایي چې الله جل شانہ کافرانو منا فقینو ، سر ښانو او د بیغمبرانو د ښمنا نو ته تیار کړی دی

۲- د دوزخ پورونه: دوزخ د دوزخیانو د بدو اعمالو په اعتبار بېلا بېل پورونه لري دوزخي ، هر یو کافر بدبخته ملحد او بې دینه انسان دی قران عظیم الشان دغه مطلب ته اشارې په ترڅ کې فرمایي ﴿فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَعِی النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِقٌ ﴿١٠٦﴾﴾ هود ژباړه: څوک چې بد مرغه وي هغوی به دوزخ ته لاړ شي (چې هلته به د گرمی او تندي له ډیرې سختی نه) د هغوی ستمهار او پشهار وي .

۳- شتون یې: د اهل سنت والجماعت د ټولو علماء و په اتفاق جنت او دوزخ همدا اوس موجود دي پناه کېدل او له مینځه تلل نه لري قران عظیم الشان دغه مطلب ته اشارې په ترڅ کې داسې فرمایي ﴿إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكٰفِرِيْنَ وَاَعَدَّ لَهُمْ سَعِيْرًا ﴿٦٤﴾﴾ خَلِيْلِيْنَ فِيْهَا اَبَدًا لَا يَجِدُوْنَ وِلِيًّا وَلَا ﴿٦٥﴾﴾ الأحزاب ژباړه: په هر حال دا یقیني خبره ده چې الله پر کافرانو لعنت کړی دی او د هغولپاره یې لمبه شوی اور تیار کړی دی چې په هغه کې به هغوی د تل لپاره اوسیري ، کوم ملاتړ او مرستندوی به ونه مومي

۴- د دوزخ ځای: په اسفل سافلین د ځمکې لا ندي برخه کې موقعیت لري قران عظیم الشان دغه مطلب ته د اشارې په ترڅ کې داسې فرمایي ﴿كَلَّا اِنَّ كِتٰبَ الْفَجٰرِ لَفِيْ سَجِيْنٍ ﴿٧﴾﴾ المطففين: ژباړه: هېڅکله نه ، او هر و د بدکارانو د ښمنا یې د سجین په دفتر کې دي .

ددغه ايات په تفسيرکې دبراء بن عازب رضی الله عنه څخه دقبردعذاب په هکله مشهورروايت دی الله تعالی به ووايي چې زمادبنده داعمالو دفتر په سجین کې داووخمکو لاندې وليکئ ځينو نوربیا وایي چې دوزخ پورته اسمان کی دی ځینې نوربیا په دې هکله څه نه وایي ؛بلکې دخای علم یې الله تعالی ته سپاري او وایي چې موږ ته دالله تعالی په مخلوقاتوداحاطې علم نشته

۵- په دوزخ دایمان معنا : پردې ټینگ باورچې همداوس مو جوداو پناه کېدل نه لري په دې کې ددوزخ په عذابونو باورهم شامل دی

دویم بحث

په قضاو قدر ایمان

پیلیزه

په قضا او قدرایمان داسلامي عقیدې شپږم رکن دی، څوک چې په قضا او قدر باوري نه وي هغه کافرگنل کېږي، پردې اساس هر مسلمان ته لازمه ده چې په تقدیر ایمان ولري^۱.

تقدیردالله جل جلاله ازلي علم دی، چې دهرشي اندازه او دهرشي داندازې لپاره یې حد ټاکلی، دټولومخلوقاتوداندازې اومقدارترمنځ یې دقیق تناسب غوره کړی، هرڅه ته یې دخوځېدلولپاره مسیرټاکلی، دپیدایښت، دوام اوفنا لپاره یې معینه نېټه انتخاب کړې هرشي په خپل معین اوټاکلي وخت اوهرڅه دټاکلوظوابطواوقواعدوسره سم ترسره کېږي. حرکت، سرعت، دنور سرعت، دصوت سرعت، دعناصرو ترمنځ ترکیب دموادواو مرکباتو پیدایښت، اوبهرته تجزیه ټول دثابتواوبدلون نه منونکوقواعدوسره سم سرته رسېږي دځمکې له پیدایښت نه ترقیامته پورې چې کومې پېښې ترسره کېږي ټول یې په کامل اومفصل ډول په لوح محفوظ کې ثبت کړي دي، نن ورځ ساینس دغه قواعد دفورمولونو په بڼه توضیح کوي. په لوح محفوظ کې دراتلونکوپېښواودانسان دکړوورپه هکله لیکنه دانسان اختیارات نه سلبي او هغه په یوه مجبورمحکوم اوبې واکه موجودنه بدلوي اونه دهغه په اراده کومه اغیزه پرې باسي .

موږ بایددقضاوقدرپه مفهوم ځان پوه کړو، موږ ددغو الفاظوپه معنی اومفاهیموباندې په ایمان اوباور درلودلومکلف یو، که ددغوالفاظو په مفهوم اومعناپوه نه شوواوحقیقت یې مورته څرگند نه شي؛ نویواځې په الفاظوبه دایمان معنی به څه حیثیت ولري په قضاءوقدر ایمان داایجابوي چې په همدې موضوع پورې مربوط مفاهیم توضیح کړو

قدر

۱- لغوي معنایې: قدر په عربي ژبه کې اندازې، توان اوحدته ویل کېږي. په قران عظیم الشان کې زیاتره داندازې په معناستعمال شوی

۱- یاسین نعیم (۱۹۸۷ م) الايمان ارکان، حقیقت، نوا قضا، ص ۱۷۷ مکتبه الرساله الحدیثه

۲- اصطلاحی معنی یې: قدرله هغه ټینگ، پاخه او محکم نظام څخه عبارت دی چې الله تعالی جل جلاله دکایناتو دتنظیم لپاره وضعه کړی دی.^۱

ځینې علماء قضاء او قدریوشان گڼي؛ مگر ځینې نور بیا تقدیر الهی ازلی پرېکړې ته وایي چې تراوسه لاعملي شوې نه ده او قضا دیوکار واقع کېدل بولي

۳- د قدر مفهوم د الهی کلام په رڼا کې: همدغه پورتنی مفاهیم د قران عظیم الشان په گڼو ځایونو کې راغلي دي، هلته چې فرمایي: ﴿إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ﴾ القمر، ژباړه: او موږ هر څه له یو تقدیر سره پیدا کړي دي

۴- د قدر مفهوم د نبوي احادیثو په رڼا کې: د ایوخر گند حقیقت دی چې د پیغمبر صلی الله علیه وسلم دملگرو په زړونو کې ددغې عقیدې ستره اغېزه پرته وه په ځمکه کې خپاره شول؛ خوله ځان سره یې په تقدیر دایمان عقیده درلوده له ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی وایي چې یوه ورځ په یوې سپرلی رسول الله پسې سپوروم، راته یې وویل: ای زلمیه دالله جل شانته ددین ساتندوی اوسه، الله تعالی به ستاساته وکړي دالله تعالی ددین ساتندوی اوسه دالله مرسته اوتائیدبه په خپل مخکې وگورې کله چې څه غواړې دالله تعالی څخه یې غواړه او چې مرسته غواړې، دالله تعالی څخه یې غواړه پردې پوه شه چې که چېرې ټوله نړۍ ستا پر خلاف سره یوځای شي چې تاته څه گټه ورسوي تاته گټه نه شي رسولای؛ مگر هغه چې الله جل شانته تاته لیکلي وي او که دوی ټول ستا پر خلاف سره یوځای شي، چې تاته دڅه شي زیان ورسوي، تاته زیان نه شي رسولای؛ مگر هغه چې تاته الله تعالی مقرر کړی وي قلمونه پورته کړی شوې او پانې وچې شوي دي^۲

۵- په تقدیر دایمان راوړو اهمیت: تقدیر داسلامي عقیدې دارکانو دجملې څخه دی دغه باوردسپري په زړه کې په الله تعالی توکل، ډاډ او سکون زیاتوي

۶- په تقدیر دایمان معنی: په تقدیر دایمان مفهوم دالله جل شانته په قدیم علم او په الهی شامل ځواک ايمان درلودل دي.

۷- د تقدیر مراتب: په تقدیر ايمان څلور مراتب لري: ۱- علم ۲- لیکل ۳- مشیت ۴- پیدا کول موږ به هر یو تربشپړې څېړنې ونیسو:

الف- د علم مرتبه: پردې ټینگ باور چې الله جل جلاله په ټولو کایناتو ازلی اوابدي علم لري په ټولو شيانو دالله تعالی علم محیط دی، هېڅ شی ورڅخه پټ نه دي قران عظیم الشان فرمایي ﴿عَلِمَ الْغَيْبُ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرُ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾ سبأ: ژباړه: ووايه! قسم دی زما په عالم الغیب الله، هغه به پرتاسې راشي، له هغه نه دیوه بخري په

^۱ - سید سابق (۱۹۸۷م) العقاید الاسلامیة ص ۹۵ دار الكتاب العربی بیروت لبنان
^۲ - بغا مصطفی (۱۹۸۶م) الوافی فی شرح الاربعین النوویة ص ۱۲۱ دار ابن کثیر بیروت

اندازه کوم شی نه په اسمانونوکې پټ دی اونه په ځمکه کې نه له بهرې نه غټ اونه له هغه نه کوچني، هرڅه په یو څرگند دفتر کې درج دي .

ب- د لیکلو مرحله : معنی دا چې الله تعالی د ټولو شیانو اندازه تر قیامت په لوح محفوظ کې لیکلې ده قران عظیم الشان همدغه مطلب ته د اشارې په ترڅ کې فرمایي ﴿ قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَى اللَّهِ فَالْتَوَكَّلْ الْمُؤْمِنُونَ ﴾ (۵۱) توبه ژباړه: دوی ته ووايه " موږ ته هېڅکله خطر (ضرر یا بېلګينه) نه رسيږي؛ مګر هغه چې الله راته لیکلي دي هماغه الله زموږ مولادی، او مؤمنان باید په هماغه توکل وکړي."

له دغه آیات څخه څرګندېږي چې په ځمکه کې مصیبتونه، زلزلې، توپانونه، رنځونه، غم او خوشالی ټولې دالهي تقدیر نتیجه ده .

ج- د مشیت مرتبه: معنی دا چې الهي اراده او تصمیم په هر شي کې جاري دی هېڅوک یې دمخنيوي صلاحیت نه لري، داسمان او ځمکې کوچني اولوی شی دالهي فعل نتیجه او ټول یې مخلوق دي قران عظیم الشان دغه مطلب ته د اشارې په ترڅ کې داسې فرمایي ﴿ وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴾ (۳۰) انسان: ژباړه: اوستاسې په خوښی سره څه نه کيږي، ترڅو پورې چې دالله خوښه نه وي په باوري توګه الله د علم او حکمت خاوند دي.

دالله تعالی مشیت او اراده په دوه ډوله د: یوه تکویني او بله تشریعي په تکویني اراده کې انسان اختیار نه لري؛ البته په شرعي اراده کې انسان دواک او اختیار څښتن دی .

د - د تخلیق مرتبه: ددې مرتبې مطلب دادی چې الله تعالی دهر شي خالق دی له الله تعالی نه پرته ټول شیان مخلوق دي، همدغه د ټولو اسماني پیغامونو او د پیغمبرانو اتفاقي مسئله ده، قران عظیم الشان دغه مطلب داسې روښانه کوي ﴿ اللَّهُ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴾ (۶۲) ژباړه: الله دهر شي هستوونکی او هماغه دهر شي ساتونکی دی.

پر دې اساس دانسان فعل هم دالله تعالی مخلوق دی

قضاء

۱- د قضا لغوي معنی: قضاء په لغت کې پرېکړې او فیصلې صادرول ته وايي .

۲- اصطلاحی معنی: په اصطلاح کې په ازل کې دالهي تقدیر په برابر د کایناتو ایجاد ته ویل کېږي .^۱

۳- قضاء د قران کریم په رڼا کې: په قران عظیم الشان کې قضاء زیاتره وخت د فیصلې کولو، امر صادرولو او پای

ته رسولو په معنی راځي؛ هلته چې فرمایي ﴿ بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ

^۱ خطیب محمد، احمد، (۱۹۹۰م) دراسات فی العبادۃ الاسلامیة، ص ۱۹۷ دار عمار للنشر عمان اردن

فَيَكُونُ ﴿١٧٧﴾ البقرة: ژباړه هغه د اسمانونو او ځمکې هستوونکي دي او د کومې خبرې چې فيصله صادروي، صرف دومره امر ورته کوي چې "شئ" نوهغسې کيږي د پېرېکړو او فيصلو صادرولو اختيارات اوواکي ټولې دالله جل جلاله سره دي او په دې کې هېڅوک له هغه سره شريک نه دي

۴-د قضاء او قدر ترمينځ فرق: د اباديو او تعميراتو د جوړښت لپاره تر هرڅه دمخه يوانجينر نقشه او پلان ترتيبوي ضروري مواد، دروازې، کړکۍ، د تعمير اندازه هرڅه دده په لاس کې وي او معمار يې تطبيقوي انجينر حق لري او کولای شي چې په نقشه او خپل تصميم کې بدلون راولي له همدې کبله دالهي رحمت له جملې څخه په خپلو بندگانو باندې داهم دی چې د صالحو او نېکو اعمالو په وسيله په تقدير کې بدلون راځي له همدې امله مور ته د دعاء اهميت او گټه څرگندېږي داځکه که چېرې په چارو کې بدلون نه وای؛ نو د دعاء به هېڅ گټه مور ته نه رسېدله.

۵-د قضاء ډولونه

قضاء په دوه ډوله دی تکويني او تشريعي

الف-تکويني قضاء

کوم ظوابط او مقررات چې په کایناتو او عالم کې وضعه شوي، ټول کاینات دهغه مطابق عيار شوي او هرڅه دهغه مطابق ترسره کېږي دپته تکويني قضاء وايي دا ثابت قوانين دي چې بدلون نه مومي او الله جل شانته دهغه بدلون او تغیر واک هېچاته نه دی ورکړی له اتوم نه واخله تر لویو کهکشانونو، بياله حجري نه تر لویو حیواني او نباتي اجسامو پورې ټول د یو دقیق نظام، قوانینو او یو سیستم لاندې دي، مثلاً د اتوم جوړښت او چارچونه يې، د عناصرو جوړښت او د هر عنصر جلا مدارونه اوله نورو عناصرو سره يې ترکیب، د نور سرعت، د صوت سرعت، د وړانگو بېلابېل ډولونه، د ځمکې قطر، د لمر او ځمکې ترمينځ واټن، د ځمکې محوري او انتقالی حرکت، د ځمکې طبقات، د فضا طبقات، په هوا کې د اکسیجن سلنه، داو بودقیق جوړښت، په همدې توگه په ځمکه کې يې اندازه، داو بوسايکل، د تسخين، انجماد، مايع او گاز درجې، داو سپني د تسخين او مايع حالت درجه، له ځمکې د سپوږمۍ فاصله، په فضا کې يې د سرعت اندازه، داو زون طبقه او دنده يې د لمر دنده، د لمر شعاع او اندازه ځمکې ته درار و انوشعاع گانو تخمین، په همدې توگه حجره او د حجري ساختمان او فعالیت يې، حیواني او نباتي حجره، د هر حیوان کروموزومونه، د انسان د عصبي حجراتو تشکیل، جنسي-حجري، د سپرم ساختمان، داوم جوړښت، د بدن د سروکروياتو شمېر او دندې، د سپينوکروياتو شمېر او دنده يې، د انسان ساختمان د زړه، ځيگر، دماغ، باصرې، سامعې او د انسان او حیوان د هارو کو فزري سیستم، د هر حیوان جلا جوړښت، د نباتاتو بېلابېل صنفونه، دندې، ترکیب، تنفس، زوجي نکتې، د انسان ژوند، مړینه، رنځ، صحت صورت او شکل، طول، عرض بنایست او بدرنگي، توروالی او سوروالی، ذکاوت او پوهه، نارینتوب او ښځینه توب، شپه او ورځ، گرمي او یخني، برېښنا او باران او داسې

د منشاوي علي (۱۹۸۵) تعريف عام بدين الاسلام مس ۱۵۲ دارالفرقان عمان اردن

نور... ټول د ټکویني تقدیر برخه ده دانسان ارادې ته په کې دخل نشته لڼه دا چې ټکویني تقدیر یو منظم پلان دی چې هېڅکله بدلون نه مومي او انسان ته په کې دخل په برخه نه دی پردې لحاظ د ځمکې او اسمان هر څه د الله عزوجل په وړاندې منقاد دي.

ب- تشریحي قضا

هغه احکام چې دانسان په ارادې برخه کې وضعه شوي او انسان ورباندې مکلف شوی، چې هغه مراعات او خپل ژوند د هغې مطابق عیار کړي؛ دپه تشریحي قضا وایي، د تشریحي قضا احکام او قوانین دانسان د ژوند د هغو برخو د تنظیم لپاره وضعه شوي، چې هلته انسان ازادې او اختیار لري هلته انسان کولا شي له دوه لارو یوه په خپله خوښه انتخاب کړي، په تشریحي قضا کې دانسان اراده او عزم دخل لري، انسان دواک او اختیار څښتن دی پخپله خوښه او اراده ښه او بد پخپله انتخابوي تشریحي تقدیر انسان ته خیر او شر ښه او بد ورښيي دده د عقیدې بنسټونه، دده دخالق حقونه، د عبادت لارې چارې، ښه او بد اخلاق، د جنسي- غریزې سمه اشباع او موخه یې، د شتمنی لاس ته راوړل او سم لگښت یې، حکومتی سیستم او د حکومت د مسؤلینو صفات، د دوی مسؤلیت او په ملت یې حقوق، د حکومت د جوړېدو موخه، له نورو ملتونو او دولتونو سره د دولت اړیکې، د مسلمانانو خپل منځي اړیکې، جرایم او دسزا نوعیت یې، د جگړې اصول او داسې نور...

لڼه دا چې له زانگو نه تر لڼده اوله سر نه تر نوکه د ټول ژوند د مادي او روحاني، د دنیوي او اخروي ژوند د سمون لپاره اصول او قوانین ته تشریحي تقدیر وایي، انسان د ژوند تېرولو لپاره نظام او قانون ته اړتیا لري د ژوند تېرولو لپاره لاندې صورتونه دي:

- د پلار او نېکه رسم او رواج، دود او کلتور منل.
- دخپل نفس غوښتنې منل.
- دنورو ملتونو څخه د نظام او قانون واردول.
- دکایناتو درب لارښوونو (وحی) ته غاړه ایښودل او ورته ځان تسلیمول

اوس مهال یوازې قران عظیم الشان او نبوي سنت تشریحي تقدیر گڼل کېږي، د تشریحي تقدیر لپاره الله تعالی پیغمبران لېږي، هغوی ولسونو ته دعوت ورکوي او په روزلويي لاس پورې کوي بیا د دغوروزل شوو افرادو په وسیله په ټولنه کې یو سرتاسري هراړخیز بدلون راولي د پیغمبري انقلاب او بدلون موخه د بشر له اسارت، دانسان ازادې او د جبر او استبداد، جهل او ناپوهی د نظام ړنگول دي پاتې شوه اسلام راوړل دغه د زور او جبر کارنه دی او نه د جبر او زور اسلام د منلو وړ گڼل کېږي اسلام او کفر او دښتیا او بدو انتخاب دانسان دا اختیار نتیجه ده، په اختیاري برخه کې الله تعالی انسان ته دوه لارې ښودلې دي، چې یوه هدایت او بله د ضلالت او کسرامې لاره ده قران عظیم الشان همدغه مطلب ته داشارې په ترڅ کې فرمایي: **وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ** ۱۰ ۹ ژباړه: او دوه څرگندې لارې مو هغه ته و (نه) ښودلې؟

حکومت د افغانستان د امنیت، د ۲۷ مې دیني کمیټې د میناڅ اباراداره

د بشریت دخلاصون یواځېنی لارالهي اسماني پیغام ته ځان سپارل اوتسلیمول دي، په دې سره به نړۍ واله سوله د عدل اوانصاف نظام یقیني شي انسان به له ځناورتوبه راووزي اوځمکه به دامن زانگو جوړه شي

۱- د الله تعالی اراده اوډولونه یې

دارادې معنی قصداودیهو کاردرسته رسولوعزم ته ویل کېږي اوپه دوه ډوله ده تکویني اوتشریعي اراده. په تکویني اراده کې تغیراوبدلون نه رامنځته کېږي ددې موجوداتوهرکاردقضاء اوقدرسره سم دالله تعالی په زاده ترسره کېږي داسې نه ده چې دکایناتوترپیدا کولو او هغوته دظوابطواومقرراتو دتاکلونه وروسته یې خپل سرته پرېښي اوچارې په خپل سرپه تسلسل سره روانې دي؛ بلکې هرکار دالله تعالی په اراده پیلېږي اودهغه په اراده پای ته رسېږي او هغه ورباندې نتایج مرتب گرځوي. الله تعالی فرمایي: ﴿إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ، كُنْ فَيَكُونُ﴾ ۸۲ یس ژباړه: هغه خوچې کله دیوشی اراده کوي، نودهغه کار همدومره دی چې ورته حکم وکړي چې شه او هغه کېږي

البته شرعي اراده دامراوالهي فرمان په معنی ده الله تعالی جلت عظمته شرعي اراده دزورواوجبرله لارې نه جاري کوي؛ بلکې انسان دخپلې خوښې پراساس یې عمل ته اقدام کوي اویایې نه کوي

۲- دالله تعالی اراده اورضاء اودبنده اراده

دانسان اراده، عزم، غوښتنه اوتصمیم دالله تعالی دارادې اومشیت تابع ده قران عظیم الشان دغه مطلب ته د اشارې په ترڅ کې داسې فرمایي: ﴿وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾ ۲۰ انسان: ژباړه: اوستاسې په خوښی سره څه نه کیږی، ترڅو پورې چې دالله خوښه نه وي په باوري توگه الله د علم او حکمت خاوند دي.

دپورتني آیات څخه څرگندېږي چې دالله جل جلاله اراده دانسان په اختیاراوارادې مقدمه ده. ځکه دایوهرانسان چې څه کوي دالله تعالی په اراده یې کوي هغه ورته دپربکړې عزم اوبیاد اقدام صلاحیت ورکوي. دغه مطلب دیومثال په ترڅ کې توضیح کوو: ته دخراب موټر څښتن یې. تاخپل موټریوچوړ موټرپسې وتړلو، ترڅو حرکت وکړي په دغه صورت کې دموتیر سوق اواداره ستا په خپل لاس کې ده که ته اشترنگ تاووي اوله گړنگه یې غورزوې مسؤلیت ستا خپل دی

بل مثال درواخله: ته دباغ څښتن یې چې سترستردیوالونه لري، پوره حفاظت یې شوی ستاداچازې نه پرته دپخوک نه شي ورننوتلی ته خپل دوست ته اجازه ورکوي اوباغ ته یې داخلوي ورته وایې هره مېوه خوړلی نسي، خودباغ کیني لوري ته ونې داسې دي چې رنگ اوخونديې ښه نه برېښي دگټې پرځای تاوان لري که ته ورځنه، دخوراک ونه کړې تاته به هم ښه وي اوزه به هم خوشحاله شم ستادوست باغ ته ځي، دغه چې په باغ کې هم شه، کوي ستا په اجازه یې کوي تاواک ورکړی دخرابې ميوې دخوراک په نتیجه کې مسؤلیت دده ته راجع دی دباغ خاوند به ناراضه وي؛ مگرکه، اطاعت یې وکړښه مېوه یې وغوړه دباغ څښتن به خوشاله نسي.

کله چې ستادوست له تانه کيلي واخلې باغ ته ننوزي؛ نورنوستاله کنترول وځي؛ مگر دالله تعالیٰ معامله دانسان سره داسې نه ده الله جل شانته هره شيبه انسان څاري او پالنه يې کوي دښو او بد دواړو توفيق ورکوي الله تعالیٰ په ښو کارونو راضي کېږي په بدو چارو، نه قران عظيم الشان فرمايي ﴿إِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ عَنِّي عَنْكُمْ وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ﴾ ﴿٧﴾ الزمر: ژباړه: که تاسې کافر شئ؛ نو الله له تاسې نه بې نيازه دی، خو هغه دخپلو بندگانولپاره کفر نه خوښوي، او که تاسې شکر وباسئ نو هغه داشکر ستاسې لپاره خوښوي^۱

۳-۵ انسان خپلواکي

په انسان دالله تعالیٰ دوه ډوله قوانين حاکم دی چې يو يې تکويني او بل يې تشريعي. په تکويني برخه کې انسان نه خپلواکي لري او نه اراده او اختیار؛ لکه ژوند او مړينه روغتيا اورنځ، د بدن دزړه، کولمو او دماغ دوينې جريان، د هاضمې سيستم او داسې نور؛ البته دانسان ارادي برخه چې څه وخورې څه وڅښي څه واورې څه وويي او څه وکړي داده په واک کې دي په ده کوم جبر او زور نه دی شوی په خپله خوښه ښه او بد انتخابوي؛ مگر انسان دښو او بدو چارو په پېژندنه کې خطاء کېږي. له همدې امله الله تعالیٰ ښه او بد داسما ني وحی په ترڅ کې دپيغمبرانو په وسيله انسان ته ښودلي دي، دښو او بدو په انتخاب کې يې انسان ته ازادي ورکړې او ددواړو په انتخاب کې يې پرې زور نه دی کړی. سره له دې يې انسان مکلف اومسؤل هم گرځولی او په ازمينت کې يې اچولی؛ البته پرده يې زور او جبر نه دی کړی، که چېرې يې په زور هدايت پرې منلی وای؛ نو بيا به کفر او شرک له سره شتون نه درلود حقيقت دادی چې دالله تعالیٰ تشريعي احکام دپيغمبرانو په وسيله انسان ته رسېدلي دي دغه دالله تعالیٰ دتکويني احکامو په شان نه دي تشريعي قوانين الزامي او جبري ښه نه لري؛ بلکې انسان په ابتلاء او ازمينت کې قرار لري^۲

الله تعالیٰ کاینات پيدا کړي او دکایناتوله پيداينست نه مخکې يې ددوی دتنظيم او ترتيب لپاره يو پلان او تنظيم جوړ کړی، الله تعالیٰ يې په ټولو حوادثو پوه و انسان هم دکایناتو کوچنی برخه ده چې ازادي او خپلواکي لري الله تعالیٰ پرې عالم و، چې دغه شخص به څه شی انتخابوي پورتنی مطلب مورديو مثال په ترڅ کې روښانه کوو:

که چېرې يو ښوونکی او يادماشوم پلار پر دې خبره پوه شي، چې شاگرد او يازوی يې دلياقت او استعداد څښتن دی هغه يې له ځان سره نوټ کړي چې له ازموينې وروسته به دغه مقام ترلاسه کوي او يا به دومره نمرې گټي او بياداتکل سره سم هماغه شان شي؛ نو ياد استاد او پلار دغه پوهه دخپل شاگرد او اولاد په پوهه اولياقت څه اغېزه پرې باسي؟ نه هېڅکله نه! کله چې انسان سمه لاره انتخابوي؛ نو الهي توفيق ورپه برخه کېږي.

^۱ - حکمتيار کلبدين (ب ت) به، تقدير ايمان ص ۳۷ ناشر دميثاق ايتار اداره
^۲ - سيد سابق (۱۹۸۷م) العنایة الاسلامیة ص ۱۰۱ دار الكتاب العربي بيروت لبنان

۴- دانسان د ارادي کړو وړو حيثيت

دانسان ارادي کړه وړه په ځينو قيوداتو پورې تړلې دي، چې له هغې نه وتلی نه شي کله چې يو څوک ليکل کوي او ياد د بښمن په وژلو لاس پورې کوي د اتول په داسې لاسونو ترسره کېږي چې نه يې په تخليق کې دده رول و اونه د قتل اوليکلو په الاتواواسبابو کې ده دغه صفات رامنځته کړي دي د حوادثو او پېښو په کوچنی حلقه کې چې هغه دده د کسب او اختيار څخه عبارت دي، له دې نه پرته تورنه دده صنع اونه تخليق دی له همدې کبله ده ته دکارد کسب نسبت کېږي نه دکارت تخليق، له همدې کبله دا خبره سمه نه ده چې يو څوک ووايي: انسان دخپلو اعمالو خالق دی دا ځکه چې تخليق خوله نشته نه د يوشې رامنځته کول دي حقيقت دادی چې انسان د يو موجود شي رابطه له يو بل موجود سره ټينگوي، چې په هغه کې هم دده د تخليق څه رول له سره نشته له همدې امله الهي اراده د بڼه په ارادې او مشيت باندې احاطه لري. پر همدې اساس موروايو چې يومقتول په خپل هغه مرگ مري چې الله تعالی ورته ټاکلی؛ البته د قتل عمليه د قاتل په کسب سره ده او په همدغه کسب سره دغه شخص نيول کېږي هغه څه چې دانسان د کسب او د الهي قضاء او قدر ترمنځ يې تنسيق رامينځته کړی هغه د الله تعالی پخوانی علم دی مور به دغه مسئله د يو مثال په توگه نوره هم روښانه کړو.

تادخپلې کوتې د بېښنايي گروپ سوچ په يو پټ ځای کې ځای پر ځای کړی چې ستا کوچني زوی ته ترې معلومات نشته دغه سوچ په داسې پټ ځای کې قرار لري چې ته کولی شې، گروپ پرې رڼا اويا تياره کړې. تاوغوښتل چې دخپل ماشوم زوی اراده او تصميم ځان ته معلوم کړې چې ايا ستا خبره مني اوکنه؟ تاورته وويل پام کوه چې داگروپ گل نه کړې چې تياره به شي که زما خبره دې و منله دومره انعام به درکړم اوکه سرغړونه دې وکړه سزابه درکړم، له دې نه وروسته تادخپل ماشوم څارنه کوله چې په کومه کړنه لاس پورې کوي؛ لېکن دغه ماشوم په خپلې ازادې ارادې سره دنافرمانۍ او سرغړونې لاره انتخاب کړه دگروپ په لوري يې ورمندۍ کړه ترڅو يې گل کړي په دغه مهال تاپه پټه توگه دگروپ په بتن فشار وارد کړ او گروپ گل شو ماشوم ارومرو احساسوي چې گروپ يې په خپل پوکي سره په تياره بدل کړ؛ لېکن دگروپ د تياره کېدو اصلي او حقيقي سبب خوته پخپله وې دغه تقريبي مثال په ظلم او تېري سره ديوانسان د قتل او وژنې له جر يمې سره مشابه دی قاتل خود قتل په عمليه کې هغه شکلي سبب برابر کړ؛ لېکن مقتول خو په خپل اجل او ټاکلې نېټې سره د الله تعالی د قضاء او قدر پراساس په مړينه محکوم شوی دی؛ البته قاتل خود الله تعالی جلت عظمته د هغه امر په مخالفت لاس پورې کړی چې هغه يې حرام اونارواگر خولی وو.

۵- دانسان دا اختيار ساحه

انسان د دوو دايرو په ضمن کې قرار لري يوه لويه دايره چې دده کسب او اختيار ته په کې دخل نشته او بله کوچنی دايره چې دده دا اختيار او واک ساحه ده. دده مثال هغه قفس ته ورته دی چې دننه په کې مرغان

۱- سيد سابق (۱۹۸۷م) العقاید الاسلاميه، ص ۱۱۲ دار الكتاب العربی بیروت لبنان

ايسار شوي، مارغه دننه ازادي لري چې څه وځوري اويا يې وڅښي اويا له خپلې جوړې سره يو ځای شي؛ البته که مارغه دخوراک اوڅښاک دلو ښو په ماتولولاس پورې کړ اويا يې خپلې ښکې ووبستلې اويا يې نورو مارغانو ته اذيت ورسولواوله هغوی سره په شخړه اومنگولو لگولواخته شو؛ نوپه دغه صورت کې دقفس څښتن به دغه مارغه ته سزاورکوي اوله قفس څخه به يې راوباسي؛ البته که ددې پر عکس دقفس څښتن يې يخې هواته کښېږدي اويا يې قفس په اوبوکې غوپه کړ، په دغه صورت کې مارغان مسؤليت نه لري، دقفس خاوند پوهېږي چې مارغان يې ملامت نه دي^۱

۶- دانسان مسؤليت

څه وخت چې مؤمن مسلمان دقضاء او قدر صحيح مفهوم دصالحو اونېکوسلفواواهل سنت والجماعت دمسلک په برابر ترلاسه کړي؛ نو دتکويني اوتشريعي قضاء ترمنځ بېلتون پېژني په تکويني قضاء کې ځان غيرمسؤل بولي او دالله تعالی پرېکړې ته ځان سپاري؛ البته تشریعي قضاء چې دانسان ارادي برخه تنظيموي په دې کې خپل ځان مسؤل گڼي اوخپل ځان په خپله دبربادۍ کندی ته نه غورځوي؛ بلکې اسبابو اووسایلوته لاس اچوي اوددښمن مکرونه اودسیسې شنووي ځکه چې دوسې سره سم دځواک برابرول دمسلمانانودمسؤليتونوپه حدودوکې دي.

دالله جل جلاله سپېڅلي پیغمبر اوملگروبي کولی شول دپستواوذلیلوخلکو په څېر ژوندسرتو ورسوي خودخپل مسؤليت پرېښت يې ځان ذلت ته ونه سپارلو. دالهي تشریعي تقدیر له ستر ځواک څخه يې دخپل ماموریت اورسالت په چاروکې مرسته حاصله کړه دقدر مقابله يې په کار، دجهل يې په لوست، درنځ يې په دوا، دکفر او شرک يې په جهاد سره وکړه له غم، سستی، فقر، ناتوانی اوبخل څخه يې الله تعالی ته پناه وړله په جهادونو اوخونړيو جگړوکې يې ونډه واخيسته اودسترې ارادې او عزم څښتن و

د تقدیر په اړه د بېلابېلو ډلو افکار

- دتقدیر په اړه داهل سنت والجماعت اونورو بېلاروډلو نظریات په لنډ ډول ذکرکوي
- قدریه ډله : دوی دبندگانودکړو وړوپه هکله دالله تعالی دازلي تقدیر څخه انکارکوي .
- جبریه ډله : البته جبریه ډله هغوی وايي چې انسان هېڅ داخیارڅښتن نه دی په کفراواسلام انسان دالله تعالی له خوا مجبور دی چې کوم شی الله تعالی ورته لیکلي دي هماغه کېږي دانسان مثال په قضاء کې دپاني دی چې له اختیاره پرته يې بادخوځوي .
- اهل سنت والجماعت: اهل سنت والجماعت وايي: چې انسان الله تعالی ترمشیت اوارادې لاندې دی. په تکويني اراده کې مجبور اوپه تشریعي اراده کې دخپلواک څښتن اوالله تعالی پرې له پخوانه عالم فداهل سنتوله نظره په ایمان اوکفردواړوکې دالله تعالی اراده داخله ده؛ مگر کفرالله تعالی نه خوښوي اونه پرې خوشالېږي قران عظیم الشان فرمایي ﴿ وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ ﴾ (۷۷)

^۱ - ځينکه عبدالرحمن حسن (پ ت) العقيدة الاسلاميه واسسها ص ۹۴ دارالقلم دمشق سوریه

الزمر، ژباړه: خو هغه دخپلو بندگانولپاره كفرنه خوښوي، او كه تاسې شكر وباسئ نو هغه داشكر ستاسې لپاره خوښوي.

د بندگانو د افعالو او كړنو په هكله د اهل سنت والجماعت مسلك دادى چې د بندگانو اعمال او كړه وړه د الله تعالى مخلوق او د بنده كسب دى؛ البته جبريه گمراه ډله په سر كې د دوى مشرجهم بن صفوان په دې نظر دى چې د بنده د افعالو خالق او كاسب الله تعالى دى بنده هېڅ اختيار نه لري بل لورته معتزله يې لارې ډله وایي: اختياري افعال د حيواناتو الله تعالى پورې هېڅ تعلق نه لري

د الهي ارادې په هكله د اهل سنت والجماعت او د مخالفينو نظريات

اهل سنت والجماعت د الهي ارادې په هكله چې كوم دلايل راغلي هغه يې راټول كړي او الهي اراده يې په دوو برخو وېشلې ده. ۱- تكوينى اراده ۲- ديني او تشريعي اراده
تكوينى اراده چې د مشيت مرادفه ده ټولو طبيعي پېښو ته شاملېږي لكه مرگ او ژوند، طوفان، زلزله، شپه او ورځ او داسې نور... په دې كې دانسان اراده دخل نه لري؛ البته د الله تعالى تشريعي اراده او مشيت په دې كې انسان ازاد او دا اختيار خستن دى جنت او دوزخ د همدغه اختيار له امله دى په دې كې انسان مجبور نه دى په خپله خوښه بڼه او بدانتخابوي؛ البته گمراه معتزله قدریه ډله د الله تعالى له تكويني ارادې څخه انكار كوي يوازې په شرعي ارادې اعتراف كوي اوله سمې لارې د انحراف لاره غوره كوي؛ مگر جبريه اوجهميه ډله د الله تعالى تكويني اراده ثابتوي او د تشريعي ارادې څخه انكار كوي.

۷- په قضاء او قدر د ايمان غوښتنې

- د قضاء او قدر په مفهوم ځان پوه كول كه د دغو الفاظو په معنا او مفهوم پوه نه شونو يوازې په الفاظو د ايمان معنى به څه وي؟
- په غمونو او كړاوونو صبر او دمصیبتونو پرمهال استقامت غوره كول.

۸- د قضاء او قدر د عقيدې اغېزې

د مسلمان پر ژوند د قضاء او قدر د عقيدې اغېزې په لاندې ټكو كې خلاصه كوو: ۱- هلې ځلې او كوښښ ۲- شجاعت او مېړانه ۳- صبر او زغم ۴- د الله جل شانته په هره فيصله خوښي ۵- د بندگانوله بنده گي ازادي، سكون او ډاډ

اتم خپرکی دایمان نواقض (له مینځه وړو نكي) اهل قبله او احكام يې

پیلیزه

الله تعالی اسلام ته دنوتلو لپاره په شهادتینو (لااله الا الله محمد رسول الله) اقرار او تصدیق ننوت لاره گرزولې ده یوشخص له اسلامه هلته وځي چې له ده څخه داسې وینا، عمل او یا اعتقاد څرگند شي چې تېر اقرار او باور له مینځه یوسي په دې توگه چې یا دالله تعالی په ربوبیت یا په الوهیت یا په اسماؤ او صفاتو او یا په رسالت کې په طعن او عیب لگولولاس پورې کړي په دغه صورت کې ددغه شخص اقرارات او دالله تعالی له دین څخه ووت له اسلامه دیو شخص وتل له دلیل او ثبوت څخه پرته صحت نه لري دغه ډېره خطرناکه مسئله ده بې ځایه او له دلیل پرته په خلکو دکفر فتوی صادرول هېڅکله جواز نه لري په دغه برخه کې چې به درانه لوستونکي په لاندې مطالبو پوهه حاصله کړي.

لومړی بحث

د نواقضو معنی

نقض په لغت کې ماتولوته وایي او په اصطلاح کې ځینو اعتقاداتو، ویناء و او افعالوته ویل کېږي چې ایمان له مینځه وړي دېته نواقض څکه وایي چې کله یي انسان مرتکب وگرزي له اسلامه خارجېږي او په کفر کې داخلېږي دایمان نواقض ډېر زیات دي مورېې په درې ډولونو کې خلاصه کوو

دایمان دنواقضو ډولونه

دایمان له منځه وړونکې شیان په درې برخو وېشل کېږي لکه اعتقادي ، فعلي او قولی

لومړی: دایمان اعتقادي نواقض

دایمان اعتقادي نواقض لاندې شیانوته شاملېږي

الف: په ذات اوصفتو کې

- دالله تعالی د سپېڅلي ذات څخه انکار
- دالله تعالی د صفاتوله جملې له یوه څخه انکار لکه علم ، سمع ، قدرت او بصر قدرت ، قیومیت ، کلام او اراده

• دالله تعالی صفات دمخلوق د صفاتو سره مشابه گرزول په دې توگه چې ووايي الله تعالی هم د انسان په بڼه سترگې ، غوږ ونه ، لاسونه او پښې لري اورېدل یې دمخلوق دا ورېدل او قوت یې دمخلوق د قوت په شان دی

- الله تعالی ته مور ، پلار ، زوی ، لور او مېرمن ثابتول
- په تثلیث باور درلودل په دی توگه چې الله تعالی ، عیسی علیه السلام او مورېې مریم په الوهیت کې شریک وکړي

ب : په ربوبيت کې

دالله تعالی دربوبيت دانکارشکلونه په لاندې توگه دي:

- له الله تعالی څخه انکار
- تخلیق، ژوند، روزي، مړینه گټه اوتوان له مخلوق څخه گټل اوبل چاته دکمال صفت ثابتول
- دمادې په ازلیت باور
- په تصادف او طبیعت یقین اوباور
- له الله تعالی سره په ملکیت کې بل څوک شریکان بلل اوستوروته دبارانونو نسبت کول
- دغه باورچې الله تعالی دکایناتو خالق دی؛ مگر په کایناتوکې دتصرف اوتدبیرحق نه لري
- خپل ځان اویابل چاته دمطلق واکمن، متصرف اوحاکم په توگه کتل
- الله تعالی ته دخوب اوغفلت نسبت کول
- خپل ځان اویابل چاته دالله تعالی دعلم اوحکمت په اندازه علم اوپوهه ثابتول

ج : په الوهیت کې

دالله تعالی په الوهیت کې دایمان له منځه وړونکي شیان لاندې شکلونه غوره کوي

- دالله تعالی منل؛ مگر له عبادت اوحاکمیت څخه یې سرغړول
- دالله تعالی له بندگانوڅخه یوچاته په بندگی اوواکمنۍ قایلېدل لکه پیغمبران، اولیاؤ، ستوروته
- له اسلامي شریعت پرته بل قانون اونظام ته دزړه په خوښه سریتیتول.
- دغیرشرعي قوانینو وضعه کول لکه دزنا، سود، قمار، لاتېري اوبرېنه توب دجواز امرصادرول
- دجرايمو سزاگانې چې په قرانکریم اونبوي سنتوکې ذکر شوي لغوه گرزول.
- له الله تعالی نه پرته بل چاته دعبادت استحقاق ثابتول
- پردې خبره خوشالی چې بل څوک ورته سجده اویا په رکوع لاس پورې کړي.
- له قبرونو طواف اوتاوېدل، قبر ته سجده، نذر اونياز، فریاد اوژړااو ورڅخه مرسته غوښتل
- په غایبانه توگه مافوق الا سباب دنفعي اوزیان رسولو ځواک یوچا ته ثابتول لکه داواداوصحت غوښتنه. البته ماتحت الا سباب مرسته له یوچا څخه غوښتل جواز لري دمثال په توگه له یوتن څخه دپیسو مطالبه.

د - په نبوت اورسالت کې

په نبوت اورسالت کې دایمان نواقض لاندې صورتونه غوره کوي :

- دهغو پیغمبرانوڅخه انکارچې په قاطع اوغوځ دلیل سره یې دنوم په یادولو سره نبوت ثابت وي
- دخپلو پیغمبرانو منل اودخنو نه منل
- درسول الله، مسای الله، علیه وسلم درسالت دعسوم څخه منکرېدل

شيخ الاسلام ابن تيمية رحمة الله عليه په دغه مبارک حديث دتعلیق په سلسله کې داسې ويلي دي دغه پورته داميرالمؤمنين حضرت علي کرم الله وجهه دتعامل بيان وهریوزنديق چې خپل زنديقیت يې پټ کړاواوهان پرې تېرشول ودي وژل شي اودتوبې غوښتنه دې ورڅخه نه کېږي؛ نو دزنديق حکم دکفردی دزنديق دتوبې قبولتيا: دزنديق دتوبې دوه حالتونه دي

- ۱- چې له توبې نه دمخه يې اسلامي حکومت په حبس محکوم کړي په دې هکله دعلماء دوه ډوله رايه ده
 - قتل اووژل .
 - دتوبې داظهارپه صورت کې يې عفو .

۲- داسلامي حکومت دنپولو او حبس نه دمخه يې په اتفاق سره توبه دقبول وړده .

تکفير

پېژندنه : تکفير دلغت په اعتبارپه يوچادکفرفتوی ورکول اوپه اصطلاح کې په يوشخص دکفر حکم کول په دې توگه چې له اسلامه خارج شوی اوپه شرعي اوقانوني ډول يې کافرگنل دي ، تکفير خطرناکه عواقب لري له دليله پرته په يوچادکفرتاپه لگول لوی جرم دی په يومعين شخص دکفرفتوی سترخطرناکه کارگنل کېږي په دغه کارسره په دنياواخرت دواړوکې ځيني امور مرتب کېږي اومغه داچې:

- په دنياکې يې ددیني ورورگلو پای
- دمېرمن سره يې دنکاح له منځه تلل
- له مور او پلاره ميراث نه وړل
- دمړتد کېدلوله امله يې قتل اووژنه
- په اخرت کې دالله تعالی درحمت څخه محرومېدل
- په دوزخ کې همېشه اوسېدل
- درسول الله مبارک دشفاعت څخه بې برخې کېدل په کې شامل دي

د تکفير په هکله دپخوانيو علماء ويناوې

امام احمد بن حنبل رحمة الله عليه فرمايي: ديوکارو جوب ، حراموالي ، ثواب او عذاب اوپه يوچادکفراو فسق حکم کول دالله تعالی اورسول الله مبارک صلاحيت دی هېڅوک په دې اړه دواک څښتنان نه دي . تکفير دشرعي اوقانوني احکامو دجملې څخه دی قران عظيم الشان اونبوي احاديثوته به وړاندې کېږي ، دغه نه اجتهادي قضيه ده اونه دعقل صلاحيت دی .

د تکفير ډولونه

اهل سنت والجماعت تکفير په دوو ډولونو وېشي

- ۱- تکفير معين : په دې توگه چې يوشخص ته ديوکار ، وينا او اعتقاد له امله دکفرنسبت وشي دغه خپل شرايط اوقواعدا لري .

۲- تکفير مطلق: دغه په يوفعل، وينا او اعتقاد د کفر فتوی لگول دي لکه چې يو څوک، کمونستان، ليننستان، لبرالان، سېکولران، نشنلستان، سودخواره او محتکرين ملعون وگڼي او داسې نور...^۱

کفر او په يوچاد کفر حکم کول د ايمان او اسلام په شان يوشرعي او قانوني اصل دی هغه څوک به مؤمن مسلمان او يا کافروي چې شريعت مستحق گرځولی وي څوک چې له الله تعالی او د محمد رسول الله درسالت څخه منکروي هغه کافر دی؛ مگر هغه څوک چې الله تعالی اورسول الله مبارک (قران اونبوي سنت) کافرنه وي گرزولی؛ نو هغه کافرنه گرځي.

د يوچاد کافر گرځولو شرطونه

اسلامي علماؤ د شرعي نصوصو څخه د تکفير شرطونه راوبستلي دي، ځنې وخت يو مسلمان په يو کفري فعل وينا، او يا اعتقاد کې پريوځي دلاندې شرايطو په نظر کې نيولو سره مورپرې د کفر حکم کوو.

- چې په وينا او عمل سره ورڅخه کفر څرگند شي
- چې حجت او دليل پرې قايم چې شک او شبهه په کې له منځه لاړه شي.
- چې دغه شخص عاقل او بالغ وي.
- دا چې معذور او اسلام راوړل يې ډېر نېژدې نه وي.
- چې کفريې د زور او اکراه په حالت کې ونه اوسي.
- چې جاهل نه؛ بلکې پوه وي.

د تکفير موانع او خنډونه

- دا چې حجت او دليل پرې قايم شوی نه وي په زړه کې شبهه او شک ولري او يا ورته دليل څرگندنه وي
- ناپوهي او دده پر وړاندې د دليل نه ثبوت
- ماشوم توب، لهونتوب او بېراتوب
- د مسلمانانوله هېواده يې لېرې والی او ورته د اسلامي دعوت نه رسېدل
- د دليل په اړه ناپوهي او جهالت او په بېديا کې اوسېدل
- زور او اکراه

دويم بحث

اهل قبله او احکام يې

چې څوک کليمه طيبه ووايي قبلې ته لمونځ وکړي او په هغه څه اقرار وکړي چې رسول الله صلی الله عليه وسلم له خان سره راوړی اگرکه ځنې لوی گناهونه له شرک نه پرته ورڅخه صادر شي په دې شرط چې

دوکټور محمدين محمد بن عبدالرحمن - التوضيحات الجلية على العقيدة الطحاوية دويم ټوک ۷۵۰ مخ

دگناه په حرمت قايل وي موربې له اسلامه بېرون نه بولو اگرکه دغه شخص يو کمزوری اونیمگری مسلمان گنل کېږي موربې دکفر حکم نه کوو؛ البته فاسق يې گنواوله اسلامي ملت څخه يې بېرون نه گرځوو دمسکونواو مذهبونوترمنځ فرق

داسلامي څلورومذهبونوپيروان اوغيرمقلدين سلفي حضرات په اهل سنت والجماعت کې شامل دي، کوم مهال چې اسلام دعربودجزيرې نه بېرون دعجموهېوادونوته خپورشوپه عجموکې څنې لوی علمي شخصيتونه راپيداشوه مغوی په جزبي او فرعي مسایلوکې اجتهادکړی اوامت ته يې دين اسانه گرزولی دی دهريومذهب امام پسې چې چا اقتداء وکړه صحت لري؛ البته اوس مهال چې نړی دیوکلي بڼه غوره کړې ده اودنبوي احاديثومجموعې په تدوين شوې بڼه شتون لري دعلماؤتېراجتهادځای پرځای؛ مگردنويوقضایاؤدپېښېدوپه صورت کې بايدحقيقي اومجازي (انلاين) جلسات صورت ونيسي دمجتهدينو اجتهاداتوته بايدبياخلي کتنه وشي چې دکومومسایلو دلایل ضعیف دي دقوي دلایلوپلټنه دې ترسره شی هريومملکت پوه شه اوخپل يې مذهب دمذهبي اختلافاتوپرځای بايددعلماؤترمنځ داتحادواو اتفاق هڅه صورت ونيسي۔ دديني اوعصري مدارسو اومکاتبوپه نصاب دې تجدیدنظرصورت ونيسي اودغه واټن ته دې دپای ټکی کېښودل شي۔

دلويوگناهونودڅښتنانوپه اړه داهل سنت والجماعت اونوروگمراه دلوباورونه

خوارج گناه کفراومعتزله يې نه کفرنه اسلام گني دواړه يې په اتفاق همپشه دوزخي گني دمعتزله ؤ په نېزدخلک په دنياکې په درې ډوله دي مسلمان، کافراو فاسق خوارج يې په مسلمان اوپه کافرويشي دتکفير په قضيه کې داهل سنت تگلاره

اهل سنت والجماعت هغه چاته دکفرنسبت نه کوي چې دوی ته کافروايي داڅکه چې دکفرفتوی ورکول يوشرعي حکم دی، دورنبوت ته نېژدې اصحابوکرامودرسول الله مبارک په لاس روزل شوي نسل هم خوارجواوروافضو(شيعه گانو) ته دکفرنسبت نه دی کړی سره له دې چې دخوارجواوگمراه ډلې اصحابوکرامواوڅلورم راشدخليفه حضرت علی رضی الله عنه ته دکفرنسبت کاوه اودهغه مبارک دوژلواقدام يې وکړ۔

داهل سنت والجماعت دمخالفينوتگلاره

دخوارجو، معتزله ؤ اومرجنه ؤگمراه ډلې دتکفيريه مسئله کې ډېرگړندي دي دخوارجواوگمراه ډله دلويوگناهونومرتکبين له اسلامه بېرون اوپه دوزخ کې يې تل ترته اوسېدونکي بولي^۱ البته معتزله گمراه ډله يې چې ديوې گناه څخه يې توبه نه وي وپستلي نه کافراونه مسلمان اوتل ترته يې په دوزخ کې بنديوان گني. مرجنه گمراه ډله؛ لکه چې له کفرسره طاعت بې فايدې شي دی دوی وايې: ايمان ته گناه زيات نه رسوي^۲

والحمد لله الذي بنعمته تتم الصالحات وصلى الله على نبيه
محمد صلى الله عليه وعلى اله وصحبه وسلم

^۱ - تيرشوی ماخذ ۷۵۲ مخ
^۲ - باقلائي، نههيد، ۳۹۴ مخ

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**